Itinera 4

RADU VASILE

TUNICA RUPTĂ

Galaxia Gutenberg

Coperta: Cristian Marchiș

© 2009, Radu Vasile
© 2009, Editura Galaxia Gutenberg

Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale a României
VASILE, RADU
Tunica ruptă / Radu Vasile; ed. Silviu Hodiș - Târgu Lăpuș: Galaxia Gutenberg, 2009
Bibliogr.
ISBN 978-973-141-138-5

Redactor: Cristian Soimusan
Tehnoredactor: Georgiana Tremurici

Editura Galaxia Gutenberg
435600 Târgu Lăpuș, str. Florilor nr. 11
tel/fax: 0262-385786; mobil: 0723-377599
e mail: comercial@galaxiagutenbcrg.ro
www.galaxiagutenberg.ro
www.librariilegutenberg.ro

RADU VASILE

TUNICA RUPTĂ

Galaxia Gutenberg
2009

PARTEA I

Diaspora evreiască a fost semnificativă, ca număr şi influenţă, mai ales în oraşele Imperiului Roman. La Roma, prezenţa şi influenţa lor au ajuns în anturajul imperial (cazul cel mai cunoscut a fost Nero); ceva mai înainte, la moartea lui Cezar, evreii din Roma au declarat „două zile de doliu".

Strabo a ţinut să menţioneze în mod expres că „ei (evreii *n.n.*) au invadat toate oraşele şi cu greu găseşti un loc unde aceştia să nu fie prezenţi şi să nu fi devenit stăpâni", iar în faimoasele *Cărţi sibiline* se menţionează că „uscatul este plin de rasa lor, pe mare la fel!"

Alexandru cel Mare a adus în mod expres evrei pentru a fi aşezaţi în oraşul Alexandria, fondat de el: în perioada romană, două din cele cinci cartiere ale oraşului au fost total locuite de evrei.

În lucrări ale scriitorilor romani (Tacitus, Strabo, Seneca etc.) pot fi găsite multe expresii şi afirmaţii antievreieşti (Strabo îi numeşte „rasă scelerată"), un fel de antisemitism cu mult înainte de apariţia creştinismului.

Cu toate acestea, nu s-a manifestat niciodată în Imperiu vreo acţiune de discriminare, prigonire, sau, cu atât mai mult, de condamnare, inclusiv la moarte, ca în cazul creştinilor, *pentru credinţa lor.*

Scrisoarea Iui Aristeea, o scriere evreiască din secolul II, ar putea să indice un motiv al acestei atitudini: „Legislatorul

ne-a înconjurat cu zidul de fier al Legii, pentru ca purificaţi în suflet şi timp, să nu ne amestecăm cu altă naţiune".

O astfel de mentalitate, evident plină de un anumit orgoliu, a putut crea acest tip de reacţii din partea ne-evreilor, destul de curioasă într-un stat ca Imperiul Roman, eminamente multicultural şi, mai ales, multireligios?

Gelozia cu care evreii şi-au apărat credinţa lor specială, credinţa în Dumnezeul Unic, ca şi ideea că sunt „poporul ales" să fi ajuns să deranjeze minţile unor contemporani incapabili să înţeleagă altceva decât politeismul?

Pe de altă parte, însă, o asemenea izolare, în plan spiritual, religios a răpit iudaismului orice caracter universal, poziţie în care totuşi s-a complăcut cu o evidentă mândrie naţională. Un fapt cu atât mai paradoxal, cu cât diaspora sa a fost tocmai expresia unui astfel de universalism concret.

De aceea, mesajul lui Cristos, transmis Apostolilor în zilele învierii: „Mergeţi şi învăţaţi toate popoarele, botezaţi în numele Tatălui, Fiului si Sfântului Duh..." nu a fost niciodată înţeles de elitele evreieşti religioase, chiar din primele secole de creştinism, mai ales după anul 70 d.C.

În acelaşi timp însă, „mântuirea vine de la evrei" a spus Isus femeii samaritene, iar primii creştini au fost, desigur, evrei, menţinându-se în creştinismul incipient un important curent iudeo-creştin. Însă anul 70 d.C, anul distrugerii Templului de către romani, a marcat ruptura totală, rămasă definitivă, între evrei şi creştini, aceştia din urmă fiind calificaţi de evrei drept „apostaţi şi trădători".

Aceasta a însemnat că tendinţa existentă printre primele comunităţi creştine, de a se păstra şi observa principii ale iudaismului, a fost pentru totdeauna îndepărtată. De acum înainte un iudeo-creştinism nu a mai putut fi acceptat, chiar

dacă în Ierusalim şi împrejurimi s-au manifestat printre creştinii locali unele curente legate de iudaism (ebioniţii, alexiştii, mandeenii) care, în esenţă, au negat divinitatea lui Isus, naşterea Sa miraculoasă si au susţinut si alte idei-teze care s-au perpetuat, în diferite forme până astăzi, în diferite forme şi locuri.

* * *

Absolut totul, până la cel mai mic amănunt al vieţii şi activităţii pământeşti ale lui Isus, conduc Ia ceea ce a trebuit să fie (şi a şi fost) „ridicarea" Bisericii lui Cristos pe acest pământ.

Iar Petru a fost de la început desemnat să o zidească! Pe el s-a ridicat Biserica lui Cristos! Pentru aceasta, prin voinţa divină, a mers la Roma, locul de unde trebuia să se ridice Biserica universală. Aici a propovăduit şi a murit ca martir, răstignit pe Cruce, precum Fiul lui Dumnezeu, dar el a cerut să fie crucificat cu capul în jos, către ţărâna din care este făcut omul!...

Faptul că Biserica lui Cristos, Biserica universală (catolic = universală), Biserica neamurilor, a fost ridicată pe „piatra" (Petru) la Roma, expresie a voinţei Domnului, expres declarată ca atare, nu are cum să fie contestat!

Prin Sfântul Paul, Apostolul Neamurilor, s-a pecetluit definitiv acest fapt când însuşi Isus i-a cerut: „grăbeşte-te, ieşi repede din Ierusalim. Cei de aici nu vor primi mărturia ta... Mergi, eu te voi trimite departe la neamuri".

Interesantă observaţie: dacă trasezi pe o hartă călătoriile Sfântului Paul se poate observa lesne că cele trei călătorii misionare ale sale, practic delimitează acelaşi spaţiu, dar a

patra şi ultima sa călătorie, iese din acest spaţiu pentru a se încheia la Roma, unde Sfântul Paul a murit ca martir!

Astfel, cei doi mari Apostoli şi-au încheiat misiunea, încredinţată lor, la Roma şi nu în altă parte, ceea ce nu poate fi o simplă o coincidenţă, opera lor pământească fiind condusă de însuşi Sfântul Duh.

* * *

Alegerea lui Paul din Tars ca apostol „al neamurilor", pentru a se adresa lunii greco-romane, nu a fost nici ea întâmplătoare. Bun cunoscător al acestei lumi, el a fost, în plus şi cetăţean roman, ceea ce i-a asigurat un avantaj enorm pentru acel timp, putând evita deciziile sau judecata Sanhedrinului de la Ierusalim.

El a personificat, în totalitate, „aspectul fundamental al creştinismului", care „este acela de a fi, în acelaşi timp, o explicaţie transcendentă a lumii şi o forţă iminentă de acţiune în realitate..." (Rops, II).

A fost astfel prototipul misticului creştin, în acţiunea sa concretă, practică, primul (şi inegalabilul) dintr-un lung şir de astfel de oameni: Sfântul Augustin, Sfântul Bernard de Clairvaux, Sfântul Francisc de Assisi, Sfântul Ignaţiu de Loyola, Sfânta Tereza de Ávila, Sfântul Ioan al Crucii si atâţia mulţi alţii.

* * *

Sfântul Paul a dat răspunsul corect şi cu privire Ia atitudinea creştinilor fată de evrei. Chiar dacă el însuşi a avut

mult de suferit datorită ostilităţii acestora, a refuzat permanent să-i condamne; din contră, i-a plâns. Este şi răspunsul Bisericii şi trebuie să fie al tuturor fiilor şi fiicelor Bisericii: Israel l-a refuzat pe Isus, dar această decizie a lor a fost în mod supranatural necesară, căci prin ea a venit în lume Mântuirea. La sfârşitul Timpului, când umanitatea va intra în împărăţia lui Dumnezeu, Mântuirea va atrage în fluviul său şi „poporul ales", păcătos, dar iertat.

* * *

Faptul că Sfântul Paul a recunoscut de la început că există o „nebunie a Crucii", un „scandal al Crucii", a fost de o extraordinară inspiraţie, nu numai ca expresie în sine, ci pentru că prin ea s-a deschis calea pătrunderii şi difuzării creştinismului în lumea greco-romană, mai ales în rândul elitelor intelectuale. Prin ea, Sfântul Paul a devansat posibilele reproşuri, atacuri, ironii etc, care, deşi au avut loc, nu au mai avut efect, mai ales pe termen lung. Din moment ce însuşi el, Apostolul, inspirat de Duhul Sfânt, a recunoscut că, într-adevăr, este greu de înţeles un Dumnezeu suferind ca un simplu om şi mort pe cruce, iar a accepta acest fapt înseamnă implicit că chiar aşa a fost, deşi ar fi putut apare ca imposibil de acceptat sau dificil de înţeles, chiar asa a fost. Învăţând din eşecul episodului de la Areopagul din Atena, în faţa unui auditoriu elitist, Sfântul Paul a lansat această formulă, penetrantă şi densă, care a avut drept efect ca elitele (o parte a lor, cel puţin) atrase de paradoxuri, să ajungă, în final, să înţeleagă că creştinismul este cu totul altceva, care nu ţine de logica şi capacitatea de a înţelege a omului.

* * *

De la început, creştinismul a însemnat universalitate. Răspândirea creştinismului s-a produs din Palestina în întreg Imperiul într-un timp istoric relativ scurt.

Apare, din punctul nostru de vedere, un aspect interesant. Ştim că primele şi cele mai consistente succese ale creştinismului au avut loc în Asia (Asia Mică), iar după unele menţiuni chiar în India de Nord si Scitia, dar, cu toate acestea, creştinismul nu a devenit o religie a Asiei!...

Mai mult chiar, îndemnat de Sfântul Duh, Sfântul Paul a părăsit Asia trecând în Europa Un fapt fundamental nu numai pentru întreaga evoluţie a creştinismului şi a Bisericii universale, dar şi pentru configuraţia şi direcţia istoriei omenirii, în general.

Astfel, în momentul în care Sfântul Paul a traversat marea părăsind Asia şi păşind în Europa, a fost amorsat un nou curs al istoriei universale!...

* * *

Dintr-un autor anonim de secol IV: „Care este secretul destinului istoric al Romei? Că Dumnezeu vrea unitatea tuturor oamenilor, pentru că religia lui Cristos cere existenţa unui fundament social de pace si prietenie universală. Până atunci totul a fost sfâşiat în conflicte între Orient şi Occident, într-o luptă continuă. Pentru a potoli această nebunie, Dumnezeu a învăţat popoarele să se supună aceloraşi legi şi să devină *romane*. Acum vedem oameni trăind ca cetăţeni ai unei singure cetăţi şi ca membri ai unei singure familii. Ei vin,

traversând mările, din ţări îndepărtate până la forumul lor comun; popoarele sunt unite prin comerţ, civilizaţie, căsătorii; din amestecul de popoare a ieşit o singură rasă. Acesta este înţelesul victoriilor şi triumfurilor Romei. *Pacea romană a pregătit calea venirii lui Cristos*".

* * *

Când Horaţiu a spus „Grecia cucerită, a cucerit pe sălbaticul cuceritor", a punctat una din cauzele cheie care, în final, au dus la decăderea şi prăbuşirea Imperiului Roman. Prin Grecia cucerită, aflată deja sub influenţă orientală, a pătruns, de fapt, Orientul cu valorile, moravurile şi mentalitatea acestuia. În timp, ele au modificat radical valorile (morale, în primul rând), moravurile şi comportamentul roman, adică exact cele care au creat şi format puterea şi măreţia Romei si a instituţiilor sale.

Pentru că, oricând şi oriunde, decăderea care conduce la prăbuşirea unei civilizaţii, a unei (mari) puteri, începe prin dispariţia, în fapt, a tradiţiei şi valorilor ei, inclusiv în ceea ce priveşte moravurile şi comportamentul social. Vechea identitate suferea un proces de disoluţie, chiar un adevărat masacru în plan moral, în care valorile vechi si cele noi se amestecă într-o confuzie cvasi totală. Căutarea şi găsirea unei noi identităţi, a unei ancore, a unui punct moral de sprijin solid, devin obligatorii...

* * *

Bani, bogăţii imense, sclavi s-au revărsat asupra Romei în secolele ei de expansiune şi triumfuri militare. Societatea romană s-a transformat nu numai într-o adevărată societate de consum, ci într-o societate parazită. *Annona*, instituţia creată de Augustus pentru a oferi ajutoare alimentare, mai ales celor săraci, a ajuns să ofere hrană, sub diferite forme, marii majorităţi a populaţiei Romei: doar circa 100.000 dintr-o populaţie totală de 1,2 milioane locuitori, nu au făcut apel la această instituţie, în condiţiile în care bogăţiile imperiului s-au acumulat la Roma!...

În rândul elitelor de orice natură, blazarea si cinismul au devenit un mod tipic de comportament. Dar fenomenul nu ar fi fost atât de grav dacă s-ar fi limitat la ele, ci el s-a extins şi la categoriile sociale, mijlocii şi chiar sărace. Şi astfel au apărut şi s-au consolidat trăsăturile specifice unei societăţi „sătule": indiferenţa faţă de principii şi valori morale, inclusiv faţă de valoarea vieţii umane; scăderea drastică a natalităţii, în paralel cu o creştere a numărului de naşteri în afara căsătoriei; divorţurile au devenit un fapt generalizat, în paralel cu creşterea numărului de adultere (ca obiect de procese, conform dreptului roman, Cassius Dio, devenit consul la începutul secolului II a găsit pe rolul tribunalului peste 3.000 de astfel de procese, dar în realitate numărul a fost cu mult mai mare, ele însă neajungând în faţa tribunalului) etc.

Fenomenele de acest gen, ca şi cele derivate din ele au fost atât de numeroase şi grave încât, periodic, împăraţii au trebuit să ia măsuri pentru a fi stopate. Dar chiar astfel de reveniri, în timp, cu aceleaşi măsuri, indică faptul că fenomenele s-au perpetuat, iar măsurile respective nu au avut efect.

Titus Livius a dat diagnosticul exact al unei societăţi bogate, strălucitoare, dar deja bolnave: „Suntem în situaţia în care nu mai putem suporta viciile, dar nici remediile împotriva lor"!...

* * *

Ceea ce frapează, când ai în vedere „ciclul antic" al istoriei, este faptul că timp de aproape 4.000 de ani (pentru a compara, foarte simplu, ce reprezintă o astfel de durată, subliniez că societatea industrială şi post-industrială ai cărei reprezentanţi suntem astăzi, are o „vechime" de numai cu ceva peste 200 de ani!), sistemul său social-economic a dat dovadă de o uluitoare stabilitate, concretizată, printre altele, de o excepţională „pace socială", multimilenară! Timp de aproape patru milenii istoria nu a înregistrat revolte sociale de proporţii, care să pună în discuţie sistemul, din partea nici uneia din clasele sau păturile sociale „defavorizate", inclusiv a celei mai de jos categorii, sclavii (criza din 68-69 din Roma-episodul Spartacus-a fost doar o simplă excepţie).

Prin comparaţie, în epoca modernă, limitându-ne doar la cea a capitalismului industrial (şi post-indus-trial) a cărui vechime este, cum spuneam doar de ceva peste 200 de ani, au existat două revoluţii radicale, (1789 şi 1917), şi numeroase revoluţii, revolte rebeliuni, regionale sau locale, de proporţii mai mari sau mai mici...

* * *

Antichitatea a înregistrat însă cea mai profundă şi radicală revoluţie a întregii istorii umane: *Revoluţia Crucii,* unică în istorie. Ea a modificat total mentalităţile, valorile morale, politice, individuale şi sociale, instituţiile, omul, de fapt întreaga istorie a omului, dându-i un cu totul alt curs.

Mai mult chiar! Dacă absolut toate revoluţiile si revoltele din istorie au fost iniţiate, organizate şi conduse de *oameni*, motivate de cauze omeneşti, triumfătoare sau înfrânte, s-au bazat pe *ură* („Nu se reuşeşte nimic fără marea pârghie a urii", a afirmat-o limpede şi categoric Proudhon, un mare revoluţionar), *Revoluţia Crucii* a avut ca fundament unic *Iubirea*!

De aceea, ea este unică şi irepetabilă până la sfârşitul tuturor timpurilor: lumea a fost schimbată radical prin *iubire*!

* * *

În „Scrisoarea către Diognet" (aproximativ anul 110) găsim următoarea afirmaţie: „Creştinii se află pe pământul pe care locuiesc doar în trecere. Nu există o tară străină care să nu le fie patrie şi nici o patrie care să le fie străină", iar Tertullian a scris ceva mai târziu: „Pentru noi, creştinii, nimic nu ne este mai străină decât o republică anume („republică", în sens de „stat" n.n.). Noi nu recunoaştem decât o singură republică, aceea a tuturor oamenilor, universul"!

Biserica universală, (catolică = universală) este unica expresie a acestei universalităţi.

* * *

Un alt fenomen, acceptat de toţi ca ceva de la sine înţeles, este, în realitate, inexplicabil, în sensul că nici atunci, în epocă, nici mai târziu, până astăzi, în pofida noianului de studii, exegeze etc. nu au fost date explicaţii convingătoare. Este vorba de prigoana contra creştinilor, implicit martirajul acestora. Într-un timp şi într-un stat în care toate religiile erau valabile, *licite*, creştinismului i s-a aplicat formula *Christianos esse non licet*, devenit un principiu juridic. De ce? Explicaţiile date, extrem de numeroase, asa cum am menţionat, nu sunt totuşi deloc convingătoare. Este adevărat că, aşa cum s-a spus de toţi, creştinismul ar fi reprezentat o primejdie pentru ordinea internă a imperiului, prin refuzul creştinilor de a accepta cultul (divin) al împăratului şi de a i se închina acestuia, ceea ce, în concepţia autorităţilor romane ar fi lovit nu numai în autoritatea statului, ci şi în esenţa imperiului.

Însă nici credincioşii altor religii nu au acceptat „să se închine împăratului" şi nu au păţit nimic. Evreii înşişi, monoteişti, sunt o dovadă în acest sens. În pofida revoltelor si războaielor lor antiromane, ca si a altor diferite aspecte ale vieţii lor, ce au contrazis destul de mult modul roman de viaţă, ei nu au fost nici o clipă deranjaţi de autorităţi pentru faptul că nu au acceptat cultul împăratului, (ei au ajuns, de altfel, la o înţelegere cu autorităţile romane). De ce atunci întreaga putere administrativă a imperiului s-a năpustit pur şi simplu asupra creştinilor, care au fost urmăriţi, alungaţi, ucişi în modul cel mai crud cu putinţă, ca şi cum ar fi vrut să fie dat un exemplu?

Răspunsul, răspunsul cel adevărat, este dat prin intermediul cuvintelor lui Tertullian: *sanguis martyrum, semen christianorum.*

* * *

„Semen christianorum" a dat, în adevăr, rapid roade. În mai puţin de 30 de ani de la moartea lui Nero, creştinismul a ajuns să fie prezent şi în anturajul familiei imperiale (de exemplu, familia imperială a Flaviilor) iar după Diocleţian mulţi din prezumtivii moştenitori ai tronului imperial au fost deja creştini!

* * *

În timpul împăratului Commodus, pe care atât contemporanii, cât şi istoricii de mai târziu îl caracterizează ca fiind un monstru sângeros, creştinismul a avut soarta cea mai bună, neexistând nici un fel de persecuţie oficială. Din contră, el a dat dovadă de o clemenţă aproape unică printre împăraţii acestui secol, iertând şi eliberând creştinii condamnaţi la muncă silnică în groaznicele mine din Sardinia. În schimb, împăraţi consideraţi „cei buni", sau „pioşi" (Traian, Antoninus Piosul, Marcus Aurelius, stoicul cel bun) au declanşat o prigoană sistematică împotriva creştinilor, ucişi în public! Ce explicaţie, dar convingătoare, poate fi dată acestui comportament?

* * *

Mulţimea a jucat un rol important în martiriul creştinilor! Nu prin linşări locale, ci prin presiunea exercitată asupra

autorităţilor, inclusiv asupra împăratului, atât de grijulii în a-şi menţine sub control, plebea.

Sfântul Policarp, ca şi Sfântul Ignatius, au fost practic ucişi de mulţimea întărâtată (sursele contemporane arată că cei care au incitat mulţimea au fost evreii locali; de exemplu cei care au adus lemnele pentru rugul Sfântului Policarp au fost „evreii din oraş").

Ura populară asupra creştinilor, manifestată violent, a căpătat proporţii impresionante. Şi totuşi, aceiaşi oameni atât în timpul vieţii lor, cât, mai ales urmaşii lor imediaţi au devenit, *în mai puţin de un secol, creştini!*...

* * *

Nici o altă religie a lumii nu a dat un număr atât de mare de martiri. De fapt nici o altă religie monoteistă sau politeistă nu are martiri ucişi, pentru credinţa lor!

Din acest motiv, aceia care, deşi creştini, neagă toţi aceşti morţi *pentru* credinţă, scoţându-i din „calendarul" religios, neagă, în fapt, apartenenţa lor reală la creştinism!

* * *

Primatul Romei a existat de la începuturi şi acceptat ca atare de toţi. El nu are cum să fie contestat cu argumente serioase.

Sfântul Clement, al treilea succesor al lui Petru, a si afirmat într-o faimoasă scrisoare că Petru si Paul veniţi sau, mai bine zis, „aduşi" la Roma prin decizia Sfântului Duh, sunt coloanele Bisericii lui Cristos, coloane care susţin Scaunul

glorios al Episcopilor oraşului Etern, primul din ei fiind însuşi Petru!

* * *

Isus, *Fiul Omului*, cum bine s-a observat, a scris doar o singură dată şi atunci pe nisip. Oare de ce? Să fie o indicaţie că tot ce au scris si vor scrie *oamenii*, în ochii lui Dumnezeu, reprezintă un scris pe nisip?

Sau pentru că Isus nu a avut nevoie să scrie. El a vorbit, iar cuvintele Lui au străbătut şi străbat mileniile, căci deasupra oricărei scrieri umane, fie ea şi genială, se află mereu „Cuvântul Viu", după cum a spus-o Seneca. În pofida imensului număr de volume ce umple clădirile impresionante ale bibliotecilor, toate scrise de oameni, să ajungă, într-un sfârşit, doar ceva „scris pe nisip"?!...

* * *

Revoluţia Crucii a avut loc într-o perioadă de stabilitate, de prosperitate şi paee. ceea ce nu coincide deloc cu ceea ce oamenii definesc ca fiind o situaţie revoluţionară. De aceea, împotriva creştinilor nu s-a aflat un stat în decădere, ci unul aflat la *zenitul* puterii sale. Când el a intrat în procesul de decădere, Revoluţia Crucii deja fusese victorioasă!

Astfel că împotriva creştinilor s-a aflat practic întreaga societate a vremii, nu numai elitele intelectuale şi politice, ci şi a restului populaţiei. Bucuria şi aprobarea celor strânşi în pieţele, circurile şi amfiteatrele imperiului în faţa

spectacolului teribil al morţii martirilor, sunt o dovadă evidentă în acest sens!

Si totuşi Revoluţia Crucii a învins! Sămânţa de muştar, cea mai mică dintre toate seminţele, s-a transformat în arbore, pe care şi-au făcut *cuib păsările cerului!*

În mai puţin de două secole, Crucea a învins toate obstacolele care cu adevărat au părut a fi şi ar fi fost dacă ar fi fost vorba de o lucrare umană total insurmontabilă!

O întreagă lume s-a opus Crucii, dar ea a învins totul! S-au împlinit cuvintele lui Cristos: „Nu vă fie teamă. „Eu *am învins* lumea!" Şi acest lucru nu trebuie uitat niciodată de oameni! Ca şi: „cerurile şi pământul acestea vor trece, dar cuvintele mele nu vor trece!"....

* * *

Un căutător de coincidenţe în istorie, nu poate să fie frapat de faptul că în secolul III, când a început prăbuşirea Imperiului roman, în cealaltă parte a lumii, Imperiul celest al dinastiei Han a avut o evoluţie practic similară.

* * *

Deşi în antichitatea s-au succedat mai multe im-perii, mari puteri, la un moment dat, Imperiul egiptean, babilonian, asirian, Imperiul lui Alexandru cel Mare, în pofida unor deosebiri de nuanţă şi formă, între ele nu au existat diferenţe fundamentale, nici în plan social, nici politic, ideologic sau religios. A fost, de fapt, o singură *lume*, cea din spaţiul dintre nordul Indiei (sau prin extindere, din China) până la

Mediterană. În pofida unor modificări de natură politică, ansamblul socio-politic, economic şi ideologic a rămas neschimbat timp de aproape 4.000 de ani!...

Până la urmă, Puterea a poposit pe malurile Mediteranei, în Roma şi Imperiul roman.

Aici se scriu ultimele pagini ale istoriei Antichităţii, însă tot aici a început şi viitorul. Procesul nu a fost uşor si nici scurt si, oricum, a fost extrem de dureros pentru oameni, ca indivizi.

Calamităţi si mizerie, nelinişti si îndoieli, distrugeri şi violenţe au marcat drumul unei lumi crepusculare. Autorii *Istoriei Auguste*, nu şi-au putut retine un geamăt plin de durere: „Niciodată nu a existat o mai mică speranţă de salvare".

Numai că salvarea a venit! Cristos este cel care a fost şi va fi până la sfârşitul *acestui* timp, Regele, Marele Preot şi Salvatorul lumii (oamenilor)!

* * *

Didascalia nu vorbeşte despre faptul că clericii (preoţi etc.) ar fi fost diferiţi de ceilalţi oameni, în ceea ce priveşte căsătoria.

Însă chiar din secolul III, când preoţia devenise o funcţie socială, a existat un puternic curent în favoarea celibatului, cel puţin pentru cei de rang superior. Oricum, în anul 300, Conciliul de la Elvira (Spania), reflectând, de fapt, o mult mai veche tradiţie a decis că: „Este interzis episcopilor, preoţilor şi diaconilor, adică tuturor clericilor dedicaţi slujbei Ia altar, de a avea relaţii cu soţiile lor şi a face copii; cine va încălca aceste reguli, nu va mai fi preot".

O măsură desigur dură, care, cum am spus, a avut consecinţe mari (a fost una din învinuirile, inclusiv ca fiind eretice, ale răsăritenilor faţă de Roma), dar care a fost impusă de realitate într-o societate încă păgână, în care libertinajul sexual devenise un fenomen cvasi general. Prin acest celibat creştin s-a urmărit asigurarea unei nobleţi morale speciale pentru preoţi.

* * *

Origene, personalitate excepţională, cu o operă imensă (unii o estimează la 6.000 volume), din care, din nefericire, măcar pentru a putea avea o judecată corectă asupra ei şi autorului, au rămas doar rămăşiţe şi diferite citate, deseori trunchiate, la alţi autori, a trăit o viaţă creştină exemplară, prin austeritate şi fervoare, exercitând o influenţă uriaşă în timpul vieţii şi chiar după moartea sa.

Dar, după cum a afirmat Porphyrius, contemporan şi adversar al său, Origene „trăia ca un creştin şi gândea ca un grec". In pofida tuturor calităţilor sale intelectuale şi rigorii morale, ca şi a vieţii sale de creştin autentic pe deplin supus Bisericii şi dogmei, el a promovat idei, care, chiar dacă nu au fost condamnate în timpul vieţii sale, au creat confuzii şi chiar derogări de la dogma credinţei.

Învinuit că a transferat prea mult din neo-platonicism în creştinism (vezi şi citatul de mai sus): eternitatea lumii spirituale şi preexistenta sufletelor, care, dacă au ales prin liber-arbitru calea răului, sunt pedepsite să se încarneze în trupuri; subordonarea, mai mult sau mai puţin explicită, a lui Cristos Tatălui (idee care în anumite forme a rămas până astăzi dominantă în Răsărit); locul redus, ca importanţă, a

Sfântului Duh; teza că toţi păcătoşii, chiar şi demonii, vor fi, într-o zi, răscumpăraţi prin iubire ş.a.m.d. Interesant că mai toate aceste teze, asa cum am menţionat, nu numai că nu au fost condamnate în timpul vieţii lui, dar chiar şi sfinţi ai Bisericii, ca

Sfântul Grigorie Taumaturgul, Sfântul Alexandru din Ierusalim, s-au inspirat din ele, în susţinerile lor dogmatice. În plus, discipolii fanatici ai lui Origene au accentuat şi au izolat de context, teme ale gândirii sale, ajungând astfel să-l compromită total pe maestru. Arius, fondatorul uneia din cele mai periculoase erezii din Răsăritul creştin, a fost unul din cei care şi l-au revendicat pe Origene ca fiind un premergător al său si al arianismului!

Totuşi, Biserica îi păstrează lui Origene o mare admiraţie, ca unui adevărat pionier al teologiei creştine!...

* * *

Din nou, curiozităţi: Caracalla, împăratul care a lăsat si el o amintire la fel de detestabilă ca si cea a lui Nero si Commodus, toţi istoricii, Ia unison, descriindu-l ca un tiran sângeros şi desfrânat, nu a luat nici un fel de măsuri împotriva creştinilor; în schimb Septimius Sever, unul din împăraţii apreciat ca „bun", capabil etc, a declanşat prima mare şi brutală represiune a creştinilor!

* * *

„Cazul Diocleţian" (284-305) este semnificativ pentru a ilustra o „lege" nescrisă a istoriei umane: în lipsa unor ancore

morale solide sau/şi dizolvarea valorilor morale, într-un sincretism dominator tolerant, prăbuşirea unei mari puteri civilizatoare devine practic mevitabilă. Toate încercările de a stopa procesul, chiar

dacă pot apărea ca eficiente la un moment dat, nu fac decât să-l accelereze.

Iar unul din primele semne ale începutului decăderii unei astfel de puteri şi civilizaţii este apariţia la conducerea statului, inclusiv în fruntea sa, a unor persoane care nu mai aparţin poporului creator al acelei puteri şi civilizaţii. Oricât de valoroase, capabile şi integrate ar fi astfel de apariţii, ele sunt semnul clar al epuizării energiei originare.

Diocleţian a ilustrat perfect o asemenea situaţie. Apărător energic al Tradiţiei şi Puterii Romei, el a fost totuşi *altceva* decât un *roman*! Măsurile sale de a opri dezagregarea deja vizibilă a statului, nu au reuşit. Din contră, asa cum am amintit, deşi au avut un succes, el a fost doar temporar şi, mai mult, prin consecinţele sale, au accelerat, în fapt, procesul!

Decăderea şi prăbuşirea unei mari puteri înseamnă, *înainte de orice*, o dezagregare morală şi instituţională. Aceleaşi instituţii care cândva au reprezentat Puterea si Civilizaţia, s-au transformat în forme ale ineficientei si arbitrariului, sub influenta unor valori, realităţi si persoane care nu au mai aparţinut acelei Puteri şi Civilizaţii, chiar dacă au dorit să le reînvie!...

Diocleţian, deşi *împărat* roman, *nu a gândit niciodată, în acele condiţii dificile, ca un roman,* cu toate că a urmărit cu energie ca imperiul să redevină ce a fost. În momentul în care calitatea de cetăţean roman a fost extinsă la toţi locuitorii imperiului (contra unei sume de bani), a fost amorsat întregul proces. In instituţiile fundamentale ale statului, de la armată

la Senat, inclusiv în instituţia imperială, au pătruns neromani, care, deşi perfect integraţi, au reprezentat *altceva*, o *altă* lume şi deci o *altă* mentalitate decât cele romane.

Diocleţian, vizând refacerea puterii Imperiului, a decis să înfiinţeze *Tetrarhia*. Însă această instituţie *neromană* a deschis definitiv drumul spre prăbuşirea finală.

Diocleţian nu a văzut, de exemplu, că una din consecinţele *Tetrarhiei* poate fi, pe termen mai lung, separarea, tot mai accentuată, a părţii de Răsărit şi celei de Apus, Cheia bunei funcţionări a sistemului său, al cărui caracter este, în esenţa sa, divergent, se află numai în calitatea (în primul rând morală) şi în mentalitatea celor care se vor fi aflat la conducerea părţilor componente create.

Cum mai toţi cei care s-au aflat în această funcţie nu au fost nici ei *romani*, ei s-au comportat şi acţionat după norme valorice şi morale *altele decât cele romane,* devenind treptat, dar rapid altceva, de fapt, simpli despoţi orientali.

Iar cum partea de Apus a Imperiului va dispărea nu după mult timp, din punct de vedere politic, în Răsărit a dispărut treptat, dar inexorabil, orice urmă de romanitate, ca valori si mentalitate diferite: transformându-se într-un stat greco-oriental.

* * *

Galerius, cel care a nutrit o ură, greu de explicat, împotriva creştinilor, forţându-l pe Diocleţian, îmbătrânit, epuizat fizic şi mental, să dezlănţuie primul holocaust din istorie împotriva creştinilor, a fost dac, fireşte şi el „integrat".

* * *

O altă coincidenţă (sau nu?) a acestei perioade: Constantinus Chlorus, unul din tetrarhii stabiliţi de Diocleţian care, în urma unor evenimente neaşteptate, a ajuns singurul stăpân (cezar) al părţii de Apus a Imperiului, a manifestat, din contră, o mare tolerantă fată de creştini, oprind practic în tot Apusul orice represiunea contra creştini lor!... În acelaşi timp însă, Maximinus Daia, ajuns şi el singurul stăpân al părţii de Răsărit, a împins până la paroxism represiunea anticreştină! Şi el, ca şi Galerius a fost de origine dacă!

* * *

Dacă Diocleţian a reprezentat trecutul, Constantin (cel Mare) a reprezentat Viitorul!

* * *

Acţiunea lui Constantin, în urma căreia cresti-nismul a învins definitiv în imperiu a aparţinut însă Apusului: armata sa (victorioasă) a fost formată din noile popoare ale Apusului: germanici, gali, burgunzi etc; decretul său, prin care creştinismul a devenit religie oficială a statului, a fost dat la Milano; celebra sa viziune, care i-a anunţat victoria într-o bătălie, în care, dată fiind diferenţa de efective în defavoarea sa, nimeni nu i-ar fi dat nici o şansă de victorie, a avut loc la porţile Romei! Din nou, la Roma a început istoria glorioasă a creştinismului triumfător!

* * *

Există numeroase explicaţii asupra motivelor deciziei luate de Constantin de a înfiinţa o nouă capitală a Imperiului: Bizanţ (Constantinopol). Toate sunt corecte şi plauzibile. Dar o asemenea decizie, atât de importantă prin consecinţele sale, pe termen lung (până astăzi şi încă în viitor), nu are cum să fie doar rezultatul unor *astfel* de cauze.

Deja la Constantin, divinul îşi făcuse simţită prezenţa în momente fundamentale pentru viitorul nu numai al său, personal, ci al lumii vremii sale. Şi de această dată s-a petrecut acelaşi lucru.

De altfel, conform surselor vremii, celor care i-au reproşat dimensiunile prea mari ale viitorului oraş, căruia el însuşi i-a trasat limitele, el le-a răspuns: „Voi merge până când cel care se află înaintea mea se va opri! ...

* * *

O trăsătură comună si fundamentală absolut tuturor iniţiatorilor şi „fondatorilor" de erezii, schisme etc. din secolul I până astăzi a fost *Vanitatea!* Toţi, dar absolut toţi, s-au considerat că sunt cei „chemaţi" să spună „adevărul" lumii, „adevăr" pe care fireşte numai ei îl deţin?!

* * *

Arius, erezia ariană, a fost, în fond, o variantă a iudaismului, prin punerea accentului pe Dumnezeul Unic, cel al Vechiului Testament, şi minimalizarea Sfintei Treimi, prin

respingerea lui Cristos, Dumnezeu Fiul! Desigur, Arius nu l-a negat pe Isus, chiar l-a venerat, dar ca simplu om, deosebit, ce-i drept „ales" de Dumnezeu, dar nu ca Dumnezeu, opinia fundamentală a iudaismului.

Pentru Arius, doctrina sa este cea a „*adevăraţilor* copii ai lui Dumnezeu", a celor „pe care îi inspiră Sfântul Duh".

Aceste cuvinte sunt un leitmotiv, al tuturor celor care au iniţiat erezii sau schisme de mai mari sau mai mici dimensiuni si consecinţe.

* * *

Constantin (cel Mare), deşi a fost cel care a impus creştinismul ca religie oficială, de stat, şi a convocat Conciliul unde s-a fundamentat relaţia dintre Tată si Fiu, nu a fost deloc sigur de dogmele creştine. De exemplu, la un moment dat el s-a lăsat influenţat de Eusebie din Nicomedia, o personalitate a vremii, modelul clasic de „prelat politician", tipic Răsăritului, care a funcţionat ca un fel de arbitru în disputa cu arianismul, dar, în realitate, a fost susţinător al arianismului, însăşi sora sa fiind ariană!...

Mai mult, deşi arianismul fusese deja condamnat, Constantin l-a primit pe Arius, forţându-I pe episcopul

Constantinopolului să-i dea împărtăşanie lui Arius! Este primul act dintr-un şir, de atunci practic neîntrerupt, de asemenea acte ale împăraţilor bizantini, care au caracterizat ceea ce s-a numit *cezaropapismul* răsăritean!

De altfel, Constantin s-a botezat creştin doar în momentul morţii sale!...

* * *

Stranie moarte a avut Arius, fondatorul marii erezii a arianismului: a fost găsit mort pe un câmp, într-un loc singuratic, într-o baltă de sânge, cu intestinele ieşite din abdomen! Nimeni nu a reuşit să explice o astfel de moarte!

* * *

Consecinţele cele mai grave ale intervenţiei împăraţilor răsăriteni, în credinţă şi Biserică, nu au fost cele legate de organizarea sau funcţionarea Bisericii, ci cele chiar din doctrina credinţei. Marea lor majoritate s-au considerat de altfel cu convingere mari teologi.

Unul din ei (urmaş al lui Constantin), a declarat pur şi simplu că, „în materie de credinţă, voinţa mea face legea!". Este formula care a condus pe toţi împăraţii Bizanţului în raporturile lor cu Biserica!

Ca să se înţeleagă absurditatea, dar şi gravitatea unei astfel de poziţii, a fost suficient ca pe tronul imperial să ajungă un împărat eretic, aşa cum de altfel s-a şi întâmplat de atâtea ori, (un singur exemplu pentru acest secol: Valens - arian), sau ca el să sprijine o anumită erezie, ca să apară conflicte, chiar persecuţii imperiale care, în timp, au contribuit la îndepărtarea Răsăritului bizantin de Roma, ferită de astfel de evoluţii.

* * *

Pentru că împăratul bizantin a fost cel ce a avut iniţiativa unor concilii (ecumenice), esenţiale în lupta şi în condamnarea ereziei ariane (Niceea, Constantinopol), acesta a căpătat, încă de acum, statutul de şef suprem religios. Şi astfel una din trăsăturile specifice monarhiilor orientale, de la Egiptul antic la Imperiul persan şi chiar în Roma imperială, căzută şi ea sub influenţa Orientului, din acest punct de vedere, a devenit de acum foarte vizibilă în partea de Răsărit a Imperiului, transfonnându-se în una definitorie pentru Bizanţ!...

Reversul situaţiei a fost ca în aceste condiţii, Episcopul de Roma, care, în lunga perioadă a luptei contra arianismului, a devenit o adevărată citadelă a apărării ortodoxiei credinţei, a devenit autoritatea supremă de apel şi instituţia de referinţa în materie de credinţă. Nu întâmplător însuşi Sfântul Atanasie cel Mare, în cel de-al doilea exil al său, impus chiar de arieni şi împărat, s-a refugiat la Roma. Astfel că *Primatul Romei* s-a definitivat tot acum, într-un *mod natural.*

* * *

Fondatorul *maniheismului*, o altă mare erezie, prin consecinţe şi violenţa atacului contra dreptei credinţe, a provenit dintr-o familie de evrei, aparţinând unei secte iudeo-creştine (helsaiţii sau alexiţii).

Şi el, ca şi ceilalţi, a început prin a susţine că el a fost „ales" de Dumnezeu, că Dumnezeu l-a mandatat să aducă oamenilor „adevărul", credinţa adevărată, cea „definitivă", care va înlocui pe toate celelalte!

* * *

Într-un anumit sens, dacă este să te referi la cele două faţete ale Răului, erezia şi schisma, mai „gravă" este erezia, căci ea pune în discuţie, „interpretează", îşi permite să conteste sau să aprobe (?!) pe Dumnezeu însuşi!...

Ea urmăreşte, în fond, să ofere o „explicaţie" a ceea ce nu are cum să fie explicat de către un om, oricât de „ales" ar fi.

În ceea ce priveşte schismele vina lor nu este mai mică. Separându-se de Biserica unică, ei sfâşie Tunica unică a lui Cristos. Socotindu-se că reprezintă calea „cea adevărată". Vanitatea funcţionează şi aici din plin!...

Interesant este însă faptul, de altfel rapid observat în cadrul tuturor schismelor, că, odată produsă ruptura de Biserica unică, aproape imediat au apărut noi „rupturi" în cadrul schismei respective, îmbrăcând diferite forme „geografice" (naţionale, regionale etc), de simplă denominaţiune şi folosindu-se de diferite pretexte, toate formale, care susţin, firește, si ele că sunt cele „adevărate"...

* * *

În secolul IV Biserica, ieşind victorioasă în lupta contra celor mai periculoase erezii din întreaga sa istorie, şi-a clarificat poziţiile şi şi-a fixat doctrina pentru totdeauna.

De exemplu, faţă de *donatism*, cu excesivele sale exigenţe, care ar fi transformat credinţa într-un fanatism restrictiv, Biserica a mers pe linia echilibrului, a măsurii, a realismului şi respectului marilor mistere, poziţie care a ţinut perfect seama de slăbiciunile omului si necesitatea iertării.

Faţă de arianism, cu speculaţiile sale „raţionale", Biserica a oferit simplitate, bun simţ, reliefând intenţia cea mai profundă a Revelaţiei creştine, prin Cuvântul întrupat, Isus Mântuitorul.

Faţă de maniheism, Biserica a apărat carnea, mizerabilă, dar şi glorioasă, a creaturii, impunând principiile sale, morale.

Într-adevăr, ereziile au servit planului lui Dumnezeu: *Oportet haereses esse!*

Nu întâmplător perioada luptei aprige cu marile erezii a fost şi cea a celei mai înfloritoare epoci a literaturii creştine, marile secole patristice (secolele IV şiV).

Prin marii teologi din Apus şi Răsărit s-a stabilit acum teologia creştină, în trăsăturile şi caracteristicile sale glorioase şi eterne.

* * *

Orient şi Occident! „Unul este speculativ, pasionat de idei şi dezbateri de idei, devorat de curiozitatea privind divinul. Al doilea, mai calm, mai puţin intelectual şi mai preocupat de morală decât de metafizică" (a spus D. Rops II). De menţionat că în Africa au existat ambele, pe fondul unui temperament specific, înclinat spre exagerări.

Problema care se pune este următoarea: răsăritenii, grecii bizantini, au fost într-adevăr „roşi" de curiozitate privind divinul. De aici şi discuţiile cvasi interminabile, pentru un singur cuvânt, o literă, sau chiar o virgulă etc. De aici însă si uimitoarele si nenumăratele erezii care au frământat Răsăritul. Or, asemenea discuţii, cu derapajele şi falsele lor dialectici, au apărut, destul de curând, în ochii Apusului, ca fiind sterile, apusenii fiind cu mult mai puţin

preocupaţi de astfel de „exerciţii" intelectuale, în favoarea trăirii prin credinţă.

* * *

Primatul Papei a devenit practic indiscutabil în secolul IV, fiind rezultatul unei vechi tradiţii. Din poziţia papilor, ca succesori ai Sfântului Petru, a decurs în mod natural o poziţie privilegiată mai ales in materie de doctrină. Dacă o astfel de poziţie ar fi fost deranjantă pentru celelalte vechi scaune episcopale, ca cel din Antiohia, de exemplu, în mod sigur ea ar fi fost contestată. Însă nu a existat practic nici cea mică reacţie în acest sens.

Chiar şi inamicii Papei, cei care au respins autoritatea sau i-au pus în discuţie privilegiile ca fiind legate de primatul lui Petru însuşi, nu au avut nici cel mai mic gest de contestaţie.

Conştiinţa unei autorităţii universale pentru Papi a fost astfel fundamentată şi acceptată ca atare, printr-un acord tacit.

Scrisoarea Papei Iulius I (340) către episcopii răsă-riteni, prin care el a apărat pe Sfântul Atanasie cel Mare, pe atunci atacat şi exilat de împăratul Bizanţului, exprimă dimensiunile acestei conştiinţe generale. Papa, fără să se fi arătat că ia în seamă deciziile scandalosului Conciliu de la Tyr, a afirmat, în principiu, că el deţine dreptul de a judeca chiar şi pe episcopul Antiohiei sau al Alexandriei, scaune episcopale străvechi, de mare prestigiu. Prin vocea sa vorbeşte prinţul Apostolilor, atunci când Papa a afirmat: „mai întâi să ni se scrie, iar aici se face dreptatea".

Apare deci că nu a fost vorba de o simplă preeminentă de onoare, ci o autoritate adevărată. Părinţii Bisericii se referă la

ea ca la o evidentă a Tradiţiei. Sfântul Atanasie nu numai că a apărat poziţia Romei, ci a spus răspicat că sentinţa dată de Papa (Denys), trebuie privită ca „definitivă şi nemodificabilă".

Sfântul Ilarie oferă şi el un argument categoric în lupta contra ereziei: „Să se adreseze capului, adică Scaunului Romei"! Mai târziu, Sfântul Ioan Gură de Aur si Sfântul Ambrozie si-au afirmat si ei devo-tamentul fată de cuvântul Pontifului roman. Sfântul Ioan Gură de Aur a subliniat chiar că ataşamentul fată de succesorul Sfântului Petru este *singurul principiu de coeziune (şi unitate) a credinţei,* iar Sfântul

Ambrozie: „Cine nu este cu Petru, nu va avea parte de moştenirea lui Petru!"; „Acolo unde este Petru, acolo este Biserica!" (afirmaţiile de acest gen sunt atât de numeroase încât în cartea sa *Despre Papă*, Joseph de Maistre a umplut trei pagini cu ele).

Autoritatea papală, în planul doctrinar şi disciplinar, s-a manifestat ca fiind purtătoarea şi apărătoarea ortodoxiei credinţei. Toate intervenţiile papale, în lupta contra ereziilor (mai ales a arianismului), au fost în sprijinul celor care au luptat pentru ortodoxie.

Desigur că asemenea intervenţii nu au fost însă şi eficace în practică, căci mai toate misiunile trimise la Constantinopol s-au lovit de reacţia împăraţilor, prin intervenţiile lor, tot mai ample şi directe, în chestiunile religioase şi ale Bisericii, dar şi de intrigile tipice spiritului bizantin. Cu toate acestea, autoritatea Romei în plan doctrinar a fost nu numai total stabilită, dar şi acceptată de toţi: de exemplu, condamnarea arianismului de către Papa Damasus, prin propria sa autoritate, a fost ulterior confirmată de două concilii!...

Cât despre autoritatea Papei în planul disciplinei, numărul, de-a dreptul impresionant, de personalităţi ale

Bisericii răsăritene, mai ales cele aflate în conflict cu superiorii lor şi chiar cu un conciliu, care au făcut apel la Scaunul papal, ca instanţă supremă în materie, este impresionant; Sfanţul Atanasie cel Mare, Paul de Constantinopol, Marcel de Ancyra, Sfântul Ioan Gură de Aur şi mulţi alţii...

Conciliul ecumenic din Serdica (343) a acordat locul de prim rang „succesorului prea Sfântului apostol Petru", în materie de disciplină, şi a decis ca fiecare episcop, fie el condamnat de un conciliu, să se poată adresa Papei, ca ultimă şi supremă instanţă: „Va fi foarte bine şi va conveni tuturor ca episcopii să dea socoteală de poziţia lor şefului Bisericii, adică Scaunului Sfântului Petru". A fost nu numai o decizie de o importanţă capitală, dar şi una care a statuat definitiv nu doar o realitate a prezentului, ci si a viitorului.

De acum înainte nu a mai avut mare importanţă că mari prelaţi din Bizanţ s-au opus Papei, iar autoritatea acestuia s-a exercitat aici cu tot mai mare dificultate, pentru că ceea ce fusese o cutumă, bazată pe o veche tradiţie, a căpătat acum formă şi existenţă juridică!

Roma desigur s-a aflat, ca oraş, cu mult eclipsată de Constantinopol, capitala imperiului, dar autoritatea episcopului Romei a devenit incontestabilă.

De acum, mai precis din timpul Papei Siriac, au apărut primele *Decretales* (între 384-393), scrisori pontificale abordând teme generale privind credinţa, moravurile şi disciplina. Limba lor a exprimat această creştere a autorităţii papale: în locul stilului simplu, cordial al vechilor Papi, (Sfântul Clement, de exemplu), se foloseşte de acum o limbă solemnă, administrativă, hieratică, ce anunţă viitoarele enciclice.

Tot de acum, Papii se înconjoară de o adevărată Curie pontificală, capabilă să ia în studiu toate chestiunile apărute. Papa a devenit unica mare figură, luminoasă, a unui Apus aflat în plin „Mileniu întunecat".

Deşi modul de alegere al Papei a fost în aceste secole (IV-V), încă departe de a fi rezultatul deciziei întregii Bisericii, măreţia autorităţii sale a fost dată de Scaunul Sfântului Petru, cel „fără pată şi fără stricăciune", care îi înalţă pe titularii lui peste toţi ceilalţi episcopi. Chiar dacă unii Papii din secolul IV nu au fost persoane deosebite, şi unii chiar au fost contestaţi, cu toţii au contribuit la naşterea Papalităţii si au proclamat Primarul Romei cu o energie irepresivă.

* * *

În scrierile sale anticreştine, împăratul Iulian Apostatul, cel care a vrut să reînvie păgânismul, se află cam acelaşi idei anticreştine, de fapt anti-cristice, deja de atunci învechite, dar vor străbate în timpuri la toţi duşmanii Bisericii şi credinţei, dar care sunt prezente la toţi adversarii Bisericii şi credinţei din Antichitate până la Voltaire, Dan Brown, sincretismul şi ateismul modern.

Pentru Iulian însă, pedeapsa a venit relativ rapid: la numai 32 de ani a fost ucis în luptă. Întâmplător sau nu, în acea zi, nu se ştie de fapt cum si din ce motiv, a „uitat" pur şi simplu să-şi pună platoşa şi în plus, deşi momentul tactic al bătăliei i-a fost total contrar a ordonat un contraatac în sprijinul avangardei deja copleşită de duşmanii mai numeroşi. Oricare ar fi fost faptele şi cauzele, el însuşi a fost conştient de caracterul divin al morţii sale, ultimele lui

cuvinte înainte de a-şi da sufletul, fiind: „M-ai învins, galileene!"

* * *

Numai către anul 600 au dispărut definitiv jocurile violente şi sângeroase din circuri şi amfiteatre.

Chiar şi împăraţii de acum creştini (începând cu Constantin cel Mare) au acceptat continuarea acestor spectacole sângeroase, în pofida protestelor vehemente ale Bisericii.

Degeaba însă! Au trebuit să treacă nu mai puţin de 300 de ani (!) până când s-a schimbat mentalitatea oamenilor şi să fie acceptate şi trăite valorile creştine cu privire la viaţa umană!

* * *

În primele cinci secole de creştinism, în Apus şi Răsărit, Biserica a atras toate „forţele vii" ale societăţii. Ea a fost astfel adevărata moştenitoare a „geniului latin". De aici a provenit încrederea şi respectul mulţimii, de care s-au bucurat conducătorii Bisericii, în comparaţie cu oricare alt fel de lider sau oricare altă instituţie a vremii.

Episcopul însuşi a fost apărătorul „cetăţii", care a rezistat şi s-a opus abuzurilor şi arbitrariului reprezentanţilor statului; au fost singurii care au organizat ajutorul popular în cazul calamităţilor atât de numeroase în acele vremuri.

În epoca marilor invazii barbare, Biserica şi episcopii săi au înlocuit practic forţa tot mai slăbită a statului, coagulând în jurul său poporul („turma creştină").

Pe drept cuvânt s-a spus că în secolul IV si începutul secolului V s-a înregistrat „o adevărată demisie a puterii laice, în favoarea autorităţilor religioase". Oamenii s-au simţit în siguranţă, susţinuţi si apropiaţi de episcopii Bisericii, şi nu de funcţionarii statului, iar Dumnezeu a vrut ca exact atunci să existe personalităţi de prim rang: Marii capadoceeni, Vasile (cel Mare) Grigorie de Nazianz, Grigorie de Nyssa, apoi Atanasie cel Mare, apărătorul unităţii creştine, Ilarie de Poitiers şi Martin de Tours, evanghelizatorul întregii Galii, Ioan Gură de Aur, apărător al independenţei spirituale a Bisericii (faţă de împărat), Chirii de Ierusalim, ce a formulat rolul creştinismului în lume, Sfântul Ambrozie din Milano şi, firește, cel mai mare dintre toţi, Sfântul Augustin etc.

* * *

Teodosie (378-395), împărat creştin, şi un mare apărător al credinţei contra arianismului, a fost şi cel care a ordonat pur şi simplu să fie ucişi toţi locuitorii Salonicului, fără vreo excepţie. Doar protestele energice ale episcopului Ambrozie de Milano a oprit punerea în aplicare a unui astfel de ordin (ar fi trebuit ca toţi locuitori oraşului să fie strânşi în incinta circului unde să fie ucişi până la unul). Teodosie a renunţat la această decizie, dar nu i-a iertat pe cei din Salonic si a ordonat armatei sale să intre în oraş, măcelărindu-i pe toţi locuitorii. Ca urmare, Ambrozie l-a excomunicat! Mai mult chiar, împăratul a venit la Milano ca simplu penitent (în noaptea de Crăciun a anului 390), pentru a solicita şi obţine iertarea episcopului de Milano!...

Excomunicarea unui împărat de către un înalt prelat a fost singurul caz de acest gen. Niciodată în Răsăritul greco-

bizantin, un episcop (fie şi cel de Constantinopol, viitor patriarh) nu a îndrăznit să «comită" un astfel de act, în pofida faptului că destui împăraţi s-au dovedit nu numai nementuosi, dar chiar eretici.

Gestul lui Teodosie de a veni în penitenţă la Milano se mai poate explica şi prin faptul că el însuşi, prin naştere, a aparţinut Apusului.

În adevăr, este bine ştiut faptul că, odată devenit împărat, Teodosie nu a avut simpatie pentru Răsăritul greco-bizantin, infestat de erezii şi nu a acceptat niciodată, în realitate, mentalitatea şi comportamentul greco-bizantin.

* * *

Teodosie, prin edictul de la *Salonic* (28 februarie 380), a fixat, printr-un document oficial, rolul preeminent al Episcopului Romei:

„Toate popoarele noastre trebuie să se ralieze credinţei ce a fost *transmise oamenilor, prin Apostolul Petru, şi celor propovăduite de către Pontiful Damasus* şi episcopul Petru al Alexandriei, (rămas şi el un apărător al ortodoxiei credinţei *n.n*) adică recunoaşterea Sfintei Treimi, a Tatălui, Fiului şi Sfântului Duh". Edictul a instituit, de asemenea, principiul unităţii credinţei şi Bisericii: „o singură credinţă, un singur Imperiu".

„Codul teodosian" este solid fundamentat pe valorile creştine: legea contra delaţiunii şi defăimării, legea contra traficului de copii abandonaţi, legea contra adulterului, legea contra viciilor împotriva naturii etc.

Într-o lume aflată în plină confuzie morală, acest triumf al creştinismului şi în plan juridic a oferit ancorele şi antidoturile necesare.

Teodosie este cel care a convocat conciliul din Constantinopol (381), care a dat foraia definitivă a Crezului, însă tot el a făcut practic definitivă împărţirea Imperiului în cele două părţi ale sale, Răsărit şi Apus (în anul 395). De acum, destinele celor două s-au despărţit definitiv, chiar dacă din punct de vedere politic în Răsărit statul a mai avut o durată de o mie de ani, iar în Apus doar câteva decenii.

* * *

Peiagianismul, o erezie din secolul V, a fost prima ce a proclamat atotputernicia voinţei umane: pentru că în om nu există forte care să-l împingă la rău şi nu există nici un fel păcat originar, botezul nu mai este obligatoriu şi nici nu mai este nevoie de har, doar voinţa omului fiind cea prin care „autoritatea divină pătrunde în inimă"; ca urmare, în final, Mântuirea îşi pierde sensul său de triumf asupra păcatului şi morţii, căci omul se poate mântui singur!

Este drept că a promovat o austeritate morală deosebită, chiar exagerată, dar apare clar că nu mai a fost vorba de religie şi nici de mister supranatural, ci de un moralism pur laic, voluntarist. Peiagianismul a fost astfel un precursor îndepărtat al protestantismului.

* * *

„Ce mă interesează aceste versuri în care văd un suflet, o inteligenţă, dar pe care nu le pot oferi Dumnezeului meu"? a spus Sfântul Augustin. Aceasta este cheia fundamentală în care se află orice efort intelectual. Dacă nu vizează supranaturalul, exigenţele Mântuirii, credinţa profundă, ele nu reprezintă (aproape) nimic, chiar dacă într-un moment sau altul au putut să aibă un impact major asupra oamenilor.

* * *

„Înainte de credinţă, a înţelege pentru a crede; după credinţă, a crede pentru a înţelege" a spus tot Sfântul Augustin.

* * *

„O lume cu părul alb...", după expresia inspirată a lui Eucher, episcopul Lyonului (*Scrisoarea către Valerian...*), a fost percepţia generală a celor ce au trăit în secolul V. Dacă ea a fost poate percepţia elitelor, pentru restul oamenilor cele spuse de Orosius sunt şi mai valabile: „romanii preferau să fie săraci şi să se bucure de indulgenţă în mijlocul barbarilor, decât să mai suporte povara impozitelor în imperiul romanilor", sau ale lui Salvian: „oamenii săraci exasperaţi îşi doreau să vină duşmanii, implorau pe Dumnezeu să le aducă barbarii". Oricum însă, sentimentul apropiatului sfârşit al acestei lumi „bătrâne", muribunde, s-a generalizat.

* * *

Pomenile şi parastasele sunt reminiscenţe păgâne. Încă din secolul IV, împăraţii creştini au interzis banchetele funerare, „atât de dragi sufletului păgânilor". Dacă în Apus ele au dispărut treptat aproape complet, în Răsărit ele au continuat să existe, alături de multe alte superstiţii precreştine, devenind chiar o componentă majoră a cultului creştin al morţilor.

* * *

Într-o lume aflată în crepusculul ce a anunţat „sfârşitul", Biserica a fost singura care a reprezentat Speranţa.

Sfântul Augustin a spus-o limpede: „Cristos îţi vorbeşte, ascultă-l! El îţi spune: De ce te temi? Nu ţi-am prezis eu toate acestea? Ţi le-am prevestit, pentru ca speranţa să se îndrepte, odată cu apariţia nenorocirii, către adevăratul bine, în loc să se scufunde odată cu lumea".

Astfel că „ideea că toate evenimentele, oricât de teribile au fost, se supun unei intenţii divine şi relevă o logică infinit benefică, a fost marea idee pe care creştinismul a propus-o omenirii pentru a întări inimile" oamenilor (Rops, III). Ideea Sfântului Augustin a fost dezvoltată ulterior de Paul Orosius, discipolul spiritual al Sfântului Augustin, („Istorie universală"), ca şi de Salvian, Sfântul Paulin de Nola si alţii.

Unei întrebări prezente permanent în mintea oamenilor: de ce Dumnezeu, dacă El conduce lumea şi istoria ei, permite să aibă loc atâtea nenorociri, i-a fost dat răspunsul încă din secolul V. A făcut-o Sfântul Ieremia, dar mai ales, acelaşi Sfântul Augustin şi apoi Orosius, Salvian, cel care a şi spus că, în loc să ne mirăm că suntem pedepsiţi atât de Dumnezeu,

mai bine ar fi să ne privim pe noi înşine şi să ne întrebăm dacă nu cumva meritäm pedeapsa!

* * *

În momentul intrării în Europa, vizigoţii au numărat, după analiza tuturor surselor, aproximativ 100.000 oameni, iar în momentul trecerii Pirineilor în Peninsula iberică, au fost 80.000; numărul vandalilor care au traversat Gibraltarul în Africa de Nord nu a depăşit 25.000, din care numai 5.000 luptători. In întreaga Italie, care în acel moment a avut 6-7 milioane de locuitori, (ostro)goţii au numărat doar 100.000!

Cifre practic neînsemnate chiar si pentru acele timpuri! Atunci nu este exagerat să se afirme că invazia barbarilor este cea care a determinat prăbuşirea Imperiului roman (de Apus)?

* * *

Noua Europă apărută după şi prin prăbuşirea Imperiului roman (de Apus) a fost cu adevărat „barbară". Cifrele de mai sus se referă la barbarii care au intrat şi s-au stabilit complet în spaţiul propriu-zis al Imperiului. Dar nu trebuie să se uite, ceea ce s-a întâmplat frecvent, că acesta a fost un stat mediteranean, *nu* european. „Noua Europă" s-a creat, de fapt, numai după dispariţia de *facto* a *limes*-ului roman, care a despărţit imperiul de lumea barbară, dar mai ales după *creştinarea* continentului barbar. Menirea fundamentală a Bisericii, ca moştenitoare a Imperiului roman, a fost creştinarea barbarilor" de dincolo de graniţele fostului

imperiu. Prin creştinare au fost „recreată" graniţele „imperiului", devenit acum unul spiritual, care au fost astfel împinse Ia limitele sale geografice, naturale, ale Europei. *De aceea noua Europă este Europa creştină! Fără creştinarea Europei (barbare) nu ar fi existat Europa de astăzi!* Fără a fi devenit creştini, europenii ar fi fost orice altceva, oricum imposibil să mai devină ce au fost: promotorii istoriei şi Europei moderne, care la rândul său, ar fi putut fi orice altceva, dar nu ceea ce este astăzi! Interesant este faptul că numai acei nou-veniţi care s-au creştinat au format şi au rămas în Europa. Cei care, dintr-un motiv sau altul, nu s-au creştinat au dispărut pur şi simplu în istorie: un exemplu semnificativ fiind hunii; în schimb maghiarii, înrudiţi cu aceştia, au „rămas", nu numai geografic, în Europa, prin creştinare!

* * *

Începuturile acestei noi Europe creştine, născută pe ruinele imperiului, s-au aflat în cel mai grav pericol posibil nu numai pentru prezentul de atunci, dar şi pentru viitorul ei, în momentul invaziei hunilor. Si aceasta nu numai datorită faptului că au fost cei mai numeroşi dintre barbarii invadatori, dar mai ales pentru ca au avut exerciţiul organizării statale la dimensiuni imperiale, Attila însuşi având clar în minte un astfel ae proiect. Înfrângerea lor de către armata creştină (451) a eliminat, de fapt, pericolul, foarte real, de »asiatizare" a noii Europei. De aceea, momentul 451 reprezintă cel *mai important eveniment din întreaga istorie a Europei!*

* * *

Oricum, acţiunea hunilor are multe aspecte cel puţin curioase, dacă nu stranii.

De altfel, nu există o unanimitate a specialiştilor, unii din ei chiar au şi renunţat să mai dea vreun răspuns la întrebarea pentru ce hunii, opriţi de către împăraţii dinastiei Han din China, şi-au redirecţionat, atât de brusc şi neaşteptat, în termeni istorici, dorinţa lor de cucerire, către un spaţiu aflat tocmai la celălalt capăt al lumii, Europa şi Imperiul roman, de care i-au despărţit peste 10.000 de km!

Mai mult chiar. La un moment dat, hunii s-au aşezat în regiunea Lacului Arai (în jurul anului 370), o regiune extrem de bogată în păşuni, apă etc, atât de necesare unui popor crescător de animale. Dar la fel de brusc, şi fără o cauză anume, concret depistabilă şi înregistrată în istorie, ei au părăsit acest „paradis", îndreptându-se către Apus.

Primul efect al acestei mişcări s-a văzut asupra popoarelor imediat vecinei zone Arai, care au declanşat Marile Migraţii, au invadat Europa, jucând un rol esenţial în istoria ulterioară a continentului!

Attila a fost un om de o inteligenţă excepţională, auster şi profund naţionalist, având în plus un proiect politic clar: transformarea Europei într-un imperiu (asiatic-hun), ca *înlocuitor* al Imperiului roman. Dispunând de o forţă militară copleşitoare, fără rival în acel timp, un astfel de proiect a avut toate condiţiile să fie realizat.

Numai că Providenţa a vrut altceva. Imperiul roman de Apus nu a putut să-i opună vreo rezistenţă. Şi iată că germanicii, noii veniţi, barbarii cei forţaţi de huni să migreze spre Europa, creştinaţi de acum, au fost cei care s-au opus

„biciului lui Dumnezeu"; în anul 451, în mod miraculos, fapt remarcat nu numai de contemporani, dar chiar de istoricii de mai târziu, armata creştină, net inferioară numeric hunilor, armata noii Europe creştine, a obţinut o victorie neaşteptată!...

Dar lucrurile stranii nu s-au oprit aici. În anul următor 452, Attila şi hunii săi au invadat Italia. Ocuparea totală a ei, inclusiv a Romei, a fost o chestiune de timp. Dar iată că la râul Mincia a avut loc întâlnirea între Attila şi Papa Leon I cel Mare (440-461). (împăratul din Răsărit, Valentinian, şi el neputincios în faţa hunilor, îi solicitase Papei să se întâlnească cu Attila).

Nimeni nu ştie până astăzi în ce a constat această întâlnire şi discuţia dintre cei doi. Un singur fapt este cert şi concret: imediat după această întâlnire, Attila a dat ordin de retragere. Italia creştină a fost salvată, iar el şi hunii săi au „dispărut" practic din istoria Europei pentru totdeauna.

Şi se mai ştiu şi cuvintele simple ale Papei, care a spus după această întâlnire, doar atât: „Să-i mulţumim lui Dumnezeu, căci El ne-a salvat de o mare primejdie".

Acest episod a dat Scaunului Apostolic o strălucire şi o autoritate excepţională, pe care nu le-a mai pierdut niciodată, în pofida multor avatarii, în următorul mileniu şi mai târziu.

PARTEA A II-A

Acest Răsărit greco-oriental (Bizanţ) creştin, străbătut si frământat de contradicţii şi conflicte interne, în care deseori s-a putut demonstra că doi şi cu doi *nu* fac patru, cu împăraţi, cei mai mulţi dintre ei oameni plini de credinţă, dar şi autori ai unor crime abominabile, stat al eunucilor, conducători şi administratori, care, în mod surprinzător, unii din ei s-au dovedit energici şi plini de *vigoar*e, un stat al centralizării şi birocraţiei, dar şi în acelaşi timp al unor puternice tendinţe separatiste, un stat (şi societate) tot mai potrivnice Occidentului creştin, „şi-a lăsat totuşi o amprentă de neşters" asupra creştinismului răsăritean, care, orice formă a avut si are, a fost si a rămas, în esenţă, grecesc.

În marile oraşe răsăritene, Antiohia si Alexandria, s-a creat, de timpuriu conştientă de propria sa valoare, intelectualitatea creştină, iar, în limba greacă, s-au difuzat Evangheliile şi au scris primii Părinţi ai Bisericii.

Şi în Apus gândirea creştină, teologia, exegeza, liturghia îi datorează mult: Sfântul Ieremia s-a instalat în Palestina, Sfântul Honorat, Sfântul Irineu, episcopul Lyonului au fost răsăriteni ş.a.m.d. Unele rugăciuni bizantine, precum imnurile din cadrul Liturghiei Sfântului Vasile, sunt printre cele mai frumoase din tot creştinismul. Şi, mai ales, aici în Răsăritul bizantin s-a dezvoltat cultul Fecioarei Maria, căreia Sfântul

Efrem Siriacul, Vasile din Seleucia si Roman Melodul i-au închinat imnuri admirabile.

Epoca dintre moartea lui Teodosie şi cea a lui lustinian a fost marcată de mari personalităţi ale Bisericii: Sfântul loan Gură de Aur (Chrisostomul) a cărui valoare exemplară a vieţii şi operei sale rămâne neştirbită, Sfântul Sava, fondatorul „Marei Lavre" de lângă Ierusalim, spaţiu inefabil al credinţei şi al unei admirabile literaturi mistice, Sfântul Chirii de Ierusalim, Sfântul Nil, Zosimos, egumenul unei mănăstiri din Palestina, Diadoh de Photiceea, episcop, autorul unuia din cele mai stranii texte mistice ale întregului creştinism etc.

În Răsărit s-a născut monahismul. În munţi, în deşert, în fiecare din provinciile sale au existat eremiţi solitari.

Rupţi total de societate, aceşti călugări solitari nu au avut alt ţel decât să proclame gloria lui Dumnezeu, prin penitenţă. Aici s-a dezvoltat curentul monahie, iniţiat în anul 405 de un călugăr pe nume Alexandru, care a practicat *rugăciunea perpetuă*, cea care, după un secol, s-a răspândit în Apus: în mănăstiri, grupurile de călugări se succed zi şi noapte, rugându-se astfel fără întrerupere.

* * *

Dar tot Răsăritul bizantin a fost „pământul predilect al ereziilor". Bizantinii s-au avântat cu aceeaşi fervoare intensă şi cu aceeaşi înclinaţie naturală spre speculaţii teologice, în adevărate bătălii doctrinare, pline de pasiune şi violente.

Cu sarcasmul său, deseori gratuit sau veninos, mai ales faţă de Biserică şi credinţă, Voltaire a exprimat totuşi o opinie corectă când a afirmat că: „Bizanţul nu s-a ocupat decât de Hipodrom şi *hypostaze..*".

A fost o societate preocupată, în cel mai înalt grad, de religie. Peste tot, în Constantinopol mai ales, dar şi în restul imperiului, chestiunile şi temele religioase, inclusiv cele de doctrină, au fost temele predilecte de discuţie curentă. Sfântul Grigorie de Nazianz a fost unul din cei care au atras atenţia asupra acestei stări de fapt generale: „Dacă mergi să cumperi o pâine, brutarul în loc să-ţi spună cât costă, începe să-ţi demonstreze că Tatăl este mai mare decât Fiul; când te duci să schimbi bani la un zaraf, în loc ca acesta să-ţi dea suma respectivă, îţi va vorbi de Purcedere şi Non-Purcedere; dacă mergi la baie, fii sigur, că îngrijitorul va începe să-ţi demonstreze, înainte de a te lăsa să intri în apă, că în mod cert Fiul nu purcede din nimic".

Cu toate acestea, fenomenul nu ar fi fost suficient pentru a explica amploarea, înflăcărarea, violenţa şi chiar cruzimea disputelor sau luptelor religioase. Explicaţia trebuie căutată în faptul că, întotdeauna, în întreaga istorie a Bizanţului, astfel de dispute sau conflicte pe teme religioase au avut mai tot timpul un conţinut non-religios, sau cel puţin au avut un substrat sau o componentă politică (mai ales), economică şi socială, deosebit de semnificative.

Opoziţia sau rezistenţa autorităţilor provinciale faţă de puterea centrală (imperială) de la Constantinopol au îmbrăcat o formă religioasă, de dispută dogmatică, care prin apariţia în secolul V a instituţiei patriarhatului, s-au transfonnat frecvent în conflicte, exprimate mai mult sau mai puţin pe faţă, între patriarhii Alexandriei, Ierusalimului, Antiohiei şi Constantinopolului.

În Constantinopol, păturile bogate au fost cele care au susţinut nestorianismul (erezia lui Nestorius), astfel că cei din păturile de jos au sprijinit în mod automat dreapta credinţă,

inclusiv prin acte violente. Mai târziu, în Hipodrom, locul unde au avut loc şi celebrele curse de care între cele două facţiuni: „albaştrii" şi „verzii", acestea si-au împărţit si poziţiile „doctrinare": „albaştrii" au fost susţinătorii celor două naturi ale lui Cristos, dar „verzii" au fost partizanii monofizismului!

În astfel de conflicte, călugării dintr-o întreagă regiune s-au mobilizat pur şi simplu ca nişte trupe, înarmându-se chiar, luptându-se efectiv cu armata imperială, pentru că s-au aflat în dezacord cu împăratul (sau guvernatorul unei provincii) în ceea ce priveşte caracterul uneia sau alteia dintre cele Trei Persoane ale Treimii!...

Cam de 10-12 ori pe secol (în medie) trupele imperiale au intervenit în forţă pentru a restabili ordinea în Constantinopol tulburată de dispute religioase! în Joia Sfântă a anului 457, mulţimea furioasă din Alexandria a masacrat pur şi simplu pe toţi episcopii din oraş!...

Un astfel de iureş fierbinte şi haotic nu a fost lipsit si de momente oarecum comice: Acatius, Patriarhul Constantinopolului, schismatic şi condamnat ca atare ca eretic, si-a făcut intrarea solemnă în biserică având agăţată pe spate sentinţa de excomunicare, document pe care un călugăr zelos şi îndrăzneţ reuşise să i-l prindă de mantie (cu preţul vieţii sale).

Însă, probabil că cel mai penibil din episoadele nesfârsite ale luptelor religioase din Bizanţ a fost totuşi conciliul din anul 449, rămas în istorie sub numele de *tâlhăria din Efes*, un cuvânt perfect corespunzător realităţii!

În plin conflict declanşat de erezia monofizistă, al cărei centru a fost Efes, marii prelaţi răsăriteni, strânşi într-un conciliu, s-au acuzat unii pe alţii de erezie, s-au ameninţat

reciproc cu moartea, s-au depus unii pe alţii, după care au ajuns la o bătaie în toată regula, fiind nevoie de intervenţia forţelor de ordine, care însă nu au reuşit să controleze situaţia, deoarece lucrătorii din port au intervenit şi ei tot în forţă. S-a declanşat astfel o bătaie generală, în care Patriarhul şi Sfântul Flavius al Constantinopolului a fost atât de brutal lovit şi maltratat încât a murit după câteva zile!...

* * *

Răsăritul imperial, tot mai puţin roman şi tot mai mult greco-oriental, s-a transformat într-o adevărată monarhie de tip oriental, perfect asemănătoare cu aceea a vecinei sale Persia: autoritară, formalistă şi teocratică.

Totul, de la ceremoniile de instalare ale împăraţilor până la modul de guvernare, a căpătat o formă Şi un conţinut oriental. De exemplu, ceremonia de instalare a unui împărat a devenit atât de riguroasă şi somptuoasă, încât a ajuns să fie mai mult un cult decât o ceremonie politică, oricum în nici un caz caracteristică Imperiului roman, chiar în fazele sale de maximă putere.

Împăratul *creştin* al Bizanţului (basileus) a depăşit cu mult chiar şi pe faraonii Egiptului antic sau pe „Regele regilor" persani, în modul în care a impus poporului perceperea sa ca întrupare a Puterii.

Din secolul V, caracterul său teocratic a devenit indubitabil; Curtea imperială a devenit „Palatul sacru", chiar bunurile materiale ale împăratului au fost denumite „cereşti" şi, culmea situaţiei, impozitele au fost numite în mod oficial „*divina* repartiţie"!...

În titlul imperial oficial a apărut formula: „Fiul lui Dumnezeu, care domneşte prin împărat"(?!) ş.a.m.d.

Astfel, confuzia între puterea politică şi prerogativele religioase a fost rapidă şi totală.

Reprezentanţi ai lui Dumnezeu pe pământ, împăraţii ar fi putut rămâne în limita drepturilor lor, lăsând ca, pe plan spiritual, să-şi exercite drepturile instituţia care, în mod legitim, este păstrătoarea mesajului lui Cristos şi adevărurilor dogmei credinţei: Biserica.

Aceasta a fost si teza Bisericii universale -catolice- (printre altele, a fost pusă în aplicare, chiar înainte de a fi fost cristalizată, de către Sfântul Ambrozie, în cazul sus-amintit al împăratului Teodosie).

Însă ereziile din secolele IV si V au constituit tot atâtea prilejuri de intervenţie a împăraţilor în problemele Bisericii. „Modelul" l-a oferit chiar împăratul Constantin (cel Mare), el fiind chemat de Biserică să o ajute contra schismei lui Donat. A urmat apoi convocarea de către împărat a Conciliului de la Niceea, unde a fost condamnat arianismul. S-a deschis astfel larg drumul intrării *cezaropapismului* în istorie.

De acum Statul si Biserica nu numai că au devenit solidare, dar puterea statului şi cea a Bisericii s-au întrepătruns definitiv. *Toţi* împăraţii (sau împărătesele, si membrii familiei imperiale şi marii demnitari), în mod natural înclinaţi spre discuţii teologice, nu au mai avut nici un fel de reţinere în a interveni în dispute, dezbateri, conflicte ce au zguduit creştinismul răsăritean (de exemplu cele cu privire la Persoanele Treimii sau „calităţile" Sfintei Fecioare), iar pentru a-şi impune punctul lor de vedere, în plan religios, nu au ezitat să utilizeze forţa politică şi militară!

Exemplele sunt prea numeroase pentru a fi doar enumerate. Oricum, intervenţiile directe în numiri de episcopii şi patriarhi, depuneri sau alungarea celor pe care nu i-au agreat, impunerea de decizii în toate problemele interne ale Bisericii, mergând de la fixarea şi modificarea calendarului religios, până la stabilirea modului (condiţiile) necesar pentru a intra la mănăstire sau comportamentul preoţilor etc, toate acestea au devenit un fapt normal. Dar toate acestea pot fi acceptate, mai mult sau mai puţin, însă total inacceptabilă a fost transformarea împăraţilor în *cezaropapi*, indiferent ce argumente au fost aduse sau se mai aduc în Răsărit în favoarea acesteia.

Consecinţele au fost extrem de grave şi de durată.

* * *

Numirea lui Ioan, un preot din Antiohia, care îşi caŞtigase o mare faimă şi popularitate, datorită calităţilor sale excepţionale de om al credinţei, Patriarh Jj Constantinopolului, (este vorba desigur de Sfântul Ioan Gură de Aur) a fost gândită de un grup de oameni uenţi de la Palatul imperial format, printre alţii, din eunucul şi atotputernicul ministru Eutropius, un mare vanitos şi ambiţios, soţia împăratului, Eudoxia, şi un grup de bogătaşi din Constantinopol, care au urmărit ca prin aducerea acestui om celebru şi popular, să se dea o nouă strălucire Patriarhatului din Constantinopol, (fostul patriarh Nectarie fusese o personalitate ştearsă) pentru ca, şi pe această cale, să se motiveze ideea de a ridica scaunul de Constantinopol la rang de „noua Romă", cu scopul de a contracara autoritatea şi imaginea Episcopului Romei („Vechea Romă").

Însă Ioan Gură de Aur nu le-a acceptat acest joc. Din contră, s-a opus categoric. Ca urmare, conform „normalului" bizantin, el a sfârşit ca un martir, victimă a împăratului creştin Arcadius. Spre deosebire de acesta însă, loan a rămas pentru eternitate un mare sfânt al Bisericii universale şi unice!

* * *

Erezia nestoriană a avut o consecinţă fundamentală pentru Biserică: Conciliul de la Efes (431) care a condamnat erezia nestoriană, a fixat definitiv şi ca o ripostă dată nestorianismului, cultul Sfintei Fecioare, care de acum a fost numită *Theotokos* (Mama lui Dumnezeu).

Interesant este de semnalat şi faptul că până în anul 431 nici o biserică din întreaga creştinătate nu fusese dedicată Fecioarei Maria!...

* * *

Ca şi în alte cazuri de erezii anterioare sau posterioare, monofizismul a fost impus de împărat sau membrii familiei imperiale.

Eutyches, promotorul noii erezii, a fost ca persoană, cel puţin nesemnificativ, dar a avut o „calitate" specială, care i-a asigurat succesul ideilor sale: finul său, pe nume Chrysaphie a fost un eunuc de mare influenţă în „Palatul Sacru", influenţa lui exercitându-se în special asupra împărătesei Eudoxia, soţia lui Teodosie al II-lea. În acest mod, familia imperială, şi chiar întreaga curte, au fost câştigate de monofizism,

folosindu-se ca pretext opoziţia faţă de nestorianism. (A existat la familia imperială o singură excepţie, sora împăratului, pe nume Pulcheria, care a rămas în dreapta credinţă, chiar dacă poziţia ei a fost influenţată şi de un motiv mai degrabă lumesc: ura faţă de cumnata sa, împărăteasa Eudoxia, cea care a condus, în fapt, imperiul, căci împăratul s-a dovedit a fi un om slab).

Şi de această dată singurul adversar real, ferm şi consecvent al noii erezii a fost tot Papa, în persoana Sfântului Leon, cel care se întâlnise cu Attila.

Arguţia bizantină, despicatul firului în patru, falsele dialectici, împănate cu nuanţe şi interpretări nu au avut nici un succes în faţa sa, un om cu o gândire c'ară, sobră şi solidă de roman!

Aceeaşi poziţie a avut-o şi Florian, Episcopul de Constantinopol, rămas fidel dreptei credinţe, care desigur că nu a putut face mare lucru în faţa Curţii imperiale. Papa Leon cel Mare i-a trimis o scrisoare, textul său, rămas de altfel celebru (*Către Florian* sau *Scrisoarea dogmatică*), în care a fost expusă cunoscuta doctrină a unei singure persoane, cu două naturi, divină şi umană, fiecare din ele păstrându-şi calităţile şi facultăţile proprii: pe deplin om şi pe deplin Dumnezeu!

Documentul ca atare, foarte clar, venit din partea unui Papă, recunoscut deja ca sfânt, a avut un impact enorm în epocă, inclusiv la Constantinopol.

Dar aceasta nu a împiedicat ca prin intervenţia împăratului şi anturajului său lucrurile să evolueze în rău, căpătând amploare şi gravitate.

Acum a avut loc acel faimos conciliu de la Efes, („tâlhăria de le Efes"), de care am amintit, în urma căruia nefericitul

Florian a fost practic bătut atât de crunt de episcopii şi prelaţii monofiziţi încât a murit după câteva zile. Papa Leon a cerut imediat convocarea unui nou conciliu. În mod cert, nu s-ar fi reuşit acest lucru, pentru simplul motiv că împăratul însuşi a fost monofizit. Dar a intervenit moartea sa neaşteptată, tronul fiind preluat de sora sa Pulcheria (şi soţul acesteia Marcian) rămasă, aşa cum am menţionat, în dreapta credinţa. Ca urmare, Constantinopolul a revenit, peste noapte, la dreapta credinţă.

Conciliul din Macedonia (451), unul din cele mai mari după numărul de participanţi (peste 600 delegaţi), a condamnat în mod formal monofizismul. Scrisoarea Papei Leon a fost primită cu aclamaţii.

Dar lucrurile nu s-au oprit aici, ceea ce a urmat ilustrând perfect situaţia din Răsărit. Prin monofizism s-a găsit formula ideologică necesară pentru ca unele provincii ale imperiului, aflate de mult în profund dezacord cu Bizanţul, declarându-se autocefale, în plan religios, au produs în fapt o secesiune politică: a fost cazul Bisericilor din Egipt şi Siria, ca şi a celor din Mesopotamia şi Armenia, ca şi a comunităţilor creştine din Imperiul persan. Ele s-au declarat autocefale, adoptând, în acelaşi timp, monofizismul (sau, în unele cazuri, nestorianismul), situaţie rămasă până astăzi neschimbată.

Astfel, în Răsăritul creştin, *Tunica unică* a lui Cristos a suferit primele rupturi serioase!

* * *

Decizia conciliului de la Niceea (381) de a scoate Episcopul de Constantinopol de sub autoritatea Heracleei, dându-i astfel un fel de primat de onoare, faţă de celelalte

vechi patriarhate, cu excepţia celui al Romei („Vechii Rome"), a deschis, în fapt, calea schismei din 1054!

Chiar dacă la conciliu s-a menţinut numele oficial (şi recunoscut) al Bisericii unice, ca cel de Biserica *catolică* (universală), prin decizia sus-amintită, Constantinopolul şi Patriarhul său nu au mai reprezentat o dieceză a Bisericii unice, universale, ci o expresie „naţională". Într-un astfel de context, Episcopii Romei, cărora le fusese recunoscută anterior în mod oficial, nu numai prin întreaga Tradiţie, Primatul, s-au văzut puşi în situaţia de a se opune deciziei. Astfel, ei au fost nevoiţi să intervină în numeroase rânduri contra deciziilor împăraţilor Bizanţului, ceea ce a însemnat, datorită confuziei cvasitotale dintre stat si Biserică, că au fost învinuiţi că în fond, ei nu se opun împăraţilor şi deciziilor lor în materie de dogmă şi de altă natură, ci Bisericii răsăritene, iar, de aici prin extensie, au fost percepuţi ca adversari ai Răsăritului (grecesc).

* * *

Un alt pas spre ruperea *„Tunicii unice"* a fost Conciliul ecumenic (451) din Calcedonia.

Recunoaşterea autorităţii Papei (Sfântul Leon), a cărui scrisoare dogmatică sus-amintită, prin care se tranşase definitiv conflictul între ortodoxie si monofizism avusese un succes atât de mare încât a fost proclamat chiar de Conciliu, ca „Arhiepiscop al tuturor Bisericilor", ceea ce a însemnat, în fapt, o nouă recunoaştere, oficială si totală, de către un conciliu ecumenic, a Primatului său!

Numai că cei mai mulţi dintre prelaţii răsăriteni, socati de astfel de evoluţie au decis să contraatace. Ei au avut succes

deplin! în timp ce în conciliu s-au discutat chestiuni mărunte de rutină, neimportante, sesizând absenţa reprezentanţilor Papei, ei au introdus şi au reuşit să fie votat rapid un text (*Canonul 28*), în care câteva fraze care au avut un impact hotărâtor asupra evoluţiei Bisericii, ca Biserică universală şi unică: deoarece „*Vechii Rome* i-au fost acordate privilegii pentru că acest oraş a fost oraş (capitală *n.n.*) imperial, aceleaşi privilegii trebuie atribuite *Noii Rome, «care este» onorată prin prezenţa împăratului şi Scnatului"(?!)*

De observat că această frază, aparent anodină, conţine exclusiv o argumentare politică, trecând practic sub tăcere toate motivele şi recunoaşterile conciliare oficiale şi întreaga Tradiţie care fireşte că nu au nici o legătură cu politicul.

Şi tot la fel de rapid, dar perfect coordonat ca acţiune, Constantinopolul a fost ridicat la rang metropolitan, dându-i-se în jurisdicţie toată regiunea Mării Negre, a Asiei (Asia Mică, Orientul Mijlociu etc.) şi Traciei (sudul şi nordul Dunării)!!

Reprezentanţii Papei s-au opus, însă a fost prea târziu. Au reuşit doar să introducă în procesul-verbal al şedinţei protestul lor! Papa Leon a reacţionat şi el, ca de obicei foarte ferm, printr-o scrisoare de protest adresată împăratului. Dar cum acesta s-a aflat tot timpul la curent cu întreaga manevră, în mod evident, răspunsul la scrisoare nu a venit niciodată!

Şi astfel Roma a trebuit să ia act de un fapt deja împlinit, neavând nici o posibilitate, în acel moment, să aibă opoziţie concretă.

Doar în secolul XIII, când schisma fusese consumată de mult, Roma a recunoscut „canonul" 28!...

* * *

Cam în acelaşi timp s-a produs şi una din avant-premierile schismei din 1054: *schisma Iui Acatius.*

Acatius, patriarh de Constantinopol, om ambiţios Şi abil, care sub împăratul Leon I se dovedise un vajnic apărător al dreptei credinţe aşa cum fusese proclamată de Conciliul de Calcedonia, si-a schimbat atitudinea m timpul noului împărat (Zenon), care a vrut să realizeze şi evident să impună o reconciliere între dreapta credinţă şi monofizism, din motive eminamente politice. Ele au coincis cu motivele proprii ale lui Acatius, afectat de faptul că Papa nu a recunoscut canonul 28.

Ca urmare, în 482, un simplu *decret imperial* a anulat deciziile unui întreg conciliu (cel din Calcedonia), toţi cei care au refuzat să accepte acest decret indiferent de rang, fiind destituiţi (?!).

Papii (Simplicius, 468-483 şi Felix al IlI-lea, 483-492) s-au opus în mod categoric. Mai mult, chiar Acatius însuşi a fost excomunicat de Papă (documentul cu excomunicarea este cel care i-a fost prins de spate, când a intrat în biserică, de un călugăr, curajos, care însă ulterior a fost executat).

Ca de obicei, în Bizanţ au intrat în scenă poporul din Constantinopol, care l-a urât pe Zenon, şi călugării ce s-au revoltat atât contra împăratului cât şi patriarhului lor. Semnificativ, pentru a ilustra starea de spirit din Răsărit, este faptul că „schisma lui Acatius", a durat 35 de ani (483-515), adică cu mult timp după ce însuşi iniţiatorul ei Acatius murise (489)...

* * *

În Apus însă, consecinţele acţiunii lui Acatius şi ale împăratului au fost cât se poate de serioase.

Întregul episcopat apusean, în special cel din Gallia, cel care, până atunci fusese cel mai legat de împărat, datorită faptului că episodul cu Acatius le-a dovedit că împăraţii au arătat, mai mult sau mai puţin pe faţă, că nu mai vor să accepte autoritatea Papei, au început să se îndepărteze de împăraţii Bizanţului, orientându-se către noii conducători barbari, în special către Clovis regele francilor. Coincidenţă sau nu, acesta s-a creştinat (498-499) exact în perioada „schismei".

De asemenea, prin poziţia fermă, acţiunile, dar şi seninătatea superioară cu care Papii şi-au revendicat drepturile lor în numele adevăratei Tradiţii, Apusul a arătat că nu mai are aceeaşi perspectivă şi aceeaşi înţelegere asupra lumii şi Bisericii, ca Răsăritul cezaropapist.

Roma aflată permanent sub presiunea şi ameninţările noilor veniţi şi-a afirmat, faţă de uriaşa putere a împăraţilor bizantini, principiile pe care le-a susţinut si si le-a asumat dintotdeauna.

Astfel, Papa Gelasie a revendicat superioritatea puterii spirituale a Bisericii asupra puterii laice: Biserica „are de dat socoteală în fata tribunalului suprem de totul, chiar şi de regi". Papa Symachius a declarat răspicat împăratului: „Comparaţi, împărate, demnitatea voastră cu cea de sef al Bisericii. Aruncaţi o privire la şirul celor care au persecutat Biserica, ei au dispărut toţi, dar Biserica prin persecuţia la care a fost supusă şi-a văzut mărită puterea".

Sau extraordinarul răspuns al Papei, Sfântul Hormisdas, adresat unei scrisori pline de injurii pe care i-o adresase împăratul monofizit Anastasie: „Faptul că-mi aduceţi injurii şi că mă priviţi ca pe un nimeni, fie; dar ca eu să vă accept ordinele, niciodată!"

Până la urmă „criza lui Acatius" a fost soluţionată tot prin deciziile Papei: toţi episcopii eretici, monofiziţi au fost destituiţi, decretul imperial prin care Biserica răsăriteană acceptase în mod oficial erezia monofizistă, a fost anulat, iar numele tuturor ereticilor, inclusiv al celor doi împăraţi, Zenon şi Anastasie, au fost şterse de pe *tablele de marmură.* Întregul episcopat răsăritean a recunoscut şi acceptat poziţia specială a Sfântului Scaun şi obligaţia pentru oricine vrea să-şi spună catolic (repetăm, acesta a fost numele oficial recunoscut al Biserici unice, de la începuturile sale) de a rămâne unit că Papa şi a-i urma deciziile.

Desigur că o asemenea rezolvare a fost posibilă pentru că legăturile între cele două părţi ale creştinătăţii rămăseseră încă solide, iar împăraţii înşişi nu au îndrăznit să împingă lucrurile mai departe.

Oricum, ea a arătat şi poate arată şi astăzi că orice conştiinţă creştină, indiferent în ce parte geografică şi în ce poziţie s-a aflat, a acceptat, ca un dat natural, poziţia preeminentă a Papei în cadrul Bisericii unice şi universale (catolică)!

* * *

Epoca lui Iustinian este, pe drept cuvânt, caracterizată ca punctul suprem al istoriei Imperiului Roman de Răsărit. Interesant este faptul că şi această epocă, ca de altfel şi cea a lui Constantin cel Mare, sunt plasate în faza existenţei (încă) a Imperiului *roman* de Răsărit. După care, a urmat o lungă decădere, întreruptă din când în când de momente de restabilire a unei puteri şi străluciri totuşi definitiv pierdute, care a coincis cu existenţa Bizanţului, imperiu greco-oriental.

Ambele epoci, atât cea a lui Constantin, cât şi cea a lui Iustinian, mai ales, au rămas în memoria lumii, nu neapărat prin cuceriri, putere şi bogăţie, ci prin realizările lor în plan spiritual: Constantin, cu Victoria Crucii si triumful definitiv al creştinismului, lustinian, cu Sfânta Sofia, celebra şi uimitoarea bazilică a creştinătăţii, ca şi faimosul *Corpus Juris,* cel prin care s-a transmis către noua Europă dreptul roman, ideea de stat, principiile de organizare socială, metodele de jurisprudenţă şi proceduri juridice etc. El a fost publicat „*în numele Domnului Nostru Isus Cristos"*! Astfel, dincolo de prevederile sale concrete şi practice, lustinian „a aşezat la baza ordinii juridice, *adică a civilizaţiei, credinţa universală"*, marcând astfel implementarea în societate a valorilor spiritului creştin!

* * *

Sfânta Sofia, impresionantul simbol al întregii creştinătăţi, a avut totuşi un destin atât de ciudat.

Construită, ca bazilică, de însuşi Constantin (în 325), pentru a marca strălucita sa victorie, a fost decorată şi împodobită de către fiul său, Constantin şi apoi de împăratul Teodosie al II-lea, a fost incendiată, distrusă şi jefuită în timpul revoltei „Nika" din 532! „lustinian a văzut în aceasta o ocazie providenţială de a ridica, în inima oraşului, pe cea mai înaltă din coline, foarte aproape de Hipodrom şi nu departe de Palat, un monument care să eclipseze pe toate celelalte existente în lume, şi care să fie demnă de gloria lui Dumnezeu... si a sa", au menţionat istoricii vremii.

Iar o asemenea uluitoare construcţie a fost terminată în numai cinci ani, performanţă unică neegalată, chiar şi astăzi,

oricum incredibilă chiar şi pentru cei care au trăit în acel timp! De altfel s-a şi vorbit că nu numai un înger ar fi transmis împăratului planul edificiului, dar şi că o armată de îngeri a lucrat noaptea la ridicarea ei! Oricum ar fi fost, este într-adevăr extrem de dificil să crezi şi să explici cum a putut fi ridicată o asemenea construcţie în numai cinci ani de zile!

Din ordinul său, la Sfânta Sofia au fost aduse materiale si elemente de construcţie: coloane, marmură, materiale speciale, preţioase din toate marile temple de pe întinsul imperiului: de la templul Dianei din Efes, din Egipt, din templul lui *Sol Invictus* din Baalbeck ş.a.m.d. Aici, la Sfânta Sofia, s-a reuşit punerea în practică, nemaiîndrăznită de nimeni până atunci la asemenea dimensiuni, a tehnicilor folosite în Antichitate, în Chaldeea, Persia etc.

Exemplul cel mai celebru în acest sens este cupola, o semisferă imensă, cu un diametru de 31 m şi ridicată la 150 metri înălţime, despre care istoricul Procopius a notat că „pare că se sprijină prea puţin pe ziduri, ca şi cum ar fi suspendată de un lanţ de aur din cer".

Aşadar întreaga lume de atunci dar şi de până atunci, întreaga Antichitate, de fapt, s-a aflat prezentă în inegalabilă Sfânta Sofia, pentru Gloria lui Dumnezeu! Nu degeaba, conştient se pare de acest fapt, Iustinian a exclamat, trecând pragul din porfir al ctitoriei sale „Te-am învins, Solomoane!"

* * *

Sfânta Sofia a simbolizat, de fapt, momentul de vârf al puterii Imperiului Roman de Răsărit, al puterii spirituale eterne, şi nu victoriile şi triumfurile militare, căci ele au fost

nu numai efemere, dar au avut consecinţe potrivnice, chiar potrivnice intereselor de durată ale imperiului.

De exemplu, recucerirea („eliberarea") Italiei de la germanicii barbari (ostrogoţi), în timp a avut ca efect faptul că populaţia locală, italo-romană şi italo-gotică, a ajuns să urască atât de mult regimul imperial, administraţia sa greoaie şi abuzivă, comportamentul plin de vanitate şi dispreţ al funcţionarilor săi, încât s-a produs cel mai grav fenomen posibil pentru o putere politică: poporul, în ansamblul său, s-a îndepărtat treptat, dar continuu şi definitiv de ea, regimul imperial pierzându-şi astfel orice sprijin popular în Apus.

* * *

Iustinian a fost totuşi ultimul împărat al Imperiului *roman* de Răsărit. De aceea a fost şi ultimul împărat al Răsăritului care în mod *sincer* şi *din convingere* a recunoscut autoritatea Episcopului Romei, şi implicit, a recunoscut *în mod efectiv* Primatul acestuia.

În codul său de legi a fost înserată formula Papei Hosmisdas, prin care se pusese capăt „schismei lui Acatius", fiind proclamat astfel încă o dată acest Primat pe care el însuşi l-a recunoscut efectiv, scriind aceluiaşi Papă: „Unitatea Sfintelor Biserici depinde de învăţătura şi autoritatea Bisericii apostolice" (a Romei). În decretele sale (*noveles*) se află scris: „cât despre faptul că sublimitatea Suveranului Pontif se află la Roma, nimeni nu se mai îndoieşte".

În acelaşi timp însă prerogativele asumate de împăraţi, mai ales cea de şef al Bisericii, l-au împins în mod logic la intervenţii directe în Biserică. Fiind totuşi împărat al Răsăritului, el a acţionat temeinic ca Patriarhul de

Constantinopol, pe care l-a numit „capul tuturor Bisericilor răsăritene", să devină egal cu Episcopul de Roma.

Şi astfel Iustinian, un fiu devotat şi plin de respect al Bisericii universale (catolice) şi principiilor ei a ajuns să acţioneze şi uneori chiar cu violenţă împotriva acesteia şi şefului ei, Episcopul de Roma!...

Mai mult chiar, Iustinian a ilustrat şi celălalt aspect al nocivităţii cezaropapismului: influenţa, deseori decisivă, în susţinerea şi impunerea unei erezii, avută de anturajul său cel mai apropiat. Dacă el a fost şi a rămas „fiu respectuos al Bisericii catolice" şi apărător ferm al dreptei credinţe contra tuturor ereziilor vremii, în schimb, soţia sa, faimoasa Teodora, a susţinut pe faţă erezia monofizită. Ea este cea care l-a adăpostit pe patriarhul (monofizit) al Constantinopolului (!), care fusese excomunicat de Papa pentru erezie, sau pe ereticul Iacob Baradai, cel care a fondat biserica siriană monofizită (numită iacobină), existentă până astăzi.

Greu de înţeles şi acceptat astfel de situaţii? Pentru apuseni în mod cert!...

* * *

În contul lui Iustinian mai trebuie trecut încă un fapt reprobabil: condamnarea şi moartea unui Papă. Papa Silverus (536-537) a refuzat să ridice anatema pe care predecesorul său. Papa Agapit, o aruncase asupra Patriarhului de Constantinopol, Antim, suspect de monofizism. Teodora a dorit atunci să aducă pe Sfântul Scaun o persoană care să fie supusă voinţei împăratului. A fost găsit omul potrivit, care a devenit Papă, sub numele de Vergilius (538-555). Numai că, odată instalat pe Scaunul Sfântului Petru, acesta pur şi simplu

a refuzat să facă jocul împărătesei ce a urmărit să impună monofizismul. Teodora i-a cerut chiar lui Iustinian să convoace un conciliu la Constantinopol care să statueze acest lucru, ceea ce s-a şi întâmplat, şi pentru a fi sigură că participanţii se vor supune dorinţei sale (şi a împăratului), întregul conciliul a fost strict supravegheat de armată.

Singurul care i s-a opus a fost însă Papa Vergilius, cel considerat ca fiind omul lor. Furia împărătesei (implicit a împăratului), a fost imensă. Crezând că poate scăpa, Papa s-a refugiat într-o biserică, armata l-a scos cu forţa de acolo din ordinul împăratului, fiind apoi supus la presiuni pentru a accepta decizia imperială cu privire la monofizism. Dar acest lucru nu s-a întâmplat, insă ca urmare a celor suferite, Papa Vergilius a murit...

* * *

Iustinian a murit la 80 de ani (565), lăsând imperiul, în pofida succeselor sale, politice şi militare, într-o dezordine generală.

Până în ultimele sale clipe de viaţă a continuat să fie obsedat de chestiuni teologice. Şi ca un fel de încununare a întregii sale vieţi de „teolog suprem", a ajuns să susţină o nouă erezie, cum că, pe Cruce, trupul lui Cristos a fost total „impasibil" iar, unul din ultimele sale gesturi de şef al Bisericii răsăritene a fost înlăturarea şi exilarea lui Eutychios, Patriarhul de Constantinopol, pentru că acesta nu a acceptat noua erezie!?...

* * *

Când Sfântul Scaun a fost ocupat de Papa Grigorie cel Mare (590-604) situaţia din Italia devenise de-a dreptul catastrofală. Sudul şi nordul Italiei au fost devastate de atacurile repetate ale lombarzilor din ducatele de Spoleto şi Benevento, exarhul de Ravenna, bizantin, l-a trădat, arhiepiscopul de Aquileea s-a ridicat contra Papei, întreaga ţară a fost devastată de războaie, epidemii, calamităţi (ca urmare a acestora Roma ajunsese un oraş pe trei sferturi pustiu).

Opera sa cea mai extraordinară, prin consecinţe şi durata acestora, a fost decizia sa ca evanghelizarea noilor popoare din Europa să fie realizată de Papalitate. Cu alte cuvinte, evanghelizarea popoarelor păgâne din Europa nu a mai fost, ca până atunci, rodul unor iniţiative individuale ale unor episcopi sau călugări, ci a *întregii Biserici.*

O decizie fundamentală care a modificat total evoluţia viitoare a Bisericii în Apus (şi nu numai): de acum înainte nu se mai puteau crea comunităţi creştine, cu trăsături sau conţinut mai mult sau mai puţin diferite, asa cum se întâmplase până acum, (cazul adoptării arianismului de către unii germanici este ilustrativ), ci ele au aparţinut Bisericii universale, ca instituţie, purtătoarea şi depozitarul unei culturi comune: cultura creştină latină. Creştinarea Angliei a fost primul exemplu concret al acestei noi orientări.

* * *

Evanghelizarea *noilor popoare* venite în Europa a fost o operă de o complexitate şi dificultate ieşite din comun.

Ea a aparţinut în întregime Romei, cu o singură excepţie, cea a creştinării slavilor, care s-a făcut în comun, de Roma şi

Constantinopol, ceea ce ar fi putut oferi modelul unei colaborării între cele două părţi ale Bisericii unice, condiţiile în care diferentele dintre ele se adânciseră. Dar nu a fost aşa, o serie de cauze, inclusiv politice, au făcut ca această şansă să nu fie realizată.

Dificultatea evanghelizării noilor popoare, mai ales a celor germanice, nu se poate compara decât cu situaţia din primele două secole de creştinism, în timpul Marilor Apostoli.

Rezistenţa germanicilor la evanghelizare, aşa cum a fost cazul cu cei de pe teritoriul actual al Germaniei

şi Olandei, a fost îndelungată şi aspră. Persistenţa vechilor credinţe germane a fost uluitoare. Chiar în episcopatele deja organizate în regiunea Dunării superioare nu numai că mai rămăseseră mulţi care au continuat să-şi venereze vechii zei, dar printre aceştia s-au numărat chiar si cei botezaţi creştini!

Creştinarea lui Clovis şi victoria sa asupra alamanilor a impus însă un nou curs al istoriei Europei apusene. De acum înainte, regii franci, creştini, care oricum s-au aflat în conflict cu vecinii lor, tot germanici, i-au atacat aproape permanent având însă şi o motivaţie suplimentară: creştinarea lor. Faptul ca atare nu a rămas fără urmări în mentalul colectiv al germanicilor din afara „Franciei". Pe lângă accentuarea antipatiei faţă de franci, s-a produs şi o reacţie de respingere a creştinismului de către ceilalţi germanici, privită ca o religie adusă de adversari profund antipatizaţi. În aceste condiţii, creştinarea spaţiului germanic a fost mai ales opera, de altfel plină de succes, a misionarilor anglo-saxoni, veniţi din Anglia, deja creştinată în timpul Papei Grigorie cel Mare. Astfel, au fost printre alţii, Sfântul Bonifaciu, evanghelizatorul

Germaniei, Winfred si mulţi alţii, mai mult sau mai puţin anonimi.

În pofida existenţei în secolele V-VI a unor diferenţe regionale de cult şi rit, niciodată în Apus nu s-au înregistrat nici cele mai mici încercări de autocefalie (regională sau naţională), deşi motive etnice, istorice, politice ar fi fost suficient de multe şi cu mult mai importante decât în Răsărit, unde autocefalia devenise un fapt cvasi normal.

Acest principiu fundamental, al unităţii Bisericii universale, a rămas neştirbit tocmai prin existenţa papalităţii, a Episcopului Romei, ca expresie a acestei trăsături esenţiale: unitate şi universalitate.

Nicăieri în Apus nu s-au manifestat atitudini antiromane, atât de prezente şi vizibile în Răsăritul bizantin. În Spania, în Franţa, în Anglia ş.a.m.d., episcopatul a recunoscut poziţia preeminentă şi Primatul Papei. Anglia a fost chiar o pasionată apărătoare şi o supusă fiică a Romei, prelaţi, sau simplii credincioşi şi chiar regii săi şi-au făcut datoria de credinţă în a merge, ca penitenţi voluntari, la mormântul Apostolilor Petru şi Paul, la Roma, Poate un paradox, dacă ţinem seama că peste aproape un mileniu, Anglia lui Henric al VllI-lea şi Biserica Sa vor produce a treia mare sfâşiere a Tunicii unice a lui Cristos!

Acum în secolul VI, Papa a fost liderul întregului Occident, epoca lui Carol cel Mare nefăcând decât să-i consolideze definitiv această poziţie.

* * *

Monotelismul, noua erezie a secolului VII, a fost în esenţă tocmai o expresie perfectă a confundării totale între politic şi

religios, între Tron şi Biserică, specifice Răsăritului greco-bizantin.

Dorind să refacă unitatea politică a imperiului, dislocată de monofizism, în condiţiile în care Egiptul Ş1 Siria, provincii ale imperiului, pur şi simplu au subminat eforturile militare ale Constantinopolului, mipăratul Heraclius şi Patriarhul Sergius al Constantinopolului s-au gândit la o soluţie care, în esenţă pur politică, i-au dat ca de obicei o formă religioasă. Soluţia a fost *monotelismul,* („doctrina voinţei unice" existente în persoana lui Isus Cristos). Inventând pur şi simplu o astfel de teză, cei doi au crezut că astfel au găsit principiul unificator între ortodoxia credinţei (cele două naturi ale lui Cristos) şi monofizism (o singură natură) ceea ce ar fi permis readucerea la ascultare a Egiptului şi Siriei monofizite (*plus Armenia)*.

La început, totul a părut că le dă dreptate, căci Egiptul şi Armenia s-au raliat noii doctrine astfel că unitatea imperiului s-a refăcut.

Numai că în mod evident monotelismul a fost o erezie, aşa că reacţiile potrivnice nu au întârziat să apară. Teologi răsăriteni, precum Sfântul Sofronie si Sfântul Maxim Mărturisitorul au atacat noua doctrină, iar episcopatul din Africa (fără Egipt) a protestat energic. Papa Martin I (649-655) s-a opus şi el atât de dur şi de ferm, încât noul împărat, Constantin al II-lea (Heraclius murise între timp) a ordonat ca Papa să fie arestat exilându-l în Crimeea unde, trăind în condiţii grele, Papa fiind la o vârstă înaintată şi bolnav, a murit ca un martir. (Evident că adversitatea Apusului faţă de împărat s-a accentuat şi mai mult cu acest nou „caz").

Şi astfel, datorită intervenţiei directe a împăratului, o erezie ce ar fi putut fi rapid eliminată, a durat nu mai puţin de 70 de ani!

Ulterior, revenind la dreapta credinţă, Constan-tinopolul a urmărit să lovească din nou în prestigiul si autoritatea Romei, obţinând condamnarea, alături de Sergius, Patriarhul monotelit al Constantinopolului şi a Papei Honorius. A fost o evidentă forţare a adevărului, pentru că singura vină a lui Honorius a fost aceea că doar nu a condamnat ferm erezia; or, Patriarhul Sergius, împreună cu împărat au fost autorii înşişi ai ereziei!

* * *

„Conciliul de la Cupola" (in Trullo), convocat pentru a completa canoanele disciplinare ale deciziilor luate de Conciliile din secolele V şi VI, a accentuat şi mai mult tendinţele centrifuge dintre cele două părţi ale Bisericii.

De fapt, a fost încă un pas decisiv pe drumul primei sfâşieri a Tunicii unice din 1054, căci aici nu numai că s-au reiterat dispoziţiile mai vechi (faimosul canon 28), ca Scaunul Patriarhal de Constantinopol să aibă „aceleaşi drepturi", ca şi cel al Romei, dar s-au lansat pentru prima oară atacuri, asupra unor cutume ale Bisericii apusene, latine, adoptându-se aproape, într-un mod demonstrativ, decizii opuse acestora: de exemplu, s-a stabilit ca preoţii să rămână căsătoriţi, dacă fuseseră căsătoriţi înainte de hirotonirea lor, tocmai pentru că în Occident se decisese celibatul preoţilor etc.

Papa Sergius (688-701) nu a acceptat nici una din aceste decizii. De abia Papa Constantin (708-715), care a fost şi ultimul Papă care a mai mers la Constantinopol după alegerea

sa ca Papă, pentru a se prezenta împăratului, a reuşit să liniştească lucrurile (firește doar temporar).

* * *

Un caz aparte în această Biserică răsăriteană zguduită de erezii şi conflicte a fost şi este Biserica *maronită* din Liban.

Ea îşi are originea în decizia unor comunităţi creştine, din regiunea Munţilor Taurus (Liban), care au respins toate deciziile Conciliului VI ecumenic (nici până astăzi nu se ştie prea clar din ce motiv).

Cert este că aceste comunităţi create în jurul unei mănăstiri fondate la mormântul Sfântului Maron, un mare anahoret din secolul V, s-au plasat pe poziţia apărării ferme a ortodoxiei credinţei. Ei au refuzat să se ralieze poziţiilor conciliilor ulterioare, pe care le-au considerat eretice, înfiinţând, evident, un Patriarhat autocefal, care s-a plasat pe poziţia de adversar ferm al monofizismului, dar, în acelaşi timp, arătându-se extrem de reticenţi si neîncrezători fată de Biserica greco-bizantină.

Nici un fel de presiune nu a făcut-o să-şi modifice această poziţie. În timpul invaziei arabe, ei au refuzat orice colaborare cu noii stăpâni musulmani, spre deosebire de ceea ce s-a întâmplat în Egipt, Siria, nordul Africii etc. Au preferat chiar să-şi abandoneze locurile lor de baştină decât să ajungă la înţelegere cu noii stăpâni; în noua regiune (muntoasă) unde s-au aşezat, ei au devenit un adevărat bastion creştin, care nu a putut fi îngenuncheat nici de trecerea timpului, nici de forţă.

În momentul când a survenit schisma greacă din 1054, au refuzat să-l urmeze pe Patriarhul Constanti-nopolului, Kerularios, rămânând astfel fideli marelui principiu al

Bisericii universale: „Ubi Petrus, ibi Christus" („unde este Petru, acolo este Cristos").

În secolul XI, prin prezenţa cruciaţilor în ţara lor s-a produs o sudare mai accentuată a legăturilor de fidelitate cu Roma, ce s-au menţinut până astăzi.

* * *

Expansiunea şi cucerirea arabă a clarificat, de fapt, realitatea Imperiului bizantin, eliminând ficţiunea ce ţinea loc de realitate.

Până în acest moment, Bizanţul îşi mai păstrase pretenţiile că este continuatorul Imperiului roman, sub flamura acestei idei acţionând, pe plan extern şi intern. Expansiunea arabă a diminuat drastic geografia Imperiului, aducându-l la limitele a ceea ce devenise în realitate: un stat practic „naţional" grecesc.

De aceea, actul din 1054 poate fi înţeles corect în toate aspectele sale ca fiind rezultatul acestei transformări de esenţă, caracterul de orgoliu „naţional" grecesc al acţiunii lui Kerularios fiind evident.

* * *

Însă manifestările unei credinţe autentice si profunde au continuat să fie prezente în Răsăritul greco-bizantin, în pofida unui formalism ce începuse să caracterizeze exprimarea exterioară a credinţei.

Este epoca admirabilei înfloriri a cultului Fecioarei Maria: în secolul VI apare sărbătoarea Naşterii Fecioarei Maria, iar în

anul 602 a fost fixată data de 15 august ca sărbătoare a Adormirii Maicii Domnului (decizie luată tot de împărat); totodată, este epoca apariţiei splendidelor cântări marianice ale lui Romanos Melodul, a *Imnului acatist (Acatistul Maicii Domnului).*

Secolele VII şi VIII sunt şi marile secole ale Liturghiei răsăritene, în secolul VII fiindu-i definitiv fixată întreaga durată şi conţinutul său atât de bogat în simboluri, liturghia Sfântului Vasile fiind înlocuită cu cea a Sfântului Ioan Gură de Aur, care se află în vigoare si astăzi la ortodocşii răsăriteni.

Monahismul a căpătat o şi mai mare amploare. Au apărut adevărate „republici" de călugări, ce au prefigurat-o pe cea de pe Muntele Athos.

Unele din aceste mănăstiri au fost centre de mare fervoare religioasă, practica „rugăciunii continue" răspândindu-se în tot mai multe mănăstiri; mănăstirea Studion a devenit o adevărată pepinieră de sfinţi, savanţi, demnitari, dintre care cel mai strălucit a fost Sfântul Teodor Studitul.

În acelaşi timp, însă, monahismul răsăritean a ascuns numeroase defecte şi chiar pericole. In primul rând, mănăstirile au devenit extrem de bogate şi influente. Imperiul, ca instituţie politică, dar şi disciplina în cadrul Bisericii s-au aflat, în dese rânduri, în pericol, în faţa unui număr imens de călugări.

Nu întâmplător statul a fost obligat să adopte măsuri speciale contra unei situaţii ce a considerat că poate scăpa de sub control: el este cel ce a interzis, de exemplu, să mai fie acceptaţi în mănăstiri (sau promişi pentru călugărie) copii, tineri şi tinere, fără consultarea voinţei lor; li s-a interzis călugărilor, care au trăit prin tot felul de locuri izolate, să mai

revină si să se manifeste în locuri publice, în diferite localităţi (politia îi aresta, îi tundea şi îi trimitea într-o mănăstire) ş.a.m.d.

Este, de asemenea, perioada în care în Răsărit s-a înregistrat o exacerbare a cultului icoanelor. Imagini sacre au fost „prezente" nu numai în biserici şi mănăstiri, ci şi pe obiecte de uz comun, mobilă, lăzi, pe firmele prăvăliilor, pe haine etc.

Devoţiunea pentru icoane devenise atât de mare, încât, practic, orice gest, public sau privat, nu s-a mai făcut decât în prezenţa unei icoane: s-a ajuns chiar la adevărate aberaţii, de genul că cei bolnavi, în speranţa vindecării, înghiţeau praf râcâit din pictura unei icoane etc. În general, oamenii obişnuiţi, credincioşii păreau că nu mai fac prea bine diferenţa între icoana propriu zisă, ca obiect, în faţa căreia aprindeau lumânări şi se închinau, şi sfântul, sfânta sau imaginea respectivă.

Nu este deci de mirare că tot acum s-a înregistrat cea mai dramatică criză a creştinismului răsăritean, având însă consecinţe grave pentru întreaga Creştinătate: „disputa (cearta) icoanelor" sau *iconoclasmul.*

Iconoclasmul, doctrina prin care a fost motivată eliminarea „imaginilor" (icoanelor) a fost pe punctul de a distruge însuşi Imperiul: împăraţii, annata statul în totalitate, s-au aflat într-un conflict violent cu poporul şi masele de călugări.

Pasiunea, violenta cu care s-a desfăşurat acest conflict îşi au explicaţia şi în faptul că de această dată nu a mai existat un conflict determinat de o deviere doctrinară, fie ea foarte gravă, dificil de înţeles de cei mulţi, precum ereziile deja

amintite, ci de lucruri mai mici, aflate la îndemâna înţelegerii tuturor.

Dacă priveşti întreaga desfăşurare a evenimentelor îţi pui întrebarea cum a fost posibil ca un împărat ca Leon al III-lea Isaurianul, unul din marii împăraţi ai Bizanţului, cel care a alungat definitiv primejdia arabă asupra Constantinopolului, să fi intrat într-o astfel de situaţie, practic fără ieşire pentru el?!

Desigur că a existat, ca de obicei în Bizanţ, şi un motiv pur religios. Ca o opoziţie faţă de erezia nestoriană, mulţi au văzut în reprezentarea grafică a lui Cristos, ilustrarea exagerării laturii umane a lui Cristos, teza-cheie a nestorianismului. În acelaşi timp însă o astfel de apreciere dată icoanelor a fost în mod cert determinată si de influenta iudaismului si islamului (şi chiar a monofizismului), care, după cum se ştie, nu acceptă nici un fel de imagine a lui Dumnezeu.

Apărătorii ortodoxiei din Apus şi Răsărit au arătat însă că acest cult al imaginilor (icoanelor) a existat de la începuturi în Biserică şi că însuşi Cristos a fost numit de Sfântul Paul „imaginea lui Dumnezeu", ceea ce ar putea fi o autorizare de reprezentare a trăsăturilor fizice ale lui Dumnezeu întrupat.

Dacă ţinem seama numai de aceste două simple aspecte, putem înţelege unde ar fi putut să ducă o astfel de discuţie, mai ales într-o lume greco-bizantină!

Un al doilea motiv a fost de natură personală: împăratul Leon al III-lea Isaurianul, originar din Siria, regiune unde monofizismul („iacobiţi") a fost influent şi unde contactele cu lumea islamului au fost strânse, iar el, ca persoană, nu i-a agreat deloc pe greci, mai ales pe cei din Constantinopol, prea turbulenţi şi în permanenţă agitaţie, care au fost mari susţinători ai cultului icoanelor.

Un al treilea motiv trebuie căutat în realitatea timpului. Într-adevăr, prin număr şi influenţa lor, călugării, cei mai înfocaţi susţinători ai icoanelor, deveniseră o adevărată putere în Imperiu, pe care mulţi împăraţi au vrut să o pună sub control.

Totul a început în anul 726, când împăratul Leon al III-lea, a dat ordin pentru eliminarea icoanelor. Imediat au izbucnit incidente, care s-au transformat rapid în conflicte sângeroase. Situaţia a ajuns să se deterioreze atât de mult, încât imperiul s-a aflat practic în pragul unui adevărat război civil. Flota imperială, susţinătoare a icoanelor, s-a revoltat şi a atacat... Constantinopolul! Nu l-a putut cuceri doar pentru că împăratul a folosit „focul grecesc" (secretul lui a dispărut odată cu căderea Constantinopolului), însă revolta s-a întins în toate regiunile imperiului, inclusiv în teritoriile bizantine din Italia: Veneţia, Ravenna, si chiar şi la Roma, unde Papa Grigorie al II-lea a condamnat dur iniţiativa împăratului. De această dată, şi Patriarhul Constantinopolului, deşi un bătrân în vârstă de 90 de ani, s-a opus ferm, ceea ce a făcut, conform obiceiului ca împăratul să-l înlocuiască cu unul din oamenii săi de încredere.

Totuşi până la sfârşitul vieţii, Leon al III-lea a aplicat destul de restrâns masurile iconoclaste. Probabil că lucrurile s-ar fi putut opri aici, dacă din nou nu ar fi intrat în joc motivele politice, ascunse fireşte sub haina religioasă.

Fiul si urmaşul lui Leon al III-lea, Constantin al V-lea (740-775), pe care poporul l-a poreclit Copronimul, bun comandant militar şi un bun teolog, a vrut să-şi impună, ca orice împărat bizantin care se respectă, punctele sale de vedere, în plan religios, întregii Biserici!

Coincidenţa a făcut ca tocmai în acel moment să fie obligat să facă faţă unei încercări de lovitură de palat condusă de propriul său cumnat; care s-a aflat şi de partea susţinătorilor icoanelor. Acest fapt l-a întărâtat şi mai mult pe Constantin, care a împins acţiunile sale iconoclaste până la punctul că Imperiul ar fi putut să fie definitiv pierdut, în condiţiile existenţei unui dur război cu arabii.

În anul 754, el a convocat, un conciliu, numit „conciliul iconoclast", care a decis înlăturarea tuturor icoanelor, a mozaicurilor, a frescelor, cu imagini religioase, ca şi arderea cărţilor celor care au susţinut cultul icoanelor. Reamintim, deşi este fapt bine ştiut, dar merită a fi subliniat, conciliul respectiv a fost format din mari prelaţi ai Răsăritului, episcopi, mitropoliţi etc!? S-au operat chiar arestări, iar toţi cei care s-au opus împăratului, indiferent de rang, au fost îndepărtaţi. La moartea sa (755), imperiul s-a aflat în plin război civil, într-un haos politic şi religios cvasi total.

La peste 50 de ani de la declanşarea conflictului, împărăteasa Irina (780-802), ca regentă în numele fiului ei minor, Constantin al Vl-lea, s-a decis să acţioneze. Dar ca să aibă succes a trebuit să preia tronul şi, cum propriul său fiu, minor, ar fi încurcat-o, ea a dat ordin să fie întemniţat si să i se scoată ochii!...

Devenită astfel împărătească, a convocat un alt conciliu, în care a fost restabilit cultul icoanelor, (Niceea 787) şi unde s-a decis că nu este permisă adorarea icoanelor, ci doar venerarea lor. Călugării s-au potolit. Papa însuşi şi-a dat acordul. Lucrurile au părut că reintră în normal, numai că Irina a nutrit si mari ambiţii politice, inclusiv refacerea unităţii imperiului, printr-o căsătorie cu Carol cel Mare! O adevărată blasfemie pentru bizantini, astfel că o revoltă

militară a îndepărtat-o de pe tron (ulterior rămăşiţele trupului ei vor fi aduse la Constantinopol, fiind declarată sfântă).

După moartea Irinei, s-au succedat într-o perioadă scurtă, nu mai puţin de 8 împăraţi, a căror autoritate a fost drastic şi permanent subminată de lovituri de stat, comploturi, uzurpări etc. S-a reuşit totuşi îndepărtarea primejdiei arabe, iar ofensiva bulgară a fost oprită, fiind zdrobit şi atacul slavilor. Dar în acelaşi timp, fiecare din aceşti împăraţi s-a lansat în „disputa icoanelor", de această dată fără să-şi mai ascundă intenţia de a anihila definitiv influenţa şi puterea călugărilor.

De abia în anul 842, o altă împărătească, Teodora (829-842), şi ea regentă în numele fiului ei, Mihail al III-lea Beţivul (842-867) a restabilit, evident tot printr-un conciliu, cultul icoanelor, decizia conciliului fiind proclamată, în mod solemn şi firește cu multă pompă, în bazilica Sfânta Sofia, la 11 martie 843 (data de 11 martie a rămas în calendarul răsăritean, ca fiind „sărbătoarea ortodoxiei"?!).

Aşadar, după 120 de ani de conflicte, această „ceartă" tristă s-a încheiat!

Consecinţele sale au fost însă extrem de grave pe termen lung.

Mai întâi pentru că, de fapt, Biserica răsăriteană nereuşind nici o clipă să-şi rezolve singură acest conflict, cu atât mai mult să iasă învingătoare din el, a trebuit să facă apel la împărat. Ca urmare, de acum înainte dependenţa ei faţă de puterea politică a devenit absolută, împăraţii au devenit practic infailibili în materie de doctrină, faţă de care întreaga Biserică, cu toţi patriarhii, episcopii etc. săi trebuind doar să li se supună!

Influenţa şi puterea Bisericii nu a mai putut niciodată de atunci să contracareze pe cea a împăraţilor, şi ca urmare nu a mai existat niciodată vreun dialog între spiritual şi temporal, chiar marcat de crize şi conflicte, aşa cum s-a întâmplat în Apus, ci, doar un simplu şi îndelungat monolog imperial.

Această alunecare definitivă si irevocabilă către orientul asiatic a făcut ca Bizanţul să nu mai poată să se afle în fruntea civilizaţiei noii Europe, adică a Europei înseşi, aşa cum fusese totuşi până în timpul lui Justinian! Bizanţul, tot mai izolat undeva, în coltul de est şi sud-est al Europei, a devenit practic incapabil să mai înţeleagă exact mentalitatea şi spiritualitatea noii Europe.

Dar consecinţa cea mai gravă a fost intrarea în linie dreaptă a drumului spre schisma din 1054.

De-a lungul întregului conflict, Papii, au rămas fermi apărători ai ortodoxiei şi evident ai cultului icoanelor. Această poziţie a atras în mod firesc duşmănia împăraţilor iconoclaşti, care au adoptat tot felul de riposte de „pedeapsă": printre altele, doar ca un exemplu, au scos din domeniul ecleziastic tradiţional al Romei: Sicilia, o parte din Balcani etc.

Paradoxul este că, exact în această perioadă, Papii au avut şi cea mai mare popularitate la Constantinopol, cum nu au mai avut-o niciodată de atunci până astăzi. Laconciliul sus-amintit, (Niceea), reprezentanţii Papei au fost aclamaţi cu înflăcărare, minute în şir, Primatul Romei fiind proclamat (pentru a câtea oară?!) pentru vecie (?!).

Desigur că o astfel de popularitate nu a avut cum să convină prelaţilor greci de la Constantinopol, aşa că nu este de mirare că, la numai la patru ani de la încheierea „certei icoanelor", a izbucnit faimoasa „afacere Photius", în care sunt

relevate toate frustrările si obsesiile grecilor bizantini în raport cu Roma, o a doua „avanpremieră" a actului din 1054.

Cearta icoanelor a avut însă şi alte consecinţe serioase în Apus. Din acest moment legăturile, nu numai politice, loialismul teritoriilor bizantine din Italia faţă de Constantinopol, au dispărut practic. Întrebarea pe care şi-au pus-o cei de aici a fost dacă mai are rost să rămână fideli unui imperiu care pe lângă faptul că titularii tronului imperial sunt eretici (iconoclaşti), nici măcar nu reuşesc să-i alunge pe arabi din Mediterana şi Italia de sud? Răspunsul care l-au dat a fost clar: nu îşi mai are rostul o asemenea legătură.

La rândul lor, Papii care înţeleseră mai de mult că nu mai pot să se bazeze pe aceşti împăraţi ai Bizanţului, nici în plan religios, nici în cel politic, s-au decis să se orienteze spre noile puteri apărute în Apus. Astfel că încoronarea lui Carol cel Mare ca împărat, în anul 800, de către Papa Leon al III-lea a fost, în fond, actul ce a concretizat noua orientare.

Desigur că furia împăraţilor de la Constantinopol faţă de încoronarea lui Carol a fost mare: strigătele de «trădare" auzite de aici au fost numeroase si violente mai ales că totuşi au înţeles că apariţia unei noi puteri imperiale, aliat al Episcopului de Roma, a însemnat o răsturnare radicală a situaţiei generale, şi o margi-nalizare a Bizanţului.

Astfel, din această criză a „icoanelor", cât se poate de absurdă în sine, a cărei durată şi patimă sunt de neînţeles pentru oricine care s-a aflat în afara lumii si societăţii greco-bizantine, a ieşit un nou echilibru de forţe în Europa: de o parte Bizanţul, tot mai redus la dimensiunile unui stat „naţional", greco-oriental, repliindu-se permanent în faţa atacurilor musulmane, bulgare, slave, iar de cealaltă parte imperiul lui Carol cel Mare, sprijinitor al Papalităţii, care a

cuprins practic întreaga Europă şi care a dat Occidentului conştiinţa unităţii sale.

Astfel, ruptura politică a devenit completă în secolul IX.

* * *

În aceste secole pline de sfâşieri şi frământări, în Răsăritul creştin a continuat să se manifeste, cu precădere în lumea mănăstirilor, o bogată viaţă spirituală.

Cartea lui loan Climachul (în greacă, climax = scară) *Scara Paradisului*, prima dintr-o lungă serie de scrieri ascetice şi mistice care vor apărea, sub acelaşi titlu, până în Evul Mediu, a avut un mare şi un prelungit ecou în timp. Sfântul Bernard şi Sfântul Ignaţiu de Loyola au fost printre cei care au studiat-o.

Replicile la diferitele erezii ale epocii au fost date de Sfântul Atanasie, contra arianismului, Sfântul Chirii de Alexandria contra nestorianismului, Leontie din Bizanţ contra monofizismului, lucrările Sfântului Sofronie, patriarhul Ierusalimului şi apărător (fără succes) al acestuia contra arabilor, împotriva monotelismului. Cel mai complet luptător (prin lucrările sale) contra mono-telismului imperial a fost Sfântul Maxim Mărturisitorul, şi el o victimă a împăraţilor, fiind arestat, şi tăindu-i-se mâna şi limba din ordinul împăratului şi condamnat apoi la exil, unde a şi murit ca martir (662). Teoretician al ascezei si misticii, influenta sa, mai ales în Biserica răsă-riteană, a fost şi a rămas imensă.

Deasupra tuturor însă s-a aflat figura Sfântului Ioan Damaschinul. Fost funcţionar superior, a renunţat la viaţa laică şi s-a călugărit. Apărător vehement al cultului icoanelor, el este cel ce a fundamentat în plan teologic cultul acestora. O

viaţă de adevărat sfânt, pe care oamenii înşişi l-au canonizat chiar în timpul vieţii sale.

Profund comentator al Persoanei lui Cristos, *(Teologia întrupării)*, autor al unei doctrine privind Providenţa şi predestinarea, care este deosebită de cea a Sfântului Augustin, Sfântul Ioan Damaschinul a fost un ferm susţinător al unităţii Bisericii, fiind ultimul teolog din Răsărit a cărui gândire a luminat întreaga Biserică, fiind de altfel proclamat de Papa Leon al XHI-lea, Doctor al Bisericii.

Sfântul Teodor Studitul, abate al celebrei mănăstiri Studion, a ţinut piept cu curaj şi spirit de sacrificiu împăraţilor „teologi" şi abuzivi, dezvoltând la Studion un centru de cultură impresionant. Apărător fanatic a' independenţei Bisericii, el a fost printre puţinii răsă-r'teni care au reuşit să înţeleagă că o asemenea independenţă nu are cum să devină reală decât doar dacă Biserica se află sub autoritatea unui singur şef, iar acesta nu putea fi decât Papa.

În opera sa, găsim de altfel toate argumentele posibile în favoarea acestei teze şi a Primatului Sfântului Scaun apostolic, urmaş al primatului Sfântului Petru, înscris în Evanghelie.

El a arătat că toată jurisdicţia (romană), Tradiţia Bisericii, autoritatea dogmatică converg către existenţa unui principiu unificator, care să nu se afle sub comanda Puterii politice. În acest context el a avut curajul (mare, pentru acel timp în Bizanţ!) să pună în opoziţie fermitatea şi siguranţa Romei în materie doctrinară şi incertitudinile din Bizanţ care, după cum a spus-o el însuşi, „este un loc al ereziei, obişnuit să trăiască adesea în ruptură deschisă faţă de restul creştinătăţii".

Dar oamenii au vrut altfel. La 20 de ani de la moartea sa, Fotius, Patriarhul Constantinopolului a angajat decisiv Biserica greco-bizantină pe drumul schismei.

* * *

Manzikiert a reprezentat sfârşitul iluziilor pentru Bizanţ. De acum înainte a apărut limpede că nu mai este capabil să înfrângă islamul. Astfel, dintr-odată a apărut problema recuceririi Locurilor Sfinte căzute sub dominaţia musulmană, căci Bizanţul nu mai este capabil să o facă. Epoca Cruciadelor a fost deschisă!

* * *

Carol cel Mare, unificatorul noii Europe, a finalizat evanghelizarea Friziei, Saxoniei, a popoarelor de pe Dunărea Mijlocie, unde a trebuit să distrugă puterea avară. Acest fapt istoric a permis aşezarea chiar în această regiune a maghiarilor, care prin creştinare, au rămas în noua Europă!

Reprezentanţii Bisericii au criticat deseori metodele dure folosite de Carol, dar este greu de crezut că ar fi putut să fie evitate, ţinând seama că a fost vorba de popoare extrem de războinice şi de dure. De exemplu, cucerirea şi creştinarea Saxoniei s-a realizat în trei sferturi de veac, fiind nevoie de numeroase şi dificile campanii militare. Însă odată creştinată, Saxonia a devenit un adevărat bastion al creştinismului, jucând un rol decisiv în creştinarea celorlalte popoare păgâne, aflate spre est.

* * *

Poate că cea mai importantă decizie în plan religios a lui Carol cel Mare, cu consecinţele cele mai mult prelungite în timp, a fost, fără îndoială, introducerea în Crez a faimoasei sintagme *Filioque.*

În anul 589, un conciliu spaniol ţinut la Toledo, în perioada marcată de lupta contra arianismului, afirmase deja că Sfântul Duh *purcede de la Tatăl şi Fiul: (Filioque procedit).*

Mai târziu, Carol cel Mare s-a arătat entuziasmat de această teză, pe care a socotit-o ca fiind cea mai adecvată replică anti-ariană, şi a decis să fie introdusă în Crezul rostit în capela sa particulară de la Aix-la-Chapelle.

Iniţial (câţiva ani) Constantinopolul, aflând de această modificare, nu a avut practic nici un fel de reacţie adversă; din contră, cel care şi-a exprimat rezerve faţă de ea a fost chiar Papa (Adrian).

După câţiva ani însă, Răsăritul a reacţionat. În anul 808, călugării greci din Ierusalim i-au declarat pe călugării latini de aici, care folosiseră formula Filioque, ca fiind eretici, iar aceştia s-au adresat Papei (Leon al III-lea) pentru a tranşa situaţia.

Papa, vrând să evite o dispută sau chiar un conflict cu Constantinopolul, i-a cerut personal împăratului Carol să renunţe la formulă, numai că acesta a refuzat categoric şi definitiv. Astfel formula ce fusese deci folosită doar în capela sa personală, nu numai că a rămas în uz, dar mai târziu a fost extinsă la întreaga Biserică din Apus!

Nimeni nu a crezut însă că formula respectivă ar fi putut deveni o chestiune gravă, chiar un argument principal

antiroman, pentru autorii actului din 1054, devenind un cap de acuzare, esenţial al răsăritenilor fată de Biserica romană.

* * *

Semnalez doar câteva premise foarte îndepărtate ale lui Luther şi ale protestantismului, mai toate fiind înregistrate în spaţiul germanic: în Thuringia, s-a menţinut mult timp (până la sfârşitul secolului VIII) o atitudine iconoclastă şi anti-Niceea; ideea predestinării, idee ce va apărea practic nemodificată peste secole la Calvin, a fost promovată în această epocă de un călugăr saxon; un alt călugăr gennan a propovăduit teza că prezenţa lui Cristos în Euharistie este doar pur simbolică, o altă teză-cheie a protestantismului!...

* * *

În haosul care a cuprins Occidentul după dispariţia lui Carol cel Mare, s-au înregistrat totuşi două fapte esenţiale pentru viitorul Bisericii şi Europei.

În primul rând, Biserica, rămasă singura instituţie sigură şi stabilă într-un ocean de instabilitate şi violenţă, si-a văzut autoritatea morală si chiar politică în creştere permanentă.

Astfel, ea a putut scăpa în mod definitiv de primejdia tutelei unei puteri laice, nemaiexistând nici una suficient de puternică care să o impună.

În al doilea rând, Biserica a avut imensa şansă ca exact în această perioadă, violentă şi complicată, să aibă în fruntea sa oameni deosebiţi, nu numai sfinţi prin comportament şi felul

lor de viaţă, dar şi cu o perfectă înţelegere a prezentului şi viitorului, decişi, energici şi inteligenţi.

Dintre ei a fost Nicolae I (858-867), primul dintre marii Papi ai Evului Mediu.

Prin opoziţia sa fermă faţă de abuzurile sau arbitrariul puterii laice, oricare a fost ea, (el este cel ce s-a opus categoric deciziei împăratului bizantin de a-l înlocui pe Ignatie, Patriarhul legitim al Constan-t'nopolului, cu faimosul Photius), şi-a câştigat o autoritate spirituală uriaşă, ajungând să fie un adevărat arbitru al Europei: „de la Preafericitul Grigorie, nici un alt Papă nu se poate compara cu Nicolae; el a domnit asupra regilor şi a tiranilor, i-a supus autorităţii sale ca şi cum ar fi fost stăpânul lumii", a scris despre el un cronicar contemporan.

* * *

La sfârşitul secolului X, Occidentul s-a aflat în pragul dezastrului. Un act al Sinodului de laTroyes (909) ne oferă o imagine, deşi palidă, a realităţi timpului: „Oraşele sunt pustii, mănăstirile distruse şi incendiate; ţara întreagă transformată în pustiu. La fel ca oamenii primitivi, se trăieşte fără să se respecte vreo regulă şi fără teamă de Dumnezeu, abandonându-se total pasiunilor lor, fiecare făcând ceea ce îi trece prin cap, în dispreţul oricărei legi umane şi divine, al poruncilor Bisericii; cei puternici îi oprimă pe cei slabi; lumea este plină de violentă fată de cei mici, bunurile bisericeşti sunt jefuite. Oamenii se devorează între ei ca peştii mării".

Timp de peste 150 de ani Biserica a fost însă un adevărat dig, care a ţinut piept valurilor furioase ale timpului, forţei

brutale din noua societate feudală care se năştea atunci. Până la urmă, deşi uneori depăşit, sau rupt, digul a rezistat!

Şi tot acum contrastul dintre Apusul latin şi germanic şi Răsăritul greco-bizantin a mai făcut alţi paşi înainte.

De o parte, un Apus aflat sub presiunea unor forţe distructive teribile si intrat într-o decădere din care a părut că nu va mai reuşi să iasă vreodată, iar de cealaltă parte, Răsăritul greco-bizantin, care, chiar în aceeaşi nerioadă, a înregistrat unul din acele momente de revenire la puterea şi strălucirea de altă dată, perioada dinastiei macedonene (fondată în 867 de acel adevărat om al norocului", Vasile I, un ţăran de origine armeană a cărui familie emigrase în Macedonia, a fost o dinastie marcată de împăraţi deosebit de capabili şi valoroşi).

Prin această situaţie, separarea dintre Apus şi Răsărit s-a adâncit, căci Răsăritul bizantin, revenit înfloritor şi puternic, în mod evident nu mai ar fi putut accepta preeminenţa Romei şi a Episcopului ei faţă de Constantinopol, reprezentând un Apus aflat în pragul colapsului.

* * *

Creştinarea slavilor a fost si un exemplu al rolului jucat de factorul politic în completarea hărţii religioase a estului şi sud-estului european, dar şi a faptului că ar fi fost încă posibilă o colaborare între Apus şi Răsărit, în opera de evanghelizare, într-o Biserică unică, deşi cu două părţi componente diferite.

În secolul IX, Moravia, primul stat slav (a cuprins teritoriile de astăzi ale Boemiei şi Slovaciei), dorind să evite punerea sa sub tutelă de către Ludovic Germanicul, s-a

adresat Bizanţului, pentru a i se trimite misionari şi călugări, cunoscători ai limbii slave, (anterior Roma îi refuzase această cerere). Grecii au răspuns pozitiv, fiind trimişi doi călugări greci, Constantin (care a luat numele de Chirii) şi Metodiu, ambii originari din Salonic şi cunoscători ai limbi slave.

În pofida unor dificultăţi, creştinarea Moraviei de către cei doi fraţi greci, care au dat cu această ocazie slavilor primul lor alfabet (glagolitic) a avut succes deplin. Deşi ideea utilizării unei alte limbi, decât latina (sau greaca) nu a plăcut la Roma, Papa Nicolae I, căruia cei doi, veniţi la Roma, i-au explicat importanţa şi eficienţa acestui fapt, i-a aprobat şi le-a dat binecuvântarea. De altfel, Constantin (Chirii) a murit la Roma în sfinţenie, iar Metodiu, deşi grec trimis de Constantinopol, a fost numit de Papă arhiepiscop al arhidiecezei slave, cuprinzând Cehia, Slovacia de astăzi şi o mare parte din fosta Iugoslavie!

După moartea sa însă, în 884, influenţa greacă în Moravia a dispărut, iar discipolii săi (greci) s-au refugiat într-o altă ţară slavă, Bulgaria. De atunci, Moravia a rămas definitiv legată de Roma, chiar dacă creştinarea lor a fost făcută de greci, trimişi de la Constantinopol!

În Bulgaria, Boris, regele său, s-a creştinat (863/ 864), neezitând apoi să recurgă la mijloace radicale (inclusiv execuţii capitale) pentru a-şi determina supuşii, mai ales marii nobili, să-i urmeze exemplul. Ca şi în cazul Moraviei, dar într-un sens opus, vroind să evite aceeaşi cădere sub tutela, de această dată, a împăratului Bizanţului, cu care de altfel s-a şi aflat într-un conflict de durată şi sângeros, s-a adresat Romei, cu cererea de a-i trimite misionari (de această dată, Constantinopolul fusese cel care îi refuzase cererea inclusiv pe cea de a înfiinţa un Patriarhat bulgar). Răspunsul Romei

(Papa Nicolae I) a fost rapid şi eficient, iar Boris a scos din ţară pe călugării-misionari greci, veniţi de la Constantinopol.

Numai că noul Papă, (Adrian al II-lea), a refuzat să pună în practică cererea lui Boris, în ceea ce priveşte Patriarhatul. Furios Boris şi-a modificat poziţia şi a decis să revină la Constantinopol, deşi la un moment dat, Photius, Patriarhul Constantinopolului, dorind acum să fie recunoscut de Papa (Ioan al VllI-lea) ca Patriarh a fost gata să accepte intrarea Bulgariei sub autoritatea şi jurisdicţia Romei. Numai că Boris se decisese de această dată definitiv, aşa încât cei alungaţi din ţară au fost călugării şi misionarii latini, fiind aduşi cei greci!

Astfel, în Bulgaria, primul stat creştin din Sud-estul Europei, s-a creat şi dezvoltat un creştinism pur greco-bizantin, cu cler şi călugări greci, dar care a folosit limba slavă în liturghie şi rit, devenind un adevărat centru de misionarism pentru creştinarea celorlalţi slavi: sârbii (870-890) şi ruşii (evident că toţi misionarii „bulgari" au fost greci).

* * *

Un caz aparte a fost creştinarea ruşilor.

Primul stat al slavilor din răsărit a fost Kievul, unde Olga, s-a creştinat în anul 945. Deşi botezată în Bizanţ, ea a cerut împăratului german Otto I să îi trimită misionari latini. Rezistenţa păgânismului slav a fost însă atât de mare, încât de abia după o jumătate de secol, în timpul cneazului Vladimir, nepotul Olgăi, s-a reuşit o evanghelizare sistematică şi temeinică a ţării (el însuşi s-a botezat creştin doar anul în 987). Căsătorit •nsâ cu o principesă bizantină, („porfirogenetă") Ana, sora împăratului, influenţa greco-

bizantină în Kiev a devenit dominantă, totală şi definitivă, dezvoltându-se şi aici un creştinism şi o Biserică greco-bizantină, chiar dacă, la fel ca în Bulgaria, s-a utilizat şi slava, ca limbă liturgică.

* * *

În timpul strălucitei dinastii macedonene, „cultul împăratului" a atins paroxismul. Eticheta, protocolul Curţii imperiale, („Cartea ceremoniilor", scrisă sub directa supraveghere a împăratului, Constantin al VH-lea), au căpătat un caracter de-a dreptul sacramental, religios. De exemplu, Palatul imperial, care deja fusese numit „Palatul sacru", a fost pur şi simplu declarat „sfânt ca o biserică"(!); costumul de ceremonie imperial a devenit similar cu veşmintele preoţeşti de sărbătoare (şi invers, veşmintele preoţeşti răsăritene au rămas la fel de încărcate si strălucitoare ca cele imperiale bizantine).

Liturghia de Paşti, de la Sfânta Sofia, a devenit un adevărat spectacol, impresionant prin somptuozitatea şi bogăţia etalate. Împăratul însuşi a jucat rolul lui Cristos înviat, iar 12 mari demnitari ai imperiului cel al celor 12 apostoli, dar ceea ce este însă dificil de înţeles este faptul că toate acestea nu au fost acceptate ca fiind o ceremonie care să urmărească impresionarea mulţimii, ci s-a bazat pe sincera convingere că împăratul este chiar o persoană sacră, în acelaşi timp „rege" şi preot, iar puterea sa îi vine din supranatural.

Că Biserica a devenit total supusă împăratului, nu s-a mai pus problema. Biserica şi Coroana au ajuns acum să reprezinte literalmente acelaşi lucru: în Bizanţ nu investitura

sacră, realizată de Biserică, îl „făcea" împărat pe cel în cauză, aşa cum s-a întâmplat ca în Apus, ci doar a recunoscut o situaţie deja existentă, în fapt, creată prin naştere sau prin forţă. Cu alte cuvinte, în Bizanţ, Biserica, prin ceremonia de învestitură, doar l-a recunoscut ca atare pe cel care *deja în mod efectiv* era împărat!

De aceea în Bizanţ nu a existat nici o altă putere care să funcţioneze ca o contrapondere la cezaropapismul imperial. In mod indiscutabil, Patriarhul a avut putere (este vorba de cel de Constanţi nopol, căci cei de Antiohia, Alexandria şi Ierusalim, aflaţi în teritoriile musulmane, s-au aflat la discreţia emirilor locali). Patriarhul sau, mai corect, Patriarhia a deţinut bunuri imense în întregul imperiu; la dispoziţia sa s-a aflat un număr impresionant de oameni, călugări, episcopi etc, prestigiul său în capitala imperiului, Constantinopol, a fost uriaş, şi a beneficiat şi de unele drepturi politice şi judiciare.

Toate acestea ar fi putut să-l facă pe Patriarh să rămână independent sau cel puţin autonom faţă de Tron? Posibil desigur, dar puţin probabil, ţinând seama de mentalitatea greco-bizantină. Oricum, nu s-a înregistrat în practică o astfel de tendinţă, chiar dacă au fost suficiente cazuri individuale, de împotriviri ale Patriarhilor faţă de unele decizii ale împăratului sau faţă de un anume împărat ori altul. Patriarhul a fost „ales" de o adunare electivă formată din reprezentanţi ai clerului, ai laicilor, şi, firește, ai împăratului, („modelul" a fost transmis tuturor ţărilor creştine sub influenţa Bizanţului). Astfel că în perioadele cu împăraţi puternici, aşa cum a fost cazul cu „macedonenii", împăratul pur şi simplu a confiscat alegerea Patriarhului, mai ales că acea adunare nu a

făcut altceva decât să stabilească o listă de trei candidaţi, împăratul fiind cel care îl alegea pe cel dorit de el, ca titular.

De aceea a putut fi „ales" ca Patriarh, fie un membru al curţii imperiale, fie laici, înalţi funcţionari de stat (câteva exemple: Theodoros Casiteras, Photius, Nicolae Misticul etc).

Desigur că au fost printre aceştia şi oameni inteligenţi, energici şi buni administratori, dar în fapt ei nu au fost decât politicieni, în haine bisericeşti, un fel de „prim miniştri" ai împăratului, şi au servit în *primul rând* interesele statului, chiar dacă ele deveniseră total îngemănate cu cele ale Bisericii (şi invers).

Astfel că alunecarea Bisericii greco-bizantine, treptată, dar permanentă, către atitudini şi acţiuni de tip „naţionalist" a fost un proces natural. Însă astfel ea şi-a pierdut în mod definitiv grandoarea pe care Episcopul Romei şi-a păstrat-o, tocmai prin conştientizarea faptului că ea reprezintă şi aparţine altcuiva, deasupra tuturor împăraţilor, ca şi prin fidelitatea faţă de caracterul unic, universal al Bisericii, mesajul fundamental al lui Cristos.

Eroarea asupra căreia Sfântul Augustin atrăsese atenţia, a confuziei dintre „Cetatea lui Dumnezeu" şi „Cetatea pământeană" a devenit parte componentă a existenţei Bisericii greco-bizantine.

Consecinţele nu vor întârzia să apară.

* * *

Au existat, cum am menţionat, împotriviri ale Patriarhilor faţă de unele dorinţe ale împăraţilor, de fapt numai în plan moral, deşi nici în acest domeniu în mod consecvent. De exemplu, un Patriarh nu a permis căsătoria unei văduve cu un

văduv (cazul împăratului Nikeforas Focas) sau pentru o a patra căsătorie sau a treia căsătorie (cazul împăratului Leon al IV-lea). Dar un alt Patriarh a admis căsătorii imperiale bazate pe crimă şi adulter, aşa cum a fost cazul împăratului Ioan Tzimiskes, al împărătesei Teofana, cea care şi-a schimbat când a vrut soţii, sau al împărătesei Zoe, a cărei „carieră" sentimentală a fost un lung şir de scandaluri: ultima sa căsătorie la o vârstă de mult peste 50 de ani cu un tânăr sub 20 de ani a fost binecuvântată de Patriarh. Cam de fiecare dată în astfel de cazuri, printre alte motive, s-a invocat firește „interesul de stat"!

* * *

O altă mare carenţă a Răsăritului creştin, apărută acum şi care a avut o importanţă covârşitoare asupra evoluţiei Bisericii a fost îndepărtarea voită a călugărilor „de lume", ei rupându-se pur şi simplu de lume, în mănăstirile lor.

Aceşti călugări răsăriteni ai secolelor IX-X, spre deosebire de semenii lor din secolele anterioare, au devenit cu adevărat „morţi pentru lume": nu este de mirare că Sfântul Teodosie, de exemplu, a interzis călugărilor săi pur şi simplu să mai aibă vreo discuţie cu laicii!

Astfel, vocaţia monahică a devenit similară cu fuga din lume, văzută ca singura cale de „a se mântui". Prin această atitudine a călugărilor, Biserica răsăriteană şi-a pierdut un enorm potenţial de reînnoire, dar ceea ce este şi mai grav, a fost lăsată fără nici un fel de contrapondere la excesele cezaropapismului imperial!

* * *

Momentul Photius (sau „schisma lui Photius"), a fost o repetiţie în avanpremieră a acţiunii lui Kerularios din 1054. Rezultatul a fost diferit, dar poate că, în adevăr, „nu sosise timpul"!... Căci, o coincidenţă bizară!, în momentul în care tensiunea între Roma si Bizanţ a atins nivelul maxim (anul 867), mai fiind doar un pas până la ruptura totală în mai puţin de 10 zile, au dispărut de pe scena istoriei cei doi protagonişti: Papa Nicolae I, mort la 13 noiembrie, şi Photius destituit de împărat la 23 noiembrie!

Cei care le-au urmat au reuşit să revină la sentimente mai bune, mai ales că noul Papă, Adrian al îl-lea, s-a arătat mult mai înclinat către un compromis decât predecesorul său.

În rest, similitudinile dintre cele două momente au fost practic totale, deşi ele sunt situate la o „distanţă" de aproape 200 de ani!...

Astfel a fost aplicată acum metoda dovedită a fi de mare efect în 1054, de exacerbare a diferenţelor formale (de cult şi ritual) dintre Apus şi Răsărit (s-a ajuns ca Patriarhul să ceară depunerea Papei!).

Exagerarea voită a acelor aspecte care au avut menirea de a răni amorul propriu, stimularea geloziilor si rivalităţilor, folosindu-se pentru aceasta toată gama posibilă de „instrumente" specifice (minciuni, calomnii etc), specularea oricărei „greşeli" de comportament din partea Romei, au pregătit în fond evenimentele din 1054. Pe de altă parte, nici apusenii nu s-au lăsat mai prejos reacţionând la fel de exagerat la unele acţiuni, de altfel nesemnificative ale Patriarhului. Aşa a fost reacţia Romei fată de faptul că Patriarhul Ignatie, pe care Roma îl apărase atât de ferm şi din

cauza căruia începuse, de fapt, totul, a acceptat să investească în Bulgaria, fără să tină seama de „diferendul bulgar" dintre Roma şi Constantinopol, un arhiepiscop şi 10 episcopi, ceea ce la Roma a fost apreciat ca un act de ,,trădare"(!?).

Dacă nu s-a ajuns însă la ruptură totală, s-a datorat totuşi şi faptului că legăturile şi tradiţiile comune între cele două părţi ale Bisericii unice au mai fost încă suficient de puternice, în acest secol IX. În plus, contextul general, mai ales politic, a impus practic nu numai menţinerea unităţii, dar chiar şi o apropiere între cele două părţi. Astfel Papa loan al Vlll-lea a cerut ajutorul Imperiului pentru a face faţă atacurilor arabe, iar Photius nedorind să meargă prea departe, a iniţiat o apropiere de Papă, de altfel acceptată şi întărită prin conciliul, zis „photian", din anul 879.

* * *

Pentru a înţelege cum de a fost posibil să se ajungă la sfâşierea Tunicii Unice a lui Cristos, în 1054, trebuie sa faci eforturi serioase de „a intra" în epocă şi de a înţelege mentalitatea celor de atunci, chiar dacă şi azi există suficiente capete fierbinţi, mai ales în cadrul Bisericilor răsăritene, care nu se deosebesc prea mult prin modul lor a gândi de cei de acum aproape un mileniu.

Cauza principală se află desigur în cadrul „Cetăţii pământeşti". Imperiul bizantin, sub dinastia macedoneană, a atins un punct culminant al puterii si prestigiului său.

Acest fapt, combinat cu „dispariţia" ca importantă, a celorlalte trei mari Patriarhate (Ierusalimul, Antiohia şi Alexandria), aflate sub dominaţie musulmană, au făcut ca pe scena istoriei să rămână doar cele două Rome: Roma „veche",

aflată într-o prelungită stare critică, marcată de numeroase aspecte dramatice, chiar tragice, şi Roma „nouă", acum în plină forţă şi strălucire. Numai această situaţie ar fi fost suficientă pentru o mentalitate greco-bizantină, deja plină de frustrări şi chiar obsesii.

Patriarhii (şi împăratul) s-au simţit acum tot mai deranjaţi de poziţia avută în mod natural şi, prin Tradiţie, şi general acceptată, a Episcopului Romei, devenit un oraş oarecare, cu mult sub strălucirea si prosperitatea Constantinopolului.

Adversitatea fată de Roma se accentuase, mai ales în mediul monahal, de fapt elita creştinismului răsăritean, nemulţumite fie de faptul că unii Papi l-au acceptat pe Photius, fie că un papă autorizase, de exemplu, o a patra căsătorie a împăratului ş.a.m.d. Dacă mai adăugăm şi faptul că, în general, în societatea bizantină, s-a manifestat un dispreţ profund faţă de „barbarii" dintr-un Occident, aflat în această epocă, într-un vârtej de lupte violente şi sângeroase. Starea de spirit antiapuseană şi antiromană a devenit treptat un mod de a fi, şi aceasta nu numai în cadrul Bisericii răsăritene.

Însă, în mod evident, în condiţiile cezaro-papismului, absolut nimic nu s-ar fi putut întâmpla de gravitatea schismei din 1054, dacă împăratul însuşi nu ar fi dorit o astfel de rupere de Roma.

De aceea, motivele care l-au determinat pe împărat să accepte ruperea de Roma, care ar putea fi socotite doar simple pretexte, au fost suficient de puternice pentru a-i dicta o astfel de poziţie. Apariţia, la sfârşitul secolului X, a Sfântului Imperiu romano-german, a însemnat încă un pas de apropiere tot mai strânsă a Papalităţii de noua putere

imperială. În mod evident împăraţii unui Bizanţ aflat la zenitul puterii sale au apreciat că o astfel de „alianţă" reprezintă nu numai un afront personal, dar şi o dovadă suplimentară că Sfântul Scaun, devenit fidel politicii sale pro-occidentale, s-a îndepărtat definitiv de adevărata şi singura putere imperială. Nemulţumirea Bizanţului a fost astfel imensă, iar oferirea titlului imperial al „divinului Augustus", unui „barbar", unui „om de nimic", a indignat întregul Bizanţ!

În fine, prin reforma clunisiană, titularii Sfântului Scaun au constituit un şir de excelenţi Papi, (proveniţi din mediul clunisian), ce au întărit în mod considerabil autoritatea Sfântului Scaun. Aceasta s-a tradus în practică prin adoptarea de către Roma a unei atitudini cu mult mai ferme în ceea ce priveşte relaţiile cu etern schimbătorul Bizanţ.

S-a creat astfel un ansamblu de factori si meca-n'sme ce au favorizat practic ruptura. Dar pentru a o ,niţia şi, mai ales, pentru a o duce decis până la ultimele ei consecinţe, a trebuit să apară cineva care să-şi asume *în mod deliberat*, cu luciditate, tenacitate şi inteligentă o asemenea sarcină, de o atât de mare gravitate. A fost necesar, de asemenea, ca o astfel de persoană să fie ea însăşi puternic motivată din motive personale...

Toate aceste „calităţi" s-au aflat la Mihai Kerularios, Patriarh al Constantinopolului (1043-l058), devenit, de fapt, omul cel mai potrivit la momentul potrivit pentru un asemenea scop. Ca laic, el a participat la complotul contra împăratului, urmărind, de fapt, să urce pe tronul imperial. După eşecul acestei acţiuni, Kerularios s-a călugărit, transformându-se într-un adevărat ascet şi teolog plin de pasiune, însă având acum o nouă ambiţie: să devină un „Papă

al Răsăritului", păstrându-şi nealterată ura faţă de Apus şi Papă.

* * *

Întregul mecanism care, odată pus în mişcare, a fost menit să ducă în mod obligatoriu spre actul din 1054, a fost pregătit în momentul în care a devenit Patriarh. Trebuia să mai apară doar un impuls care să amorseze procesul. Şi acesta a venit nu din doctrina Bisericii, ci din politică!

În faţa unei duble primejdii comune, arabă şi normandă, Papa Leon al IX-lea, Henric al IlI-lea împăratul romano-german şi Constantin al IX-lea, împăratul bizantin au încheiat o alianţă. Un act eminamente politic, dar, pentru un personaj precum Kerularios, care se vrusese împărat şi acum se dorea „Papă al Orientului", el a devenit un adevărat afront personal: Cum de a fost posibil ca el, „marele" Patriarh al „marii capitale" imperiale, să nu fie luat în consideraţie, ca parte în alianţă (?!), iar Papa, Episcopul unui oraş „oarecare", să se afle pe picior de egalitate cu cei doi împăraţi! Profund rănit în uriaşa sa ambiţie şi vanitate Kerularios, cel cu o figură ca de piatră, „ca si cum ar fi deţinut tablele lui Jupiter", după cum a notat istoricul grec, Psellos, a decis că a sosit timpul acţiunii.

Abil şi inteligent, el a utilizat mijloace care şi astăzi sunt valabile pentru propagandă şi manipularea opiniei publice moderne. Astfel, ca să pui în mişcare masele populare, - iar el a avut nevoie de acest lucru -, nu era nevoie să se facă apel la chestiuni şi teme profunde, de substanţă, chiar dacă ar fi existat diferenţe de acest gen (ceea ce n-a fost şi nu este cazul), ci era de ajuns să se arunce în joc şi să facă publice doar aspecte formale, exterioare, detalii care sunt nu numai

uşor de înţeles, dar şi permit stârnirea emoţiilor oamenilor deveniţi astfel uşor de manipulat. Pentru aceasta este suficient să ridici detaliile la rang de principii, transformându-le în chestiuni grave, scandaloase, şi deci inacceptabile de către opinia publică.

De la început, el a avut grijă ca de-a lungul întregii acţiuni să nu apară în prim-plan, ci a acţionat prin intermediari, şi ei indignaţi şi scandalizaţi, reprezentaţi de persoane ce s-au bucurat de mare simpatie în popor aŞa cum au fost, de exemplu, călugării.

Abilitatea sa s-a văzut din primul moment. Speculând o situaţie jurisdicţional-„geografică" confuză, el „i-a permis" arhiepiscopului Leon de Ohrida (Bulgaria), să trimită o scrisoare plină de revoltă episcopului de Tami, care, jurisdicţional ţinea tot de Constantinopol, deşi dieceza Tarni se afla în Italia. Astfel el a fost sigur că episcopul de Tarni nu va ezita să transmită scrisoarea Romei, ceea ce de altfel a fost, de la început, scopul său, fără ca el să apară în vreun fel în prim-plan.

În faza următoare, au intrat în scenă reprezentanţi ai călugărilor atât de respectaţi în Bizanţ, mai ales că proveneau de la celebra mănăstire Studion. Aceştia au publicat un pamflet virulent contra Bisericii apusene.

În ambele texte (scrisoarea şi pamfletul) au fost denunţate şi prezentate „opiniei publice" din Constantinopol, ca fiind adevărate scandaluri inacceptabile, o serie de aspecte formale, de rit şi cult, practicate în Biserica Romei: împărtăşania se face cu azimă, (fără drojdie), adică o materie fără viaţă care, în plus, - se adaugă cu o cunoaştere precisă a reacţiei oamenilor -aminteşte şi de obiceiurile evreieşti!; apusenii ţin post şi sâmbăta (?!), ceea ce înseamnă, iată, din

nou, că ei continuă să ţină sabatul (!?); apusenii au scos Alleluia, în timpul Postului Mare, ceea ce reprezintă o „îngrozitoare" încălcare a tradiţiei (!); iar dacă, la toate acestea, se adăugă şi faptul de o indecenţă teribilă, că preoţii apuseni îşi rad barba, ş.a.m.d. Amploarea indignării şi revoltei greco-bizantinilor faţă de aceste «fapte teribile», adevărate «crime» sunt ilustrarea perfectă a mentalităţii acestora.

Deci, Kerularios şi-a atins scopul primei etape: mobilizarea populaţiei la Constantinopol, grupuri de oameni „indignaţi" şi au devastat bisericile apusene din

Constantinopol, situaţie imediat speculată de jCerularios, care a ordonat închiderea definitivă a acestora.

Între timp sosise şi răspunsul Papei la ambele texte. Acesta nu a dat nici un fel de replică „învinuirilor" deja amintite, considerându-le de-a dreptul stupide (şi nu datorită unei eventuale naivităţi, ci pentru că aşa au si fost) şi a reiterat poziţia şi drepturile Sfântului Scaun Apostolic, invocând în acest sens deciziile Conciliul de la Niceea: de-a lungul secolelor, Roma şi-a menţinut cu claritate şi fermitate ortodoxia credinţei, în contrast cu atât de numeroasele schimbări de atitudine în plan doctrinar, ale Patriarhilor din Constantinopol. În final, Papa a accentuat încă o dată în mod categoric Primatul Romei, însă a afirmat că este deschis oricărei discuţii de fond.

Fireşte că nu a avut parte de nici un răspuns la obiect din partea lui Kerularios. Deja acesta trecuse la etapa următoare a acţiunii. El a trimis o scrisoare Papei unde şi-a dat pe faţă scopul urmărit: „Dacă vei face, a scris el atunci Papei, ca numele meu să fie venerat măcar într-o singură biserică din Roma, eu mă angajez să îţi venerez numele tău în întreg

universul!" Papa nu a avut cum să accepte o asemenea idee, în fond, năstrușnică.

Aici intervine prima (și ultima) greșeală a Romei, care, deși în fond cu totul secundară, a servit perfect «cauzei" lui Kerularios. Papa și-a trimis la Constantinopol doi reprezentanți, pentru a discuta și rezolva diferendul (?!). Nu i-a trecut prin minte că, de fapt, Kerularios luase deja o decizie.

Cei doi reprezentanți papali, în pofida calităților lor, nu au fost deloc „potriviți" situației. Cardinalul Humbert a fost o persoană care nu era deloc înclinată să accepte stilul bizantin de discuții prelungite la infinit, pline de nuanțe, șicane și capcane, iar Cancelarul Bisericii, Frederic de Lorena (viitorul Papă, Clement al IX-lea) pur și simplu a fost incapabil să se adapteze unei asemenea situații.

Kerularios a cunoscut însă perfect felul de a fi, de a gândi, al apusenilor a urmărit prelungirea cât mai mult posibil a discuțiilor, știind de la început ce trebuia să facă pentru a-i obliga pe cei doi, ca, pierzându-și răbdarea, să reacționeze ei primii și abrupt. În tot acest timp, incitarea populației Constantinopolului contra Romei a continuat în piețele publice din Constantinopol, predicatorii au ajuns să afirme, pur și simplu, că absolut toate liturghiile ținute în Apus, de la începuturile creștinismului până atunci, sunt complet nule!...

Planul lui Kerularios a avut succes și de această dată. Sătuli de atâtea tergiversări și discuții ce li s-au părut fără sfârșit, legații papali au căzut în capcana întinsă, acționând exact cum a prevăzut Keruarios. Și astfel, în ziua de 16 iulie 1054 au mers la Sfânta Sofia, unde au depus pe altar bula papală de excomunicare a lui Kerularios, după care au ieșit din bazilică și-au scuturat și praful de pe încălțări, exclamând: „Fie ca Dumnezeu să vadă și să judece!"

Cei doi au fost chiar convinşi că făcând un astfel de gest, de altminteri, spectaculos, împăratul îl va „pedepsi" pe Kerularios, eliminându-l. Dar nu a fost aşa, căci împăratul a avut propriile motive să nu intervină.

Oricum însă, gestul lor a fost de la bun început lovit de nulitate, căci, reprezentanţii Papei au uitat două aspecte: în primul rând ei nu au avut un astfel de mandat din partea Papei şi, mai mult, Papa Leon al IX-lea, pe care l-au reprezentat, murise între timp, la 19 aprilie.

Numai acest aspect ar fi fost suficient ca întreaga ‚afacere" să se încheie fără probleme, cu condiţia să fi existat bună credinţă sau dacă nu iubirea creştină, cel puţin înţelegere faţă de celălalt!

Dar nu a fost cazul cu Kerularios, mai ales că obţinuse ceea ce îşi dorise, ca apusenii să fie primii care acţionează!...

Astfel că un gest, practic gratuit şi lipsit de consecinţe, inclusiv în plan canonic şi disciplinar, a fost speculat la maxim de Kerularios, care s-a transformat din acuzat în acuzator, si ieşind acum în prim-plan, a înfierat public obrăznicia apusenilor, care au tratat atât de abuziv marea Biserică a Răsăritului!...

Aşa că, iată-i cu toţii, împăratul (Constantin al IX-lea), poporul din Constantinopol, Biserica au făcut bloc în jurul lui Kerularios! Este drept că, la un moment dat, împăratul, totuşi interesat să menţină alianţa cu Roma în faţa primejdiei normande, a începute să ezite, dar Kerularios, deja în culmea puterii sale, a recurs imediat la popor, căruia i s-a adresat direct, încât o revoltă populară care a izbucnit cu acest prilej, l-a obligat pe împărat să revină în rânduri...

Patriarhul Antiohiei s-a oferit să medieze conflictul. Kerularios însă i-a respins propunerea cu dispreţ!

De acum, el a devenit tot mai prezent în public: bula papală de excomunicare a fost arsă în piaţa publică, în timpul unei demonstraţii populare, unde poporul a înfierat „cu mânie" Roma; a convocat un sinod al Bisericii răsăritene (24 iulie 1054), unde chiar dacă au fost prezenţi cam o duzină de mitropoliţi si episcopi din Răsărit, a promulgat un *edict* In care Roma a fost declarată vinovată de pervertire a ortodoxiei credinţei!

În fine, de pe acest piedestal popular bine clădit, Kerularios a adresat personal un rechizitoriu violent contra Romei, prezentându-se el însuşi ca fiind „singurul" reprezentant al adevăratei credinţe în Cristos!

Triumful său a fost total. Devenise ceea ce îsi si dorise: adevăratul stăpân al Constantinopolului. Din păcate nu şi Papă al Răsăritului!

Aşa cum s-a întâmplat şi se întâmplă cu toţi liderii dominaţi de vanitate şi ambiţie, odată realizat scopul propus, el nu se opreşte aici, dorind mai mult. La fel s-a petrecut şi cu Kerularios. A continuat să se amestece direct în totul felul intrigi şi chiar comploturi ce au marcat sfârşitul dinastiei macedonene, inclusiv în cel prin care a fost îndepărtată definitiv, fiind înlocuită cu o nouă dinastie: a Comnenilor, prin urcarea pe tron a lui Isaac Comnenul.

Numai că noul împărat, Isaac Comnenul, la urcarea căruia pe tron Kerularios avusese un rol decisiv, nu s-a mai arătat deloc dispus să accepte poziţia de prim-plan a Patriarhului, aşa cum o gândise acesta când participase la complot, aşa că în ziua de Crăciun a anului 1058, Isaac Comnenul l-a alungat de pe scaunul patriarhal, întemniţându-l în aşteptarea unui proces în care să fie judecat pentru toate faptele sale. Ce lovitură a sorţii pentru atotputernicul Kerularios „salvatorul"

credinţei! Cu certitudine această situaţie l-a măcinat atât de mult (mai puţin remuşcările propriei sale conştiinţe), încât Mihai Kerularios a murit în temniţă! Un sfârşit trist pentru un om ca el, ajuns la un moment dat cel mai puternic om al Imperiului şi cel care a pus la punct Apusul barbar!

Firește că el a devenit, pentru mentalitatea greco-bizantină, un erou şi chiar un sfânt, din moment ce a triumfat asupra Romei „eretice"!

Astfel s-a consumat cel mai dureros eveniment, şi nu numai, al istoriei Bisericii, *prima sfâșiere a Tunicii unice a lui Cristos!*

Concluzie? Una singură. Indiferent de explicaţiile de tot felul, date de istorici, savanţi, teologi (răsăriteni) etc. care, de fapt, toate motivează ideea că schisma a fost inevitabilă, date fiind diferenţele de mentalitate, psihologie, civilizaţie etc, dintre Apus şi Răsărit, lucrurile nu au stat deloc asa!

Ruptura Bisericii lui Cristos nu a fost obligatorie, din contră, ar fi putut fi evitată. Ea a fost numai *opera vanităţii si ambiţiilor omeneşti!*

Oricine ar fi fost direct implicat în acest act tragic, altul decât Kerularios, nu ar fi ajuns la un asemenea final. Doar Kerularios a fost făcut pentru aceasta!

Au existat, desigur, diferenţe notabile între Apus şi Răsărit, de mentalitate, comportament. Au existat chiar adversităţi, ranchiune, obsesii, dar ele nu au avut aproape deloc impactul invocat de aţâţi autori *asupra Bisericii* în sine! Dovezile în acest sens sunt multiple; noi vom menţiona doar trei dintre ele: prima, deja amintită, a fost oferta de mediere a Patriarhului de Antiohia, respinsă de Kerularios. Patriarhul de Antiohia, nu numai că a reprezentat şi el Răsăritul creştin,

dar şi un scaun patriarhal de mult mai mare tradiţie şi importanţă decât cel din Constantinopol!

A doua, reacţiile unor teologi, mari prelaţi din Răsărit şi ale unor personalităţi laice care au condamnat cu asprime actul din 1054.

În al treilea rând, a trebuit să treacă peste *un secol* ca cei din Răsărit (şi Apus) să fi ajuns la înţelegerea realităţii acestei rupturi.

Aşadar, a susţine că ruptura a fost inevitabilă, prin diferenţele dintre cele două părţi ale Bisericii, este de fapt un fals, dar lucrurile rămân aşa cum au fost ele înregistrate de istorie.

* * *

Ceea ce frapează în Biserica răsăriteană în perioada de dinaintea rupturii din 1054 (de la moartea Sfântului Ioan Damaschinul în 749, şi mai ales după cea a Sfântului Teodor Studitul, în 826) a fost dispariţia aproape totală a marilor dezbateri şi discuţii teologice, ca si a marilor teologi ca cei de talia celor amintiţi mai înainte, care să le susţină.

În locul acestora au proliferat pamfletele, practic toate antiromane, conţinând o mulţime de argumente în „favoarea" rupturii *post factum*. Tonul şi modelul acestora fusese date de *Mistagogia Sfântului Duh* a lui Photius, un atac violent, dar şi subtil, contra, de acum celebrei, formule *Filioque.*

Influenţa acestei lucrări a fost enormă, „argumentele" sale regăsindu-se până astăzi în discursul răsăritean.

Vitalitatea şi profunzimea credinţei răsăritene a rămas totuşi, în mod categoric, neîndoielnică, exprimată şi secolele IX-X, dintr-o dezvoltare extraordinară a monahismului.

Statul a fost obligat chiar să adopte măsuri speciale pentru a împiedica, de exemplu, ca soldaţii şi funcţionarii publici să-şi părăsească funcţiile şi familiile pentru a intra la mănăstire, (vârsta minimă pentru a intra în mănăstire a fost fixată la 16 ani).

Tot acum însă s-a înregistrat o nouă orientare în monahismul răsăritean prin diminuarea ponderii monahismului pe linia Sfântului Antonie, Sfântului Pahomie şi Sfântului Saba, adică cea a călugărilor solitari, izolaţi, în favoarea extinderii vierii monastice în comun, conform regulii Sfântului Vasile. Reforma iniţiată la Studion, sub influenta Sfântului Teodosie, a impus vieţii monastice în comun o mai mare disciplină, fixându-i-se cele trei „reguli": supunere, abstinenţă şi muncă; rugăciunea perpetuă aproape că s-a generalizat. Influenţa laică asupra mănăstirilor a fost cu mult mai slabă decât cea din Apus.

Acum s-a fondat faimoasa „republică" de călugări de pe Muntele Athos, din nordul Greciei. În anul 962 a sosit aici un om cu calităţi excepţionale, Sfântul Atanasie de Lavra, prin efortul căruia Athosul a căpătat aspectul ştiut şi astăzi. El a fondat Lavra (Laura), o mănăstire în adevăratul sens al cuvântului, căreia împăratul Nikeforos Phocas i-a donat toată prada luată dintr-o campanie a sa contra musulmanilor.

Treptat, în jurul ei au apărut alte aşezăminte mănăstireşti, Marea Lavra devenind astfel centrul unei adevărate „republici" monastice, care a străbătut istoria, şi respectată de aceasta.

Dacă cineva vrea să înţeleagă şi spiritualitatea greco-bizantină în ceea ce a avut ea mai bun şi mai impresionant, numai aici o poate simţi şi vedea.

Tot ceea ce vezi şi simţi aici îţi aminteşte de ceea ce Bizanţul a făcut bine lumii creştine în secolele IX-X: creştinarea slavilor, stoparea expansiunii arabe, menţinerea vie a civilizaţiei, într-un moment în care Apusul s-a aflat scufundat în haos şi violenţe.

* * *

În secolele X şi XI s-au făcut simţite, şi în Apus, mari pericole pentru Biserică. Secularizarea Bisericii, deja manifestă încă din secolul VIII, a atins acum un moment culminant si critic, numirile în funcţiile ecleziastice de către puterea laică s-au generalizat; alegerile de episcopi au ajuns să depindă aproape exclusiv de puterea laică, indiferent de rangul ei, devenind o adevărată cutumă, ce a fost acceptată de Biserică; controlul puterii laice asupra mănăstirilor a devenit practic total: faptul că o mănăstire a aparţinut unui laic sau că a putut fi lăsată ca moştenire, ca o proprietate oarecare, a fost o realitate a vremii; simonia, de altfel niciodată extirpată, a înflorit: pentru orice desemnare de cleric, episcop, abate sau chiar simplu preot, puterea laică a pretins o sumă de bani etc.

Feudalii locali nu au avut nici o limită în a-şi exercita puterea şi drepturile decurgând din ea asupra Bisericii: pământurile ecleziastice au fost obiectul unor tranzacţii comerciale obişnuite, preoţi, episcopi, călugări au fost constrânşi să meargă în războaie sau sa furnizeze trupe seniorilor pentru neîncetatele lor conflicte feudale etc. Totul a părut deci să indice că Biserica s-a aflat pe punctul de a fi total absorbită de societatea pe care era chemată să o evanghelizeze.

Şi totuşi nu s-a întâmplat aşa până la urmă şi acesta este poate faptul cel mai surprinzător al unei epoci atât de întunecate. Criza din secolul X, infinit mai gravă pentru Occidentul creştin decât oricare alta din istoria sa, nu s-a dovedit fatală pentru Biserică. Biserica a reuşit să-si păstreze autonomia, iar idealul unei adevărate independenţe spirituale a rămas mereu viu în inimi.

* * *

Papalitatea nu a scăpat nici ea neatinsă de vârtejul violenţelor epocii: „scandalurile", ce au devenit atât de „celebre", din timpul familiei Borgia, doar au egalat, fără să fi depăşit, ceea ce s-a întâmplat în secolul X!...

În acest secol, cele două Teodore si cele două Marozia, au ajuns să aibă o influenţă atât de mare în alegerea Papilor, încât oamenii pur şi simplu au recunoscut că „avem femei ca Papă!" (în acest context a apărut legenda unui Papă femeie).

Aproape trei sferturi de secol, între 896-960, Papalitatea s-a aflat practic sub controlul familiei Teofilacte, o familie bogată şi ambiţioasă din Toscana, (întemeietorul familiei a fost un greco-bizantin, ducele bizantin de Ravenna, care se declarase însă independent faţă de Bizanţ).

Unul din ei, loan al XH-lea (955-964), a operat totuşi o modificare importantă de evoluţie: ameninţat permanent atât de aristocraţia din Roma, cât si de „regele Italiei", (Berenger cel Tânăr), în căutare de sprijin, s-a orientat către Otto, regele Saxoniei. Este momentul care a schimbat întreaga evoluţie a Papalităţii, inclusiv în ceea ce priveşte viitoarele conflicte, deoarece în loc de a mai fi, ca până acum, obiectul certurilor şi intrigilor feudalilor locali italieni, tronul papal a devenit,

dintr-odată, obiectul şi motivul disputei dintre nobilimea italiană, în ansamblul său, şi împăraţii romano-germanici.

Ea s-a concretizat într-un şir lung de conflicte în cursul cărora unii Papi au dispărut în mod misterios, apărând ca din neant anti-papi (la un moment dat au existat în acelaşi timp nu mai puţin de trei Papi aleşi).

Imaginea de ansamblu a acestei epoci a fost tristă, dacă nu chiar tragică, însă informaţiile respective vin dintr-o *singură* sursă: lucrarea lui Liutprand, episcopul Cremonei, pe care, chiar contemporanii l-au caracterizat ca fiind un om nu numai mediocru, dar extrem de ranchiunos şi care a fost sfetnicul apropiat al împăratului Otto cel Mare, în conflict cvasi permanent cu Papalitatea (nu degeaba titlul lucrării sale este „Antipodosis", adică „Revanşa"!). Exegezele ulterioare ale specialiştilor au demonstrat clar că o bună parte din ceea ce a scris Liutprand a fost rodul fanteziei unui om profund interesat şi partizan.

Însă o altă sursă de informaţii, cu mult mai demnă de încredere, fiind vorba de documentele oficiale ale diferitelor Concilii, a reflectat o indignare sinceră faţă de starea din interiorul Bisericii.

Numai că spre deosebire de Răsărit o astfel de situaţie dificilă pentru Biserică, presiunea teribilă la care a fost supusă de puterea politică, a determinat un alt tip de reacţie, întărindu-se convingerea că Biserica trebuie să-şi recâştige independenţa faţă de orice Putere laică!...

Aceşti Papi ai secolelor X-XI, mediocri ca lideri si criticabili din punct de vedere al moralităţii, nu au făcut totuşi nici cel mai mic compromis în ceea ce priveşte puritatea credinţei şi fermitatea doctrinei, unii din ei nemeritându-şi chiar deloc dispreţul contemporanilor şi uitarea care le-a

învăluit numele. În împrejurări teribil de grele, dramatice, ei au dat numeroase dovezi de curaj şi voinţă de a schimba lucrurile: Ioan al X-lea (914-928) a fost asasinat, din ordinul faimoasei Marozia, pentru că s-a dovedit a fi prea independent; Ioan al XlII-lea (965-972), deşi a fost impus de împăratul Otto I, s-a arătat plin de pietate şi grijă faţă de Biserică, sprijinind, atât cât a putut să o facă atunci, pe toţi cei care în Franţa, Germania, şi Anglia au pregătit reformarea Bisericii; iar Benedict al Vll-lea (974-983) s-a dedicat întru totul acestei acţiuni; Grigorie al V-lea (996-997), ce a fost un tânăr principe german, energic şi generos, a avut curajul să excomunice pe regele Franţei, Ludovic cel Pios; Sergiu al IV-lea (1009-l012) şi-a dedicat viaţa celor săraci, aşa cum este scris şi pe epitaful de pe mormântul său; in fine, cel mai important dintre ei Silvestru al II-lea (999-l003), primul Papă francez, un mare erudit, devenit celebru pentru aceasta (poporul l-a transformat într-un personaj de legendă), format în atmosfera de la Lluny, a promovat reforma benedictină a Papalităţii şi a Bisericii, în general. Susţinător convins al autorităţii "'sericii faţă de orice puterea laică, el este cel ce a cos Polonia de sub tutela principilor germani, care l-au încoronat pe Sfântul Ştefan, ca rege al Ungariei, şi a fost primul care, cu un secol înainte de prima Cruciadă, a lansat apelul pentru eliberarea Locurilor Sfinte. Dar şi pentru el, ca şi pentru alţii, cu mult mai puţin merituoşi decât el, împrejurările i-au fost total potinvnice (o revoltă populară, „aranjată" de adversarii săi, l-a alungat, murind în exil).

* * *

Mai mult decât atât, în această lume care contemporanilor le-a părut că este sortită sfârşitului şi într-o Biserică aflată în prag de a fi total absorbită de sistemul feudal şi marcată de o evidentă decădere morală, au existat oameni care, prin viaţa şi activitatea lor, au demonstrat că flacăra Domnului a continuat să ardă în inimile multora.

Astfel, pe lângă „fenomenul" Cluny, a fost un Sfânt Romuald, tânăr prinţ din Ravenna, care s-a călugărit pentru a expia o crimă comisă de tatăl său. El a iniţiat o experienţă monastică impresionantă şi sublimă în acelaşi timp, pe urmele primilor „părinţi ai deşertului" şi ai Sfântului Antonie, fondând cunoscutul ordin călugăresc al *camaldolezilor*; la fel a fost Sfântul Giovani Gualbreit, fondatorul *ordinului valombrozienilor*, cu o viată la fel de aspră ca şi cea a camaldolezilor, după reguli extrem de dure, inclusiv de strictă de clauzură. Camaldolezii şi valombrozienii au oferit unei societăţi violente si imorale şi unui cler, de toate gradele, simoniac şi libertin, o altă alternativă, impactul lor asupra acestora fiind deosebit de mare. Conştiinţa oamenilor a început să se schimbe, înţelegând că este posibil şi altceva decât situaţia existentă.

Sfântul Ariald, un simplu preot de ţară, de lângă Como, în predicile sale a criticat cu vehemenţă pe episcopii bogaţi şi modul lor de viaţă, (au existat pe atunci si prelaţi căsătoriţi) şi a murit ca un martir, ucis din ordinul unei nepoate de arhiepiscop, iar Sfântul Landulph a organizat adevărate raiduri populare de pedepsire a preoţilor simoniaci şi imorali.

Urmarea acţiunii lor şi a altora ca ei, mai puţin cunoscuţi, a fost apariţia unei adevărate mişcări populare de purificare morală, care în Italia s-a numit *Pataria!*

Într-un asemenea context ar mai fi fost nevoie doar de o voce credibilă şi de autoritate, care să spună lucrurilor pe nume, pentru ca întreg acest curent, încă destul de confuz, să devină irezistibil.

* * *

O astfel de voce credibilă şi de autoritate a aparţinut Sfântului Pietro Damian (1007-1072), călugăr camaldolez, un adevărat gigant al ascezei (postea, conform regulii ordinului său, cinci din cele şapte zile ale săptămânii, se flagela zilnic până la sânge, în timpul flagelării recitând 40 de psalmi, iar în Postul Mare, 60 de psalmi)!

Predicile Sfântului Pietro Damian au fost de o duritate şi francheţe ce au depăşit pe Tertullian şi Ilarie din Arles.

În 1057, Papa Ştefan al IX-lea, aproape forţându-l, l-a numit episcop şi apoi l-a promovat cardinal de Ustia, devenind astfel unul din artizanii reformei realizată de Papa Grigorie al IX-lea. Lui i s-a alăturat 0 altă personalitate marcantă, cardinalul Humbert, care a înţeles exact că rădăcina tuturor relelor se afla în amestecul direct al puterii laice în Biserică.

În acest context, Providenţa a făcut ca şi pe Scaunul lui Petru să vină un mare Papă, erou şi sfânt în acelaşi timp, Grigorie al VH-lea.

Şi astfel, după 150 de ani de criză gravă, a apărut Papalitatea medievală, căreia Grigorie a! Vll-lea şi apoi Inocenţiu al III-lea, i-au dat măreţie şi prestigiu.

* * *

În Evul Mediu, în Apus, liturghia a fost practic în totalitate uniformizată, fiind aceeaşi în toate bisericile, din Spania până în Polonia, din Irlanda până în Moravia, din Scandinavia până în Ungaria şi Croaţia; au mai fost tolerate câteva diferenţe locale: Milano, Lyon, Toledo, ca şi în unele ordine călugăreşti (dominicanii).

În economia liturgică s-au introdus, în aceste secole, puţine modificări, în comparaţie cu textele sale clasice; este vorba, în special, de *Stabat Mater, Lauda Sion* şi *Dies Irae*, iar binecuvântarea finală, care până atunci fusese dată numai de către episcopi, acum a putut fi dată şi de preoţi; neputând să fie impusă o separare pe sexe în biserică, s-a decis să se elimine practica *Sărutului păcii* între credincioşi; Sfântul Ludovic, regele Franţei este cel care a introdus gestul de a se îndoi genunchiul la cuvintele *Et incarnatus est*... (Şi s-a întrupat din...) din Crez; în fine, acum s-a impus frumosul gest al Ridicării Ostiei deasupra capului, care prezintă credincioşilor Trupul lui Cristos transubstanţiat, pentru adoraţie (*Iată Mielul lui Dumnezeu, care ia asupra sa Păcatele lumii*), gestul ca atare fiind considerat necesar pentru a contracara erezia lui Beranger, care a negat prezenţa reală a lui Cristos în Ostie! De acum, liturghia latină a devenit simplă, clară şi sobră, cu o participare directă a credincioşilor.

În Răsărit, Liturghia a avut o cu totul altă evoluţie, fiind influenţată de gustul oriental pentru somptuozitate si bogăţie, ca şi de înclinaţia spiritului oriental către mister. Au existat şi aici forme, unele chiar foarte diferite, de Liturghie: siriacă, greco-bizantină, coptă. La rândul său, Liturghia greco-bizantină a avut trei variante: a Sfântului Vasile cel Mare, a Sfântului Ioan Gură de Aur şi Liturghia Prea Sfinţilor, toate supraîncărcate de simboluri, cu o durată lungă a ceremoniei,

cu gesturi şi acte care practic rămân neînţelese de oamenii simpli. Iconostasul, această barieră care separă pe credincioşi de altar, a avut ca rezultat faptul că Liturghia se desfăşoară practic fără a fi văzută de credincioşi (răsăritenii au argumentat această modalitate ca fiind un „ritual al tăcerii").

Ansamblul poate fi, desigur, frumos, chiar impresionant, dar acţiunea directă asupra sufletelor este discutabilă.

În Apus, un credincios urmăreşte, se poate spune, „în direct", nemijlocit, cunoaşte şi înţelege toate etapele ei. La unele Liturghii speciale, ca cele de Crăciun, din Săptămâna Sfântă, din Duminica Floriilor, când lunga Evanghelia a Patimilor este adesea spusă de mai mulţi diaconi, pentru fiecare personaj al dramei Patimilor, Participă şi mulţimea credincioşilor prezenţi în biserică, ceea ce creează un efect deosebit asupra acestora, (aici se află originea celebrelor „mistere", viitoarele reprezentări dramatice din secolele XIV si XV).

* * *

Apusul nu a fost lipsit însă de ameninţarea cezaro-papismului.

Chiar şi reuşita sa excepţională din Mileniul întunecat, locul eminent ocupat de Biserică în societate, a avut un revers periculos, în acest sens.

Însă în Apus, Biserica a sesizat la timp acest pericol şi a început lupta contra lui *într-un mod sistematic şi permanent,* nemaiţinând seama de propriile sale interese (temporale).

Chiar dacă în acest lung conflict între Putere (laică) şi Biserică găsim elementele complexului socio-economico-politic ale epocii, lupta Bisericii contra tutelei Puterii laice *nu*

a avut, în nici un moment, vreun interes politic. Chiar şi pentru cei mai teocratici dintre Papi, ambiţia politică nu a avut vreo semnificaţie.

Cauza cauzelor care a salvat Biserica de ceza-ropapismul în care a rămas prizonieră Biserica din Răsărit a fost voinţa Bisericii de a-si rămâne fidelă propriei vocaţii. Problema cheie a fost preeminenţa autorităţii spirituale asupra celei lumeşti, pentru ca astfel *legea divină să fie mai bine observată pe acest pământ.* Or, o astfel de cauză a depăşit cu mult limitele oricărui fel de conflict politic: unitatea creştinătăţii, primatul spiritualului, libertatea de conştiinţă în faţa Puterii laice sunt cu totul altceva decât obişnuitele cauze şi obiective ale luptei politice.

Această luptă a Bisericii din Apus împotriva primejdiei cezaropapismului a îmbrăcat forma *disputei* (certei) *investiturilor.*

În Biserica primară, episcopul a fost ales de către credincioşi, iar funcţia sa a devenit reală şi efectivă numai după ce a primit de Ia un alt episcop aflat în funcţie, *sacrum,* investitura, care în virtutea legăturii neîntrerupte a fiecărui episcop cu Apostolii, îl face pe acesta moştenitorul direct al puterii date Apostolilor de către Cristos însuşi.

În perioada Marilor migraţii şi a creştinării „barbarilor", acest act a suferit o modificare radicală. La început timid dar din ce în ce mai pe faţă şi mai ampl, începând cu secolul IX, puterea laică a fost cea care ales şi desemnat episcopul, restul clerului şi poporul rămânând doar să accepte supus acest fapt; s-a ajuns până acolo încât principii au acordat clerului „permisiunea de a alege" propriul lor episcop!?...

În ceremonia de „investitura" (cum se numea), seniorul local a fost cel care a înmânat noului episcop însemnele rangului său, (cârja episcopală, inelul etc).

Spre mijlocul secolului XI seniorii au ajuns chiar să considere o mănăstire ca o feudă oarecare, ai cărei conducători, cu totul întâmplător, au avut o funcţie religioasă! Sistemul s-a extins şi la preoţii din parohii. Dar lucrul cel mai grav şi mai important pentru Papalitate a fost faptul că după 962 împăraţii romano-germanici au anexat practic Sfântul Scaun.

Primele semne ale reacţiei sale au apărut în secolul XI, când Papa Nicolae al II-lea (1059-1061) a început îndelungata luptă de emancipare a Bisericii.

El este a pus capăt cutumei ca Papa să fie „numit" de împărat, emiţând faimosul său decret cu privire la alegerea unui Papă (13 aprilie 1059) prin care a fost retrasă laicilor orice implicaţie în alegerea unui Papă, ce a revenit numai cardinalilor. O decizie cu adevărat revoluţionară, deşi deocamdată pentru a asigura punerea sa în practică, Papa a trebuit să încheie o alianţă cu cei mai aprigi adversari ai săi, normanzii. În jurământul prestat Papei de către Robert Guiscard s-a stipulat în mod expres prevederea că în cazul decesului unui Papă, Regatul normand se obligă să asigure ca succesorul acestuia să fie ales de cardinali.

În anul următor (1060), Nicolae al II-lea şi-a întărit decizia fixând în mod definitiv ca alegerea Papei să aparţină numai Conclavului cardinalilor; în plus, el a interzis oricărui cleric, indiferent de rang, să primească vreo parohie, sau mănăstire, din mâna unui laic!

Nicolae al II-lea a putut muri liniştit. Pontificatul său, deşi scurt, a lăsat o urmă de neşters în istoria Bisericii!

Şi acesta a fost începutul! Lungul conflict „asupra investirurii", declanşat tot acum (a durat peste 100 de ani), s-a soldat cu triumful total al Bisericii!...

* * *

Când pe Scaunului Sfântului Petru a venit un om cu un caracter de oţel, Papa Grigorie al VH-lea, conflictul cu Imperiul (romano-german) a devenit deschis.

Conciliul de la Roma, din anul 1075, a excomunicat înalte personaje politice ale vremii (cinci consilieri regali); iar un arhiepiscop şi aproape o duzină de episcopi italieni şi germani au fost suspendaţi din funcţii.

În acelaşi an, un decret papal a condamnat oricare modalitate de investitură a unui cleric de către un laic.

A fost începutul celui mai serios conflict, inclusiv politic, al istoriei Europei de până atunci. Ţinând seama de realitatea şi mentalitatea vremii, de specificul întregului sistem socio-politic al epocii, el a venit ca o lovitură de trăsnet. Puterea laică, indiferent de nivelul ei, s-a văzut dintr-odată lipsită de un drept care pentru ea a fost socotit legitim şi natural, fiind o componentă majoră a autorităţii sale. În plus, pentru toţi seniorii, principii şi regii vremii el a însemnat şi o gravă lovitură adusă intereselor lor economice.

Papa a înţeles consecinţele deciziilor sale, pentru că, în pofida faptului că le-a întărit şi completat ulterior (în 1078 şi în 1080), el nu a făcut totuşi mari eforturi în aplicarea lor: în Anglia şi Spania, iar în Franţa, deciziile sale nici măcar nu au fost făcute publice.

În Germania situaţia a fost cu totul alta. În Imperiul romano-german, episcopii deveniseră adevăraţi mari feudali

(ecleziastici), o instituţie fundamentală a statului şi un sprijin important al împăratului contra seniorilor autohtoni, turbulenţi şi anarhici. Interzicându-se dreptul de investitură a episcopilor, împăratul s-a văzut lipsit nu numai de un drept considerat de el perfect legitim, dar şi de posibilitatea de a beneficia de sprijinul militar al episcopilor, investiţi de el, ca vasali ai săi, ca şi de resursele financiare care îi erau puse la dispoziţie de aceştia. Un fapt inacceptabil pentru ei!

În mod concret, forţele în conflict s-au aflat intr-un evident dezechilibru în favoarea Imperiului. Dar lucrurile nu au stat exact aşa. În realitate, atotputernicul mipărat romano-german, deţinătorul celor trei coroane: a Germaniei, Italiei şi Imperială, a avut însă o situaţie Paradoxală din punct de vedere juridic: ca împărat el a depins de învestitura Papei, fără de care nu ar fi putut fi împărat, iar, datorită faptului că cele trei coroane au fost toate elective, el a depins în acelaşi timp şi de marii principi germani, pentru Germania, şi de Papalitate pentru Italia, ca titulară a unui stat propriu, fie el si redus ca mărime!

În plus, Papalitatea, a avut de partea sa arme infinit mai puternice decât forţa materială propriu-zisă, care s-au dovedit a fi deosebit de eficiente într-o epocă de mare credinţă religioasă: excomunicarea şi interdicţia.

Împăratul Henric al IV-lea (1056-1106) a fost un om inteligent, tenace, lucid, chiar viclean, dar, mai ales, deosebit de gelos în a-şi păstra toate atributele puterii sale. Astfel că, pentru a răspunde deciziilor luate de Grigorie al VH-lea, el a convocat un sinod la Worms, în care au fost prezentaţi doar prelaţii ostili Papei, ca persoană, care fireşte că a declarat Papa decăzut din funcţie, cerându-se noi alegeri papale.

Numai că Papa nu s-a speriat. A convocat un sinod la Roma, care nu numai că l-a excomunicat, dar a şi anunţat depunerea împăratului din funcţie, formula a fost: „dezleg pe toţi creştinii de jurământul de credinţă către el; interzic oricui să-l recunoască pe acesta ca rege", deoarece „printr-un orgoliu fără limite s-a ridicat contra Bisericii!"

O decizie nemaiîntâlnită până atunci în istorie, din partea unui şef al Bisericii faţă de un suveran!

Răsunetul deciziei a fost imens. Dintr-odată, în jurul împăratului excomunicat, deşi rămas pe tron, s-a format rapid un gol, iar duşmanii săi au început să se agite şi să se organizeze.

Henric, om inteligent, a înţeles lecţia şi renunţând, pentru moment însă după cum s-a văzut ulterior, la orgoliul său, ce a făcut penitenţa pentru obţinerea iertării, devenind personajul principal al unei scene extraordinare, care a străbătut secolele până astăzi, transformându-se în celebra formulă: „«s-a umilit, a venit» ...ca Henric al IV-lea la Canossa".

În iarna anului 1077, o iarnă neaşteptat de grea pentru Italia, în faţa porţilor castelului de la Canossa, marele şi atotputernicul împărat romano-german, desculţ şi îmbrăcat numai cu o cămaşă aspră, din cânepă, fără nici un însemn regal, a aşteptat timp de trei zile, să fie primit de Papă! Până la urmă, la intervenţia unor cardinali, Papa a acceptat să-l primească. Odată ajuns în faţa Papei, a fost primit. Împăratul a îngenuncheat şi şi-a cerut iertare. Papa i-a acordat-o, ridicând cu acest prilej şi excomunicarea...

Mulţi istorici au afirmat ulterior că Papa a făcut atunci o greşeală, acordându-i iertarea lui Henric al IV-lea, însă o astfel de observaţie arată că, de fapt, gestul Papei nu a fost înţeles. Grigorie al Vll-lea a fost, mai presus de funcţia sa, un adevărat

sfânt, care nu a urmărit în tot conflictul vreo satisfacţie personală sau un anumit scop politic. Gestul său de a-l ierta pe împărat a arătat infinita îndurare, care Biserica trebuie să o aibă pentru fiecare om, oricât de mari păcate a făcut în viaţa sa.

Printr-un asemenea gest, niciodată un şef al Bisericii nu a arătat o mai mare grandoare ca acest Grigorie al Vll-lea, Papă şi Sfânt!

Dar firește lucrurile nu s-au oprit aici. Din contră, evoluţia ulterioară a situaţiei, mai ales în plan politic, a'ost cum nu se poate mai defavorabilă pentru Papă, Caci drept „recunoştinţă", Henric al IV-lea, pur şi simplu l-a înlocuit cu un alt papă, care l-a încoronat în fine ca împărat. Roma a devenit teatrul unor violenţe deosebite ale trupelor imperiale, ca şi a normanzilor şi mercenarilor musulmani ai acestora. Oraşul a fost aproape total distrus, populaţia masacrată, familii întregi, inclusiv aristocratice, fiind duse în sclavie etc.

La 25 mai 1085, Grigorie al VH-lea a părăsit această lume cu sufletul plin de tristeţe, însă nici o clipă el nu a renunţat la convingerea ce l-a condus întreaga sa viaţă, că dacă Scaunul Sfântului Petru poate fi zguduit de furtunile lumii, niciodată el nu va fi acoperit de apele vremurilor!...

De altfel aşa s-a şi întâmplat. La 23 septembrie 1122, prin Concordatul de la Worms, împăratul a renunţat definitiv la orice drept de a investi episcopi, drept care a revenit, pentru totdeauna, Papei sau episcopului consacrator; Papa a recunoscut dreptul împăratului de a fi prezent sau reprezentat la alegerile de episcopi şi abaţi, dar i s-a interzis să intervină în aceste alegeri, în orice mod ar fi fost. Decizia a fost ulterior confirmată de Conciliul de la Roma (1123).

Cu aceasta s-a încheiat „disputa investiturilor", Biserica reuşind să se elibereze de orice tutelă laică. Acum Sfântul Bernard de Clairvaux a dat conţinut faimoasei sale teorii „a celor două săbii": în plan spiritual, Biserica, prin şeful ei, Papa, are toate drepturile, inclusiv cel de judecată, asupra oricărui creştin, indiferent dacă este principe, rege, împărat, evident că numai atunci când aceştia se fac vinovaţi de păcate grele contra Bisericii şi credinţei. În acelaşi timp, se poate accepta o cooperare şi chiar o anumită subor-donare faţă de puterea laică, dar numai cu scopul de a face ca instituţiile lumeşti să devină conforme cu principiile Evangheliei.

Aceasta a fost poziţia pe care s-a aflat Papalitatea de-a lungul secolelor XII-XIII. Numai că, pe măsura trecerii timpului şi impus de evenimente concrete, Papii si-au întărit tot mai mult poziţia lor, astfel că de la primatul spiritual câştigat de Grigorie al VH-lea s-a ajuns la un *primat total* atât în Biserică, cât şi asupra statului laic.

Or, o astfel de evoluţie, aparent favorabilă Bisericii, a ascuns o mare primejdie, chiar pentru ea. Un astfel de drum ar fi dus la situaţia ca „Cetatea lui Dumnezeu" „să se topească", să se confunde cu „Cetatea pământească", ceea ce ar fi însemnat printre multe altele ca Biserica să fie din nou implicată în conflicte temporale cu Puterea laică. Aceasta în nici un caz nu ar fi putut să accepte un asemenea teocratism, chiar dacă ar fi putut apărea ca logică mentalităţii şi sufletului medieval, ca un fel de încoronare a marii idei a *Creştinătăţii.* De abia Enciclica *Immortale Dei* din anul 1685 a Papei Leon al XlII-lea a renunţat la o astfel de doctrină, declarând că puterea spirituală şi cea temporală sunt fiecare suverane în domeniul lor, în cadrul unor limite bine determinate.

Deocamdată însă, în secolele XII-XIII, Papa Inocenţiu al III-lea a putut spune „Am fost stabilit principe al întregului pământ", deşi o voce, venind de la o autoritate infinit superioară, a reamintit: „împărăţia mea nu se afla în această lume!"

De altfel, acesta a fost motivul profund pentru care o atare concepţie a rămas în stadiu teoretic, nefiind niciodată pusă în practică!...

* * *

Cât de complicate au fost faptele oamenilor o demonstrează şi noua confuzie dintre spiritual şi temporal, care a apărut acum, însă în sens invers situaţiei anterioare. Mulţi monarhi ai unor regate mai slabe, care, într-un moment sau altul, s-au simţit sau chiar au fost mai mult ori mai puţin ameninţaţi de monarhi mai puternici, sau principi care şi-au dorit să fie ridicaţi la rang de regi au optat pentru a se declara vasali Papei, vasalitatea fiind instituţia fundamentală feudală, contra unei anumite obligaţii anuale. Aşa a fost cazul regelui Petru al III-lea, al Aragonului (în anul 1204), al regilor normanzi din Regatul celor două Sicilii, al regelui Ungariei, Ungaria fiind direct subordonată Sfântului Scaun, al regelui Boemiei, al lui Alfons I Cuceritorul, regele noului Regat al Portugaliei (în anul 1179), regat creat de altfel chiar de Papă (Alexandru al III-lea), al regelui Ioan fără Ţară al Angliei; lor li s-au adăugat Regele Ierusalimului şi împăratul latin de Constantinopol, Cneazul Serbiei, Regele Danemarcei, Ducele Poloniei, precum şi alţi mulţi seniori de diferite ranguri etc. Or, prin acest sistem, Papa a ajuns să-şi exercite suzeranitatea

reală, dacă nu chiar o adevărată suveranitate, practic, în întreaga Europă, din Peninsula Iberică şi Anglia până la Kiev!

Dar devenind o putere suzerană, *laică,* Papalitatea s-a găsit implicată, vrând nevrând, în toate problemele specifice unei puteri laice, de natură financiară, politică, militară. De aici au provenit o serie de opţiuni şi decizii în plan politic, şi nu numai, ale unor Papi, din care unele s-au dovedit atât de greşite încât au afectat viitorul Papalităţii. Un exemplu a fost Anglia, Papa Inocenţiu al IlI-lea s-a situat de partea regelui loan fără de Tară, aflat în conflict cu nobilimea revoltată contra sa. Prin această decizie a dezavuat faimoasa *Magna Charta*, fundamentul libertăţilor individuale în Anglia, ceea ce a fost o greşeală gravă, cu consecinţe serioase în viitor.

Mai mult chiar, această suveranitate papală a funcţionat doar atât timp cât monarhii respectivi s-au simţit slabi. Arunci când şi-au întărit puterea, primul lucru pe care l-au făcut a fost să conteste chiar suveranitatea Sfântului Scaun.

În aceeaşi Anglie, de exemplu, unde, după mai puţin de două secole, Eduard I nu s-a sfiit să-şi afirme deschis independenţa faţă de Papă.

Acelaşi lucru s-a întâmplat si în Franţa, unde a început un proces care, în final, a dus la separarea clară între Biserică şi Puterea laică, Filip al IV-lea cel Frumos, ridicând un adevărat zid, rămas definitiv, între ele.

În fond, o evoluţie omeneşte normală, de care Papalitatea nu a ţinut seama, astfel că angajarea sa atât de activă într-un plan temporal, a făcut-o să suporte consecinţele serioase, compromiţându-şi practic (pentru un timp) poziţia în societatea post-medievală.

* * *

Secolele XII-XIII au fost şi „epoca de aur" a monahismului apusean. Prin număr, dar, mai ales, prin mfluenţa exercitată atât în Biserică, cât şi asupra Puterii laice, - căci mănăstirile au oferit ierarhiei ecleziastice si seculare cadre pentru cele mai înalte funcţii (inclusiv papi): prin acţiunia lor în plan social -, instituţia monahală a devenit acum, fără dubiu, unul din pilonii societăţii creştine. Numărul mare şi diversitatea ordinelor călugăreşti au căpătat proporţii deosebite: benedictinii, premontezii si dominicanii; ordinele contemplative sau active; Chartreux, cistercienii; „canonicii regulari", Fraţii Sfântului Duh, Fraţii Sfântului Lazăr, ordinele călugăreşti-militare: templierii, ospitalierii teutonii, ordinele „cerşetoare" ş.a.m.d., toate au fost expresia unei extraordinare revigorări a vieţii religioase în întreaga societate.

Mănăstirea a devenit în Apus, în multe cazuri, centrul unei comunităţi umane, o adevărată unitate economică şi socială, (un proverb din epocă: „se trăieşte bine în umbra crucii", indică faptul că oamenii s-au bucurat de o viaţă sigură, liniştită, chiar de unele avantaje faţă de restul societăţii), fiind la originea multor centre urbane (toponimia o indică din plin).

Ordinele călugăreşti s-au organizat pe provincii şi ţări, cu o structură bine ierarhizată: mai accentuat centralizată în cazul cistercienilor, franciscanilor şi dominicanilor etc, ceva mai relaxată, cu mai multă autonomie, ca la benedictini.

În Apus, călugării nu s-au izolat doar în anumite locuri greu accesibile, în afara centrelor locuite. Ei au fost prezenţi în oraşe, în universităţi, au menţinut şi întărit permanent legătura dintre diecezele Bisericii universale, asigurând astfel contactele, schimburile de idei, şi implicit, în întreaga Europă,

din Irlanda până în Polonia, din Cehia până în Spania, din Scandinavia până în Croaţia şi Ungaria.

* * *

În Apus încă din secolul IX, Biserica a organizat pe parohii un adevărat sistem de asistenţă şi protecţie socială căruia, din secolul XI, i s-au adăugat noile carisme ale unor ordine călugăreşti specializate pe opere de caritate socială. Dintre acestea, cele mai vechi si cele mai cunoscute în epocă au fost *ordinul antoninilor* sau *Fraţii ospitalieri ai Sfântului Antonie*, înfiinţat în 1095 la Vienne, în Dauphine, şi ajungând să fie cunoscut în întreaga Europă, care s-au implicat în îngrijirea bolnavilor, inclusiv intervenind activ în timpul epidemiilor ucigătoare ale vremii; *Ordinul Sfântului Duh*, fondat în 1179; s-a ocupat de spitale şi de casele de copiii abandonaţi; alături de acestea două mari ordine au activat, la nivel regional, *cruciferii*, în nordul Italiei, *stelliferii,* în Cehia şi Silezia (au avut o îmbrăcăminte cu cruce roşie şi o stea specială în şase colţuri); *Ordinul Sfântului Lazăr*, fondat la Ierusalim, în 1099, pentru îngrijirea leproşilor a fost adus în Franţa de Ludovic al VH-lea, ajungând să asigure funcţionarea şi îngrijirea bolnavilor în nu mai puţin de 3.000 de leprozerii din întreaga Europă şi Asia, (rebotezaţi de Inocenţiu al IV-lea sub numele de *Cavalerii Sfântului Lazăr*, ordinul există şi astăzi).

Astfel că, în acest Ev Mediu, adesea blamat de spirite „moderne" şi liber cugetătoare a existat o reţea de instituţii de asistentă socială, atât de solide si ericiente încât s-au menţinut până în epoca modernă, !ar numele lor s-au păstrat şi astăzi (Numite în Franţa *Casa Domnului*, *Maison Dieu* sau *Hotel Dieu*), ele au fost înfiinţate de un ordin călugăresc, sau

de un laic, rege, prinţ sau senior local, personalul fiind format din călugări şi călugăriţe, supuşi unor reguli stricte, similare cu cele ale Spitalului Sfântului loan din Ierusalim; au fost conduse de un preot sau un călugăr, - cea mai celebră, „casa Domnului", s-a aflat la Milano -, care au avut în îngrijire bolnavi şi infirmi, sau au funcţionat ca azil de bătrâni....

Unele din ele s-au specializat pe anumite maladii sau infirmităţii: Spitalul pentru orbi, fondat de Sfântul Ludovic, regele Franţei, sub numele de *Quinze Vingt*, (un nume de spital celebru şi astăzi) pentru că a avut 300 de păturI (15 x 20 = 300) a devenit un model; în Anglia a fost înfiinţat unul asemănător de către Wilhem Cuceritorul, iar în anul 1220, episcopul de Orleans a creat unul similar, de 160 de locuri (de aici numele său de Six-Vingts).

Biserica a creat aşezăminte pentru copiii abandonaţi, ce au fost conduse si administrate de *Ordinul Sfântului Duh*, venit în Europa de la Ierusalim; aici, copiii abandonaţi au fost crescuţi şi educaţi până la vârsta majoratului, căutându-li-se apoi o slujbă (pentru băieţi) sau făcându-li-se o zestre (pentru fete) pentru a se putea căsători.

Combaterea pe toate căile a prostituţiei, o adevărată plagă socială a epocii, mai ales în oraşe, a aparţinut *Ordinului Surorilor Penitente ale Sfintei Magdalena,* ce a activat în Franţa, Italia, Sicilia, Palestina, Germania.

În fine, Biserica Evului Mediu a arătat o atenţie specială protecţiei şi susţinerii pelerinilor, care acum a căpătat dimensiuni deosebite, expresie a forţei credinţei oamenilor, într-o epocă în care condiţiile de transport şi siguranţă au fost cu totul precare, marea majoritate a acestor pelerini străbătând chiar mii de kilometri pe jos! Şi în acest domeniu s-au creat ordine călugăreşti speciale: în Italia, *ospitalierii din*

Altoparccio, care i-au ajutat pe pelerini pentru a traversa periculoasele mlaştini din regiunea Lecce, în Spania, faimosul Ordin al *cavalerilor Sfanţului lacob de Compostella*, iar în Palestina, *templieri*i; (în Alpi, iniţiativa ajutorării pelerinilor a avut-o Sfântul Bernard de Manthon (996-l081) care a înfiinţat şi întreţinut locuri de popas şi adăpost (munţii Marele şi Micul Sfânt Bernard îi păstrează numele), iar „canonicii regulari", însoţiţi de celebrii lor câini (câinii Sfântului Bernard) au condus şi apărat pe călătorii care au traversat Alpii. Iar dacă poate că toate acestea nu sunt suficiente pentru a dovedi efervescenţa şi implicarea socială a Bisericii, prin multitudinea de ordine călugăreşti, care au transpus astfel în societate principiului evanghelic al grijii faţă de aproapele tău, atunci poate că activitatea *ordinelor călugăreşti răscumpărătoare*, care au avut o carismă extraordinară: răscumpărarea prizonierilor căzuţi în sclavie la musulmani, poate fi o dovadă imposibil de respins sau minimalizat. Ei au obţinut sumele de răscumpărare necesare, sau au cerşit donaţii; insă ceea ce le face unice a fost faptul că ei s-au oferit Pur şi simplu ca prizonieri şi robi în locul captivului. Au existat două astfel de mari ordine călugăreşti: *trinitarii*, fondat în 1198 de Sfântul Jean de Matha şi Felix de Valois, ale căror vesminte albe, cu o cruce roşie-albastră, au devenit rapid celebre (centrul lor, Mănăstirea Sfântul Mathurin, din Paris, a făcut ca ei să fie cunoscuţi şi sub numele de *mathurini* sau „fraţii de pe măgar", deoarece foloseau măgăruşul pentru deplasările lor de strângere a banilor pentru răscumpărare) şi ordinul *mercedarilor* (sau *Ordinul Notre Dame de Merci*), creat în 1223 de francezul Sfântul Pierre Nolasque, şi de celebrul spaniol Sfântul Raymond de Penafort.

Cele două ordine au fost desfiinţate, de Revoluţia franceză, însă în cele aproape şapte secole de activitate ele au reuşit să elibereze din mâinile musulmanilor peste 600.000 de prizonieri; unul din aceştia a fost celebrul Miguel Cervantes, care fără intervenţia acestor ordine, probabil că nu ar fi scris niciodată capodopera sa *Don Quijote!*

În schimb, chiar şi cei care dau Evului Mediu un sens aproape peiorativ nu au cum să nu fie impresionaţi de Marile Catedrale!

Pretutindeni, acolo unde Biserica Romei a condus şi organizat oamenii, s-au ridicat către înalt Marile Catedrale ale Credinţei!... Cremona, Piacenza, Ferrara, Roma (Santa Maria de Trastevere), Cambridge, Oxford, Glasgow, Hildersheims, Salamanca, Coimbra, Arles, Poitiers, St. Denis, St. Gilles-du-Gard, Noyon, Bruges, Chartres, Paris, Reims, Amiens, San Lorenzo-fuori-le-mura, Assisi, Magdeburg, Frankfurt, Koln, Bruxelles şi atâtea multe altele!...

Cauzele „fenomenului", cum a fost numit, sunt diverse si au fost obiectul a numeroase studii savante (sau mai puţin savante).

Oricum, însă, un motiv apare ca fiind de bun simţ: pentru ridicarea unor asmenea construcţii, trebuie să fi existat şi o credinţă pe măsură! („biserici mici, credinţă mică" spune un proverb vechi, dar exprimând o realitate).

O asemenea credinţă a presupus, înainte de orice, dorinţa de a i se oferi lui Dumnezeu o locuinţă demnă de El. Si astfel că, timp de două secole, Europa s-a transformat într-un vast şantier spre gloria lui Dumnezeu. Marea inspiratoare, cea care a ghidat pe artişti şi lucrători spre acest extraordinar scop, a fost Biserica.

Iniţiatoarea acestei mişcări a marii arhitecturi monastice a fost marea Cluny, pe care din nefericita stupiditate laicizantă, specifică Franţei din secolul XIX, a distrus-o complet, un act de perfect vandalism!

De la mijlocul secolului XII, pe măsura dezvoltării civilizaţiei urbane, construcţia marilor catedrale a avut ca autori şi promotori pe *episcopii locali* iar nu puterea laică, cum s-a întâmplat în Răsărit! Generaţii şi familii întregi de episcopi s-au dedicat cu pasiune acestei extraordinare sarcini. Dar fără îndoială că ei nu ar fi reuşit să-şi ducă opera la bun sfârşit fără ajutorul poporului credincios, ajutor care a îmbrăcat o mare diversitate de forme, de la o contribuţie financiară directă, până la prestarea unei munci propriu-zise: „oameni puternici, mândri de imaginea lor şi de puterea ce o deţin, au tras căruţe pline cu pietre, lemne şi alte materiale, alături de animale. Au fost mii de bărbaţi şi femei trăgând şi împingând carele încărcate şi grele. Mergeau într-o tăcere totală, neauzindu-se nici o şoaptă, n'ci un cuvânt. La opririle de pe drum, îşi mărturiseau cu voce tare păcatele, cerând Domnului iertare. Preoţii Predicau înţelegere; ura, duşmăniile erau uitate, datoriile iertate, toţi se aflau în deplină unitate...", iată o imagine transmisă de documentele contemporane (se referă la construcţia catedralei Notre Dame din Chartres). Desigur că, treptat, contribuţia financiară a prevalat, contribuţii care, judecând după dimensiunile construcţiei şi după documentele vremii, au fost nu numai numeroase, dar si abundente.

Dar, mai presus de orice - iar aici, nici o explicaţie determinată şi materialistă nu apare valabilă pentru a ne face să înţelegem un fapt unic şi straniu: elanul si fervoarea sufletească, manifestată în forme atât de diverse, nu au

aparţinut unei singure persoane sau unui grup de persoane, unui loc anume sau unei ţări, ci au fost prezente practic în acelaşi timp, pe un *întreg continent,* şi el nu s-a limitat, cum se întâmpla cu orice efort omenesc, la un an, doi sau zece, douăzeci de ani, ci a durat nici mai mult, nici mai puţin de 200 de ani!

* * *

Revenind în Răsăritul creştin, un fapt interesant. După actul din 1054, Patriarhul Petru al Antohiei i-a scris lui Kerularios: „Vă rog, vă implor, vă conjur şi mă arunc la genunchii voştri sfinţi, ca Prea Fericirea Voastră să cedeze şi să se adapteze împrejurărilor. Tremur la gândul ca, vrând să fie alinată această rană, să nu se ajungă la ceva mai rău, la schismă şi că încercând să fie ridicat ceea ce a căzut, să nu se ajungă la o cădere generală şi mai mare. Luaţi în consideraţie ce ar putea ieşi de aici, adică din această imensă divergenţă care va ajunge să despartă de sfânta noastră Biserică acest Scaun magnific şi apostolic; de acum înainte răutatea va umple viaţa şi întreaga lume va fi cutremurată. Dacă cele două regine ale pământului se află în mare frământare, peste tot lacrimile vor fi, vai, din belşug; niciunde armatele noastre nu vor mai fi victorioase!". Evident, lui Kerularios nici nu i-a păsat, dar admirabile şi mai ales profetice cuvinte!

* * *

Şi nu a fost singurul din Răsărit cu o astfel de reacţie. Gheorghe Haghioritul, în 1064, a susţinut categoric, chiar în

faţa împăratului Constantin Dukas, că nu exista nici un fel de deviere în „credinţa latinilor", iar utilizarea pâinii fermentate, aşa cum se face în Răsărit, a fost făcută numai pentru a dovedi unor „rătăciţi" că Trupul Domnului a avut suflet şi raţiune, simbolizate prim drojdie şi respectiv sarea amestecată în făină.

Ioan al II-lea, mitropolitul Kievului, a recunoscut că diferenţele existente în Apus nu au nici o legătură cu dogmele credinţei, iar Teofilact, arhiepiscop de Ohrida (Bulgaria), într-un tratat special (*Despre greşelile latinilor*), a afirmat în mod clar că, şi dacă ai accepta ca atare acele „greşeli" ale apusenilor, ele nu au putut să justifice schisma, criticând cu duritate orgoliul pretenţios şi aerele de superioritate ale teologilor răsăriteni Concluzia sa a fost limpede şi în mod absolut corectă: schisma a fost „opera" oamenilor conduşi de scopuri pur umane.

Astfel de afirmaţii, - au mai existat însă si altele in afara lor-, indică faptul că faimoasa inevitabilitate a schismei din 1054, datorată diferenţelor dintre Apus Şi Răsărit, în ceea ce priveşte Biserica, este total falsă!

* * *

Fără îndoială însă că astfel de voci răsăritene, lucide şi obiective s-au aflat într-o totală minoritate în Bizanţ, ele fiind practic acoperite de torentul urii şi neînţelegerii.

Calomnii, acuzaţii nefundamentate pe nimic, unele chiar abjecte, dacă nu stupide, o defilare amplă de frustrări şi obsesii, acumulate de-a lungul timpului.

Dar dacă faci o simplă sinteză a zecilor de mii de pamflete şi lucrări pe tema „greşelilor" scandaloase ale apusenilor, ele

pot fi reduse la un număr de 28, din care şase sunt considerate a fi „majore", (practic toate acestea au fost preluate de la Photius): pâinea pentru împărtăşanie, fără drojdie, purcederea Sfântului Duh de la Tatăl *şi* Fiul, *Filioque*, practica sacramentului confirmării; modalitatea de a posti sâmbătă, ca zi de post alături de miercuri şi vineri şi, firește, celibatul preoţilor!

Ele sunt gravele „greşeli", socotite eretice şi scandaloase, care au „obligat" pe greco-bizantini să se rupă de Biserica unică, universală!?...

Desigur că lor li s-au adăugat şi altele, (unele de-a dreptul simple calomnii): indecenţa preoţilor latini care îşi rad barba; în Apus se închină cu toate cele 5 degete, deşi toată lumea „ştie că trebuie"(?!) să se închine doar cu 3 degete, de aceea Crucea făcută de credincioşi din Apus nu este ,,valabilă"(?!); în Apus, episcopii decedaţi sunt aşezaţi în coşciug fără ca mâinile lor să fie împreunate pe piept, şi multe altele...

* * *

În pofida acestei literaturi abundente, interesant este că foarte puţini contemporani au înţeles ce s-a întâmplat de fapt în 1054!

Chiar şi persoane considerate a fi bine informate, ca istoricii bizantini Ioan Skilitzes, Mihail de Attalia, si chiar celebrul Mihail Psellos, (autorul unei adevărate performanţe intelectuale şi morale, trecând la o distanţă scurtă de timp de la postura de acuzator public al Iui Kerularios, la cel de adulator oficial), nu au scris şi nici măcar nu au amintit vreodată cuvântul „schismă". De abia după 150 de ani a fost

evocat „conflictul dintre Patriarhul Mihail si latini". Numai atât!

Tăcerea practic totală în Răsăritul creştin asupra schismei din 1054, atâta timp, se poate explica şi prin faptul că aici oamenii au fost atât de obişnuiţi cu desele conflicte şi certuri specifice Bisericii răsăritene încât au socotit, şi încă mult timp, că ceea ce s-a întâmplat în acel an a fost una din acestea, trecătoare ca toate celelalte.

Surprinzător este însă faptul că nici în Apus nu a apărut vreo indicaţie că s-ar fi înţeles ceea ce s-a întâmplat.

Legatul papal, chiar cel care a dus textul excomunicării lui Kerularios în bazilica Sfânta Sofia, cardinalul Humbert, în raportul său către Papă, a afirmat cu nonşalantă că Patriarhul a fost învins si că hripâratul s-a aflat de partea sa! După un secol, cardinalul Boson a afirmat, cu aceeaşi candoare, că „problema Pentru care legaţii au mers la Constantinopol (în 1054,n.n.) s-a rezolvat pe cale amiabilă...". Nu îţi vine să crezi!

Până la urmă fireşte realitatea s-a impus. Relaţiile între Răsărit şi Apus (comerciale, matrimoniale şi chiar religioase) au continuat, desigur, chiar dacă ruptura a fost până la urmă acceptată, atâta doar că ele au avut un conţinut ce se situa undeva între suspiciune şi dispreţ reciproc.

Dacă se trage însă o linie finală la toate aceste evoluţii, apare clar că cel mai grav prejudiciu, de-a dreptul tragic, de fapt, l-a avut Bizanţul. Într-o societate profund credincioasă, schisma în plan religios a avut în mod logic şi grave consecinţe în plan laic şi politic. Posibilitatea unei înţelegeri între Imperiul bizantin şi noua Europă, de sub egida Papalităţii, a devenit imposibilă. Or, tocmai în acest moment, să fi fost o coincidenţă sau nu (?!), Imperiul greco-bizantin, marcat deja de semnele vizibile ale unei decăderi rapide,

rămăsese singur în faţa unei Asii în mişcare. Si astfel, când ar fi fost nevoie de o mobilizare a energiilor tuturor, inclusiv a întregii Europe, care să i se opună acesteia, nu s-a întâmplat nimic. În fond, căderea Constantinopolului şi dispariţia întregului Imperiu au fost doar rezultatul logic şi necesar al actului lui Kerularios din 1054!...

* * *

Răsăritul a înregistrat şi el, exact în epoca Marilor Catedrale din Apus, un amplu efort de construcţie de biserici, chiar dacă nu la proporţiile celei din Apus, efort înregistrat în perioada dinastiei Comnene. La Constantinopol s-a construit bazilica Pantocrator, iar în Grecia propriu-zisă au fost ridicate biserici la Atena, Salonic, Cipru şi Capadochia, şi desigur la Muntele Athos.

Însă mai importantă decât acest efort a fost influenţa arhitecturii bizantine în afară, în Estul Europei si chiar în Apus: la Veneţia, marea bazilică San Marco, Palatul Dogilor şi Campanila în Sicilia, unde regii normanzi au importat tehnici, arhitecţi şi artişti greci, pentru a construi Capela palatină de către Roger al II-Iea; catedrala din Palermo, ca şi bazilica de pe Monreale sunt adevărate capodopere de artă şi arhitectură bizantină; lor li s-au adăugat bisericile ridicate la Kiev, dintre care cea mai faimoasă a fost catedrala Sfânta Sofia s.a.m.d.

A existat, de asemenea, în Bizanţ implicarea călugărilor în opere de asistenţă şi caritate socială, chiar dacă nu la proporţiile din Apus. Călugării au fost cei care au administrat si condus azilurile de bătrâni în multe oraşe, au administrat marele spital Pantocrator şi au condus un adevărat serviciu de asistenţă socială (numit Orphanotropos = care are grijă de

orfani), ca şi multe alte aşezăminte sociale şi de sănătate (casele pentru orbi, pentru bolnavii incurabili etc).

Din punct de vedere al carităţii creştine, Răsăritul bizantin nu a fost cu nimic mai prejos decât Apusul.

Singura diferenţă între Apus şi Răsărit a fost faptul ca în timp ce în Apus toate operele şi instituţiile caritabile au fost rezultatul eforturilor şi acţiunilor Bisericii, cu sprijinul credincioşilor, în Bizanţ, ele au fost exclusiv iniţiativa puterii laice şi, de obicei, a statului (împăratul).

* * *

„În probleme privind lucrurile sfinte nu pot discuta decât Doctorii Bisericii şi împăraţii", a afirmat cu seninătate un călugăr răsăritean. Toate conciliile secolelor XII-XIII au fost prezidate de împăraţi; nu a existat nici o decizie, lege, decret cu privire la credinţă şi morală care să nu fi fost redactate şi stabilite de ei (Manuel Comnenul, de exemplu a fost un adevărat maniac al teologiei. Principiul că „împăratul nu se poate înşela niciodată" a funcţionat permanent în Răsărit, astfel că aici avem de a face, de facto, cu o „infailibilitate imperială")!

Numirile sau schimbările de episcopi şi de dieceze au fost făcute numai de împărat; până şi calendarul, numit de acum „ortodox", a fost modificat de împăraţi, şi acelaşi Manuel Comnenul a revizuit şi fixat practic toate zilele de sărbătoare ale acestui calendar deşi, după părerea sa, ele au fost prea multe!

Împăratul a fost cel care, ca şi până acum, a ales Patriarhul, pe care îl investeşte personal într-o ceremonie specială, anunţând numele lui mulţimii. De altfel este

grăitoare formula de investire (întronizare), folosită cu acest prilej, care demonstrează exact poziţia împăratului: „Prin Mila Divină şi prin autoritatea noastră care purcede din ea, *am hotărât să-l numesc* pe prea credinciosul... ca Patriarh!", ceremonia propriu-zisă de întronizare a Patriarhului, care avea loc după 8 zile la catedrala Sfânta Sofia, se încheia prin depunerea în mâna împăratului a textului unui *jurământ de fidelitate al Patriarhului faţă de împărat!*... ş.a.m.d.

Desigur că, odată numit, Patriarhul a devenit o personalitate atât de importantă, încât chiar stăpânul său, împăratul, a trebuit să ţină seama de el, evident în limitele impuse de cezaropapism.

Orice atac contra Patriarhului a fost socotit ca un sacrilegiu şi pedepsit ca atare; poporul a avut mereu tendinţa de a se îndrepta către el, în faţa exceselor împăratului, Biserica fiind cea mai de încredere instituţie pentru ei, aşa că, practic celor mai mulţi dintre patriarhi le-a fost imposibil să evite o atitudine politică. Si de altfel nici nu au dorit să o evite: au întreţinut corespondenţa proprie cu înalţii funcţionari ai imperiului, au negociat, chiar în secret, cu adversarii statului şi uneori chiar contra împăratului: Mihai Kerularios, iniţial prietenul împăratului Mihai al Vl-lea, contribuind la aducerea sa la putere, a devenind apoi duşmanul lui, negociind în secret cu Isaac Comnenul, de care ulterior s-a îndepărtat etc.

Aici ajungem la un fapt cheie care explică întreaga evoluţie a Bizanţului până în final. Dacă, în probleme de dogmă, credinţă şi disciplină a Bisericii, Patriarhii nu au ieşit practic din cuvântul şi deciziile împăraţilor (chiar dacă au fost unele excepţii), în schimb *orice încercare a împăraţilor de a se apropia de Apus si Biserica sa a fost imediat, drastic şi ferm*

blocată de Patriarh, care nu a ezitat să facă apel la „popor", dacă era nevoie, pentru a împiedica acest demers.

De altfel, mai toţi patriarhii, de acum până la căderea Constantinopolului au declarat pur şi simplu, d'rect şi pe faţă, că preferă pe musulmani, decât o aPropiere de „Biserica Papei"!...

* * *

Astfel că, deşi au existat unele încercări de revenire la Biserica unică, iniţiate atât de apuseni, cât si răsăriteni - din partea acestora mai ales din motive de conjunctură politică -, ele s-au soldat cu un eşec total. Dacă în cazul iniţiativei Papei Ştefan al IX-lea ea a fost împiedicată de moartea sa, cea a Papei Alexandru al II-lea s-a lovit de opoziţia categorică a Patriarhului (şi a lui Mihai Psellos), care pur şi simplu au împiedicat pe împăratul Mihail al Vll-lea Dukas să facă vreun gest în acest sens.

Însă după înfrângerea catastrofală de la Manzikiert (1071), unde Bizanţul a pierdut practic întreaga sa forţă militară, turcii (selciucizi) invadând întreaga Asie Mică, Bizanţul şi-a intensificat iniţiativele de apropiere de Apus. Dar fără succes, din acelaşi motiv: opoziţia categorică a Patriarhului. Împăratul Mihail al Vll-lea a trimis o delegaţie la Roma, cu ocazia alegerii Papei Grigorie al Vll-lea, care şi-a exprimat chiar dorinţa reunificării Bisericii, dar Patriarhul s-a opus.

Un moment interesant a fost înregistrat totuşi în timpul lui Alexis Comnenul. Acesta a înţeles că în faţa primejdiilor majore care i-au ameninţat ţara s-ar fi impus o apropiere de Roma. Pentru aceasta el a convocat mai întâi un sinod care să

ia în dezbatere „problema" împărtăşaniei cu pâine dospită (sau nu), după cum se ştie unul din motivele „majore" invocate de răsăriteni contra Romei.

Împăratul şi-a impus voinţa dar numai în ceea ce priveşte revenirea la tradiţia înscrierii numelui Papei în *Diptice* şi a redeschiderii bisericilor latine în Constantinopol şi în restul imperiului. O reuşită desigur, dar nu cea aşteptată, căci discuţia temei în litigiu nu a putut avea loc datorită intervenţiei Patriarhului.

Până la urmă, Papalitatea, ţinând seama de lipsa oricărei şanse de succes, a adoptat o poziţie mai rigidă chiar dacă a rămas fidelă ideii reunificării, declarând deschis că de acum înainte orice discuţie, inclusiv cea într-un eventual nou conciliu, nu îşi au vreun rost atâta timp cât nu este acceptat în Răsărit Primatul Episcopului Romei.

* * *

Cu toate acestea însă au continuat încercările de apropriere.

La Conciliul din 1098, unde au fost de fată si delegaţii răsăriteni (greci), arhiepiscopul de Canterbury, Sfântul Anselm, a explicat într-o manieră moderată şi clară, faimosul *Filioque*; delegaţii greci, nu au avut nici o reacţie potrivnică;

Împăratul Alexis Comnenul a întreţinut relaţii personale, amicale cu abatele de la Monte Cassino, studiind cu acesta şansele unei înţelegeri (el a protestat ferm contra modului violent si umilitor cu care împăratul Henric al V-lea l-a tratat pe Papa Pascal al n-lea(înanul 1111).

După a doua Cruciadă, în următoarele trei decenii s-a derulat un complicat joc diplomatic, în care este drept că s-a

vorbit de unificarea Bisericii, dar, de fapt, a fost mai degrabă un joc, o târguiala şi nu o negociere inspirată de o sinceră reconciliere. *Deja însă de acum problemele de natură spirituală şi cele politice deveniseră imposibil de delimitat practic.*

În acest context, în anul 1182 s-a declanşat o violentă reacţie xenofobă a populaţiei din Constantino-pol, care a fost îndreptată, în general, contra apusenilor; aceştia au fost practic ucişi în totalitate, inclusiv legatul papal. Reacţia apuseană a fost rapidă şi teribilă, temuta flotă normandă declanşând represalii dure în insulele greceşti şi pe coasta Asiei Mici. Ruptura a devenit astfel totală. Mai mult însă, acum a apărut ideea, în Apus, că o unică soluţie pentru a zdrobi orgoliul şi perfidia bizantină şi, implicit, de a reduce Biserica răsăriteană „la ascultare", este cea militară.

În acelaşi timp, greco-bizantinii, realmente îngroziţi de ororile comise de normanzi, ca şi de prezenţa lor efectivă în insule şi în Grecia, au început să-şi pună întrebarea dacă nu ar fi mai bună o politică de apropiere de Islam.

Şi, astfel că o ultimă încercare de apropiere iniţiată de Apus, prin Papa Inocenţiu al III-lea (în 1198), a fost respinsă categoric de împărat şi de Patriarh, deşi Papa a propus convocarea unui conciliu ecumenic, pentru a fi discutat împreună şi deschis problema primatului său.

În Apus, soluţia militară până la urmă s-a impus, deşi Papa şi-a exprimat în mod expres dezacordul. La 13 august 1204, cruciaţi au cucerit Constantinopolul, având *Imperiul latin de Răsărit*. Prin acest gest, indiferent de motivaţie, orice idee de reunificare a fost definitiv şi pentru totdeauna eliminată, în mintea şi sufletul răsăritenilor greco-bizantin (şi

cei care le-au luat modelul), iar o asemenea perspectivă a fost de acum înainte socotită ca o blasfemie!

Iată cum a dispărut pentru totdeauna speranţa reunificării, care cu certitudine ar fi însemnat salvarea Constantinopolului creştin, prin cooperarea şi alianţa cu Apusul!...

* * *

Greco-bizantinii, şi dovada cea mai clară este lucrarea Anei Comnen (*Alexiada*) în care a prezentat domnia tatălui ei împăratul Alexis Comnenul, nu si-au ascuns nici o clipă dispreţul faţă de apuseni, pe care ea îi caracterizează cu duritate: cupizi şi lăudăroşi, versatili şi lipsiţi de bun simţ, curajoşi, este drept, dar cruzi etc; în opinia ei, punctul cel slab al apusenilor a fost o admiraţie copilărească faţă de lux şi lucruri scumpe: aur, pietre scumpe, mătase etc. Într-un cuvânt, toţi au fost nişte barbari!

Însă de cealaltă parte, apusenii, care nu au putut să înţeleagă niciodată felul de a fi al grecilor şi modul lor de viaţă, numărul mare de preoţi şi călugări care s-au aflat pretutindeni în Bizanţ, i-au privit pe greci, în primul rând, ca nişte schismatici, duşmani ai Sfintei Biserici apostolice, ceea ce pentru cruciaţii veniţi de departe să apere Locurile Sfinte, deşi ele s-au aflat la doi paşi de imperiu, a echivalat cu a fi unelte ale Satanei şi „buni de spânzurat"!

Pe un asemenea fundament mental, ideea că tot ceea s-a întâmplat rău în Cruciade, inclusiv eşecul, a fost rezultatul acţiunii acestor greci schismatici şi Perfizi a devenit predominantă pentru ei.

* * *

Prima Cruciadă conţine practic toate cele trei trăsături fundamentale, valabile pentru toate cruciadele.

În plan militar, superioritatea apusenilor din punct de vedere organizatoric faţă de musulmani a fost clară şi dovedită. Bătălia de la Dosileea (1 iulie 1097) a fost un argument în acest sens, iar victoria cruciaţilor apuseni a şters ruşinea înfrângerii bizan-tinilor la Manzikiert.

În planul stării de spirit, sentimentul de suspiciune reciprocă dintre bizantini şi apuseni a fost, cum spuneam, dominant. Nu este de mirare deci că atunci când, deasupra zidurilor Niceei, capitala turcilor (selciucizi), când cruciaţii, care cuceriseră oraşul, au văzut fluturând steagul bizantin, au rămas pur şi simplu şocaţi şi revoltaţi de această nouă „dovadă" a perfidiei bizantine!

În fine, a treia trăsătură esenţială au fost disputele, controversele şi chiar conflictele dintre şefii cruciaţi, ce s-au accentuat permanent în timp, dictate doar de interese pur personale, care au subminat în mod fatal puterea statelor creştine din Palestina.

Într-adevăr, ceea ce frapează în întreaga istorie a acestor state este uluitoarea, dacă nu iresponsabila lipsă de unitate de care s-au făcut vinovaţi şefii respectivelor state. Intrigi, conflicte, ciocniri militare au fost ceva curent în cele aproape două secole de existenţă a acestora. De aceea, chiar dacă mulţi din conducători au fost oameni cu excepţionale calităţi fizice şi intelectuale, demne de cele mai frumoase legende şi romane cavalereşti, nici unul din ei nu a reuşit să salveze, în final, situaţia. Din contră, s-au lăsat prinşi într-un hăţiş de

intrigii, invidii, gelozii, frustrări şi răzbunării meschine. Nimic parcă nu le-a putut pune capăt.

* * *

Mai mulţi apuseni, care şi-au creat state proprii atât în Insulele greceşti, cât şi în Grecia continentală (conţi de Teba, regi de Tessalonic, principi de Ahaia, marchizi de Corint, duci de Atena etc.) au impus un regim atât de dur supuşilor lor greci (şi ortodocşi) încât au determinat apariţiei unei ample mişcări naţionale, care şi-a fixat ca obiectiv eliberarea Constantinopolului din mâna apusenilor!

Ea a şi reuşit, iar când marele general, Mihai Paleologul, a ajuns cu armata sa „naţională" în faţa Constantinopolului (25 iulie 1261), nu a mai fost nevoie să se dea vreo luptă, căci cei din oraş au deschis pur şi simplu porţile, ultimul împărat latin, Baudouin al Il-lea fiind nevoit să fugă, pe ascuns, cât a putut de repede.

Şi astfel, această operă omenească, născută din scopuri omeneşti şi nerespectând jurământul faţă de Dumnezeu, Imperiul latin de răsărit, a dispărut în neant, rară să lase urme. Odată cu el şi perspectivele oricărei Posibilităţi de reunificare a Bisericii unice, universale...

* * *

Frederic al II-lea, împăratul romano-german şi conducătorul Cruciadei a Vi-a, a reprezentat şi continuă să reprezinte o adevărată enigmă pentru mulţi. Părerile despre el, atât ale contemporanilor, cât şi ale istoricilor de mai târziu,

sunt contradictorii. A fost prieten sincer cu sultanul Egiptului şi un mare admirator al lumii islamice, înconjurându-se de o mulţime de savanţi si artişti musulmani, dar şi de haremul său, la fel de numeros. A fost excomunicat de Papa („Nu este un cruciat, ci un adevărat pirat!" a spus Papa despre el), dar a reuşit una din cele mai extraordinare mişcări diplomatice din istorie, ţinând firește seama de epoca respectivă, obţinând mai mult decât toate cruciadele. În februarie 1229, Frederic a încheiat un tratat cu sultanul Egiptului prin care *toate Locurile Sfinte au fost oferite* creştinilor (Ierusalimul, Nazaret, toate localităţile de pe drumul dintre Ierusalim si oraşele Sfântul Jean d'Accre şi Jaffa), prizonierii creştini au fost eliberaţii cu toţii! A fost, de asemenea, încheiată o alianţă ofensivă şi defensivă pe o perioadă de 10 ani!... A fost atins exact telul Cruciadelor si aceasta fără să aibă loc cea mai mică luptă şi să moară vreun om!

Cu toată opoziţia Patriarhului Ierusalimului, care i-a interzis prezenţa în oraş, fiind excomunicat, la 17 martie, Frederic al II-lea a intrat în Ierusalim, iar a doua zi s-a încoronat el însuşi chiar în Biserica Sfântului Mormânt! Cu adevărat, o nebunie pentru acele vremuri!

Greu de găsit o explicaţie logică pentru această avalanşă de evenimente derutante! Oricum, contem-poranii, în unanimitatea lor, au apreciat întregul episod, ca o trădare şi un sacrilegiu!? Doar Papa Grigorie al IX-lea, mult mai bine informat de rezultatele obţinute de Henric al II-lea în Tara Sfântă, i-a ridicat exco-municarea (în iulie 1229), chiar dacă conflictul dintre cei doi a continuat acerb...

* * *

În pofida tuturor aspectelor blamabile, sfârşitul statelor creştine din Palestina a fost de-a dreptul epopeic, la fel cu începuturile glorioase ale Cruciadelor.

Ultimul bastion creştin a fost Sfântul Jean d'Accre. Oraşul a rezistat asediului şase săptămâni, fiind total izolat de exterior. În timpul asaltului final, cruciaţii apărători ai oraşului au dat dovadă de un curaj de-a dreptul ieşit din comun, înregistrându-se fapte de arme epopeice. Cele trei mari ordine militaro-călugăreşti, templierii, ospitalieri şi teutonii, în frunte cu şefii lor, au apărat cetatea, literalmente, până la ultimul om: la sfârşitul bătăliei s-au mai aflat în viată numai 10 cavaleri templieri, 7 cavaleri ospitalieri, dar teutonii nu au avut nici un supravieţuitor!...

* * *

Un bilanţ general al acestor cruciade este, în acelaşi timp, dificil.

Practic, scopul fundamental al cruciaţilor nu a putut fi atins: Sfântul Mormânt nu a fost eliberat! Este drept că în Palestina, rămasă musulmană, au continuat să existe aşezăminte creştine, iar pelerinajele creştinilor au continuat, chiar cu mai multă uşurinţă. Dar toate acestea s-ar fi putut obţine cu infinit mai puţine pierderi Ş1 costuri. Exemplul lui Frederic al II-lea şi al tratatului sau cu sultanul Egiptului este o dovadă indubitabilă în acest sens.

De altfel, însăşi Papalitatea a recurs, de acum înainte, la diplomaţie, reuşind ca pe această cale Locurile Sfinte să fie răscumpărate de la musulmani (în secolul XIV), custodia lor fiind încredinţată ordinului călugărilor franciscani.

Reunificarea Bisericii nu s-a produs nici ea, chiar dacă, în diferite momente, mai ales când primejdiile asupra Bizanţului au devenit prea mari, au mai existat încercări în acest sens (iniţiativele lui Mihail al Vll-lea Paleologul şi Papa Grigorie al X-lea, acţiunea Patriarhului Beccos, sau conciliul din 1274 de la Lyon).

Clerul greco-bizantin a rămas însă, în bloc, total ostil Bisericii universale, pentru ei Papanefiind altceva decât „un sprijinitor al necredinţei" şi „un adevărat lup la stâna oilor".

Astfel că creştinii au continuat să fie separaţi în fata unui Islam în ofensivă.

În fine, pierderile umane ale cruciadelor, în special din rândurile nobilimii, poate că, aşa cum au spus toţi autorii, au diminuat presiunea exercitată de o nobilime anarhică şi turbulentă asupra monarhiilor din diferite ţări europene, dar cu ce preţ?! Dacă se mai adaugă şi pierderile suferite în timpul Războiului de 100 de ani dintre Anglia şi Franţa, practic întreaga clasa nobiliară a celor două ţări a dispărut. Locul ei a fost luat de o nouă nobilime...

* * *

Cruciadele au avut consecinţe care, chiar dacă par secundare faţă de cele fundamentale au jucat un rol important în viitorul Europei.

Prestigiul Franţei în Orientul Apropiat, o ţară care s-a confundat practic cu întregul efort al cruciadelor (de altfel, numele general dat de musulmani cruciaţilor a fost de „franci"), în ţări ca Siria şi Egipt, de care s-a bucurat până târziu, îşi are originea în cruciade.

Cruciadele au arătat că, în pofida adversităţii, turcii (selciucizi) s-au dovedit corecţi, dând dovadă de un adevărat spirit cavaleresc, imagine care s-a menţinut ulterior, mult în timp.

În fine, prin cruciade au pătruns în Apus noile produse orientale, dedicate mai ales consumului de lux, fenomen care a avut efecte economice (comerciale) de durată şi de proporţii.

Nobilimea, profund implicată în cruciade, a suferit transformări radicale. Pentru a-şi finanţa participarea la cruciade, s-a împrumutat, acumulând mari datorii la cămătari. Odată reveniţi acasă (cei care au revenit desigur), pentru a-şi rambursa datoria au fost obligaţi să-şi vândă pământurile şi să-şi elibereze contra unor sume de bani ţăranii şerbi. În acelaşi timp regii, profitând de absenţa nobilimii războinice, şi-au consolidat puterea centralizând statele.

Se poate spune deci că, în acest fel, cruciadele au jucat un rol major în apariţia lumii moderne.

* * *

Cea mai încăpăţânată şi prelungită, în timp, rezistenţă împotriva creştinării, în Europa, a fost cea a slavilor (păgâni) din nordul Germaniei (venzii) şi a Popoarele baltice. Liderii acestei rezistente au fost fără îndoială prusienii, un popor înrudit cu letonii şi '•tuanienii, căci prusienii „originari" nu au fost germanici, deşi numele de prusian (prusac) a rămas până astăzi sinonim cu cel de german. Prusienii au dispărut total ca popor exact în această perioadă a creştinării lor, fie ucişi, fie

asimilaţi, iar pe teritoriul lor au fost aduşi, începând cu secolul XII, colonişti germanici.

În secolul XIII, regiunea dintre Baltica şi Munţii Boemiei nu a putut fi socotită încă total creştină, revoltele celor rămaşi păgâni fiind frecvente şi de o mare violenţă (ca răspuns la violenţe): în 1216, a izbucnit o asemenea revoltă a slavilor rămaşi păgâni, care a durat aproape 25 de ani, perioadă în care au fost ucişi 20.000 de creştini, iar alţi 5.000 au fost făcuţi sclavi (fete creştine au fost sacrificate pe rug în cinstea zeilor păgâni).

Până la urmă, o adevărată „Cruciadă a Nordului", organizată şi condusă de ordinul teuton, a încheiat creştinarea acestor popoare, punând capăt oricărei rezistenţe.

A fost nevoie de 57 de ani pentru a se înfrânge rezistenţa prusienilor păgâni.

Între 125-1273 s-a produs actul final, cu prilejul ultimei revolte a prusienilor. Replica cavalerilor teutoni a fost atât de eficientă, încât, în anul 1283, chiar ultimul şef al rezistenţei prusiene, Skurdo, s-a predat ordinului, cerând să fie botezat creştin (se spune chiar că a cerut să intre în ordin).

* * *

În zonele de „contact" ale Europei unde s-au „întâlnit" influenţa greco-bizantină cu cea latină, cum a fost cazul mai ales în sud-estul european, deşi în mod practic natural în sfera de influenţa greco-bizantină, au continuat să se manifeste totuşi, chiar şi în aceste secole XII-XIII, oscilaţii de atitudine faţă de Cons-tantinopol şi Roma.

Cazul Bulgariei a continuat (după momentul Boris) să ilustreze acest fapt. Ca una din marile puteri ale sfârşitului

primului mileniu şi începutul celui de al doilea, Bulgaria a fost înfrântă de împăratul Vasile al II-lea (care a şi primit porecla de Bulgarochtonul, „Omorâtorul de bulgari") şi nu a uitat acest lucru, păstrându-şi astfel o dorinţă vie de a se emancipa de Constanţinopol (Bizanţ).

Astfel că, în perioada celui de al Doilea Tarat bulgar, Ioan Caloianul, dorind să scape de sub dominaţia Bizanţului, mai ales că s-a aflat deja într-o criză prelungită, a urmărit o apropriere de... Roma, iar nu de o mare putere politică apuseană cum ar fi fost logic. A început să poarte negocieri cu Papa Inocenţiu al II-lea, care s-au finalizat prin numirea unui legat pontifical la Târnovo, sediul unui nou Patriarhat bulgar. Numai că nu s-a ajuns prea departe, pentru că şi aici Patriarhatul bulgar, de altfel şi el greco-bizantin, s-a opus atât de dur încât acest început... a fost şi sfârşitul. Succesorul lui Ioan Colaianul, Ioan Assan a anulat înţelegerea cu Roma Şi a revenit la relaţiile cu Constantinopolul. De acum mainte, Biserica bulgară a rămas în mod definitiv în cadrul spaţiului spiritual greco-bizantin, devenind o mare apărătoare a ortodoxiei răsăritene împotriva Romei şi jucând un rol important în extinderea şi organizarea "'sericii, după ritul bizantin, la vecini, atât la nord de Dunăre, cât şi în Balcani.

* * *

În Serbia găsim o evoluţie relativ similară. Sârbii, instalaţi în secolul VII în nordul Balcanilor au fost creştinaţi de misionari sosiţi de la Roma, dar această primă evanghelizare nu a fost prea solidă, astfel că după două secole creştinarea a fost reluată de misionarii greci. Până în secolul XI întreaga regiune a Balcanilor s-a aflat sub această dublă influenţă: în

partea sa răsăriteană, greco-bizantină, iar în partea de sud şi vest, cea a Romei. Dar, un paradox: încoronarea lui Ştefan I Nemania, ca Rege al sârbilor, a fost făcută de... Papă (!) deşi a adoptat ritul greco-bizantin pentru Biserica sa. Cu toate acestea, Ştefan a fost unul din cei care nu a acceptat schisma din 1054, continuând să întreţină relaţii strânse cu Roma.

Însă influenţa greacă a fost mult prea puternică în regatul său, pe absolut toate planurile, inclusiv politic. Odată cu înfiinţarea unei noi Patriarhii autocefale sârbe, primul patriarh sârb fiind chiar cel de al treilea fiu al lui Ştefan I, această influenţă a devenit totală şi definitivă, chiar dacă doar după un secol de la acest moment, sârbii au optat definitiv pentru greco-bizantinism. În vestul Balcanilor, alţi slavi, croaţii, au rămas însă si ei definitiv legaţi de Biserica Romei.

* * *

Soarta celorlalte Biserici din Răsărit a fost însă mult mai grea chiar decât a celor din Balcani, după căderea Constantinopolului sub turcii otomani. Biserica *georgiană* a fost reorganizată şi supusă unei reforme ample (secolul XI) de către marele rege, David Restauratorul, ctitor al faimoasei mănăstiri Iviron, de la Muntele Athos. Biserica Georgiei a rămas, totuşi, în contact cu Roma până în secolul XIII.

Biserica *armeană*, influenţată iniţial de mono-fizism, a suferit mult sub dominaţia arabă din secolul IX, însă „eliberatorul" Bizanţ a tratat-o cu o duritate extremă. In anul 1064, mulţi armeni au fost alungaţi din tara lor de turci (selciucizi), instalându-se în Munţii Taurus din Asia Mică, unde au înfiinţat un mic regat armean (Noua Armenie). El este cel care a acordat un mare ajutor cruciaţilor,

menţinându-se în relaţii cordiale cu Roma. Biserica armeană a rămas însă independentă, iar influenţa greco-bizantină, datorită modului în care a fost tratată de Constantinopol, a fost puternic contestată.

În Răsărit, au continuat să existe si alte comunităţi creştine, dar care, în secolele XII-XIII, au fost total izolate de restul Bisericii, datorită cuceririi arabe si turce. Ele au fost succesoarele unor erezii anterioare: Biserica *iacobită*, (monofizită), în Mesopotania, i-a primit, din aceeaşi ură faţă de Bizanţ, cu prietenie pe musulmani. Însă, pentru că au sprijinit pe cruciaţi, turcii (selciucizi) au declanşat contra lor o teribilă represiune. Totuşi, la sfârşitul secolului XIII, Biserica iacobită, şi ea autocefală cu propriul patriarh, a numărat 100 de ePiscopate aflate în Siria şi Irakul de azi.

Biserica *coptă,* (monofizită), în Egipt a primit şi eaîn mod favorabil pe arabi, datorită aceleiaşi adversităţi faţa de greco-bizantini, suferind însă numeroase persecuţii şi violenţe din partea musulmanilor. Dar a rezistat şi a continuat să aibă un număr semnificativ de credincioşi până astăzi.

În interiorul Africii, în Etiopia, cu totul izolată de restul creştinătăţii, s-a dezvoltat o viată creştină cu o evoluţie oarecum stranie. Dar din numeroasele sale mănăstiri, cu mii de călugări, au plecat numeroşi misionari în interiorul continentului african.

În Asia a mai existat şi o Biserică nestoriană, ce a avut o dezvoltare prodigioasă: în secolul XIII, ea a fost formată din 20 de mitropolii şi 200 de episcopate aflate în Persia (Iran), Mesopotamia (Irak), Turkestan, Khovasan, India, China, Mongolia. Ulterior însă, după venirea dinastiei Ming în China, şi a invaziei lui Tamerlan, musulman fanatic, ea a fost practic desfiinţată. Meritul special al acestei Biserici, desigur foarte

discutabilă din punct de vedere doctrinar şi al moralei, a fost că a permis menţinerea ideii creştine în acele zone ale planetei, unde nici astăzi creştinismul nu are o pondere semnificativă.

* * *

Un aspect interesant al ereziilor ce s-au înregistrat în Apus, în secolele XII-XIII. În general, putem să le spunem minore, iar sectele create pe baza lor nu au avut vreun impact deosebit. Însă noile idei promovate de ele au avut o viaţă lungă, până la apariţia protestantismului.

Câteva exemple: în 1050, un canonic, de altfel pios, Berenger din Tours şi teolog strălucit (a abordat înaintea Sfântului Toma de Aquino chestiunea raportului dintre raţiune şi credinţă, pe care a aplicat-o asupra Euharistiei) a afirmat că pâinea şi vinul nu sunt Trupul şi Sângele lui Cristos, ci doar simple simboluri. Si aceasta cu aproape 300 de ani înainte de protestantism!

Amaury, profesor de teologie la Paris, plecând de la ideea că din moment ce Dumnezeu este Totul, fiecare om poate să participe la divinitatea lui Cristos, fiecare din oameni fiind întruparea Sfântului Duh, a considerat că omul se poate dispensa de Sacramente (pe care le-a redus la minimum) şi, mai mult chiar, omul fiind el însuşi „Dumnezeu" nici nu are cum să păcătuiască!? Secta sa a fost eliminată din Franţa, unde apăruse prima oară, dar s-a mutat în ţările de limbă germană, unde tezele sale privind Sacramentele, ierarhia religioasă, lipsa de restricţii morale şi concepţia că Sfântul Duh este suficient pentru „a sfinţi" pe fiecare om în parte, le vom regăsi în protestantism.

Un călugăr din Brabant, Tachelin, a fost se poate spune un fel de precursor al lui Luther, prin critica sa acerbă contra Bisericii. Secta sa s-a răspândit în tot spaţiul gennan şi flamand (Renania, Olanda, Belgia), „patria" viitorului protestantism.

Pierre, un preot de altfel instruit pentru acele vremuri, a susţinut idei precum inutilitatea botezului copiilor, care trebuie acordată doar adulţilor, inexistenţa transsubstanţierii în Euharistie, rugăciunile nu ajută cu nimic sufletele celor morţi, iar icoanele, crucile sunt inutile, trebuind să se revină la un creştinism fundamental, ceea ce, din nou, găsim în protestantism.

Armând din Brescia a fost probabil cel mai celebru din toţi aceştia, bucurându-se de o largă audienţă Populară şi ridicând pur şi simplu poporul contra Bisericii, inclusiv prin confruntări violente. La fel ca Luther, a atacat violent Papalitatea şi doar intervenţia împăratului Frederic Barbarossa l-a eliminat complet de pe scena istoriei.

Cam aceleaşi idei şi atitudini le găsim şi la Pierre din Vaux (sau Valdo, sau chiar Valdes), care la mijlocul secolului XII a susţinut reîntoarcerea la izvorul viu al Evangheliei şi readucerea Bisericii la trăirea din primele secole, atacând şi el Biserica, preoţii etc. Pentru el, fiecare om este depozitar al Sfântului Duh, ca urmare fiecare individ poate oricând comenta şi propovădui Evanghelia, aşa cum crede el. De aceea, apartenenţa omului la Biserică nu mai este necesară.

De aici nu a mai fost decât un pas, pe care l-a şi făcut, respingând prezenţa reală a lui Cristos în Euharistie şi declarând inutilitatea Liturghiei, ca şi a rugăciunilor (excepţie *Tatăl Nostru*). Liturghia putând avea loc poate o dată pe an, în seara Joii Mari, în amintirea Cinei celei de Taină. El şi

discipolii săi nu au acceptat să depună vreun fel de jurământ (socotit de ei blasfemie) şi să poarte arme şi, evident, ca un element permanent, a atacat cu violenţă Biserica. Or, toate aceste teze le vom găsi în diferite forme în protestantism!

De altfel, odată cu apariţia acestuia, o mare parte din „valdezi" s-au „topit" în el.

* * *

Însă dacă aceste erezii se poate spune că au rămas totuşi în creştinism, în schimb erezia catară (sau *albigenză*) a fost cea mai periculoasă din cele cu care s-a confruntat Biserica Romei, pentru că s-a plasat în afara credinţei şi doctrinei creştine, ideile şi principiile sale fiind, în fapt, o reînviere a maniheismului.

În secolul III, străvechea doctrină a celor două principii duşmane, Binele şi Răul, căpătase un impuls nou prin Mani (sau Inaneş), care conform modei timpului, realizase un sincretism între diferite surse şi elemente, într-un stil poetic, nelipsit totuşi de un anumit farmec. Deşi Mani a fost executat de regele Shapur al II-lea al Persiei, la cererea clerului zorostrian, ideile şi secta sa s-a răspândit în tot Imperiul roman. Diocleţian, a declanşat, contra ei, o represiune dură, rămasă însă fără efect.

Când în secolul IV Biserica creştină a ieşit victorioasă în faţa păgânismului, ea s-a văzut imediat confruntată cu această „ciumă venită din Asia". Sfântul Augustin, el însuşi manihean în tinereţe, a trebuit să facă eforturi susţinute pentru a o combate, dar nici el nu a reuşit.

În secolele următoare, maniheismul a continuat să subziste, „mişcându-se" mai mult sau mai puţin „subteran". În

Răsărit, el a apărut în diferite perioade şi sub diferite forme: de exemplu, în secolul VII, *paulicienii* (după numele unuia din fondatorii săi, Paul de Samosata), iar în secolul IX maniheismul s-a aflat în plină expansiune, fiind condus de un oarecare Sergius, care a reuşit să formeze o adevărată Biserică, cu nu mai puţin de şapte dieceze în Grecia (la Corint, a fost biserica sa „mitropolitană"), numărând între membri (cum s-ar fi putut altfel?!) chiar membri ai familiei imperiale (împăratul Mihail Bâlbâitul). Împăraţii macedoneni însă au luat măsuri dure contra sectei, reuşind să o elimine din Asia Mică (secolul XI).

Între timp însă ea a apărut în Balcani, printre bulgarii şi grecii slavizaţi: *bogomilismul* (de la Bogomil, un preot de la mijlocul secolului X). Doctrina lor a fost un amestec de dualism paulician şi vechi elemente de păgânism slav. Deşi au folosit un vocabular creştin, bogomilii nu au recunoscut Sfânta Treime, întruparea, Euharistia, Botezul, Crucea; au acceptat doar *Tatăl Nostru*.

Biserica bulgară nu a reuşit să oprească propagarea bogomilismului, făcând şi ea apel la împăratul Bizanţului. După un secol, împăraţii au declanşat, atât în teritoriile lor, cât şi în Bulgaria si Serbia o teribilă represiune, care i-a obligat pe bogomili să se refugieze în Bosnia. Aici ei au reuşit convertirea banului bosniac (Kulin) şi astfel bogomilismul a devenit Biserica oficială a Bosniei, care a existat până în secolul XV! De aici bogomilismul s-a propagat în Italia de nord şi ulterior în sudul Franţei

Aici, în secolul XI, această erezie dualistă s-a aflat în poziţia de a se transforma într-o forţă ameninţătoare pentru Biserică, pentru că nu numai că, între timp, reuşise să-şi rafineze şi să-şi sistematizeze dogmele, dar se transformase

într-o *mişcare populară* şi chiar o adevărată Biserică, cu cler, ierarhie şi ritual proprii.

Nu are rost şi nici nu este important să ne oprim asupra metafizicii, teologiei şi moralei ereziei catare. Subliniem numai două aspecte esenţiale. Deşi elita lor, numiţi „Perfecţii" („Purii") a dat dovadă de o incontestabilă aspiraţie spirituală, doctrina în sine apare un amestec straniu de dogme, fireşte, pe fundal maniheist, luate din alte erezii (dochetism, gnosticism) sau chiar alte religii (hinduism etc.). Al doilea aspect fundamental, a fost faptul că sub aparenţa creştină, ea a fost în esenţă o doctrină anticreştină şi antisocială.

Şi în acest amestec de idei si teze se pot afla elemente care, ulterior, le regăsim în protestantism (sau neo-protestantism).

Iată doar câteva exemple:

- refuzul de a presta orice jurământ şi refuzul de a presta orice serviciu sau obligaţie militară;

- eliminarea oricărei manifestări exterioare de cult: icoane, relicve (moaşte), crucea etc;

- serviciul lor religios a fost redus la o simplă adunare, săptămânală, în care unul din „Perfecţi" citea si comenta pasaje din Biblie (Noul Testament), singura rugăciune admisă fiind *Tatăl Nostr*u; într-o adunare specială, sacră, are loc un fel de masă comună, considerată ca o reamintire a Cinei de Taină;

- au practicat spovedania colectivă, fiecare din cei de faţă mărturisindu-şi păcatele în public, în faţa celorlalţi;

- sărbătorilor acceptate au fost doar Rusaliile (Coborârea Sfântului Duh) şi Crăciunul („venirea Duhului lui Dumnezeu în această lume");

- atacul contra Bisericii a folosit aceleaşi epitete, ca „servitoarea răului", „sinagoga lui Satan" şi altele, care le vom găsi în predicile lui Luther şi, în general, în protestantismul de orice fel.

Extinderea ereziei catare în sudul Franţei (Provence) a avut şi ea aceleaşi trăsături ca cele ale Protestantismului de mai târziu, în ţările germane.

Pornind, poate, de la dorinţa nobilă de a-şi trăi , viaţa mai pur, într-o societate bogată şi mulţumită de sine însăşi, cum a fost aceea din Provence, şi putând fi socotită şi ca o reacţie faţă de aspectele criticabile din viaţa clerului, s-a ajuns însă la cauzele mult mai pământeşti, care explică succesul său mai ales în rândurile nobilimii. Seniorii locali au aderat la catarism pentru că astfel au putut pune mâna pe bunurile Bisericii, exact cum s-a întâmplat mai târziu cu principii şi nobilimea germană care au aderat la protestantism. Singura diferenţă dintre ei şi seniorii provensali catari a fost că cei din urmă nu şi-au declarat pe faţă apartenenţa la catarism, preferând să o ţină secretă. În secolul XII, contextul general politic a fost cu totul altul decât în Germania secolului XVI.

În rest, faptele se cunosc. Represiunea catară, de fapt, o adevărată cruciadă, a regelui şi nobilimii Franţei a zdrobit cu violenţă, dar total catarismul, eliminând primejdia unei noi rupturi din trupul Bisericii.

* * *

William d'Ockham (1298-l348), franciscan englez, educat la Oxford, un om înzestrat cu o extraordinară inteligenţă sintetică si analitică în acelaşi timp, este cel care a deschis

drumul modernităţii (*via moderna*), atunci când a afirmat că nimic, în afara simţurilor si informaţiilor care le oferă acestea, nu poate constitui bază a cunoaşterii. Ca urmare, singularul, individualul devin, preponderent, ideile generale, universale fiind doar simplele cuvinte sau semne. Empirismul său a scos practic din joc întreaga metafizică tradiţională, anulându-i obiectul.

Morala însăşi a devenit astfel o chestiune care tine numai de voinţa omului, ea netrebuind să fie influenţată de nimic altceva decât de realitate şi real. În acest fel, Ockham a desfiinţat de fapt creştinismul, deşi el însuşi s-a considerat a fi un bun creştin. El a afirmat că adevărurile acestuia, care oricum nu se încadrau în sistemul său, sunt accesibile, numai prin credinţă.

Influenţa ideilor lui Ockham a fost si consi-derabilă şi de durată, pătrunzând în universităţii şi chiar în unele ordine religioase, condamnarea oficială a lucrărilor sale nemaiavând vreun efect.

Wyclef (1324-l384) este unul dintre cei care i-au folosit ideile cu privire mai ales la sacramente, iar protestantismul propriu-zis pur şi simplu s-a hrănit din ideile lui. Atât Jan Huss, cât si Luther au si afirmat deschis că sunt ockhamisti!

Desigur că în evoluţia civilizaţiei umane ideile sale au avut o contribuţie pozitivă, mai ales în progresul ştiinţelor, dar în ceea ce priveşte credinţa şi raportul ei cu raţiunea Ockham i-a dat o lovitură teribilă.

PARTEA A III-A

Într-o capelă a bazilicii Sfântul Petru, din Roma, se află un mozaic în care este reprezentată barca Bisericii gata să se scufunde pe o mare dezlănţuită. La cârmă se află Apostolul, care se străduieşte să o ducă la adăpost într-un port, iar Cristos cu mâna Sa o sprijină si o susţine!...

Mozaicul se potriveşte cu multe momente ale istoriei pe care corabia Bisericii lui Cristos le-a traversat, avându-l cârmaci pe Petru cu sprijinul lui Isus Cristos însuşi.

Secolul XIV a fost unul din aceste momente.

Engelbert d'Admont, un scriitor da la începutul secolului XIV, într-o lucrare cu privire la sfârşitul Imperiului roman nu s-a putut abţine să nu facă o paralelă cu situaţia din timpul său, anunţând chiar venirea Anticristului, de altfel o temă frecventă în această epocă.

Interesant este că el a sesizat care sunt principalele trei semne ale acestei „veniri": revolta omului contra credinţei; revolta omului contra autorităţii Bisericii şi a Sfântului Scaun; dispariţia unităţii creştinătăţii.

Ele sunt de fapt semnele oricărui sfârşit de epocă, civilizaţie sau a unei mari puteri!...

Atunci, în secolul XIV, ele au existat complet, şi într-adevăr a venit, dar nu în sensul extincţiei, al dispariţiei (lumii, vieţii), ci al sfârşitului unei epoci şi civilizaţiei ei. Acum s-a încheiat extraordinara epocă a Evului Mediu şi Creştinătăţii

sau drumul spre a doua mare sfâşiere a Tunicii unice a lui Cristos.

* * *

Mai întâi, a fost însă ceea ce s-a numit *Marea Schismă a Occidentului*, când s-au înregistrat o succesiune de evenimente grave ce au subminat serios autoritatea Bisericii, cu consecinţe serioase asupra ideii de Creştinătate. Nimeni, episcopi, preoţi, călugări, poporul credincios, nu a mai ştiut atunci cui să i se supună şi de cine aparţine. În bătălia de la Roosebeke (1382) şefii armatei franceze s-au întrebat dacă pot să folosească orifiama (stindardul folosit doar pentru o cauză sfântă), contra flamanzilor. (Până la urmă s-a decis că se poate, fiind vorba de o adevărată „cauză sfântă", deoarece flamanzii rămăseseră fideli Romei, în timp ce francezii au recunoscut numai pe Papa aflat la Avignon.)

Tot în aceeaşi perioadă s-a ajuns, la un moment dat, la situaţia, inimaginabilă până atunci, să existe trei papi, în acelaşi timp, iar această situaţie s-a menţinut aproape un deceniu!...

Este bine să ne oprim asupra acestui moment, „straniu" la prima vedere.

În 1409 a fost convocat un conciliu (conciliul de la Pisa) de către un grup de intelectuali, care au urmărit să pună în aplicare ideile vremii, în primul rând cele ale lui Wyclef sau Jan Huss.

Marsilio de Padova, în lucrarea sa, *Apărătorul Păcii*, a pus în circulaţie noi teze asupra Papalităţii, ce au amplificat de fapt pe cele ale regelui Franţei, Filip al iV-lea cel Frumos şi ale sfetnicului acestuia, Nogaret, folosite de ei în lupta lor contra

Papei. El a susţinut astfel că doar poporul poate conferi autoritatea unei persoane, deci şi Papei, ca principala autoritate în probleme de credinţă şi disciplină. Ca urmare, acesta trebuie ales de popor, prin intermediul concilii lor, de aici ideea că Papa nu poate fi altceva decât un simplu executant al „voinţei poporului", fără să poată avea deci nici o autoritate asupra celorlalţi episcopii...

Mai târziu Wilhelm d'Ockham, (în *Dialoguri*), a dezvoltat tezele lui Marsilio, afirmând nici mai mult nici mai puţin că adunarea (ca instituţie) credincioşilor este singura infailibilă în materie de credinţă. În pofida circulaţiei lor, astfel de idei nu au avut iniţial vreun ecou special, dar existenţa Marii Schisme le-a făcut să devină atractive pentru un număr tot mai mare de oameni.

Acum s-a cristalizat o teză-cheie: superioritatea conciliului asupra Papei (Conrad de Gelnhausen, profesor la Paris, a susţinut în 1391 că de fapt conciliul este o „adunare a reprezentanţilor" Bisericii!). Sorbona a devenit centrul de răspândire a acestor teze: „Ce contează câţi papi există? De ce să nu existe doi, trei, zece, douăzeci, câte unul pentru fiecare ţară?" s-a afirmat în Sorbona.

Conciliul de la Pisa s-a vrut astfel, de către iniţiatorii 'ui, să fie expresia tuturor noilor „idei". Ca urmare, convocarea lui s-a făcut „prin voinţa Bisericii", fără să mai fie menţionat numele Papei. S-a ales aici un Papă (al treilea) Alexandru al V-lea.

Numai că, o coincidenţă sau nu, atât împăratul cât şi Alexandru al V-lea au murit. Astfel că, pe de o parte, în imperiu s-a declanşat lupta pentru tronul imperial, învingătorul, Sigismund de Luxemburg, regele Ungariei, anunţând că va elimina definitiv schisma, iar pe de altă parte,

a fost ales rapid un alt papă, Ioan, care însă nu s-a putut stabili la Roma, fiind alungat de acolo de trupele napolitane.

Într-o asemenea confuzie totală, împăratul a decis convocarea conciliului (de la Constanza 1414) în vederea refacerii unităţii Bisericii universale. La el au fost invitaţi să participe toţi cei trei papi existenţi, dar doi dintre ei au refuzat.

Numărul participanţilor la acest conciliu, a fost însă de-a dreptul uimitor, ceea ce dovedeşte interesul deosebit stârnit de el: circa 100.000 de oameni, după spusele cronicii lui Ulrich von Richental, dintre care: 33 de cardinali, peste 500 de episcopi, 2.000 de reprezentanţi ai universităţilor, 5.000 de preoţi, ambasadorii si suitelor lor veniţi din toate statele Europei (catolice), 40 de duci, 32 de prinţi, 1.500 de cavaleri, fiecare dintre ei însoţiţi de numeroase suite (aceeaşi cronică tine să mai amintească si un amănunt picant că, imediat au sosit în oraş peste 700 de prostituate!).

Scopul principal al conciliului a fost găsirea soluţiei de rezolvare a unei situaţii ce devenise imposibil de suportat.

Toţi participanţii la conciliu au fost de la început de acord ca cei trei papi existenţi să fie eliminaţi din calcule. Prima victimă a fost firește Ioan, care făcând şi greşeala de a fi singurul din cei trei prezent la conciliu, a fost obligat, pe loc, sub o presiune enorma să cedeze, semnându-şi actul de renunţare cu numele său real (Balthazar) şi nu cu cel de papă. Numele său nu a fost reţinut de Biserică, chiar dacă după cinci ani, Papa Martin al V-lea l-a integrat totuşi în Colegiul Sacru (mormântul său, realizat de Donatello, nu se afla alături de ceilalţi papi în bazilica Sfântul Petru, ci în Baptisteriul din Florenţa).

Dintre ceilalţi doi rămaşi, numai Grigorie al Xll-lea a acceptat să abdice, însă Benedict al XlII-lea nu a cedat sub nici un motiv. Astfel că a fost nevoie să se anunţe decăderea lui (în anul 1417), însă el s-a refugiat în Spania de unde a continuat să creeze cardinali care, la rândul lor, după moartea sa, au mai ales un alt antipapă, Clement al VH-lea, care chiar dacă a acceptat să abdice, grupul de cardinali spanioli nu a renunţat şi au ales un alt papă (cu un singur vot!), Benedict, care a fost de altfel ultimul antipapă din istorie!

Acum problema esenţială care a rămas de rezolvat de către conciliu a fost alegerea noului şi unicului Papă, ca Biserica să revină la unitate. Sigismund de Luxemburg a grăbit luarea deciziei, care datorită intereselor divergente ale numeroaselor facţiuni, toate *naţionale*, ar fi putut fi prelungită *sine di*e. Cum datorită comportamentului său, ca si intenţiile sale declarate ae a interveni în Biserică, inclusiv în plan disciplinar etc., Sigismund îşi crease adversari peste tot. Astfel că de teamă ca acesta să nu-şi pună în aplicare ideile şi să impună („aleagă") el Papa, cardinalii-electori au decis Sa renunţe la divergenţe şi s-au reunit rapid şi într-un conclav format din 13 cardinali, ce au fost repre-entanţii a cinci „naţiuni creştine", decizând neaşteptat de rapid (numai în 8 zile) alegerea ca Papă a lui Otto Coloman dintr-o veche familie romană şi fost cardinal sub Inocenţiu al Vll-lea. El a devenit Papă sub numele Martin al V-lea, la 6 noiembrie 1417.

Numai că lucrurile nu s-au oprit totuşi aici Partizanii şi susţinătorii noilor idei au reuşit să fie aprobate de conciliu o serie de decizii decurgând din ele: conciliul este autoritatea supremă, el fiind convocat periodic (la 5 ani, apoi la 7 ani şi 10 ani), Papa urmând să aibă rolul unui „prim-ministru" ales

de un astfel de „parlament" şi faţă de care Papa este responsabil.

Numai că Martin al V-lea nu a fost omul care să accepte o asemenea postură. Ca un prim pas, el a avut grijă să nu fie menţionat Conciliul de la Constanza, ca un conciliu ecumenic, în jurământul depus de el, astfel că, prin această simplă „omisiune" deciziile acestui conciliu (sau ale oricăror altora ce ar mai fi urmat) nu mai erau obligatoriu a fi urmate sau aplicate de Papă.

Un al doilea pas a fost făcut când Papa Martin al II-lea a refuzat atât solicitarea regelui Franţei de a reveni la Avignon, cât şi cea a împăratului Sigismund de a veni în Germania, si s-a dus direct la Roma! Dând dovadă de prudenţă şi înţelepciune, deşi el a fost un om energic şi în plină putere, (a fost ales la 50 de ani!) Papa a avut răbdare să aştepte, alegându-şi cu grijă momentele pentru a elimina orice tutelă a „Adunării . Astfel că la moartea sa (1431) partida fusese deja practic câştigată de Papă, care a devenit un adevărat „al doilea fondator al regalităţii pontificale", cum s-a spus...

* * *

Aşadar Papalitatea a ieşit din nou victorioasă şi din această nouă şi teribilă criză a sa. Oricum, acest haos apărut a avut şi o parte bună: a convins pe tot mai mulţi ce înseamnă să pui în practică ideile lui Marsilio, sau Ockham în cadrul Bisericii.

Dar în pofida succesului şi revenirii Papalităţii la Roma, criza de autoritate a Papalităţii a continuat să se manifeste, criză care, la rândul său, s-a transmis şi în eşaloanele de vârf ale Bisericii, şi chiar, deşi nu la aceleaşi proportii, în ordinele

călugăreşti. Dar faptul cel mai grav, şi cu cele mai mari consecinţe în viitor, a fost faptul că a apărut o scindare în „grupuri naţionale" a Bisericii, concretizată prin asumarea de libertăţi tot mai consistente în raporturile lor cu Sfântul Scaun, încurajate, de altfel, de statele respective, care au urmărit limitarea acţiunii si autorităţii Sfântului Scaun.

S-a produs în acest fel un proces de emancipare a Puterii laice de sub tutela papală, inclusiv prin mijloace violente. În fruntea acestui proces s-a aflat Imperiul romano-german, în special în perioada domniei lui Carol Quintul, fiind urmat apoi, în forme şi mai tranşante, de regii Franţei şi Angliei. *Pragmatica Sancţiune* din anul 1438, a regelui Franţei, Carol al VH-lea, a ilustrat perfect o asemenea situaţie, în ceea ce priveşte alegerile de episcopi, abaţi, jurisdicţia etc. Prin acest act s-a născut de fapt *galicanismul*, cu cele două faţete ale sale: dreptul şi libertatea Bisericii Franţei de a se administra singură şi dreptul regelui de a controla Biserica naţională (măsuri similare au fost luate şi în spaţiul german în anul 1439).

Pe de altă parte, primejdiile care au planat asupra Papalităţii nu au dispărut odată cu sfârşitul schismei si revenirea Papei la Roma. Dacă papii de la Avignon fuseseră acuzaţi că au fost papi francezi, devotaţi coroanei franceze, acum Papalitatea, devenind practic italiană, a fost prinsă în vârtejul intrigilor mereu atât de complicate într-o Italie fărâmiţată politic.

Şi aceasta tocmai într-o epocă în care s-a produs o extraordinară înflorire spirituală pe toate planurile, dar în care morala, inclusiv cea publică, nu şi-a găsit nici un loc. Viitorul a arătat cu prisosinţă cât de greu a „apăsat" pe destinele Papalităţi „caracterul italian" al Papalităţii!

* * *

După eliminarea Imperiului latin de răsărit, Bizanţul a înregistrat un alt nou moment de strălucire, în special în artă (s-a şi vorbit de „o nouă epocă de aur"), care a durat întregul secol XIV. Influenţa artei bizantine a compensat scăderea influenţei politice a Bizanţului, fiind deosebit de intensă în Balcani: în Serbia, unde secolul XIV a fost marele secol al artei sârbe, cu capodoperele de la Deciani, din Markov sau şcoala din Moravia, în Valahia, la Curtea de Argeş, Vodiţa, Cozia, în Bulgaria, impresionantele monumente de la Ohrida si Mesembria si fireşte în Rusia.

Dar în fata ofensivei otomane Bizanţul nu a mai reprezentat practic un obstacol serios. Desigur că împaratul a continuat să fie încoronat cu aceeaşi pompă şi strălucire somptuoasă şi să se declare „Stăpânul lumii" numai că atunci când împăratul loan al V-lea Comnenul a sosit în Occident pentru a *implora* ajutorul Apusului, bancherii veneţieni l-au întemniţat pur şi simplu pentru datorii!...Cumplită decădere!...

În curând nu a mai existat nimeni care să se opună otomanilor. „Marea Serbie", după moartea lui Ştefan Dusan s-a dislocat total, „Mica Armenia", acolo în munţii săi, a fost desfiinţată de otomani, iar micile principate apusene, rămase ici acolo în Răsărit, nu au avut vreo şansă de supravieţuire.

Interesant că, în acest context dramatic, împăratul loan al VllI-lea (1425-l449) a plecat în Apus să ceară ajutor Papei, ocazie în care împăratul a şi acceptat, dar, (atenţie!) *în nume personal*, reunificarea Bisericii.

Însă o nouă cruciadă, solicitată de bizantini de această dată, nu s-a putut organiza şi nici nu ar fi avut cum, dată fiind situaţia din Apus: Războiul de 100 de ani dintre Franţa şi

Anglia, Italia în pragul anarhiei totale, iar Germania de abia îşi revenea după criza husită.

Aşa că nimeni nu a putut să răspundă pateticelor apeluri de ajutor lansate de împăratul Bizanţului. Parcă ar fi fost o pedeapsă... Însă este limpede că pe lângă propriile sale probleme interne, Apusul nu a înţeles exact semnificaţia acestui moment, şi astfel a lăsat „să se piardă partea sa răsăriteană" (D. Rops).

Singura care a rămas să ţină piept, în prima linie a ameninţării otomane, a fost Ungaria, care a avut şansa să aibă drept comandant militar, nu pe regele său, aproape un copil, Ladislau al III-lea Jagelon, (în vârstă de 16 ani), ci pe extraordinarul loan Huniade (faimosul "Cavaler Alb"), voievodul Transilvaniei.

Ioan Huniade a fost singurul care a reuşit performanţa, ce a uimit pe toţi în epocă, de a-i înfrânge de nu mai puţin de trei ori, pe otomanii aflaţi în plină putere, reuşind astfel să elibereze Sofia, să deschidă drumul către Adrianopol, capitala otomană şi forţându-l pe Sultan să solicite pace! Din nefericire, în pofida victoriilor sale strălucite, valul otoman nu a putut fi oprit!

În secolul XIV, semnele deznodământului tragic pentru ceea ce a mai reprezentat atunci Imperiul greco-bizantin deveniseră atât de vizibile, încât tot mai mulţi dintre greci, depăşindu-şi resentimentele, au înţeles că singura soluţie posibilă de salvare se află în Apus.

Cei care au iniţiat o serie de acţiuni în acest sens au fost împăraţii, numai că evident problema reunificării Bisericii nu a avut cum să fie evitată sau ocolită în toate aceste demersuri. Ioan al Vl-lea Cantacuzino, Ioan al V-lea Paleologul, Manuel al II-lea Paleologul, Ioan al VlII-lea Paleologul au evocat şi

promis de fiecare dată refacerea unităţii Bisericii. De altfel, chiar Roma a pus, drept condiţie prealabilă obţinerii oricărui ajutor apusean, *începerea* discuţiilor pentru reunificare. Nu a fost evident o chestiune de ambiţie a Papilor, ci ea a fost considerată drept singura garanţie posibilă în relaţiile cu greco-bizantini, dată fiind neîncrederea totală a Apusului faţă de aceştia. Papa Benedict al XH-lea se exprimase clar de mult. „Mai întâi grecii să proclame unificarea şi apoi îi vom sprijini! Altfel dacă noi îi vom ajuta să îi învingă pe turci, odată redeveniţi puternici şi bogaţi se vor face că nu mai ştiu nimic şi ne vor întoarce spatele"! Şi a avut perfectă dreptate! Ca o dovadă (una din multe) iată ce conţin „învăţămintele împăratului Manuel al II-lea către fiul său": „Dacă te presează necredincioşii, du-te la latini, vorbeşte-le de reunificare, începe chiar să negocieze, însă prelungeşte-le la infinit; evită convocarea unui conciliu, căci nu te-ar ajuta. Vanitatea latinilor şi încăpăţânarea grecilor nu vor putea să mai fie niciodată puse în acord"!...

La sfârşitul secolului XIII şi în secolul XIV au existat oameni care au înţeles suferinţa provocată de schismă. Aşa au fost discipolii Patriarhului Beccos (Veccos), cel care adoptase o poziţie hotărâtă în favoarea reunificării, deşi anterior fusese un adversar dur al ei, care însă a fost depus şi trimis în exil. A fost un Varlaam, călugăr de origine greacă din Calabria, care toată viaţa a făcut un fel de navetă între Roma şi Constantinopol, a fost Demetrios Sidonis (1320-l400), fostul secretar al împăratului Ioan al Vl-lea Cantacuzino, care studiindu-i pe Sfântul Augustin, Sfântul Anselm, Sfântul Toma de Aquino a descoperit falsitatea punctelor de vedere greco-bizantine cu privire la învinuirile aduse Bisericii Romei. Ajuns apoi mitropolit al Niceei, el a înţeles că reunificarea este

absolut necesară, ceea ce firește i-a adus cele mai mari necazuri (până Ia urmă s-a refugiat la Roma, în 1439, unde de altfel a fost făcut cardinal dobândind o atât de mare autoritate, încât a devenit un posibil „papabil", candidat la demnitatea de Papă).

Evident că toţi aceştia, chiar dacă au evaluat corect situaţia şi au suferit sincer de existenţa rupturii, au fost doar o minoritate. Practic întregul cler greco-bizantin s-a opus ca un bloc Romei şi Apusului.

Disputa de proporţii care a izbucnit acum în cadrul Bisericii greco-bizantine între susţinătorii lui Palamas şi „calea sa mistică" şi partizanii unei căi „logice", în maniera tomistă a lui Varlaam (şi discipolilor săi) este un alt exemplu de profundă deosebire între modul de a gândi şi de a simţi între cele două părţi ale Bisericii. Cine, de exemplu, în Apus, ar sta ore în şir, cu bărbia în piept, cu ochii fixaţi asupra buricului, repetând întruna „Doamne Isuse Cristoase, ai milă de noi!", asa cum a spus, cerut şi impus, Palamas, această „trompetă a teologiei, această liră plină de armonie a Sfântului Duh!", cum a fost proclamat şi care a fost făcut de altfel sfânt!

Şi, în fond, cum şi în ce condiţii s-ar mai fi putut face acum în secolul XIV şi începutul secolului XV reunificarea? Orice încercare, orice gest de apropiere a fost de la început sortit eşecului. Ioan al V-lea, de exemplu, în periplul său apusean a proclamat renunţarea la schisma din 1054 şi a avut curajul să persevereze în poziţia sa, dar nu l-a urmat nimeni! Gesturi prietenești, de deschidere, ale Bisericii Romei, ca de exemplu acceptarea unor sărbători din practica răsăriteană, (sărbătoarea prezentării Sfintei Fecioare în templu este un

exemplu), nu au avut nici cel mai mic efect asupra greco-bizantinilor.

Chiar şi atunci când realitatea obiectivă, politică şi militară s-a impus totuşi atât de tragic minţilor fierbinţi ale prelaţilor greco-bizantini, care s-au văzut obligaţi să solicite ajutorul apusean şi deci să înceapă si discuţii cu Biserica Romei, ei au făcut-o numai cu intenţia categorică de a nu se ajunge la ceva concret...

Nu este de mirare deci că la Conciliul dm 1439, adică cu 20 de ani înainte de căderea Constantinopolului creştin totul a devenit un nesfârşit sir de discuţii, lipsite de substanţă, manevre care s-au vrut abile, din partea grecilor, pentru a nu se ajunge la un rezultat palpabil.

Iată un exemplu: când s-a decis discutarea pe fond din nou a faimoasei chestiuni *filioque*, cea care a incitat si înfierbântat cel mai mult pe prelaţii greco-bizantini (si nu numai pe ei), grecul Marcos din Efes a intervenit cerând ca mai întâi să se discute dacă „Este permis sau nu de a adăuga la Crez fie şi un singur cuvânt?" Manevra a fost clară: dacă, după această discuţie s-ar fi răspuns nu, atunci ar fi fost limpede că orice negociere sau discuţie ulterioare asupra lui *Filioque* ar fi fost inutile!...

Presiunea evenimentelor a devenit însă atât de mare încât până la urmă s-a căzut de acord să se formeze comisii de lucru, pentru a fi studiate problemele „în dispută" (înainte de a muri, Iosif, Patriarh al Constantinopolului, a afirmat în anturajul său, nu public, într-un mod explicit însă: „Recunosc pe Sfântul Părinte al latinilor şi grecilor, Pontif Suprem, reprezentant al lui Isus Cristos, Papa vechii Rome").

Conciliul a căzut de acord că în comisii trebuie să fie date soluţii care să fie acceptate de ambele părţi, asupra a patru

probleme considerate a fi cele mai delicate: purcederea Sfântului Duh, utilizarea azimei, starea sufletelor şi Purgatoriul, Primatul Papei.

Şi minunea s-a produs! La *6 iulie 1439 s-a semnat Actul de Unire*, care a fost făcut public atât în limba at'nă cât şi greacă, (singurul ce nu a semnat a fost Marcos din Efes).

Dar aceasta nu a însemnat nimic din punct de vedere practic. La întoarcerea la Constantinopol călugării deja incitaseră populaţia contra participanţilor la conciliu, astfel că atunci când aceştia au revenit în ţară au fost întâmpinaţi, de la intrarea în oraş, cu huiduieli, insulte, strigăte de genul „Latinilor! Apostaţilor! Ereticilor! Azimiţilor! etc. Erau opriţi pe stradă şi întrebaţi „câţi bani aţi primit de la „latini pentru această trădare!... ş.a.m.d. (firește că Marcos din Efes a devenit peste noapte erou naţional; în schimb un om de valoarea lui Bessarian a fost obligat să fugă din ţară)!

Patriarhul care a fost favorabil reunificării nu a mai fost recunoscut de ceilalţi patriarhi ortodocşi „autocefali"!

Astfel că, în final, bietul împărat, Constantin al Xl-lea, nici măcar nu a îndrăznit să mai publice *Actul de Unire*, chiar dacă el a fost conştient şi pe bună dreptate, de urgenţa unui astfel de gest!

Oricum, aceasta a fost ultima încercare de a realiza unirea celor două părţi ale Bisericii şi înţelegerea cu Apusul. Realizată pe hârtie, ea a eşuat lamentabil în practică. Pentru totdeauna!...

De altfel, cu cât s-a apropiat clipa dispariţiei sale, Bizanţul a atins parcă punctul culminant al absurdului şi nebuniei colective! Cu armata otomană aflată practic la porţile Constantinopolului, poporul a trăit într-un soi de nepăsare vecină cu isteria colectivă, având ca singură preocupare,

adesea transformându-se in conflicte şi lupte de stradă sângeroase, chestiuni de genul dacă împărtăşania să se facă sau nu cu pâme nedospită (azima)?! etc.

Un ultim gest, şi cel mai tragic (poate şi comic). În decembrie 1452, chiar cu câteva luni înainte de cucerirea Constantinopolului de turci, împăratul Constantin al Xl-lea într-un gest disperat, de ultimul minut, de a obţine sprijinul Apusului şi puterilor apusene, a proclamat în Sfânta Sofia, faimoasa formulă a Unificării, *Henotikon*.

Dar chiar a doua zi mari prelaţi ai Bisericii, aşa cum au fost Gheorghe Scolarios şi Lucas Notaras au declarat plin de emfază şi orgoliu, în faţa unei mulţimi entuziaste, care i-a aclamat îndelung:

„Mai bine ca la Constantinopol să fie turbanul turcului, decât mitra papală a latinilor"!

Dumnezeu se pare că i-a ascultat şi le-a îndeplinit rapid această dorinţă a lor, atât de fierbinte şi generală. Aceasta a fost partea tragică!

* * *

În mod neaşteptat pentru mulţi, odată ocupat Constantinopolul după cele trei zile „obişnuite" de masacre şi jafuri, Mahomed al II-lea s-a dovedit a fi deosebit de moderat faţă de cei învinşi, dând dovadă de o mare tolerantă.

De exemplu, el nu a impus creştinilor să se convertească la Islam, sau să le impună limba turcă etc. I-a ot)ligat doar să plătească o „capitaţie", lăsându-i să prac-llce liber religia şi obiceiurile lor.

Desigur că o astfel de comportare a fost expresia unui simţ politic deosebit de care a dat dovadă Mahomed al II-lea,

care a înţeles perfect că, dacă ar fi impus şi forţat islamizarea şi „turcizarea" popoarelor cucerite din Europa, ar fi creat reacţii adverse atât de puternice încât i-ar fi împins în braţele Apusului şi Romei. De aceea el a mai înţeles că cheia situaţiei se afla în înţelegerea cu clerul şi Biserica greacă cu care a avut în comun ura fermă faţă de Roma şi Apus. De altfel, Gheorghe Scolaris, cel amintit mai sus, a si devenit Patriarh, sub numele de Ghenadie, iar cel care i-a acordat investitura, prin înmânarea cârjei patriarhale, a fost sultanul însuşi, adică un musulman. Ca un „necredincios", un duşman al Crucii" să investească pe şeful unei Biserici creştine, acesta, da!, este un scandal nemaiîntâlnit, dar şi o ironie a istoriei şi partea comică a situaţiei. Însă grecii şi nici ceilalţi răsăriteni, se pare că nu au fost deranjaţi de acest fapt, un „amănunt", faţă de marea problemă, a luptei, a conflictului cu ceilalţi creştini!

* * *

Căderea Constantinopolului sub otomani nu a însemnat însă că a dispărut uriaşa comoară de civilizaţie, care a fost Bizanţul.

În Apus a sosit o mulţime de refugiaţi şi odată cu ei cunoştinţele si cultura lor.

Renaşterea a datorat mult unui Lascaris Argyropoulos, Chrysolaris, cel care a devenit şeful şcolii platoniciene din Florenţa. Această influenţă de ultim moment, s-a aşternut peste cea care, de secole, a existat în Occident, mai ales, în Italia, în arhitectură (arta de a construi cupole, mozaicuri, vitralii), manuscrise, miniaturi, dar şi în drept, comerţ şi finanţe; dreptul maritim din Phoceea (preluat din Babilon), este cel care a fost adoptat de noul capitalism apusean;

principi"e de drept pe care s-au construit monarhiile centralizate din Franţa, Anglia şi Spania, a fost dreptul roman, al cărui depozitar a fost Bizanţul. În schimb, în plan religios, influenţa sa a fost practic nulă în Apus.

Dar şi Răsăritul a fost moştenitorul direct al spiritualităţii bizantine, în special în Rusia, către care s-a îndreptat curentul principal de refugiaţi din Bizanţ: călugări, preoţi, intelectuali, nobilime, negustori.

Aici au găsit ceea ce au şi sperat, o ţară care încă de la înfiinţarea sa fusese deja influenţată puternic de Bizanţ. Încă în jurul anului 1.000, în Kiev, principii (cnezii) săi au avut soţii, duhovnici, arhitecţi, artişti veniţi din Bizanţ. Sfânta Sofia din Kiev este copia exactă a celei din Constantinopol.

Evanghelizarea Rusiei a fost făcută exclusivă de misionari greci. Biserica rusă, o adevărată fiică a Bizanţului, a fost cea care a menţinut vie conştiinţa si identitatea naţională în timpul celor două secole ale dominaţiei Hoardei de Aur.

Şi chiar dacă dominaţia mongolă a influenţat profund nu numai destinul Rusiei, ci şi sufletul şi mentalitatea rusă, ea nu a putut elimina în nici un caz influenţa cu mult mai profundă a Bizanţului, cu care de fapt s-a topit într-un tot organic. Când Rusia va reapărea la suprafaţă, ca o nouă şi tânără putere, eliminând puterea mongolă, aceasta s-a făcut având ca fundament tradiţia sa spirituală, greco-bizantină.

În lungul proces de naştere a Marii Rusii, Biserica a jucat exact acelaşi rol ca şi cea din Apus în timpul *Timpurilor barbare*: a fost salvatoarea valorilor civilizaţiei. Ea a fost, *alături* de principi şi uneori chiar mai bine decât aceştia, expresia unităţii naţionale.

Biserica a fost cea care a salvat limba rusă, ea este cea care a menţinut un minim de morală socială, care a furnizat cadre de conducere întregii societăţi, prin episcopii săi.

Ura faţă de Apus şi Roma, această componentă de bază a greco-bizantismului a găsit aici, în Rusia, condiţii de manifestare viguroasă. Pentru ruşi, Apusul a fost echivalent cu teutonii, polonezii, suedezii, împotriva cărora au luptat pentru a-şi apăra existenta naţională. Astfel că, de la începuturile sale, Biserica rusă a evoluat într-un sens anti-occidental, cu o permanentă suspiciune faţă de Biserica Romei.

În preajma deznodământului tragic al Bizanţului, au existat totuşi în Rusia si unele minţi care au resimţit acut, cât de gravă şi dureroasă în consecinţe a fost sfâşierea Tunicii unice a lui Cristos. Unul dintre aceştia, Isidor, mitropolit al Kievului, a participat chiar la conciliul reunificării din Italia, dar odată revenit în ţară s-a aflat şi el, ca şi colegii lui greci, în faţa unui val uriaş de proteste, chiar dacă nimeni în Rusia nu a ştiut exact ce s-a întâmplat acolo. Dar cui îi păsa de acest „amănunt" din moment ce au fost cu toţii convinşi că au acceptat ca Sfânta Biserică răsăriteană să fie „dată" Papei de la Roma?! Ca şi alţii, Isidor a trebuit să fugă din ţară ca să-şi scape viaţa.

Nu este de mirare că în Rusia căderea Constantinopolului a fost socotită un semn al pedepsei divine, dar nu pentru că a provocat ruperea din 1054, ci exact pentru că a acceptat deciziile Conciliului de la Florenţa (?!)...

De acum înainte, Biserica rusă s-a închis în izolare, hrănită permanent de ideea superiorităţii sale şi susţinută de orgoliul de a fi rămas singura deţinătoare a adevăratei credinţe.

În momentul când Ivan al III-lea s-a căsătorit cu o prinţesă bizantină, Sofia, pasul spre a se considera moştenitorul Bizanţului, în toată legitimitatea sa, a fost definitiv făcut. Şi astfel în faţa Romei „vechea Romă", ce a continuat să dăinuie şi după dispariţia celei de-a doua Rome, s-a ridicat acum o „a treia Romă", Biserica pravoslavnică (dreapta credinţă) a Rusiei!...

* * *

Stranie perioadă (de peste un secol) care s-a încheiat cu a doua sfâşiere a Tunicii lui Cristos, protestantismul, s-a înregistrat în Europa catolică!

Un secol de dezechilibru în plan spiritual, un secol al contrastelor şi contradicţiilor, un secol însângerat, dar si un secol al unor mari elanuri mistice, secolul „dansurilor macabre", dar si al delicateţei rafinate a miniaturilor, secolul proceselor de vrăjitorie, dar şi al *Imitaţiei lui Cristos*"!

Totul s-a aflat în dislocare, într-o fermentaţie dureroasă.

Cu toate acestea nu a însemnat că a fost si un secol al slăbirii credinţei sau al unui ateism, fie el şi incipient. Din contră, nivelul spiritual al credinţei a rămas la fel de înalt, numărul unor suflete alese, sfinte a fost mare. Din acest punct de vedere el a continuat Evul Mediul. Succesul unor cărţi de mare spiritualitate, adresate unui public larg, sunt o dovadă clară: este greu de înţeles astăzi cum lucrări ca: *Tratatul asupra celor 10 Porunci ale Legii* al lui Gerson, sau *Arta contemplării* a lui Raymond Lulle, *Cartea meditaţiei sfinte* a lui Robert Ciboule, sau cărţile lui Tauler, Suso etc. au avut o asemenea recepţie publică, ca să nu mai vorbim de *Imitaţia iui Cristos*, un adevărat best-seller care a străbătut secolele.

Acum au căpătat un elan deosebit noi devotiuni care se menţin până astăzi în Biserica romană: cultul Ostiei, existent încă secolul XII, impus atunci ca o reacţie faţă de erezia lui Berenger, a ocupat de acum un rol important, având în Doroteea de Prusia, heraldul său mistic; răspândirea cultului Inimii Sfinte, ca esenţă a Iubirii infinite pentru oameni a lui Cristos; devotiunea Sfintei Fecioare a căpătat acum o intensitate şi fervoare deosebite, franciscanii fiind promotori înflăcăraţi ai doctrinei teologice a Imaculatei Concepţii, iar dominicanii au răspândit Rugăciunea Rozariului.

Însă apariţia acestor noi forme de intensă pietate s-a regăsit în societate, în ansamblul său? Răspunsul este dificil de dat, însă multe surse nu indică în practica curentă a credincioşilor o pietate deosebită: numărul celor prezenţi la Liturghie nu a fost mare (sursele semnalează cazurile mai deosebite ca de exemplu: credincioşii veniţi în biserică cu şoimi sau câini, si cei care după ce îşi umezeau degetele în apa sfinţită părăseau biserica, puţini rămânând la slujbă până la sfârşit). Se pare, după aceleaşi surse, că singurele practici la care credincioşii au avut o participare permanentă au fost ceremoniile legate de botez, comuniune, ca şi slujba de Paşti. Majoritatea oamenilor s-au împărtăşit doar de 4-5 ori pe an!

Au existat şi argumente care explică slaba prezenţa a oamenilor în biserici: starea materială critică, deseori chiar precară, a bisericilor, lipsind chiar şi cărţile sfinte; în Franţa, datorită războiului s-a resimţit o lipsă acuta de preoti, mai ales zonă rurală rupându-se astfel legăturile dintre preoţi şi credincioşi.

În schimb, şi acesta e un fapt specific al perioadei, bisericile au devenit neîncăpătoare când a fost vorba sâ fie ascultaţi predicatorii la modă. Aceştia executau un adevărat

spectacol, cu gestică, inflexiuni vocale şi mimică speciale, atrăgând mulţimi imense chiar şi pentru astăzi, (s-au semnalat prezenţa a peste 5.000 de oameni)!

Într-adevăr, a fost epoca unor mari predicatori: Sfântul Vincent Ferrier (1457-1419), un adevărat tribun, care, însoţit de o impresionantă escortă, a predicat frecvent de 4-5 ori pe zi, Sfântul Bernardin din Siena (1380-1444), care a avut o popularitate imensă, Sfântul Jean de Capistran, care a predicat în latină (!), ceea ce nu l-a împiedicat să aibă auditoriu de mii de oameni, s.a.m.d.

În climatul general al epocii, predicatorii au ajuns să exercite o mare influenţă asupra poporului, meritul lor fiind de a fi menţinut pe mulţi pe drumul credinţei şi al moralei, în condiţiile în care, din motive obiective cum am menţionat, legătura între preot şi credincioşi slăbise mult.

Desigur că marile ceremonii religioase, Liturghiile solemne, ca şi procesiunile desfăşurate cu mare fast au avut mare succes public; la fel şi pelerinajele, inclusiv la Locurile Sfinte.

Dar probabil forma de pietate specifică de la sfârşitul secolului XIV şi secolul XV au fost *misterele.* Cam de pe la 1350 această veche reprezentare liturgică în care textele sfinte au fost citite de persoane diferite şi de cor) a ieşit în afara bisericilor, în fata acestora, căpătând un caracter cu totul nou. Când a avut loc reprezentarea unui mister într-un oraş, practic întreaga populaţie a acestuia, de la copii la bătrâni, s-a aflat în piaţă, ca spectatori. La spectacolele ce au durat ore si chiar zile întregi între şi 5.000-l0.000 de spectatori, au rămas nemişcaţi, ascultând interminabilele versuri, în care au fost narate istoria lumii şi a lui Cristos, într-o succesiune de scene, (a fost folosită o scenă cu decoruri

succesive: Paradis, Infern, Templul lui Solomon etc). Un adevărat spectacol total: cuvintele au fost transpuse în realitate: apa era văzută cum se schimba în vin, diavolul cum zbura pe acoperişul Templului pentru a-l ispiti pe Cristos, şi multe alte „miracole"...

Spectacolul, perfect adaptat la psihologia vremii, naiv, dar violent, crud şi tandru, a avut un succes de public uluitor nemairepetat vreodată de orice spectacol teatral din toate timpurile până astăzi. *Misterul Patimilor lui Cristos*, scris în 1450 de Arnauld, canonic de Le Mans, este capodopera acestui gen literar tipic al acestui secol.

În artă, macabrul a devenit de altfel dominant: un cadavru în descompunere a fost una din temele obişnuite ale artiştilor vremii; *Dansurile macabre*, celebra frescă din Campo Santo din Pisa, prima prezentare a acestei teme, a fost imitată peste tot încât, după 1380, a devenit o temă banală.

Neliniştea a marcat profund credinţa religioasă, a acestui secol. *Patimile* a fost tema de care oamenii s-au ataşat cel mai mult dintre toate episoadele vieţii lui Isus: cultul „celor 5 Răni", ca şi „Calea Sfintei Cruci" datează din această perioadă.

Misticismul a căpătat forme exaltate, aproape fanatice, iar un simbolism religios, exacerbat a pătruns în viata de zi de zi: dacă cineva mânca un măr, îl tăia în patru bucăţi, din care primele trei erau pentru Sfânta Treime, iar cea de a patra în memoria hranei date de Maria, Copilului Sfânt; mărul era mâncat cu coajă, pentru că Isus-copil nu avea cum să decojească un măr; un pahar de vin era băut în cinci înghiţituri, în memoria celor 5 Răni ale lui Cristos; în el era adăugată puţină apă, în amintirea apei ce a curs din coasta străpunsă a lui Cristos, ş.a.m.d.

Au apărut peste tot secte cu practici mistice exagerate, cea mai numeroasă fiind cea a *Flagelanţilor*, apărută imediat după Marea Ciumă şi care s-a răspândit în tot Occidentul. Uneori însă exaltaţia mistică a căpătat forme de manifestări de-a dreptul grosolane: a fost un fapt aproape curent să se danseze în cimitire şi să se cânte acolo refrene destul de puţin acceptabile; celebrele „Sărbători ale magilor" s-au răspândit peste tot, clerul însuşi a participat la ele în multe locuri, încurajând chiar aceste manifestări cu nuanţă satirică.

Dar ceea, ce a fost acum un adevărat flagel, au fost superstiţiile, care au atins cele mai aberante forme, dezvoltate mai ales în legătură cu cultul sfinţilor şi al moaştelor de sfinţi: sfinţii şi invocarea ajutorului lor au fost implicate în toate situaţiile de viată ale unui om; cultul moaştelor s-a extins atât de mult, încât a creat un adevărat comerţ, deosebit de profitabil, la fel ca în Evul Mediu. "Sursa" principală a fost Constantinopolul (până ,a câderea sa sub otomani) unde a existat o „ofertă" diversificată, la comandă; astfel, contra cost, ai fi putut obţine până şi cupa sau o bucată din pâinea mâncată la Cina cea de Taină de Isus (?!)...

În fine, ca în orice epocă a dezechilibrelor generale au avut succes cele mai aberante „credinţe". Astrologia s-a răspândit peste tot: mai toţi puternicii timpului având astrologi în anturajul lor, chiar şi un Papă (Clement al Vl-lea), a avut un astrolog propriu. Alchimia s-a aflat firește pe primul lor, dar acum a avut loc o răspândire uimitoare a demonologiei şi vrăjitoriei (magia); credinţa în diavol devenise atât de răspândită, încât mulţi oameni nu au ezitat să intre în „contact" cu el, pentru a-i solicita „servicii" personale, iar magia (vrăjitoria) a devenit atât de răspândită, încât un contemporan a afirmat nici mai mult nici mai puţin,

că o treime din creştinătate poate fi suspectată de acesta! în unele concilii s-a decretat chiar, cu o maximă seriozitate, că „le este interzis femeilor să zboare noaptea călare pe mături de lemn ca să participe la serbările diavolului" (?!)...

Ca urmare întregul Occident a fost cuprins de o adevărată obsesie, dacă nu nebunie colectivă: frica de vrăjitoare, crima de vrăjitorie a ajuns să fie pedepsită cu moartea prin ardere pe rug! Periodic şi frecvent au avut loc izbucniri de mânie populară, soldate cu uciderea celor socotiţi vrăjitori sau vrăjitoare (într-o localitate din Franţa, în 1428 au fost ucise într-un astfel de mod 200 de persoane într-o singură zi!)

Biserica nu a reacţionat ferm contra tuturor acestor nebunii. Gerson care a scris un tratat contra superstiţiilor, dar şi contra unor exagerări mistice, inclusiv şi în cazul unor sfinţi ca Sfânta Caterina de Siena sau Sfânta Brigitte a Suediei, ce trebuie acceptate cu multa prudenţă, a fost un caz cu totul izolat.

Din nefericire, Biserica nu a rămas neafectată, devenind ţinta multor critici într-un asemenea context de acută disoluţie morală.

Cea mai generală critică a fost cea contra luxului, cu care s-au înconjurat mulţi înalţi prelaţi ai Bisericii, în timp ce simplii preoţi au dus o viaţă de mizerie.

Dar cel mai grav aspect al situaţiei din Biserică a fost absenteismul. Mulţi episcopi nu au mai fost prezenţi în centrele episcopale, iar numărul preoţilor care şi-au abandonat parohiile a fost ridicat (şi datorită războaielor frecvente care au făcut ravagii în multe regiuni ale Europei, mai ales în Franţa).

Dacă toate aceste aspecte negative au fost principalele ţinte ale criticii populare, în schimb un al treilea aspect, chiar

dacă a fost o astfel de ţintă, a avut grave efecte prin consecinţele sale. Este vorba de nivelul precar de instruire a preoţilor. Recrutaţi practic fără respectarea vreunui criteriu, instruiţi în grabă, mulţi preoţi din secolele XIV si XV, nu au avut cunoştinţe teologice elementare sau chiar nu le-au avut de loc! Una din consecinţele acestei situaţii s-a văzut în momentul începerii propagării şi difuzării protestantismului. În faţa dinamicilor predicatori protestanţi, marea majoritate a preoţilor nu a fost capabilă să le răspundă argumentat şi eficient; „cum să lupte preoţii contra doctrinelor rele? Ei nici măcar nu ştiu care doctrină este bună si care este eretică!" a afirmat o sursă contemporană.

Desigur că acest tablou sumbru al stării Bisericii apusene din secolele XIV-XV, ca şi în alte cazuri, nu trebuie luat ca atare în totalitate. Multe din aceste critici sau reproşuri aduse Bisericii au fost folosite pentru a reliefa necesitatea unei reînvieri şi reconstrucţii a Bisericii, iar altele pur şi simplu au fost calomnii izvorâte din invidie, după cum a remarcat un autor care nu poate fi bănuit de simpatie pentru Biserică.

În fond, dacă lucrurile ar fi fost aşa cum le-au prezentat toate aceste critici şi atacuri şi ar fi fost generale, cum ar fi fost posibil ca din interiorul Bisericii să apară acel uriaş elan reformator ce s-a concretizat în conciliului de la Trento?

În mod evident, *imensa majoritate a preoţilor au fost oneşti, serioşi, dedicaţi vocaţiei lor, au educat*, în măsura puterilor şi timpului lor, pe credincioşi, au menţinut vie credinţa. În momentul când protestantismul a zguduit serios Biserica, tocmai aceşti *anonimi mărturisitori ai Evangheliei au fost cei care au păstrat nealterată credinţa şi poporul credincios alături de Biserica, greu încercată şi lovită*. Ei,

alături de ordinele călugăreşti, au reprezentat fundamentul pe care Biserica a putut să se ridice, înnoită şi puternică.

* * *

Interesant este faptul că în a doua jumătate a secolului XIV şi prima jumătate a secolului XV, chiar exact în ţările unde protestantismul s-a manifestat ulterior cel mai puternic şi în formele cele mai complete, Alsacia (Strassbourg), Germania, Olanda şi chiar Anglia s-au înregistrat cele mai admirabile şi viguroase manifestări ale misticii în cadrul Bisericii.

Meister Eckhart (1260-1320), deşi a suferit o condamnare din partea arhiepiscopului de Koln (întărită şi de Papa Ioan al XXII-lea), pentru un soi de nanteism şi quietism, prezente în opera sa, a avut o influenţă considerabilă în toată regiunea Rinului, de la Koln la Constanza. Unul ca el sau ca Jean Tauler (1290-l361) din Strasbourg au contribuit la dezvoltarea unor noi devotiuni, cultul Inimii Sfinte a lui Cristos şi cultul Măriei, Mater Dolorosa (Mamă a Durerii), care, deşi îsi au originea la Roma, au înregistrat acum o difuzare largă în întreaga Biserică.

În Ţările de Jos, spre mijlocul secolului XIV s-a creat o mişcare mistică a laicilor. Maestrul lor, Fericitul Johan van Ruysbroeck (1293-1381), a scris lucrări apropriate, în unele aspecte, de mistica speculativă a lui Eckhart (ceea ce l-au făcut suspect în ochii unora) exercitând o mare influenţă. Gerard (1340-1384), continuat după moartea sa de Florent, a înfiinţat şi condus *Fraţii vieţii în comun*, formată din preoţi şi laici, care au dus o viaţă consacrată Domnului, în sărăcie, rugăciune, caritate; mişcarea s-a răspândit în Olanda, la care au aderat laici, mai ales din rândul femeilor. Gerard (*înălţări*

spirituale), Peters (*Solilocviu*), şi, mai ales, Thomas à Kempis (1380-1471), au dezvoltat o mistică nouă, bazată pe o sinceră dorinţa de a duce o viaţă simplă, trăită în credinţă, în disciplină. Dar, mai ales a fost această uimitoare carte, niciodată epuizată ui conţinut până astăzi, *Imitaţia lui Isus Cristos*, al cărei autor, rămas total necunoscut, deşi ipoteze asupra identităţii autorului au fost emise de o bibliotecă întreagă de autori şi cărţi, a promovat o mistică Practicantă, care cere omului ca, prin conformarea sa 'a modelul inefabil, să se schimbe pe el însuşi şi care, ln acelaşi timp, îi garantează că eforturile sale în acest sens nu sunt zadarnice, căci Cristos este Mila. dăruindu-te Lui, eşti mântuit!

În acest mod, ce rol mai are cunoaşterea: „La ce îţi serveşte să înţelegi raţional Treimea, dacă îţi lipseşte umilinţa şi prin aceasta displaci Treimii? într-adevăr, cele mai savante discursuri, nu te fac nici mai drept, nici mai sfânt, însă o viaţă virtuoasă este cea care te face să te iubească Dumnezeu". Singura ştiinţă valabilă este să împlineşti voinţa lui Dumnezeu, renunţând la a ta proprie. Să însemne aceasta o rămânere în neştiinţă?

Nicidecum, căci sufletul ce urmează această cale si metodă şi se consacră Unicului, în mod necesar, va avea exact singura cunoaştere care merită să o ai, căci ea înglobează toate celelalte cunoaşteri posibile: „Fericit este cel pe care însuşi Adevărul îl învaţă, şi nu prin cuvinte sau figuri trecătoare, ci prin ceea ce este el...".

Influenta *Imitaţiei lui Isus Cristos* a fost, chiar de la apariţia sa (în 1400), considerabilă, traversând secolele până astăzi.

Trăirea mistică a omului obişnuit, si nu numai, călugării şi sfinţii, iată un nou drum! El a corespuns şi a răspuns

neliniştilor şi căutărilor multor suflete şi conştiinţe din toate timpurile. În adevăr, o carte ca *Imitaţia* oferă certitudinea.

De altfel în secolele XIV si XV s-a consumat definitiv divorţul dintre literatură, filosofie, ştiinţe şi bazele lor religioase. De acum înainte, inteligenţa, raţiunea au urmărit să obţină, şi se pare că au şi reuşit, autonomia lor deplină faţă de credinţă!

Universitatea de la Paris, Sorbona, deşi si-a mai păstrat încă prestigiul şi influenţa, (inclusiv politica) şi-a pierdut acum din forţa creativă şi originală. În plus, în noile universităţi concurente apărute acum: Praga 1348, Viena 1365, Heidelberg 1386, Köln 1389, Erfurt 1392, Cracovia 1397, Caen 1405, Leipzig 1409, Rostock 1419, Louvain 1425, Fribourg 1435, s-a înregistrat o accentuare a caracterului lor naţional în detrimentul vocaţiei universale, laicii ocupând un loc tot mai important în corpul didactic. Au apărut noi instituţii intelectuale, aşa cum a fost „Academia" în Italia, care nu au mai avut nici o legătură cu Universitatea.

Elitele intelectuale ale timpului, inclusiv cele ale Bisericii, şi-au pierdut din forţa de creaţie şi originalitate. Autorii epocii au fost mai degrabă nişte buni sistematizatori, răspunzând unor circumstanţe circumscrise în timp (Gerson, Nicolaus Cusanus). Departe de a mai oferi certitudini eterne, ei au exprimat de fapt îndoielile timpului lor. Pierzându-şi certitudinile, ei au devenit prizonieri ai neliniştilor proprii sau generale. Au fost astfel pregătiţi să accepte noile tendinţe ale umanismului si Renaşterii, (cel mai ilustrativ în acest sens fiind Nicolaus Cusanus).

* * *

Un personaj interesant a fost John Wyclef. Acest intelectual pur sânge, a fost un mare mobilizator şi manipulator de oameni. Protestanţii l-au considerat nu numai un precursor, ci chiar unul din părinţii lor. Şi pe una dreptate, căci Wyclef, deşi a respins categoric voluntarismul ockhamist, a promovat ideea că liberul arbitru nu există, iar omul este total supus voinţei lui Dumnezeu, o teză-cheie a protestantismului.

În plus, el s-a plasat în fruntea curentului naţionalist în Anglia, tot mai advers Papalităţii, mai ales de când aceasta s-a aflat la Avignon. Temele predilecte ale cursurilor sale universitare şi ale predicilor sale sunt practic similare cu cele ale lui Luther şi ale celorlalţi corifei de mai târziu ai protestantismului: Biserica nu este a preoţilor, călugărilor, prelaţilor, ci „a adunării celor aleşi, oamenii pe care Dumnezeu îi mântuieste" (Wyclef, De Ecclesia). De la Papa la ultimul preot, nimeni nu este sigur de Mântuire. În schimb, doar cei „predestinaţi" se bucură de aceste privilegii, ei fiind în contact direct de Dumnezeu ş.a.m.d.

Astfel că, din multe puncte de vedere protestantismul nu a avut nimic original. Mai mult chiar, Wyclef, reprezentant tipic al lumii academice, s-a dovedit a fi fost un om politic: a creat „poor preachers", grup de predicatori populari, care au început să colinde prin ţară, propagând ideile maestrului şi predicând Evanghelia. Doi din discipolii săi (Hereford şi Purvey) au tradus Biblia în limba engleză, difuzată de aceştia în tară, arătând că numai ea si Dumnezeu sunt singurul ghid care trebuie urmat.

Numai că, aşa cum s-a întâmplat şi în cazul protestantismului, mişcarea a depăşit intenţiile maestrului, şi, căpătând amploare, a primit un caracter social tot mai

accentuat, *lollarzii* găsind în ideile sale argumente care să permită atacul contra marilor proprietari de pământuri.

Englezii nu au fost (încă) pregătiţi să accepte astfel de idei, asa că atunci când a izbucnit revolta lui Wat Tyler (1381) cu episoadele sale sângeroase, Wyclef a fost total compromis. Dintr-odată tezele sale religioase au fost găsite total inacceptabile, mai ales că în tratatul său asupra Evangheliei, el a respins, cu violenţa-i specifică, transsubstanţierea.

Părăsit şi respins de toţi, cel care fusese atât de celebru si popular, a scris o ultimă carte în care a declarat, deşi cu multă prudenţă, că a rămas în cadrul Bisericii. A murit de moarte naturală (1384) ceea ce poate fi oarecum uimitor, căci deseori s-a aflat foarte aproape de o moarte pe rug; iar lollarzii şi lollardismul s-au topit ulterior în protestantism.

Ideile lui însă nu au dispărut odată cu moartea lui. Din contră, ele au avut urmări în timp, chiar grave, dar numai *în afara* Angliei, mai precis în Cehia, având o contribuţie esenţială la apariţia ereziei şi mişcării lui Jan Huss. Dacă la Constanza (1415), conciliul a decis nu numai condamnarea ideilor lui Wyclef, dar şi dezgroparea şi arderea rămăşiţelor lui omeneşti (în 1424), o asemenea măsură, cu totul excepţională, a întărit perceperea că ideile sale au reprezentat deja manifestarea nu numai a ceva nou, ci ceva mult mai ameninţător decât ar fi putut să se creadă iniţial.

* * *

Dar de ce tocmai în Cehia influenţa ideilor lui Wyclef a avut un efect atât de mare si cu consecinţe aţat de grave? Mai întâi pentru că relaţiile dintre cehi şi Anglia au fost, de mult timp numeroase şi solide, mai ales după ce Prinţesa Ana de

Cehia s-a căsătorit cu tânărul rege al Angliei, Richard al II-lea. Numeroşi studenţi cehi si-au obţinut gradele academice la Oxford, unde l-au putut audia pe Wyclef.

Dar cauza principală a succesului concret al ideilor lui Wyclef în Cehia a fost receptarea lor deosebită în ţară şi în Biserica, un caz de-a dreptul unic din acest punct de vedere. Este drept că toate relele timpului parcă s-au concentrat în cadrul acesteia. Bogăţia sa a fost cu totul excesivă (a fost proprietară a jumătate din teritoriul ţării), iar acele comportamente şi aspecte criticabile şi chiar scandaloase care s-au înregistrat şi în alte părţi, aici au avut proporţii mult mai mari, în ansamblul clerului: goana după *beneficium* aceea cumularea de venituri diverse s-a produs într-o manieră abuzivă, absenteismul a fost practic general. Dar, factorul specific care a contat cel mai mult în Cehia a fost faptul că practic toate funcţiile ecleziastice (şi laice) de rang înalt au fost ocupate de germani. Ca urmare, în Cehia criticile faţă de comportamentul clerului (superior) al Bisericii au căpătat un intens conţinut naţional, vizându-se eliminarea germanilor din ierarhia înaltă a Bisericii. Or, această caracteristică a atacurilor contra Bisericii din Cehia a corespuns total sentimentelor naţionale, anti-germane, ale cehilor. De aici dimensiunea extraordinară a sprijinului popular pentru Huss şi ideile lui, total eretice în plan religios de altfel, dar care l-a transformat în erou naţional! Cuvântul de ordine lansat de el pentru mobilizarea maselor a fost „Cehia boemilor aşa cum Franţa este a francezilor!

Jan Huss (Jan'de Husinec) (1369) a fost preot, profesor, şi rector al Universităţii din Praga, confesor al reginei Sofia, un mare predicator popular, bucurându-se de un succes deosebit, mai ales că el a predicat numal în limba cehă.

Fără să aibă idei originale, utilizând diferite „surse de inspiraţie, valdezii, prezenţi de altfel în Cehia, (*reformatorii din Janov*) şi mai ales Wyclef (studenţii săi fiind cei care i-au adus cărţile lui Wyclef), a cărui carte, *Trialogus*, a devenit cartea sa de căpătâi, pe care a şi tradus-o personal în limba cehă. Huss a fost însă un excelent dezvoltator de idei, cu o capacitate excepţională de mobilizare, un orator deosebit, reuşind să impresioneze, prin personalitatea sa, chiar şi cel mai numeros auditoriu.

Ceea ce Wyclef nu a reuşit în Anglia, a reuşit Huss în Cehia. Atacurile sale vehemente contra bogăţiilor scandaloase ale Bisericii şi prelaţilor ei (toţi germani!) şi de aici dreptul ca acestea să fie secularizate, i-au asigurat de la început un uriaş succes în toată societatea cehă.

Evident că în plan religios ideile sale preluate de la Wyclef au fost însoţite de violente atacuri contra Papei.

Creştinul, a susţinut el, trebuie să se sprijine numai pe Sfânta Scriptură, Tradiţia nefiind deloc necesară, iar primatul Romei este numai „o minciună a Anticristului", ierarhia Bisericii fiind „progeniturile Satanei", iată doar câteva exemple din punctele sale de vedere.

Lor li s-a adăugat, pe parcurs, eliminarea cultului sfinţilor, a spovedaniei, a confirmării şi a ultimei împărtăşanii, ca fiind total inutile si firește, au fost respinse indulgenţele. În schimb, a susţinut ferm Predestinarea. Aşa cum am menţionat, practic toate ideile şi tezele sale au fost preluate de la Wyclef, cu o singură excepţie: Huss nu a fost de acord cu acesta că împărtăşania ar fi doar un gest simbolic.

Biserica şi Universitatea din Praga au reacţionat "imediat, condamnându-i ideile, dar el, bazându-se pe popularitatea sa imensă, a continuat să predice. L-a ajutat şi conjunctura

generală. Regele Wenceslas s-a aflat în conflict cu principii germani, care tocmai îi anulaseră titlul de împărat. De aceea el s-a lansat pe drumul unui acerb naţionalism ceh pentru a-şi atrage sprijinul popular. Huss a sesizat imediat oportunitatea şi a acţionat, în cadrul Universităţii din Praga. Ca peste tot în universităţile Europei, studenţii au fost organizaţi pe „naţiuni"; în cazul celei din Praga fiind vorba de „naţiunile" cehă, saxonă, bavareză şi poloneză. De aceea, în alegerile din Universitatea, cehii s-au aflat întotdeauna în minoritate. Acum Wenceslas a decis, printr-un decret regal, ca cehii să aibă dreptul la trei voturi, decizie prin care Universitatea a devenit practic cehă. Furioşi, germanii, au părăsit Praga şi au înfiinţat aproape imediat Universitatea din Leipzig.

A fost un succes personal pentru Huss, deoarece el s-a aflat în fruntea întregii acţiuni. Dar de acum evenimentele nu i-au mai fost atât de ajutor. Ideile sale au determinat pe colegii săi de la Universitate să se îndepărteze de el, iar Papa Alexandru al V-lea a emis o bulă prin care predicile şi tezele sale au fost total interzise, Huss însuşi fiind somat să se prezinte în faţa Curiei. Cum el a refuzat, Jan Huss fost excomunicat (în 1411)!

De acum înainte însă Huss chiar nu a mai avut vreo restricţie în atacurile ce au devenit extrem de violente, mobilizând pe studenţi, poporul. A organizat demonstraţii publice în care au fost arse bulele papale, etc. Ca un bulgăre de zăpadă care se rostogoleşte la vale devenind tot mai mare, violenţa a căpătat dimensiuni tot mai ample şi un profund conţinut social.

Papa Ioan al XXllI-lea, alertat de conciliul de la Praga, a lansat interdicţia asupra întregului oraş, atât timp cât Huss s-armai fi aflat acolo. Huss a fost nevoit să părăsească oraşul. La

fel ca Luther, mai târziu, el a fost adăpostit la prieteni din nobilimea cehă şi a continuat să scrie, să se adreseze direct poporului, în timp ce partizanii săi, care au fost direct susţinuţi de rege, au menţinut o permanentă stare de agitaţie în întreaga ţară.

În acest context, Jan Huss a făcut un gest de-a dreptul straniu pentru un om ca el, punându-şi în mod voit viaţa în pericol. A decis să meargă în faţa conciliului din Constanza. Este drept că a luat decizia bazându-se probabil pe garanţia împăratului Sigismund, fratele Iui Wenceslas, şi deci fost succesor al acestuia, ca rege al Boemiei, care i-a oferit un *self conduct*.

Ceea ce a urmat a fost şi a rămas din punctul nostru de vedere un moment penibil atât pentru onoarea unui împărat, dar şi pentru Biserică. Comisia de cardinali desemnaţi de conciliu pentru a-i analiza opera şi acţiunile a ordonat ca Huss să fie întemniţat, fără să ia în seamă că acesta a avut garanţia şi cuvântul împăratului. Este drept că Huss nu a ţinut seama de interdicţia papală şi celebrase o Liturghie, dar decizia respectivă a comisiei a fost supradimensionată.

După şase luni de detenţie a fost adus în faţa comisiei. Aici el a ţinut să reliefeze în primul rând că multe din ideile care i se atribuie nu îi aparţin, însă cele care îi sunt proprii sunt fundamentate pe Evanghelie si acest lucru poate să-l dovedească.

Evident că pledoaria lui nu a avut succes, căci în realitate toate ideile sale, proprii sau nu, au fost eretice. Or, conform cutumei timpului, când erezia a fost pedepsită cu moartea, Huss a fost condamnat la moartea pe rug.

În faţa morţii Huss a dat dovadă de un curaj si demnitate admirabile. A refuzat să retracteze un singur cuvânt din ideile

sale, ceea ce desigur că i-ar fi salvat viaţa. La 6 iulie 1415 s-a urcat pe rug, recitând *Miserere*.

Spre deosebire însă de Wyclef, în Anglia, moartea lui Huss a fost începutul unei ample mişcări populare. Proiectată ca victimă a conciliului, adică a Romei şi al unui împărat *german*, figura lui Jan Huss a înflăcărat sufletele şi energia tuturor cehilor, care au declanşat o mişcare de emancipare naţională de proporţii. Începutul îl reprezintă faimosul episod al *defenestrării de la Praga* (1419), în care şapte consilieri catolici ai oraşului au fost aruncaţi pe fereastra Primăriei din Praga de mulţimea furioasă. A urmat un război sălbatic, marcat de momente atroce, *războiul hussit*, în urma căruia bogata şi prospera Cehia a devenit o ţară pustiită.

În plus, aşa cum s-a întâmplat şi cu protestantismul de mai târziu, au apărut imediat curente şi lideri cu mult mai radicali decât Huss. Astfel dacă, de exemplu, în plan religios Jan Huss şi partizanii săi păstraseră împărtăşania cu „două specii", noii lideri radicali au eliminat practic orice aspect concret al cultului creştin: bisericile, altarele, Liturghia, decorarea interioară, limitându-se totul la o ceremonie extrem de simplificată, formată dintr-o predică si imnuri. Liderii acestui curent radical, numit taborit (de la oraşul „sfânt" Tabor, centrul lor principal unde Huss îşi trăise ultimele luni de viaţă) devenit majoritar, au decis trecerea la o organizare după modelul patriarhilor din Vechiul Testament, promovând un fel de comunism, confiscând şi împărţind bunurile celor bogaţi, pe care de altfel nu s-au dat în lături să-i elimine fizic, instituind o viată în comun sub toate aspectele ei. O mulţime de extremişti mistici a sosit acum din întreaga Europă, în Cehia. Asa au fost, printre alţii, unii *adamiţi*, care s-au stabilit pe insula Nezarka, unde au

refăcut un „paradis" originar, inclusiv în ceea ce priveşte vestimentaţia!

Dar aripa moderată a husitismului (*utraquiştii*, care au păstrat împărtăşania sub „două specii", pâine şi vin), s-a despărţit de *taboriţi*. Deşi taboriţii au rezistat timp de 15 ani trupelor imperiale, fiind înarmaţi doar cu furci şi topoarele, au sfârşit prin a fi total zdrobiţi (în 1434, la Lipan) de o coaliţie amplă a tuturor adversarilor lor, inclusiv a nobilimii husite „utraquiste".

Resturile taboriţilor, cei mai fanatici din ei, au înfiinţat secta „Fraţilor moravi" (sau „Fraţii boemi"), un fel de quakeri de mai târziu, ce au continuat lupta; până la urmă ei au fost complet alungaţi, refugiindu-se în Germania (astăzi există încă în SUA).

Biserica catolică a ieşit în adevăr victorioasă din cele două situaţii (Anglia şi Cehia). Dar numai în aparenţă.

Pe coperta unei cărţi husite se află o gravură semnificativă: Wyclef aprinde focul, Huss aduce combustibilul, iar Luther ridică torţa aprinsă!

Exact ceea ce s-a şi întâmplat!....

* * *

Ca şi cum nu ar fi fost suficiente toate aceste crize majore, ce au marcat drumul la capătul căruia s-a aflat Luther, Biserica însăşi a traversat cea mai penibilă dacă nu şi cea mai tristă, perioadă din întreaga sa istorie. Pontificatele lui Sixt al Vl-lea, Inocenţiu al VII-lea si mai ales Alexandru al Vl-lea Borgia, chiar dacă luăm în considerare specificul şi moravurilor epocii lor, au depăşit cu mult limitele admise chiar şi de cel mai tolerant dintre contemporani. Vina lor

fundamentală nu a fost neapărat o serie de fapte şi comportamente imorale, care oricum au fost mult exagerate de contemporani (şi ulterior alţii), ci de faptul că ei şi-au concentrat energia şi activitatea asupra politicului într-o manieră dificil de acceptat, oricare ar fi epoca, ca fiind aceea a unui lider spiritual. Ei au fost astfel, mult prea exagerat, oameni ai timpului lor. Şi aceasta a avut mari costuri, atât pentru ei, cât, mai ales, pentru Biserică.

Sixt al Vl-lea (1471-1484), „Papă al Renaşterii", al cărui nume este păstrat de celebra capelă, a fost un bun conducător al Curiei. El a angajat însă aproape în totalitate Sfântul Scaun în politica italiană, com-portându-se de fapt ca unul din acei numeroşi principi renascentişti ai Italiei. Urmaşul său, Inocenţiu al Vlll-lea (1484-l492), a fost o personalitate slabă, criza Bisericii accentuându-se şi mai mult. Ca şi predecesorul său a fost un mare iubitor al artei, atrăgând la Roma artişti de toate felurile, dar ce folos?! 0 administraţie papală, devenită arbitrară şi abuziva, zguduită de un mare scandal legat de falsificare3 bulelor papale, care ajunseră să fie pur şi simplu fabricate în serie, pentru a autoriza orice (inclusiv concubinajul preoţilor!).

Şi ca si cum toate acestea nu ar fi fost suficiente, Alexandru al Vl-lea Borgia (1492-1503) a fost cel mai deplorabil din toţi, Biserica atingând acum pragul cel mai de jos al crizei sale. De altfel şi astăzi, numele de Borgia are o conotaţie peiorativă, chiar negativă. Trebuie menţionat însă că, totuşi, este greu să-ţi păstrezi măsura în judecarea lui. Desigur că o bună parte din ceea ce este legat de numele său sunt simple invenţii ale unor autori contemporani (otrăvirea unor adversari sau acuzaţia de relaţie incestuoasă cu fiica sa,

Lucrezia etc), si a tine seama numai de ele este ca si cum ai scrie astăzi istorie folosindu-te doar de tabloide sau pamflete.

A fost un bărbat frumos, cu înfăţişare plină de prestanţă şi o rară capacitate de seducţie, cu calităţi morale reale, fiind ferm şi demn în faţa celor puternici, dar binevoitor şi apropiat de oamenii simpli; foarte abil în afaceri şi diplomaţie, extrem de cultivat. A fost însă, practic, total incapabil să reziste tentaţiilor, oricare au fost ele, Alexandru al Vl-lea Borgia, fiind ceea ce am putea spune astăzi un adevărat senzual, în cel mai strict sens al cuvântului. Pentru el plăcerea a trecut înaintea a once. Evident că dacă ar fi fost un principe laic, astfel de calităţi şi comportamente, mai mult sau mai puţin criticabile, ar fi putut fi acceptate sau chiar admirate, nefiind o excepţie notabilă, din acest punct de vedere, faţă de principii, mai ales italieni, ai vremii, dar ele sunt inacceptabile pentru un Papă. În plus, a fost un sceptic cu adevărat modern, necrezând nici în oameni, nici în morală, nici una din faptele sale nu au avut vreodată darul să-i creeze mustrări de conştiinţă.

În schimb, cei care sunt legaţi de numele său, copii săi, Cezar Borgia şi Lucrezia Borgia, în realitate, au fost departe de imaginea ce s-a transmis în timp. Cezar a fost într-adevăr tumultuos şi plin de orgoliu, dar a dat dovadă de luciditate şi o energie remarcabile. El este, de fapt, modelul lui Machiavelli pentru *Principe*. Nu a fost în nici un caz, nici mai mult şi nici mai puţin, diferit de oricare alt principe italian din timpul său, numai că el s-a aflat în slujba Papei, chiar dacă a fost doar comandant militar. Sora sa, Lucrezia, a fost cu totul departe de portretul pe care i l-a făcut ulterior un Victor Hugo, căci nici un contemporan, fie el cel mai aprig duşman al său, nu i-a putut menţiona un fapt sau un comportament măcar criticabil. Din contră, devenită ducesă de Ferrara, s-a dovedit

a fi o suverană perfectă. Însă atât ea, cât şi fratele său au jucat un rol cheie în implicarea Papei, profundă şi păguboasă pentru el şi pentru Biserica, în vârtejul şi haosul politicii italiene.

Şi totuşi nu i se poate imputa nimic blamabil lui Alexandru al Vl-lea ca lider spiritual, documentele oficiale ale pontificatului său fiind o dovadă clară şi categorică în acest sens, numai că nu aceasta a fost preocuparea sa principală, ci cea politică. De exemplu, el este printre cei care au înţeles rapid şi corect perspectivele deschise Bisericii de călătoriile lui Columb şi descoperirea Lumii Noi; a organizat o flota care a dus o activă companie contra otomanilor iu Mediterana (operaţiunile sale au fost stopate de Veneţiei care a preferat să se înţeleagă cu otomanii); a evitat un război „colonial" între Spania şi Portugalia, promotori ai Marilor descoperiri geografice, fixând faimoasa linie de demarcaţie între sferele lor de influenţă, la nivel planetar care îi poartă numele ş.a.m.d.

Toate acestea, şi altele, au fost practic, total acoperite de comportamentul său, cu adevărat şocant si scandalos, chiar si pentru o epocă extrem de tolerantă din acest punct de vedere, mai ales în Italia: amante, copii nelegitimi numeroşi, pe care i-a acoperit cu onoruri şi bogăţii, etalarea unui lux exorbitant etc.

El este cel ce a deschis „scandalul indulgenţelor" (bula din 1499), ce a determinat reacţia vehementă a unui călugăr augustinian, pe nume Martin Luther, deşi scopul Papei a fost să termine lucrările la Bazilica Sfântul Petru.

La moartea sa (1503) cinicul, dar lucidul Machiavelli a spus în discursul funebru: „Sufletul gloriosului Alexandru a fost ridicat la cer de sufletele Fericiţilor. În jurul lui, grăbiţi să-

l urmeze, s-au aflat credincioşii şi preferaţii săi: Cruzimea şi Desfrâul". Ceea ce a fost în bună parte îndreptăţit...

* * *

La 3 mai 1451, la graniţa cu spaţiul german, acolo unde peste un sfert de secol s-a declanşat ofensiva contra Bisericii, pe o înălţime din Munţii Vosgi, a avut loc o apariţie a Sfintei Fecioare. Cuvintele ei au fost tot atâtea avertismente. Ea a anunţat atunci că mânia lui Dumnezeu se va abate asupra lumii şi a prezis distrugerea unor lanuri străvechi ieşite din sămânţa creştină. Pe acest loc aflat în Alsacia a fost ridicată statuia Sfintei Fecioare a Durerii, căci după ani de investigaţii a fenomenului, o bulă papală a consacrat autenticitatea apariţiei, devenind un loc de pelerinaj. Însă Papa care a semnat documentul nu a înţeles semnificaţia. Acest Papă nu a fost altul decât Alexandru al VI-leaBorgia!...

* * *

Indulgenţa, care a declanşat diatribele violente şi acide ale călugărului augustinian, Martin Luther şi cu aceasta drama celei de a doua sfâşieri a Tunicii unice a lui Cristos, devenise în secolul XV, fără nici o exagerare, un adevărat stâlp al Bisericii şi credinţei.

De fapt ce este reprobabil în ele?

Ceea ce Biserica a înţeles prin *indulgenţă* a fost o iertare, parţială sau totală, a pedepsei pentru păcate, iertare pe care fiecare om poate să o primească, dar numai *după* ce prin sacramentul penitenţei (spovedaniei) a primit de la preot

iertarea greşelii şi absolvirea. Dar pentru ca această iertare să fie primită, este indispensabilă atât starea de har, ca şi operele şi acţiunile caritabile şi pioase: rugăciune, posturi, pelerinaje, ajutorarea celor săraci, a celor în suferinţă, prezenţă la Liturghie, fapte sau acţiuni care însă să nu fie ocazionale sau pe baza unui „program" impus. Fără un elan interior, fără o *trăire* sinceră a credinţei, nu poate să existe iertare!

Astfel că din punct de vedere strict doctrinar, indulgenţa nu este un mijloc automat de a scăpa de pedeapsă.

Oricum, indulgenţa nu a apărut în secolul XV: in secolul XI, cruciaţii au beneficiat de o indulgenţa plenară, ceea ce a fost şi una din cauzele principale ale deciziei de a pleca în cruciade un număr atât de mare de oameni, ca şi strângerea de bani pentru finanţarea cruciadelor, a spitalelor, aşezămintelor sociale, a construcţiei de poduri şi diguri, realizate de Biserică.

Ceea ce s-a întâmplat însă în secolele XIV-XV a fost o exagerată utilizare a lor, ajungându-se chiar la forme absurde: Frederic cel înţelept, principele elector al Saxoniei, un om de altfel foarte pios, a cumpărat pur şi simplu într-un an 127.799 indulgenţe (cât „să golească o parte din Purgatoriu şi să-şi asigure pentru el o parte mai mare din cer" (Rops). S-a ajuns chiar ca vânzarea indulgenţelor şi implicit perceperea veniturilor să fie acordate unor laici, ca element al unor tranzacţii pur comerciale. Astfel a fost cazul faimoşilor bancheri Fugger, care au primit o treime din veniturile marii indulgenţe pontificale, drept garanţie pentru un împrumut acordat lui Albert de Brandemburg!

Dar partea cea mai rea a acestei devieri a fost că, în acest secol al neliniştilor şi lipsei de certitudini, mulţi oameni au

început să atribuie indulgenţelor un fel de putere magică, prin care în schimbul ei ar fi avut asigurat un loc în Paradis! Evident o adevărată stupizenie, dar ea a prins atât de mult la oameni, mai ales în întreaga Germanie, dar şi în alte ţări, încât a trebuit să se ia măsuri drastice contra celor care au promovat astfel de „idei". Fără efect, însă...

* * *

Martin Luther s-a călugărit de tânăr, în ordinul augustinian, şi a fost un adevărat călugăr model.

A spus-o el însuşi: „Douăzeci de ani am fost un călugăr pios; am celebrat o Liturghie pe zi; m-am epuizat în posturi şi rugăciuni". Un bun călugăr, „nu fără păcat, desigur, dar fără ceva grav de reproşat" după cum s-a descris el însuşi. Pasionat de teologie, a studiat pe Duns Scote, Sfântul Toma de Aquino, Pierre d' Ailly, Gerson, Wilhelm Ockham, Sfântul Augustin şi mistici, precum Sfântul Bemard şi Meister Eckhart. A devenit doctor în teologie şi a fost chiar promovat, ca provincial al ordinului, expresie a prestigiului de care s-a bucurat.

Dar *omul* Martin Luther a fost tot timpul măcinat de o permanentă nelinişte. Diverşi exegeţi i-au atribuit această trăire aproape nevrotică, deşi pare o ipoteză mai degrabă hazardată, faptului că Luther a fost, *înainte de orice*, pur şi simplu torturat de o percepere de-a dreptul tragică, a păcatului. Oricum, nu a fost vorba de problemele cărnii, după cum au afirmat mulţi autori, deşi faptul de a se fi căsătorit imediat după ruperea de Biserică a fost socotit o dovadă în acest sens si nici de o revoltă contra disciplinei monastice, după cum au susţinut alţii.

De altfel, Luther însuşi a subliniat mereu şi încă ferm, că cele mai rele ispite nu sunt cele carnale, ci „gândurile hidoase, ura lui Dumnezeu (?!) blasfemia-disperarea, iată care sunt marile ispite...".

A intrat la mănăstire cu speranţa că va fi eliberat de toţi aceşti monştri. El a sperat, având trăiri mistice reale că astfel ar fi fost apărat de Rău.

A descoperit însă că nimic din ceea ce a găsit în mănăstire, nu i-au oferit soluţia.

De fiecare dată când a avut un gând „impur", un acces de violenţă sau o îndoială, s-a considerat condamnat: nici un fel de rugăciune, nici un fel de asceză, nici măcar spovedania zilnică nu l-au ajutat să scape de acest sentiment al iminentei pedepse, a infernului care îl aştepta: „Făceam penitenţa, dar disperarea nu m-a părăsit nici o clipă", a spus el.

Si „a descoperit" cauza cauzelor pentru starea sa: imaginea lui Dumnezeu care, după cum a afirmat-o el, i-a fost dată în mănăstire: „Noi pălim de frică doar la auzul numelui lui Cristos, căci el ne-a fost mereu prezentat ca un judecător sever, pornit contra noastră". De ce nu există măcar certitudinea că îi putem potoli mânia? „Când vei face suficient pentru ca Dumnezeu să arate clementă?", s-a întrebat el, inundat de neliniște. In acest secol atât de mizerabil, mesajul iubirii Fiului pentru om nu îşi mai are rost, ci doar o doctrină, de-a dreptul teribilă, a pedepsei inevitabile, dată de un justiţiar inexorabil!

Desigur că o asemenea doctrină nu a existat niciodată în Biserică. A şi fost subliniat faptul, rămas practic de neînţeles, cum a fost posibil ca Luther, un călugăr care l-a studiat pe Sfântul Augustin şi Sfântul Bernard, să confunde „dreptatea lui Dumnezeu" din *Scrisoarea către romani* a Sfântului Paul cu

mânia divină pentru toţi oameni plini de păcate, când de fapt e vorba de harul justificator, misericordia pe care Dumnezeu le oferea celor care cred în El si se supun poruncilor Lui!?

Singurul răspuns posibil este că Luther a fost convins că numai el ar fi găsit „adevărul" (de fapt propriul adevăr!) la Părinţii Bisericii. De altfel a şi mărturisit că *atunci* a simţit o mare uşurare, pentru că a înţeles „cauza" frământărilor sale!

Evident că una din explicaţiile unei asemenea atitudini s-a aflat într-o formaţie teologică insuficientă, având ca sursă scolastica academică a vremii. Pe un astfel de fundament, după cum el însuşi a mărturisit-o, l-a descoperit pe Ockham, pe care studiindu-l, a putut afla „răspunsul" şi „remediul"!

De la Ockham (şi de la nominalismul ockhamian), el a ales şi dezvoltat ideea că omul *prin propria sa voinţă* poate să depăşească păcatul. Pe cale de consecinţă, orice faptă, orice acţiune a omului devin meritorii numai dacă Dumnezeu le acceptă şi le vrea astfel! Dacă omul dă greş în acest sens, a susţinut Luther, nimic nu îl mai poate ajuta, nici raţiunea, nici harul!

Şi astfel apare imaginea unui Dumnezeu capricios, care poate oferi harul şi iertarea Sa, după motive total necunoscute, omul fiind inert şi pasiv în raport cu propria sa Mântuire (Luther s-a încăpăţânat să găsească confirmarea tezelor sale la Sfântul Paul şi Sfântul Augustin).

Respingerea liberului-arbitru uman, căruia i-a dat (doar) o tentă predestinaţionistă, nu i-a adus însă liniştea sufletească aşteptată.

Lectura misticilor, mai ales germani (Tauler) i-au oferit şi alte elemente.

De la Tauler (*Teologia germanica*) a preluat şi *selecţionat* seria de argumente necesare validării tezelor sale: negarea

oricărei importanţe şi semnificaţii pentru Mântuire a *faptelor*. Prin eliminarea totală a liberului arbitru, a ajuns la teza că omul nu trebuie să facă altceva decât să se deschidă acţiunii lui Dumnezeu, să nu îi reziste, să creadă!

Nici cunoaşterea teologică, nici practica religioasă, nici faptele omului, ci numai elanul unui suflet credincios!

Atunci s-a produs ceea ce a fost numită „descoperirea mizericordiei (Milei)", un fapt pe care discipolii lui Luther l-au fixat ca fiind originea protestantismului.

În prefaţa ediţiei operelor sale din 1545, Luther a prezentat în ce a constat „brusca iluminare făcută de Sfântul Duh": recitând, într-o zi, versetul din *Scrisoarea către romani,* care, de atâtea ori, l-a umplut de teamă, i-a apărut deodată ca într-o iluminare, înţelesul cel „adevărat".

„În timp ce, în meditaţia mea, zi şi noapte, examinam înlănţuirea cuvintelor «îndreptăţirea lui Dumnezeu» se revela în Evanghelie, aşa cum este scris: «Dreptul trăieşte prin credinţă», am început să înţeleg că îndreptăţirea lui Dumnezeu înseamnă aceea prin care cel drept trăieşte « ... » prin credinţă. Sensul frazei este "cei acesta. Evanghelia ne relevă dreptatea lui Dumnezeu, dar nu una pasivă, căci prin ea, prin intermediul credinţei, Dumnezeu ne îndreptăţeşte, plin de milă".

Pentru tânărul călugăr, cu adevărat sincer torturat încă şi temeri, a fost o „descoperire" miraculoasă: locul unui Dumnezeu al mâniei, este un Dumnezeu e care sufletul poate să se îndrepte plin de încredere.

În jurul acestei idei foarte simple, în aparenţă, s-au aglomerat o mulţime de argumente şi reflecţii devenind de fapt piatra fundamentală a întregului său sistem.

Omul este păcătos, incapabil de a fi îndreptăţit fiind condamnat, de duşmanul care se afla în sine, la neputinţă. Chiar dacă el se conformează formelor exterioare ale „legii", rămâne în păcat. Chiar dacă încearcă să aibă o bună conduită în viaţă, să spere că poate obţine merite, nu poate să o facă, căci la rădăcina tuturor se află un germene mortal. Trebuie deci să existe şi, într-adevăr, există o îndreptăţire exterioară omului - de fapt singura! - care să îl salveze, să îl mântuiască. Prin harul lui Cristos toată murdăria sufletului uman este acoperită de un văl de lumină. Deci singura cale de a fi salvat, singura şansă a omului de a fi mântuit este de a te încredinţa lui Cristos, de fapt de a te agăţa de el: „Credinţa care (îndreptăţeşte) este cea care îl cuprinde pe Isus Cristos". Ce mai contează faţă de această realitate mântuitoare, eforturile penibile ale omului, de a se îndrepta, de a se căi, de a se ridica spiritual, căci „cel drept trăieşte prin credinţă"!

Trebuie recunoscut că o astfel de doctrină a fost perfect convenabilă pentru a linişti un suflet atât de frământat ca cel al lui Luther. Însă cât de departe este ea de adevărul credinţei!

Învăţătura Bisericii arată că Dumnezeu este „drept în cel mai simplu înţeles al cuvântului, adică el împart harul în mod echitabil tuturor, şi nu după un capnciu de neînţeles. Ea învaţă că Mântuirea şi fericirea eterna se câştigă pe acest pământ, prin eforturile şi fapte oamenilor. Ea afirmă importanţa păcatului, dar I admite că omul nu are nici o putere în a-l combate. Ea proclamă că iubirea lui Dumnezeu şi unirea cu Cristos sunt indispensabile, dar că ele impun în acelaşi timp a omul să se ridice la înălţimea asemănării sale supranaturale. Credinţa este doar începutul îndreptăţirii (justificării), aceasta se încheie prin primirea sacramentelor,

şi în *fapte* de penitenţe, de caritate etc. În esenţă, ca să fii mântuit nu este deci suficient numai să crezi!

Evident că Luther nu a avut practic cum să ţină seama de astfel de argumente, toate aflate în Tradiţia si învăţătura Bisericii, de foarte mult timp! Pentru el a fost important că soluţia sa i-a asigurat liniştea personală, eliberându-l de nelinişti şi frământările sale! De altfel cum a spus-o chiar el: „Imediat am simţit cum renasc, mi s-a părut că am intrat, pe porţi larg deschise, chiar în Paradis". Dar nu pentru mult timp!...

În acest moment a intervenit episodul cu indulgenţele, în care a văzut prilejul ideal pentru a-si argumenta „doctrina": ce reprezintă acest gest de a scăpa de o pedeapsă dreaptă prin intermediul indulgenţelor?! Ce penibili şi demni de milă sunt toţi cei care mai îngenunchează în faţa unor hârtii sau a unor relicve sau icoane, odată ce şi-au găsit siguranţa în Cristos?! Ce autoritate poate să aibă acel Papă care garantează valoarea spirituală a indulgenţelor?

De altfel ca ockhamist pur, Luther pusese de la mceput la îndoială infailibilitatea magisteriului Bisericii, a Tradiţiei. Orice creştin este competent în Problemele religioase, oricare ar fi ele!

Astfel de idei au arătat deocamdată numai până de s-ar fi putut ajunge. Oricum, în acel moment, lui Luther nu i-a trecut nici o clipă prin cap că a declanşat cea mai gravă criză a creştinismului şi în interiorul Bisericii...

Totuşi cum a fost posibil ca ideile, tezele unui astfel de (modest) călugăr german să aibă efectul şi să capete proporţiile cunoscute?

Răspunsul se află în Germania secolului XVI.

* * *

Cu pământurile sale bine lucrate, cu oraşele sale aşezate pe principalele drumuri comerciale ale Europei, cu un popor harnic şi conştiincios, Germania (în această perioadă în sens geografic, nu politic), a fost o imagine a prosperităţii. Dar, în acelaşi timp, din punct de vedere politic a fost locul unei anarhii, cu mult mai gravă ca cea din Italia: un agregat fără nici o coeziune, poate doar de spaţiu, locuit de germani dar, vorbind dialecte diferite, un puzzle de 400 de entităţi politice mari, mai mici, sau foarte mici ca dimensiune, total divergente.

În acest uriaş agregat au contat două componente cheie, aflate şi ele în conflict: principii şi oraşele!

Nobilimea germană reuşise să obţină ceea ce, de exemplu, nu a reuşit nobilimea franceză, o totală eliberare de orice autoritate centrală, centralizatoare. În timpul Imperiului romano-german, cum împăraţii au fost mereu preocupaţi mai mult de ceea ce s-a întâmplat dincolo de Alpi, în Italia, un mare număr de principii reuşiseră, fiecare pe cont propriu, să-ş1 lărgească puterea şi proprietăţile, transformându-se îfl adevăraţi monarhi locali, care au pus sub control, deşi incomplet, o mulţimea de nobili de toate rangurile,ce au rămas mereu puşi pe hartă şi periculoşi.

În acelaşi timp, oraşele devenite din ce în ce mai bogate s-au arătat tot mai puţin dispuse să accepte vreo tutelă din partea unei puteri centrale; evident că şi în acest caz trebuie să fi existat vreo legătură sau, împărtăşirea unui interes comun între ele, fiecare urmărindu-şi propria putere şi prosperitate, împotriva oricărui competitor, oricare ar fi fost el, inclusiv alte oraşe.

Astfel că din punct de vedere strict formal, Imperiul a continuat să existe. Împăratul ales de un grup de „7 electori" (trei ecleziastici, patru laici), coroana imperială devenind ţinta unui complicat joc de putere al principilor electori. Ei au avut totuşi ceva în comun: să vegheze ca niciodată să nu fie promovat ca împărat cineva care să devină un suveran *efectiv!* Astfel că împăratul „ales" nu a avut nici o posibilitate practică să facă faţă forţei, militare sau economice a principilor şi oraşelor, lăsând la o parte faptul că Dieta însăşi i-a limitat din prerogativele specifice unui suveran. Ca urmare, puterea *reală* a unui împărat a depins doar de prestigiul şi inteligenţa personală.

În momentul apariţiei lui Luther pe scena istoriei, împărat a fost Maximilian de Habsburg (1493-l519), om amabil şi curtenitor, instruit, iubitor de muzică, dar cu unele idei cam năstruşnice (în 1512 se gândise chiar sa devină Papă!). A avut totuşi meritul că s-a dovedit preocupat nu numai de statele sale ereditare (Austria), dar şi că a dorit să realizeze o consolidare a puterii imperiale, evident fără mare succes.

Însă printr-o admirabil de eficientă politică Matrimonială el a reuşit să-şi întărească poziţia şi prestigiul, marcând în acest fel întreaga evoluţie ulterioară a Europei.

El însuşi s-a căsătorit cu Maria de Burgundia. Prin căsătorie a obţinut astfel cea mai mare parte a moştenirii lui Carol Temerarul: Ţările de Jos, o parte din Burgundia; pe fiul său, Filip cel Frumos, l-a căsătorit cu Ioana Nebuna, moştenitoarea Regilor Spaniei, si în acest mod a preluat Spania şi toate posesiunile acesteia. După moartea soţiei sale s-a recăsătorit cu Bianca Sforza, ceea ce i-a asigurat oraşul Milano şi regiunea milaneză. În 1515 şi-a căsătorit unul dintre

nepoţi, Ferdinand de Habsburg, cu Ana Jagelon prin care a obţinut Cehia şi Ungaria. Şi astfel, s-a creat Imperiul habsburgic, cel care s-a întins din America de Sud (posesiunile Spaniei) până în Ungaria!...

Nepotul şi succesorul său, Carol Quintul, a fost un personaj contradictoriu: fără să aibă o inteligenţă ieşită din comun a avut însă o judecată solidă, minuţioasă şi extrem de aplicată la realitate. Un om de viaţă căruia i-au plăcut mesele, vânătoarea, exerciţiile fizice, femeile, (niciodată însă nu s-a lăsat dominat sau influenţat în deciziile sale de femei), a fost, în acelaşi timp, un om profund credincios, chiar cu înclinaţii mistice.

A preluat tronul imperial la numai 19 ani, fiind în acel moment cel mai puternic om de pe planetă. Celebrele sale cuvinte „Pe pământurile mele soarele nu apune niciodată" trebuie luate în sensul propriu.

Numai că puterea sa cu adevărat planetară, nu a avut şi o corespondentă similară în Germania. Aici, el a trebuit să menajeze permanent pe principii electori şi marile oraşe, cu bancherii lor atotputernici, mai ales că preocupările sale externe (turcii aflaţi la graniţele Ungariei, şi conflictul cu Franţa) l-au ţinut departe de chestiunile „Germaniei".

Divizată, devenită un fel de câmp de luptă a marilor puteri, dispreţuită de acestea („Nu există naţiune mai dispreţuită ca cea germană! Italia ne numeşte bătaia de joc a Franţei şi Angliei", a spus-o Luther), întreaga Germanie s-a aflat astfel în aşteptarea unei voci, care să le trezească conştiinţa de sine".

În plan social însă, în Germania tensiunile se acumulaseră atât de mult încât ar fi fost nevoie de o scânteie ca să producă explozia: orăşenii, burghezia meseriaşii i-au urât pe principii,

laici şi ecleziastici, din motive specifice fiecărei categorii; mica nobilime, ruinată sau aproape ruinată, a urât profund marea nobilime, ea devenind o adevărată masă aflată, permanent în revoltă, faimosul „drept al pumnului", fiind singurul lor argument; poporul propriu-zis, lucrătorii, micii meseriaşi, mai ales ţăranii apăsaţi de impozite, *jefuiţi* de toţi, îndatoraţi la cămătari, i-au urât pe toţi. Dar în această ură socială generalizată, au *aşteptat* cu toţii, ceva, schimbarea care trebuia să vină, deşi fiecare având scopurile sau interesele proprii.

* * *

Pe drept cuvânt, în preajma apariţiei lui Luther şi a tezelor sale, în fond eminamente religioase, situaţia flln Germania a fost fără exagerare, adevărat Prerevoluţionară.

Iată, aşadar, cum o conjunctura generală, socială şi politică a asigurat succesul unui simplu demers religios al unui călugăr, la un nivel la care el însuşi nu şi l-a imaginat vreodată!

* * *

Interesant şi semnificativ este şi faptul că, de la momentul publicării tezelor lui Luther până la cel al ruperii totale de Biserică au trecut totuşi câţiva ani, timp în care acesta *şi-a manifestat pennanent respectul faţă de Biserică* (chiar şi faţă de Papă). În martie 1519, el a şi afirmat: „în faţa lui Dumnezeu şi a oamenilor, eu niciodată nu am vrut şi nici

nu vreau nici azi să atac Biserica romană şi pe Sanctitatea Voastră"!

A fost o tactică de simulare şi aşteptare sau o afirmaţie sinceră? Dificil de răspuns. Oricum, în acel an, el deja a fost depăşit de situaţie. În jurul lui se mobilizaseră tot felul de forţe şi elemente, pregătite să utilizeze ideile tânărului călugăr (încă) augustinian: mediile academice umaniste, nobilimea mică şi mijlocie, aceşti adevăraţi vectori ai naţionalismului german, ţărănimea etc.

Beneficiind de un asemenea sprijin popular masiv evident că şi Luther s-a radicalizat. Aflat practic în fruntea naţiei sale, el nu a mai avut vreo reticentă sau prudenţă, dacă acestea au existat.

O astfel de evoluţie a fost însă favorizată si de slaba reacţie a Papalităţii. Mult timp, Papa a fost convins, fie datorită unei informări deficitare, fie crezând in repetatele declaraţii pline de respect ale lui Luther, ca totul este numai o chestiune minoră rezolvabilă pe cale amiabilă. Este drept însă că şi dacă ar fi vrut sa acţioneze mai ferm şi decis, conjunctura politică l-a defavorizat, favorizându-l din contră, pe Luther. Moartea împăratului Maximilian a declanşat vârtejul combinaţiilor pentru coroana imperială, care a durat peste sase luni, iar Papa însuşi nu a agreat pe nici unul din cei doi candidaţi principali, Carol de Habsburg (Carol Quintul) şi Francisc I, regele Franţei. Ca urmare, el nu a avut cui să se adreseze pentru ca să fie contracarată sau chiar stopată din faşă acţiunea lui Luther.

Acum Luther a afirmat: „Biserica nu are decât un singur adevărat şef, Cristos! Nici Papa, nici conciliile nu au calitatea de a fi infailibile în materie de doctrină".

A fost momentul de răscruce, căci de acum el nu armai fi putut să dea înapoi (eventual), chiar dacă ar fi vrut.

„Zarurile sunt aruncate, nu mai vreau nici un fel de reconciliere cu Roma, în veci", a spus-o el.

Anul 1520 a fost anul în care au apărut cele trei cărţi fundamentale ale sale Manifest către nobilimea creştină a naţiunii germane, De Captivitate Babyloniae şi Libertatea creştinului.

Ele ilustrează perfect conţinutul doctrinei sale, deşi din cele trei lucrări, numai una singură (ultima) a abordat chestiuni de teologie şi doctrină, celelalte două nefiind altceva decât simple rechizitorii şi atacuri contra Papei, ca un fel de ordine de zi ale unui eventual conciliu, care să discute tezele sale: sacerdoţiul universal pentru fiecare individ, libertatea acestuia de a interpreta Evanghelia, eliminarea oricăror reguli de disciplină ecleziale şi a celibatului preoţiIor, eliminarea practicilor pioase, inclusiv a pelerinajelor, acceptarea a trei din cele şapte sacramente etc. În plus, şi aici a gândit foarte abil, a oferit germanilor, mai ales nobilimii şi orăşenilor motivul-cheie pentru a-i acorda un sprijin unanim, a interzis orice drept al Romei de a mai scoate bani din ţară şi de a controla episcopatul german.

În anul 1520, Papa a ripostat clar prin *Exurge Domine*, care a condamnat toate scrierile lui Luther, evident toate eretice, interzicându-i să mai predice sau să mai predea teologie, iar dacă nu retracta totul în două luni, ar fi urmat să fie excomunicat!

Şi aici s-a văzut, de fapt, ce a însemnat în fond mişcarea declanşată de Luther. Ea nu a fost o simplă mişcare religioasă, ci aşa cum s-a întâmplat în alte erezii din trecut, aspectul religios a devenit treptat doar un pretext, o haină ideologică,

în cel mai bun caz, care să ofere respectabilitatea necesară altor scopuri. Luther a devenit acum un simbol (naţional), dar unul mai degrabă politic, tezele sale, luate în parte, sau în ansamblul lor fiind în fond *ideologia* unei mişcări sociale si raţionale.

Aşa că, aflat pe culmea popularităţii şi gloriei, Luther a răspuns condamnării papale cu furie şi violenţă verbală.

Ca urmare, la 3 ianuarie 1521, o nouă bulă papală (*Decet Romanum pontificem*) l-a excomunicat şi a stabilit interdicţia pentru el în toate oraşele germane.

Dar lui Luther nu i-a mai păsat. Papa trebuie ars pe rug, a declarat el acum public.

Evident că nici nu a luat în seamă nici cuvintele, de-a dreptul profetice, ale lui Erasmus. „Mi-e teama că toată această afacere se va termina într-o zi într-un carnagiu atroce".

Oricum, de acum înainte, Luther şi doctrina Iui religioasă a devenit, de fapt, secundară în toată desfăşurarea evenimentelor din Germania!

* * *

Drumul lui Luther către Worms, pentru a apărea în fata Dietei de la Worms, a fost un imens triumf personal. Pretutindeni a fost întâmpinat cu un entuziasm popular ieşit din comun, entuziasm ce a fost marcat firește şi de atacarea şi jefuirea locuinţelor preoţilor. La Worms el nu a reuşit să convingă pe nimeni cu privire la ortodoxia tezelor sale, ceea ce oricum nu era cazul, astfel că atât excomunicarea, cât şi interdicţia sa au rămas valabile. Dar cine să mai pună în practică în Germania aceste decizii? Oricum, suveranul său di-

rect, principele Saxoniei, Frederic cel înţelept, nu a avut nici cea mai mică intenţie în acest sens. Mai mult chiar, nobilimea de Thuringia, cu acordul principelui, l-a adăpostit pe Luther în castelul Warburg. Luther a rămas aici zece luni, (sub alt nume). Aşadar, ca în cazul oricărui revoluţionar, Luther a avut şi el o perioadă de clandestinitate, când, practic nimeni în Germania, nu a ştiut dacă mai trăieşte sau nu.

În timpul acestei suficient de lungi izolări, Luther a traversat o nouă perioadă de angoase şi frământări, pe lângă apariţia primelor semne de deteriorare a stării lui de sănătate.

În tăcerea totală a acelui castel singuratic, în sălile a,e imense şi întunecoase, frământările sale au atins eseori un nivel paroxistic, chiar patologic, având ecvente halucinaţii; vechile sale „ispite" l-au asaltat din nou, inclusiv, după cum a spus chiar el, „focul devorant al cărnii". A trebuit să se apere de atacurile diavolului, după propriile sale mărturisiri, cu pumnii şi picioarele (la un moment, a aruncat cu călimara plină de cerneală după acesta!?)

În pofida acestor stări, el a terminat totuşi de tradus în germană *Noul Testament* (în trei luni, după spusele lui Melanchton); Vechiul Testament, deşi a avut colaboratori rabini, specialişti în ebraică, l-a terminat de tradus doar în 1534. Colaborarea cu aceştia se pare că nu a rămas fără urmări, căci după cum a fost deja sesizat „spiritul iudaic a triumfat în protestantism. O mare parte din sectele protestante sunt semi-iudaice" (B. Lazare). Chiar dacă ar putea fi eventual o exagerare, această realitate exista evident în tezele lui Luther.

Traducerea lui Luther fost un mare succes, datorită unui stil clar şi viguros, fiind de altfel considerată ca începutul limbii germane moderne.

În anul 1522, Luther a părăsit Warburg mergând la Wittenberg. Conjunctura generală l-a ajutat din nou: împăratul a fost ocupat cu diferitele probleme în afara Germaniei (a revenit în Germania doar în 1530), iar noul Papă, Clement al VII-lea, a fost şi prins în vârtejul situaţiei din Italia.

În acelaşi timp, suportul social şi politic al ideilor sale a căpătat o şi mai mare amploare, în centrul acestui sprijin aflându-se nobilimea mică şi mijlocie, care au „recunoscut" în Luther expresia noului naţionalism german. Un Crotus Rubianus i-a scris atunci: „Martin te numesc Părintele Patriei. Meriţi să ti se ridice o statuie de aur, ţie, care ai avut primul curajul să te faci reprezentantul unui popor sufocat de greşeli criminale! iar Martin Luther i-a răspuns cu mândrie: „M-am născut pentru germanii mei, şi pe ei vreau să-i servesc!" Un mesaj pur politic!... Ce distanţă infinită faţă de mesajul Iui Isus care este adresat *oamenilor* sau de afirmaţia Sa: «împărăţia mea nu se află pe acest pământ!...».

Unde mai erau aici frământările interioare în dorinţa sa de a afla Adevărul, de a reforma omul pe dinăuntrul său? Cine mai a fost preocupat de aşa ceva în acel vârtej: oricum, nici nobilimea, nici intelectualii vremii nu au avut în vedere în demersul lor aşa ceva.

Nu este de mirare că „Luther a devenit cel mai celebru om din Germania", după cum a scris în 1518, un notar din Nürenberg. Cultul personalităţii sale s-a generalizat, căpătând, ca de obicei în aceste cazuri, forme ce au vizat absurdul. Unul din primii săi partizani a afirmat nici mai mult

nici mai puţin că, tezele sale au devenit cunoscute, în mai puţin de o lună în întreaga creştinătate! Iar afirmaţii de genul „Heraldul Adevărului", „Trâmbiţa Evangheliei", sau că însuşi Sfântul Paul vorbeşte prin gura lui Luther au devenit deja lucruri comune.

Tendinţele naţionaliste nu au fost însă cele mai grave consecinţe ale punerii în aplicare a ideilor sale. Mult mai grave prin consecinţe au fost mişcările sociale izbucnite acum, tezele sale fiind permanent invocate. Ca de obicei, în astfel de situaţii au apărut lideri care '-au depăşit prin radicalism, pe Luther.

Zwingli a fost unul din aceştia. La Zwickau (oraş în Saxonia), un fost călugăr franciscan, Thomas Miinzer a proclamat pur şi simplu „împărăţia lui Cristos", el însuşi, ca şef al ei, fiind înconjurat de 12 apostoli şi 72 de discipoli, propovăduind dreptul fiecărui creştin de a fi inspirat de Sfântul Duh, fraternitatea universală, comunitatea de avere, exproprierea celor bogaţi, botezul la vârsta adultă, s.a.m.d.

A fost un prim avertisment pentru Luther, însă deocamdată autoritatea sa în Germania a fost imensă. Dietele succesive (1522,1524) au refuzat pur şi simplu să accepte aplicarea deciziei de la Worms, cu privire la Luther! La 2 octombrie 1524 el a renunţat la veşmântul de călugăr augustinian, pe care îl îmbrăcase la 19 ani, semnând astfel ruptura sa totală şi definitivă cu Biserica...

* * *

Dar noua realitate, pe care o „crease" prin ideile sale, l-a izbit însă în faţă. Revolta ţărănească din 1524 nu a fost o simplă revoltă ţărănească, ca atâtea altele, devenite banale în

Germania, ci a fost o mişcare socială, de proporţii, condusă de o ideologie proprie, preluată din ideile lui Luther. Desigur că ţăranii nu i-au cunoscut tezele în fondul lor. Fiind propagate în întreaga ţară de predicatorii populari, ei au înţeles câteva lucruri simple, dar suficiente pentru ei pentru a se pune în mişcare: libertate, denunţarea abuzurilor celor bogaţi şi necesitatea de a fi aplicate principiile evanghelice, ceea ce a însemnat şi împărţirea averilor etc. Mişcarea a căpătat amploare antrenând şi nobilimea, mare şi mică, anabaptişti s.a.m.d. Ei nu au mai atacat ca până atunci proprietăţile preoţilor, ci şi cele ale nobilimii. „înainte fără milă! Sabia voastră să se umple de sânge cald ! a fost îndemnul lui Muntzer, şeful anabaptiştilor!

Riposta a fost însă teribilă. Muntzer a fost înfrânt» decapitat, iar 20.000 prizonieri au fost ucişi cu toţii din ordinul ducelui de Lorena.

În faţa unui asemenea fenomen, Luther a avut o atitudine de-a dreptul tristă pentru el, ca om al credinţei. El a încurajat pe marii seniori să-i zdrobească fără milă pe ţăranii revoltaţi: „Dezlănţuiţi-vă, dragi seniori, salvati-vă! Exterminaţi-i, decapitaţi-i, ca nici unul să nu mai existe! Trăim în timpuri atât de extraordinare, încât un prinţ poate să merite cerul prin vărsare de sânge, mai mult decât unul care se roagă" (!?) ş.a.m.d.

Nu este de mirare că mulţi oameni, mai ales cei simpli, s-au crezut trădaţi de Luther şi au adoptat o atitudine de cvasi totală indiferenţă faţă de religie, de felul Bisericii căreia îi aparţin. Şi astfel aplicarea principiului *cuius regio, huius religio* s-a realizat fără probleme în toată Germania, permiţând difuzarea protestantismului.

Luther a simţit această schimbare de atitudine, suferind pentru ceea ce s-a întâmplat: „De câte ori diavolul m-a asaltat, sugrumându-mă până la moarte, reproşându-mi mereu că revolta ţăranilor a fost consecinţa predicilor mele!"

Cuvintele lui Erasmus „Tu nu ai vrut să-i recunoşti pe creatorii de revolte, dar ei te-au recunoscut pe tine"!? s-au dovedit din nou profetice, iar Luther nu le-a mai uitat de această dată.

Revolta ţăranilor a avut darul să producă o clarificare esenţială pentru Luther: de acum înainte el s-a plasat alături de cei puternici, seniori şi principi, deşi a mai continuat să critice unele abuzuri sau excese ale acestora. „Simţământul meu este limpede pentru mine, a afirmat el într-o scrisoare, mai bine moartea tuturor ţăranilor, decât a prinţilor", sau, în altă parte „Răscoala este mai rea decât moartea!" Cuvintele de mai târziu ale lui Goethe că este de preferat , o nedreptate, decât dezordine" îşi au sorgintea într-o astfel de „tradiţie" luterană.

De acum regii şi marea nobilime au înţeles că adoptând luteranismul puteau să-şi atingă ţelul esenţial: „învăţătura" lui Luther autorizându-i să devină şefii Bisericii în statele lor şi deci să dispună cum vor de averile Bisericii, fără a se teme de a fi excomunicaţi si rămânând totuşi creştini.

Semnalul pe acest drum a fost dat chiar de oamenii Bisericii: Marele Maestru al Ordinului Teuton, Albert de Brandemburg, după ce s-a consultat cu Luther, s-a decis mai întâi să renunţe la călugărie, şi astfel să preia, sub titlu personal şi gratuit, toate domeniile ordinului! Apoi, conformându-se unui alt sfat al lui Luther, s-a căsătorit. Si astfel a fost fondată dinastia de Hohenzollern şi ducatul

Prusiei! în Pomerania, episcopii au urmat exact acelaşi „model", transformându-se în seniori laici.

După ei au urmat „valul" principilor laici, care au trecut la luteranism, fenomenul devenind general în toată Germania, ce a ajuns astfel o ţară protestantă (luterană)!

Iniţial Luther a respins categoric existenţa Biserica, ca instituţie temporală şi ierarhică.

Numai că, din 1425, el şi-a modificat din nou poziţia în acest sens: „Evanghelia nu înseamnă să laşi în libertate fiarele sălbatice, să le permiţi să sfâşie şi să muşte". Trebuie deci să se recurgă la stat, pentru a împiedica excesele şi pentru a educa poporul: „Trebuie să îi impui credinţa exterioară prin lege şi sabie". În acest caz, principii care exprimă „voinţa divină": trebuie să impună învăţătura unei singure doctrine", ca fiind „garanţii Adevărului".

Primul care „a răspuns" a fost principele elector al Saxoniei. În 1525 el a impus în propriul stat luteranismul, în fond, Biserica saxonă; exemplul său a fost urmat de toţi ceilalţi principi luterani.

Şi astfel, autoritatea unui Papă ca şef al Bisericii universale, a fost înlocuită cu autorităţi laice, şefi de biserici zonale, iar Biserica sfinţilor a fost înlocuită cu Biserica prinţilor, Biserica invizibilă, cu Biserica de stat. După cum a remarcat chiar un mare teolog protestant (Harnack): „Reforma s-a încheiat într-o contradicţie".

* * *

În fine, ducându-şi până la capăt aplicarea propriilor sale idei, în anul 1525 Luther s-a căsătorit. A avut copii şi a dus o viaţă de burghez aşezat. Erasmus, cu ironia lui teribilă, a

comentat sec căsătoria lui Luther ca fiind o „tragedie terminată într-o farsă"! De altfel însuşi Luther a mărturisit într-un acces de sinceritate: «Prin această căsătorie, m-am coborât până la un temenea nivel încât îngerii ar trebui, cel puţin aşa sPer, să râdă, iar toţi demonii să plângă".

De acum, deşi a fost mereu înclinat spre violenţe verbale, el nu a mai „iertat pe nici unul din adversarii Sai, oricare a fost el Zwingli, Muntzer, Henric al VIII-lea sau Papa nu au scăpat de diatribele sale pline de cele mai dure expresii. Henric al VIII-lea a fost pentru el „tatăl porcilor şi al măgarilor", iar Papa, „Anticrist", sau „gură plină de minciuni" etc, şi încă acestea au fost dintre cele mai „elegante" şi reţinute epitete folosite de Luther.

Luther a fost în mod indiscutabil un mare orator un adevărat maestru al cuvântului, mereu găsind expresii, formule şi imagini pregnante şi sintetice, care s-au impus şi au rămas în mintea şi inima ascultătorilor. Capacitatea lui de convingere a considerat că o are de la Cristos: „ceea ce predica nu venea de la el, ci de la însuşi Cristos", a afirmat-o el. Scriitor neobosit, în pofida vieţii sale agitate, opera sa numărând peste 100 de titluri, în afara celor şase tomuri de *Corespondenţă* şi de *Vorbe la masă*, culese de alţii; poet, cele 37 de imnuri şi cântece ale sale fiind impresionante, erudit şi filosof atunci când a fost necesar. Acesta a fost Luther în plină maturitate, un simbol şi speranţa întregii Germanii.

Un om cu adevărat de excepţie, aşa că nu poţi să nu te întrebi cum a fost posibil ca, având atâtea calităţi, să se dedice unei enorme erori?!

* * *

Confesiunea de la Augsburg, al cărei autor, Melanchton, a atenuat multe din asperităţile maestrului şi multe alte lucrări (Tratatele asupra liberului arbitru, asupra Liturghiei, asupra vieţii monastice etc. ca şi cele două *Catehisme*) au cristalizat în forme cvasi definitive luteranismul.

În ce constă deci esenţa sa şi prin ce se îndepărtează el de învăţătura Bisericii?

Ruptura de ortodoxia credinţei se produce arunc când este abordat destinul omului şi relaţia lui cu Dumnezeu. De fapt, de aici a şi plecat Luther. Obsedat să-si rezolve propriile sale probleme interne, angoasele si incertitudinile sale, el nu a ezitat să se îndepărteze de învăţătura Bisericii. Şi aşa cum s-a întâmplat în oricare erezie, odată declanşată ruptura, prin forţa logicii interne proprii a noului sistem el a ajuns la concluzii mereu mai depărtate de învăţătura Bisericii.

De la căderea lui Adam, toţi oamenii se nasc în păcat, iar acest păcat originar ar fi fost îndeajuns ca omul să merite moartea eternă. Omul este atât de grav afectat de păcat încât este incapabil să se mântuie el însuşi. Astfel, Luther a respins categoric *liberul arbitru*, această respingere fiind adevăratul punct de plecare al întregii sale doctrine.

În *Confesiunea de Ia Augsburg* a apărut totuşi o nuanţare a acestei respingeri categorice a liberului arbitru al omului în opera Mântuirii, acceptându-se ideea unei „justificări civile" prin acţiunea libertăţii omului, care totuşi este incapabilă să-i asigure „justificarea prin Duh", singura care îl duce la Mântuire.

Învăţătura Bisericii afirmă şi ea incapacitatea omului de a trăi fără a păcătui şi de a ajunge singur la Mântuire, dar adaugă că omul are libertatea să accepte sau nu ajutorul divin, iar prin efortul său pe acest Pământ, prin *faptele* sale, el

obţine merite, care unite cu cele ale lui Cristos, îi permit să fie mântuit.

Şi aici, în ceea ce priveşte *faptele*, divergenţa dintre luteranism şi învăţătura Bisericii este si mai netă. Formula cunoscută „Mântuire prin credinţă, fără fapte", nu exprimă totuşi doctrina luterană. În primul rând pentru că Luther nu a adoptat o poziţie clară în acest sens: uneori el a prezentat faptele bune drept o temelie a credinţei alteori le-a definit ca fiind o consecinţă a credinţei (în *Confesiunea din Augsburg*); şi, mai frecvent, el a afirmat că o faptă în sine nu este nici bună, nici rea, valoarea sa depinzând de credinţa celui care o înfăptuieşte. O teză care, în mod evident, interpretată larg, poate duce la o perfectă lipsă a moralei!...

Oricum, Luther a avut permanent în minte ideea că în raport cu greutatea păcatului, aceste fapte sau merite ale omului sunt simple paleative.

Singurul lucru ce poate înfrânge moartea, prin Mântuire, este Harul, unica si irezistibila forţă care-l conduce pe om spre bine, *fie că este păcătos sau nu.*

Dar, indiferent ce face omul pentru a fi „îndreptăţit", pentru a merita Mântuirea, el nu poate obţine nici Harul şi deci nici Mântuirea. De la începuturile timpului Dumnezeu acordă sau refuză Harul, deci Mântuirea, după raţiuni ce rămân cu totul necunoscute omului. Teza *predestinării*, pe care Calvin a şi pus-o deschis la temelia întregului său sistem a împărtăşit-o şi Luther dar în felul său propriu, plin de (noi) frământări şi nelinişti interioare: „gândirea predestinării este ca un foc de nestins; cu cât mă gândesc la toate aspectele, cu atât sunt mai disperat , a mărturisit el.

Soluţia găsită de el a devenit fundamentul doctrinei sale: Iubirea lui Dumnezeu, iubire pe care Dumnezeu o oferă omului *în mod necondiţionat!*

Aşadar, omul este *îndreptăţit* spre Mântuire, nu printr-un efort propriu de a se transforma pe sine însuşi în interior, ci pentru că Dumnezeu însuşi îl acoperă într-un fel de văl al iertării, prin meritele infinite ale lui Dumnezeu! Omul trebuie doar să urmărească să participe la meritele lui Cristos; or, aceasta se poate face doar prin *credinţă.*

Pentru Luther a fost soluţia perfectă: Dumnezeu îi oferă omului iubirea Sa *în mod necondiţionat*, prin sacrificiul lui Cristos, omul netrebuind să facă altceva decât *să creadă!* De acum toate frământările şi disperările sale că nu are cum să-şi depăşească condiţia de om, idee terifiantă pentru el, fiind şi călugăr, au dispărut. A dispărut deci groaza că nu poate fi mântuit, dar şi „obligaţia" de a avea *fapte* care să-l fi îndreptăţit la Mântuire! Ce uşurare să înţeleagă în fine că nu contează nimic din ceea ce poate face omul, *inclusiv faptele bune*, nu au vreo valoare în opera de mântuire! Singurul lucru ce trebuie să-l faci este... să crezi!

Dar ce a înţeles de fapt Luther şi luteranismul prin a crede, prin credinţă? Dificil de dat un răspuns, pentru că oscilaţiile gândirii lui Luther în acest sens sunt derutante.

Oricum, ea nu reprezintă ceea ce afirmă de veacuri Biserica, supunerea faţă de învăţăturile Bisericii şi acceptarea totală a adevărurilor relevate, pe care ea, ca depozitară a lor, le oferă.

Este mai degrabă o convingere fermă că din moment ce Dumnezeu *iartă toate păcatele omului*, în numele lui Cristos, omul trebuie numai să te abandoneze total în mâinile Lui. Aceasta înseamnă *credinţa* în sensul înţeles de Luther, care

devine astfel *garanţia* Mântuirii! Deci convingerea „îndreptăţirii", înlocuieşte practic oricare efort al omului. Nu mai este departe până la afirmarea, desigur oarecum exagerată, că dacă „crezi poţi să faci ce vrei".

În acest fel, luteranismul care neagă liberul arbitru al omului, acordă omului, aflat în îngrozitoarea servitute impusă de păcat, o libertate totală, suverană!...

Pe bună dreptate, poţi fi şocat de o astfel de logică. Bossuet a fost unul care a atras atenţia asupra ei: Luther a criticat violent indulgenţele, faptul că oamenii au crezut (că ele sunt garanţia Mântuirii) dar, în acelaşi timp el a fost autorul învăţăturii prin care Mântuirea este garantată ... doar *crezând*!...

Dar Luther nu a fost omul care să se lase împiedicat de astfel de contradicţii, dacă soluţia i-a adus liniştea proprie! Acum a „ştiut" că dacă el crede (şi a crezut cu adevărat) este mântuit!

Evident prin logica dezvoltată din această idee nu mai sunt necesare nici Tradiţia, nici Biserica, doar Biblia. Ca urmare, dată fiind inutilitatea Bisericii, eliminarea oricărei necesităţi de a se supune unor reguli sau ierarhii a venit de la sine. O altă mare uşurare pentru călugărul Martin Luther!

Fiecare poate să extragă reguli de viaţă din Biblie deoarece pe fiecare om îl conduce Sfântul Duh. A apărut astfel noua teză a *liberului examen.*

Întreg echilibrul creştinismului a fost dislocat: Pentru Biserică, în centrul credinţei se află Fiul întrupat, Biserica fiind mărturisitorul ei etern, în timp ce luteranismul are în centru certitudinea proclamată, particulară, subiectivă, că fiecare om, în mod personal, este mântuit prin Cristos. Astfel

au dispărut dintr-odata dogme, disciplină, rămânând doar o experienţă proprie, interioară, de eliberare spirituală.

Evident că astfel cultul sfinţilor nu mai are vreo raţiune de a exista, constând doar si numai în căzul luteranismului propriu-zis, din exemple morale; este inutil si cultul Fecioarei Maria, deşi Luther a continuat totuşi să o venereze. Iar cum numai credinţa este singura care îndreptăţeşte accesul la Mântuire, Sacramentele nu mai sunt necesare, deşi Luther nu le-a respins chiar total. El a afirmat că importanţa lor vine de la faptul că au fost instituite de însuşi Cristos, însă sunt doar simple ‚semne", simboluri, care atestă că cel care le primeşte are credinţă şi nu că ajută la obţinerea Harului. De altfel Luther a păstrat doar trei dintre cele şapte Sacramente, *Botezul* (*Confesiunea din Augsburg* îl menţine ca fiind necesar pentru copii, ceea ce este iarăşi o lipsă de logică în sensul doctrinei luterane, căci botezul nu poate fi acordat cuiva care este incapabil să aibă, în mod conştient, credinţa; menţinerea sa a fost impusă pentru a se da o replică anabaptismului!); *Penitenţa*, ce a fost redusă la un simplu elan interior, îndreptat către Dumnezeu şi umilinţă, mărturisirea păcatelor (spovedania) nemaiavându-şi rostul, căci prin definiţie, omul continuă să comită păcate, iar cum absolvirea de păcate nu depinde de om, fiecare individ, poate putând să o ofere altuia, căci ambii sunt mărturisitori ai Sfântului Duh; *Euharistia*, a fost total modificată în esenţa sa, iar dacă Luther i-a dat o importanţă mai mare faţă de toate celelalte curente şi secte protestante (şi neoprotestante), el nu a acceptat că în Euharistie se produce *transsubstanţierea*, ci doar o *consubstanţierea* (Cristos este Prezent *alături* de pâine şi nu *în* pâine).

Celelalte sacramente au fost total eliminate, ca fiind fără nici o valoare religioasă, ca de exemplu: eliminarea Sacramentului căsătoriei, acceptând divorţul şi în plan „religios".

În fine, din cultul Bisericii nu a mai rămas mare lucru: câteva sărbători liturgice, Liturghia a fost limitată doar la o predică, cântece (psalmi) si celebrarea Cinei, din care a fost eliminat orice aspect care ţine de mister; celelalte practici religioase: penitenţa, pelerinajele, venerarea moaştelor etc. fireşte că au fost total eliminate.

Desigur că diferitele aspecte ale luteranismului se pot discuta pro şi contra, dacă sunt sau nu în dreapta credinţă, însă în patru puncte fundamentale, el (şi toţi cei ce i-au urmat) rămân simpli eretici, neexistând niciun fel de posibilitate de compromis cu Biserica: atotputernicia păcatului originar; îndreptăţirea prin credinţă; rolului Sacramentelor; respingerea autorităţii Bisericii.

* * *

Drama lui Luther, ca om, a devenit teribilă chiar în momentul în care, în culmea succesului, a definitivat luteranismul din toate punctele de vedere: doctrinar şi instituţional.

Acum Luther s-a aflat angajat într-o acerbă luptă în apărarea propriei sale învăţături, faţă de tot felul de modificări, distorsionări, exagerări, radicalizări venite din partea multora, inclusiv a unor discipoli apropiaţi ai lui'

Mai întâi a trebuit să se apere de umanişti. Pe Erasmus, de exemplu, l-a calificat cu obişnuitele violente epitete, (ele au fost culese cu pioşenie de discipolii săi în *Vorbe la masă*): „ÎI

urăsc pe Erasmus. până la ultima sa suflare. II urăsc din străfundul inimii mele... Ascultaţi-mă si fiţi martorii mei: îl consider pe Erasmus ca cel mai mare duşman al lui Cristos, aşa cum nu a mai fost vreunul de o mie de ani!"

A trebuit să se apere contra anabaptismului reînviat, care a făcut din Strasburg centrul lor, unde cei 144.000 de „aleşi" (numărul din *Apocalipsă*) s-au reunit pentru a inaugura noua „vârstă de aur".

A trebuit să se apere contra unor discipoli ai săi, ca Johan Agricola, dar mai ales contra altor „profeţi" si reformatori, care inspiraţi de ideile lui Luther, le-au transformat în propriile lor idei în cadrul protestantismului.

Unul din ei, amintit deja, elveţianul *UIrich Zwingli*(1484-1531), un fost preot devenit „protestant", care şi-a început „lucrarea" prin obişnuitele atacuri contra indulgenţelor, după care a creat o doctrină proprie, impusă ca religie oficială a cantonului elveţian Ziirich.

Zwinglianismul a dus la limita extremă ideile Iui Zwingli. Prin aceiaşi interpretare proprie a Bibliei, fiecare individ îşi poate face o teologie privată, personală, iar tot ceea ce nu apare a fi menţionat expres m Biblie nu există! Zwingli a acceptat doar două Sacramente, (aflate în *Noul Testament!*) Botezul şi Cina, ca simple rememorări sau comemorări.

A tranşat rapid problemele cu care Luther însuşi se luptase atâta timp: omul nu este liber, Dumnezeu este autorul binelui şi răului, deci răul nu este un păcat, Caci intră în planul divin; păcatul este, în esenţă, partea animalică din om, contra căreia nu ai cum lupta.

Zwingli a respins categoric existenţa Bisericii şi rarhia ei, dreptul ei de a decide în materie de dogmă, morală, cult, dar dând dovadă de spirit practic, fiind totuşi elveţian, el nu a

făcut greşeala lui Luther de a se dezinteresa de problema instituţiei ecleziastice. Asa că Zwingli a creat o *Biserică de stat*, condusă de laici si controlată de ei (Consiliu civil). În acest fel, prin Biserica-stat, teologia s-a confundat perfect cu politica, ceea ce nu a fost uitat ulterior de Calvin.

De altminteri, de la începuturile sale, odată deschisă calea liberului examen al Bibliei, protestantismul s-a împărţit în tot felul de entităţi, mai mult sau mai puţin locale.

Luther i-a atacat pe toţi aceştia cu violenţa-i caracteristică ca fiind duşmani ai învăţăturii sale: „nebuni", „servitori ai Satanei", „duşmani ai lui Cristos" ş.a.m.d.

„Pe capul meu stă Papa; în spate am pe sacramentari şi anabaptişti, dar voi merge singur contra lor; îi provoc la luptă; îi voi călca în picioare!", a afirmat el vajnic.

Şi astfel, spre anul 1530, în momentul în care Luther a crezut că poate trăi liniştit, încheindu-şi opera şi atingându-şi obiectivul, Luther şi-a văzut doctrina ameninţată de peste tot de multe şi grave devieri.

Acum s-a impus ideea necesităţii unei *organizări instituţionale*, la care Luther, prea preocupat de frământările sale proprii, nu se gândise niciodată în mod concret. Sarcina i-a revenit lui *Melanchton* (1497-1560), care însă, deşi unul din primii prieteni şi discipoli ai lui Luther, s-a îndepărtat de ideile maestrului, apropiindu-se în schimb, chiar în puncte esenţiale, de învăţătura Bisericii, cu care, de altfel, a sperat mereu să nu se ajungă la o separare.

Noua organizare s-a bazat pe patru idei fundamentale: autoritatea completă a puterii laice, asupra vieţii religioase în fiecare din statele lor; această autoritate, puterea laică o poate delega unor persoane stabilite, („vizitatori"), cărora Melanchton, le-a stabilit instrucţiuni precise; în zonele rurale,

parohiile au fost organizate după principii mai stricte în jurul unui pastor, dar în cele din zonele urbane, organizarea a fost ceva mai democratică, prin colaborarea şi decizia laicilor, „magistri" aleşi. Controlul civil asupra tuturor domeniilor „Bisericii" a devenit cvasi total. A fost înfiinţat *consistoriul*, un organism permanent format de ecleziastici şi laici desemnaţi de principe, cu autoritate asupra tuturor parohiilor, care numeşte pastorii sau îi confirmă pe cei aleşi şi veghează asupra purităţii credinţei. După moartea lui Luther, consistoriul a primit dreptul de a decide în probleme de doctrinare, devenind astfel un fel de conciliu, putând stabili dogme, devenite oficiale şi obligatorii. În ultimă instanţă şi aceasta este o altă lipsă de logică a luteranismului, având în vedere că însuşi Luther fusese cel ce a afirmat teza acţiunii libere a Cuvântului asupra sufletului fiecărui individ.

Şi astfel luteranismul a ajuns la un paradox total: născut prin atacul contra Bisericii Romei, el a ajuns să copieze „Roma împotriva căreia se ridicase, *formând Biserici regulate şi suverane,* formule de credinţă şi transmiţând copiilor, prin educaţie şi învăţământ, doctrine *impuse*, exact la fel ca doctrina catolică" (Baudrillart)!...

* * *

Între anii 1531-1535, s-a consumat în Olanda protestantă un nou episod din evoluţia anabaptismului. Această mişcare a devenit un fel de manifestare mesianică, apocaliptică, un fel de adventism revoluţionar.

Timp de 18 luni, din nou acelaşi Münster, numit acum când „Muntele Sionului", când „Ierusalimul noilor israeliţi", a

devenit o republică pur comunistă, prin aplicarea principiilor „evanghelice".

O aberaţie socială de-a dreptul caricaturală, avându-l în frunte pe Johann von Leyde (constatând că numărul bărbaţilor a fost prea mic, pentru a asigura procrearea şi continuitatea noilor „israeliţi", acesta a decis poligamia obligatorie iar ca să dea un exemplu personal s-a căsătorit cu 16 femei)!

Culmea este că o asemenea aberaţie, chiar o formă de demenţă colectivă, s-a răspândit la Amsterdam, în Frizia, unde anabaptismul s-a amestecat cu vechii adamiţi, la Liibeck etc. La un moment dat a părut că întreaga Germanie a ajuns în pragul nebuniei acestei catastrofe. Reacţia principilor a fost însă teribilă, declanşând împotriva lor o represiune îngrozitoare: Johan de Leyde şi doi din discipolii săi au murit în chinuri atroce, cadavre'e lor fiind închise în cuşti de fier ridicate în vârful clopotniţe' catedralei, unde au rămas mult timp.

Luther a urmărit atent toate aceste evenimente, în care a văzut un simptom al unei crize grave. De acum a început să-şi pună întrebarea că dacă nu cumva el ar fi vinovatul. Într-adevăr, tot ce ieşise din întreaga învăţătura a lui Luther nu a fost decât violenţă, sânge, distrugeri, revolte, războaie.

Acum a reuşit să înţeleagă un fapt de altfel relativ simplu: răspândindu-se tot mai mult, în loc ca învăţătura să-i transforme interior pe oameni, cum a sperat realitatea, a fost cu totul alta: „Toţi evanghelizatorii noştri sunt mai răi ca cei dinainte", a constatat el în 1525, sau: „Acum ţăranii noştri nu se mai tem nici de infern, nici de purgatoriu. Grosolani, insolenţi, lacomi, ei proclamă: *noi credem*, este suficient!", etc. Aceleaşi constatări le-au avut şi alţii lideri ai luteranismului.

Melanchton este cel care a tras concluzia fundamentală: „Toată apa Elbei nu ajunge pentru a plânge nenorocirea «Reformei»!

Luther a început cu adevărat să resimtă un acut sentiment de culpabilitate. Avertismentele lui Erasmus, pe care îl atacase atât de violent, trebuie să-i fi revenit în minte. Erasmus îi atrăsese atenţia încă de la început că din învăţătura sa va apărea „o rasă fără ruşine, anarhică, insolentă si care se va ridica contra ta". Admonestările făcute de Luther nu au mai avut efect, căci i s-a răspuns pur şi simplu cu propriile sale teze: „Tu ne-ai învăţat că omul nu este capabil să facă nici bine, nici rău, dar că este justificat în fata lui Dumnezeu!". Furia lui Luther a fost teribilă şi ea s-a revărsat asupra tuturor: femeile germane (au devenit „prostituate fără ruşine"), studenţii, („din două mii dacă sunt abia doi sau trei buni"), ţăranii si orăşenii, „beţivi vicioşi"), Witenberg, locul „iluminării" sale, devenit „o Sodoma şi Gomora" etc.

O confesiune amară făcută de Luther lui Melanchton este de-a dreptul profetică: „Câţi alţi învăţători» vor fi în secolul următor? Confuzia va atinge culmea. Nimeni nu va mai vrea să se lase condus de altul sau de alte opinii. Fiecare va vrea să fie propriul său rabin (învăţător). Câte scandaluri imense vor urma!"

* * *

Ultimii ani din viaţă ai lui Luther au fost sumbri si dureroşi, şi nu numai în plan personal, datorită deteriorării sănătăţii sale, cât, mai ales datorită noului val de îndoieli care l-au asaltat din nou.

Conciliul de la Trento a dat o nouă vigoare Bisericii contra căreia el se ridicase cu 30 de ani mai înainte. Biserica a fost acum pregătită de ofensivă. Compania lui Isus a intrat în acţiune. Iar mai grav, Luther a început să se întrebe dacă, de fapt, nu a ajuns să fie doar şeful unei secte, cu o autoritate discutabilă!...

Felul său de a fi a devenit greu de suportat chiar şi de apropiaţii săi, chiar dacă a avut şi momente de seninătate şi bucurie, în care a compus cântece, imnuri, pline de tandreţe, s-a jucat cu copiii, cu animalele etc.

Furia bătrânului Luther a căpătat amploare. In primul rând, fireşte Papa, cel „care imprimă preoţilor semnul Bestiei", „mai bine aş fi fost peştele curvelor! decât să fi celebrat Liturghia timp de 15 ani. Universitatea este un „templul al lui Moloch" şi chiar în ultima lucrare a sa, publicată în 1546, el a cerut turcilor să îi alunge pe toţi evreii din imperiul lor.

În noaptea de 17-18 februarie 1546, Martin Luther a murit. Ultimele sale cuvinte, pe care le-a repetat de 3 ori, au fost cele din *Evanghelia după Ioan*: „Dumnezeu a iubit atât de mult oamenii încât şi-a dat pe Fiul său unic, ca toţi care cred în El să nu piară şi să aibă viaţă veşnică".

Însă, pe peretele de lângă patul său, unul din medici a găsit zgâriată, de mâna muribundă a lui Luther cuvintele:

„*Pestis eram vivus, moriens cro mors, papa*: „Viu, am fost ciuma ta, mort voi fi moartea ta, papă!"

Ultima sfidare, ultima injurie şi ultimul neadevăr!

* * *

Calvinismul, deşi este un termen pe care unii teologi protestanţi nu îl acceptă, se aplică sistemului pus la punct în teorie şi practică de francezul Calvin.

Reprezentând a doua generaţie de protestanţi după Luther, Melanchton, Zwingli, Calvin s-a folosit de ideile lor (concepţia asupra naturii umane şi rolul credinţei, de la Luther; exaltarea sistematică a lui Dumnezeu de la Zwingli; elemente ale doctrinei Euharistei de la Melanchton; „teoria" Bisericii de la Bucer etc.) dar el a realizat o sinteză ce a purtat amprenta unei gândiri puternice şi originale. Fundamentul a fost Biblia.

Pentru el, nimic nu există şi nu trebuie să se opună textului acesteia, mesajului ei *autentic*. Dar cine să fie garantul aceste autenticităţi? Pentru un credincios al bisericii, Biserica şi magisteriul ei infailibil, sunt garanţia: „Nu aş crede în Evanghelie, dacă nu aş crede în Biserică", a spus Sfântul Augustin!

Calvin, ca toţi ceilalţi protestanţi, a respins evident o astfel de garanţie. Pentru ei, numai omul iluminat, firește, fiecare în parte, de Sfântul Duh, este singura garanţie: „Fiecare protestant este un papă cu Biblia în mână".

Această teză, devenită dogmă absolută, este însoţită într-un mod ciudat de cea a libertăţii interpretării fiecărui om (interesant a fost faptul că, atunci când a fost vorba să accepte în practică o astfel de libertate, ca în cazul lui M. Servet, Calvin a reacţionat dur, condamnându-l (la moarte, pentru că şi-a luat libertatea să-i contrazică ideile!).

Punctul de pornire al sistemului său a fost preluat de la Luther. Mai întâi, păcatul originar: „omul este o maimuţă, o bestie nedomolită şi feroce, un gunoi"; omul tinde „în mod obligatoriu spre rău", natura umană fiind total coruptă. Omul

nu are cum să scape de povara păcatului, deoarece nu este liber, fiindu-i imposibilă lupta proprie contra păcatului. Aşadar un sclav al unei fatalităţi, omul nu are, prin el însuşi, nici un fel de libertate!

Pentru Calvin există însă o şansă: Mântuirea, care este inaccesibilă omului prin propriile sale forţe, poate să-i fie acordată de Dumnezeu, evident cu aceeaşi condiţie ca şi la Luther: să creadă. Justificarea prin credinţă a lui Calvin este aceeaşi ca si la Luther.

Spre deosebire însă de Luther, care a descoperit toate acestea printr-o experienţă proprie şi a eliminat liberul arbitru al omului ca urmare a unei trăiri personale, Calvin a făcut-o din alt motiv: măreţia lui Dumnezeu.

Astfel omului nu i se poate recunoaşte nici cel mai mic merit, căci altfel asta ar fi însemnat să „umbreşti gloria lui Dumnezeu şi să te ridici contra Lui" (?!)

De aici până la a atinge o adevărată plăcere, aproape sadică, de a călca în picioare omul în întregul său a mai fost doar un pas foarte mic: Dumnezeu este totul, omul este nimic, iată principiul Ia care Calvin nu a renunţat niciodată!

Într-un asemenea sistem, ideea *predestinării* omului a apărut ca logică, ea devenind teza calvinismului (Luther a perceput-o numai ca o consecinţă logică a sistemului său, din moment ce a respins liberul arbitru, dar Melanchton, care i-a înţeles caracterul „atroce" pentru om, a renunţat la ea definitiv).

Deci, indiferent ce face omul prin gând, voinţă, fapte, toate acestea sunt „decise" din eternitate de către Dumnezeu. Mântuirea eternă depinde numai şi numai de voinţa lui Dumnezeu.

„Noi numim Predestinare Cuvântul Sfânt, etern al lui Dumnezeu, prin care El a determinat ce trebuie să facă fiecare om. Căci nu i-a creat pe oameni la fel, pe unii îi alege pentru viaţa eternă, pe alţii pentru damnarea eternă...".

O teză pe care însuşi Calvin a considerat-o teribilă, dar este o lege imuabilă, căreia nimeni nu-i poate scăpa: „Orice fac oameni, şi chiar diavolii, Dumnezeu ţine cârma".

Ne aflăm aici la antipodul doctrinei Bisericii, doctrina bunătăţii lui Dumnezeu, a judecăţii care răsplăteşte pe fiecare pentru eforturile şi meritele lui...

Acum apare o altă problemă: „predestinaţii", adică „aleşii", de acord, dar după care criterii? Nimeni nu Ştie. Calvin, în loc de răspuns, a replicat cu sarcasm chiar: „Dar cine eşti tu?..." Dacă omul îşi manifestă teama, dar şi sentimentul de frustrare, Calvin i-a răspuns: „Coboară în tine şi vezi-ţi abjecţia pentru a înţelege că nu meriţi altceva decât iadul!"

O doctrină a resemnării fatale, a ataraxiei? Nu, din contră! Dacă individul cred că este *predestinat* Mântuirii, nu are cum să se arate slab?! Este, de fapt rădăcina tuturor fanatismelor!

Dar dacă nu „simţi" că eşti „ales"?! Mai poate un om să fie făcut responsabil pentru faptele sale, chiar dacă pot fi crime, din moment ce din eternitate, toate îi fuseseră „predestinate" lui, fac parte din „destinul" său?!

În acest caz, mai exista vreo scuză pentru rău? Omul mai este responsabil pentru un rău făcut, din moment ce Dumnezeu i l-a „fixat"?! Calvin răspunse că numai conştiinţa omului este cea care ştie că atunci când face un rău, o face *prin* Dumnezeu, sau *contra* lui Dumnezeu!?...

Omul trebuie să aibă un comportament bun, dar nu pentru a se mântui, ci pentru că este mântuit: dacă trăiesc ca

un Sfânt, îmi dovedesc astfel credinţa şi fac parte din cei „aleşi"! De aici a rezultat o remarcabilă aspiraţie morală la mulţi protestanţi austeri, care doresc gloria lui Dumnezeu şi propria lor perfecţionare, „Suntem ai lui Dumnezeu: trăim şi murim pentru El! Suntem ai lui Dumnezeu: fie ca voinţa, înţelepciunea Sa să ne conducă în toate acţiunile!" a spus Calvin. Creştinul obişnuit, neputând ajunge la un astfel de nivel, cvasi mistic, se poate dedica acţiunilor lumeşti, în sobrietate şi cu pietate. Având convingerea că poziţia pe care o are pe pământ este expresia voinţei divine, e nu mai trebuie nici să se gândească să renunţe, de exemplu, la bunurile sale lumeşti. Ca urmare, reuşita în viaţă, prin bogăţie, prosperitate este semnul vizibil că eşti „omul lui Dumnezeu", iar reversul: săracia situaţia materială precară, şi altele (boala) sunt semne că nu ai fost „ales", deci eşti pedepsit de Dumnezeu. Nu este de mirare că mai toate statele devenite protestante s-au caracterizat printr-un tratament extrem de dur al săracilor (sau al celor fără adăpost, exemplul cel mai cunoscut fiind Anglia!).

Şi pentru Calvin, Sacramentele nu au vreo eficienţă. Din contră, a admite că „sacramentele justifică şi conferă har" înseamnă ceva „pe deplin diavolesc", a afirmat Calvin.

Mai radical decât Luther, el a păstrat doar două din Sacramente (Botezul şi Euharistia), pentru că sunt consemnate în Evanghelie, pe care însă le-a definit într-un mod propriu.

În cazul Euharistiei, el a luat o cale de mijloc între zwinglieni şi luterani, opunându-se lui Luther, care a admis o *prezenţă reală* în Ostie, fie şi prin *consubstanţiere*, dar se opune şi lui Zwingli, care afirmase că Euharistia este doar o reamintire comemorativă a ultimei Cine pe pământ a

Domnului. Calvin a afirmat existenţa unei uniuni reale între cel ce se împărtăşeşte şi Cristos, prin Euharistie, care reprezintă o „substanţă spirituală" (un termen foarte ambiguu, o adevărată falie in logica sistemului lui Calvin şi pe seama căruia teologi protestanţi au scris o mulţime de cărţi).

În fine, ca peste tot în protestantism, a cărui doctrină este axată în întregime pe acţiunea Sfântului Duh asupra fiecărui om, şi Calvin a lăsat cultului propriu-zis foarte puţin loc. Liturghia şi-a pierdut practic orice rost, totul fiind redus la aceiaşi predică, recitare şi cântat de psalmi. Euharistia, pe care luteranii au păstrat-o în Liturghie, a fost scoasă definitiv din slujba propriu-zisă, ea fiind oferită doar de câteva ori pe an (la Geneva, de patru ori pe an). Evident, au fost excluse şi interzise orice fel de imagini şi decoraţiuni ale „templelor", inclusiv orga („aceste idolatrii"), cultul sfinţilor, al Sfintei Fecioare etc.

Calvinismul, dincolo de orice detalii, are patru puncte fundamentale, în total dezacord cu învăţătura Bisericii: liberul examen, prin care fiecare individ, aflat sub „influenţa" Sfântului Duh, poate interpreta cum vrea Evanghelia; omul, radical şi total corupt, incapabil de a avea în propria sa natură, cea mai mică şansă de Mântuire; aceeaşi justificare prin credinţă; Sacramentele ca simple semne, lipsite de orice eficientă.

Calvin nu a creat, de fapt, o religie sau doctrină religioasă, ci un sistem filosofic şi chiar, mai mult decât la Luther, o adevărată ideologie politică şi socială.

* * *

Calvin, ca om, a avut o constituţie firavă. Dar a avut această putere fascinantă prin care a subjugat oamenii, fiind convins si el, ca si ceilalţi, că este „investit" de către Dumnezeu cu o misiune. A avut şi el accese frecvente de violentă, însă cu mult mai reci, şi deci mai atroce, decât cele ale lui Luther. Cu o putere de muncă practic nelimitată, cu un simţ ascuţit şi disciplină, Calvin a fost un adevărat lider. A crea „împărăţia lui Dumnezeu" pe pământ a fost scopul sau. Geneva a devenit astfel câmpul său de experimentare şi punere în practică a ideilor sale.

Timp de 12 ani oraşul Geneva s-a aflat sub un regim numit de „Salvare Publică". Spre deosebire însă de alte astfel de regimuri (ulterioare), toate laice şi atee, cel impus de Calvin în Geneva a fost poate şi mai grav, fiind fundamentat pe „religie", de fapt de propriul său sistem de a înţelege religia.

Ca urmare, el a fost mânat de un scop suprauman, iar duritatea sa în a zdrobi orice rezistenţă a fost teribilă. La Geneva, el a reglementat detaliile vieţii fiecărui om, chiar si cele mai intime aspecte: orice „distracţie" a fost pedepsită cu închisoare; existenţa oricărei cărţi, în afara Bibliei, în propria casă a fost interzisă şi pedepsită; a fost reglementat modul de a te îmbrăca, de a-ţi purta părul (mai ales pentru femei); a fost pedepsit drastic orice fapt sau act care ar fi amintit de marele „duşman", Biserica: câteva exemple, dacă un frizer din oraş ar fi aranjat tonsura unui preot, chiar dacă acesta s-ar fi aflat în trecere, sau dacă un bijutier ar fi executat o *cupă* pentru ostie, cei vinovaţi ar fi urmat să fie spânzuraţi; dacă la o înmormântare cineva ar fi spus formula „odihnească-se în pace", ar fi urmat să fie pedepsit ca blasfemiator şi „eretic" etc; a fost o adevărată crimă, pedepsită ca atare, dacă ai fi

cântat un cântec satiric contra lui Calvin, la fel si dacă ai fi adormit în timpul predicii ş.a.m.d. Un ţăran a fost pedepsit pentru că s-a adresat boilor săi cu cuvintele „cornutelor", deoarece acest cuvânt era folosit numai de pastori ca desemnându-l pe diavol; doi copii au fost bătuţi cu vergile deoarece după ieşirea de la slujbă au mâncat prea multe prăjituri; în fine, a impus ca toate hanurile să devină adevărate mănăstiri, singurul lucru permis acolo fiind cititul Bibliei!; a impus chiar ca oamenii să-şi schimbe prenumele, adoptând nume din Vechiul testament (Isaia, Iacob, Abraham, Rebeca etc.) etc, etc.

Dar, şi acest fapt trebuie menţionat în mod special, Calvin a adoptat măsuri ce au transformat Geneva într-o adevărată forţă economică. A creat instituţii sociale de excepţie pentru acel timp: spitale şi aziluri a creat o industrie textilă în oraş (lână şi mătase), ce a devenit o mare sursă de bogăţie pentru oraş, a impus controlul preţurilor, a impus reguli de igienă şi control al calităţii alimentelor (orice fel de mâncare alterată trebuia să fie imediat aruncată), s-a ocupat de urbanizare si curăţenia oraşului etc.

De fapt, tocmai acest tip de măsuri explică lipsa de rezistenţă manifestată de genevezi faţă de măsurile coercitive, chiar dictatoriale, din care am amintit o parte din ele. Mai mult decât atât. In timpul său s-a înregistrat un fenomen de fanatizare a societăţii, genevezii ajungând să se considere a fi „avangarda armatei lui Dumnezeu"!

S-a ajuns la situaţii de neimaginat: în procesele care au avut loc pentru diferite delicte, de genul celor mai sus amintite, cei condamnaţi au ajuns să mulţumească judecătorilor şi lui Dumnezeu însuşi că au fost condamnaţi,

chiar dacă a fost vorba de condamnare la moarte, pentru că astfel îşi pot răscumpăra păcatele!

Viata dusă de Calvin a fost extrem de austeră, deosebit de simplă, fiind total dezinteresat de orice formă de bogăţie: la moartea sa el a lăsat doar 200 de scuzi (o sumă aproximativ echivalentă cu vreo 15.000 de euro! *n.n.*) ceea ce este o sumă ridicol de mică pentru cineva care a condus în mod absolut timp de 20 de am un oraş atât de bogat ca Geneva! În schimb, a avut o activitate intelectuală prodigioasă: opera sa scrisa însumează 40.000 de pagini, ce au fost strânse în 59 de tomuri in-octavo, a predicat în medie câte 286 de predici pe an, sau a ţinut conferinţe, în medie 180 de conferinţe pe an.

O activitate uimitoare prin energie şi rezultate, cu atât mai mult cu cât el a avut, cum am spus, o sănătate mai degrabă precară, a fost „mai degrabă un semn decât un trup", a remarcat un apropiat al său.

Dar încoronarea întregii sale activităţi intelectuale a fost, în mod neîndoielnic, înfiinţarea *Academiei din Geneva*, căreia întregul protestantism îi datorează corpul său de pastori de înaltă cultură. Numai colegiile (si universităţile) iezuite au putut concura cu ea, în ceea ce priveşte calitatea profesorilor, a metodelor de învăţământ si a absolvenţilor.

Calvin, spre deosebire de Luther, care lăsase ca luteranismul să se „închidă" între graniţele lumii germanice, a avut vocaţia universală. El a urmărit chiar să realizeze o unificare a protestantismului, deja fărâmiţat într-o mulţime de denominatiuni, comunităţi etc. A stabilit legături cu lideri protestanţi din Elveţia, reuşind să stabilească un fel de asociere a diferitelor oraşe elveţiene protestante.

În final însă, rezultatul a fost mai degrabă nesemnificativ prin esenţa sa, protestantismul nu are cum să fie disciplinat sau cu atât mai mult unificat.

Calvin a murit la 27 mai 1564. Mormântul său nu a fost marcat de absolut nimic, o cruce, sau o piatră funerară, astfel că nimeni nu poate să arate astăzi locul unde se află îngropat Calvin (o piatră cu iniţiale J. C, a fost pusă de un calvinist olandez în 1830, dar locul ca atare este discutabil).

Oricum ar fi fost însă, Calvin se numără printre acei lideri ai lumii (foarte puţini ca număr) care au lăsat în istorie o urmă profundă. A semănat mari idei a realizat lucruri mari, a determinat mari evenimente. Astăzi peste 50 de milioane de creştini se reclamă de la el (reformaţi, presbiterieni, congregaţionişti), deşi practic nu există vreo denominatiune protestantă în care să nu afli influenta sa.

Calvin este cel care a ridicat un zid practic imposibil de depăşit între protestantism (mulţi au afirmat că el a fost astfel „salvatorul luteranismului") si Biserică. Un zid pentru totdeauna.

Prin el, orice speranţă de a mai fi refăcută cândva, fie parţial, Tunica unică a lui Cristos, a fost definitiv eliminată.

* * *

Protestantismul a căpătat o răspândire semnificativă în Europa, deşi, aşa cum s-a întâmplat şi în Germania, cauza principală a acestui fenomen a fost pur politică.

După ce Germania a devenit practic în întregime luterană, cu doar două excepţii, Bavaria şi Renania, rămase catolice, luteranismul s-a extins în Cehia, unde a asimilat rămăşiţele husitismului (*Fraţii boemi* sau *Fraţii moravi*).

Purtat de valul secularizării bunurilor Bisericii, nobilimea, principii au trecut la protestantism (luteranism) în Silezia şi în Ungaria. În Ungaria s-a înregistrat un fenomen interesant din acest punct de vedere. Mai întâi, şi în mod special, protestantismul a pătruns în Transilvania, în zonele cu colonişti germani si în oraşele regatului, având o majoritate germană a populaţiei. Dar protestantismul a avut un sprijin neaşteptat în difuzarea sa din partea... turcilor, care, în Ungaria ocupată de ei, au favorizat crearea noilor comunităţi, care, neavând coeziune între ele, fără o ierarhie, nu ar fi putut deveni un nucleu de rezistenţă anti-otomană, ca Biserica. În restul teritoriului regatului ungar, nobilimea maghiară nu a făcut vreo excepţie, faţă de cea boemă sau germană, acceptând cu aceeaşi plăcere luteranismul putând astfel să-şi rotunjească şi mărească averile cu proprietăţile confiscate de la Biserică. Astfel s-a format o Biserică germano-maghiară luterană, care ulterior a intrat sub influenta calvinismului.

Protestantismul (luteran) a apărut şi în Polonia, tot în oraşele germane de la graniţa de vest şi Marea Baltică, găsind şi aici un ecou în rândul nobilimii poloneze, mai ales unii din marii magnaţi (familia Radziwill), numai că în Polonia, majoritatea zdrobitoare a poporului, în special întreaga ţărănime, a respins protestantismul, iar principiul ce a funcţionat în Germania, *cuius regio*, *huius religio*, aici nu a funcţionat. Până la urmă protestantismul a fost eliminat complet din Regatul polonez.

În schimb, protestantismul a triumfat definitiv în două din cele trei ţări baltice, Estonia şi Letonia, prin aplicarea principiului sus-amintit, ca de altfel şi în întreaga Scandinavie: „Reforma în Suedia a fost fructul Politicii; ea a

fost chemată şi introdusă aici împotriva voinţei celei mai mari părţi a naţiunii de către un monarh care a văzut în ea un mijloc de a-şi întări puterea...", a remarcat un istoric de altfel protestant (Schoell).

În Ţările de Jos, luteranismul a întâmpinat primele rezistenţe serioase din partea împăratului Carol Quintul. Însă prin apariţia calvinismului şi împletirea lui cu motive şi interese politice, protestantismul a triumfat în regiunile flamande ale Ţărilor de Jos.

* * *

În Anglia secolului XVI s-a produs cea de a treia sfâşiere a Tunicii unice a lui Cristos!

Aici chiar că numai o decizie politică a hotărât! Autorul ei a fost Henric al VUI-lea, regele Angliei. Interesant că tot el este cel care, la un moment dat, a fost declarat de Papă (Leon al X-lea) drept „Apărătorul credinţei", pentru riposta pe care a dat-o protestantismului luteran (prin lucrarea sa intitulată, *Cele şapte Sacramente ale doctrinei ortodoxe*).

Situaţia Bisericii Angliei în preajma acestui fapt nu a fost nici mai rea si nici mai bună decât în restul continentului. Englezii, ca popor, care de-a lungul istoriei au dat atâţia oameni sfinţi, au fost profund fideli Bisericii. Din 349 cărţi tipărite între 1428 şi 1530 în Anglia, 176 au fost culegeri liturgice, manuale de devoţiune şi alte cărţi similare. *Legenda aurită*, culegere de vieţi ale sfinţilor, a cărei lectură în Geneva lui Calvin a fost pasibilă de pedeapsa cu închisoarea, a avut în Anglia un succes imens, fiind editată de sase ori între 1483-1537.

În acelaşi timp însă criza de prestigiu a Papalităţii a fost mult mai puternic resimţită în Anglia, mai ales in perioada papilor de la Avignon, când Anglia s-a aflat îfl război cu Franţa. În plus, a existat o adevărată „tradiţie" , mulţi regi ai Angliei aflându-se în conflict cu Papii: în secolul XII, Henric al II-lea cu Alexandru al II-lea, în secolul XIII, Ioan fără Ţară cu Inocenţiu al III-lea. Violentele atacuri anti-papale ale lui Ockham şi Wycleff au accentuat această stare de spirit, caracterizată printr-o anumită suspiciune faţă de Roma şi interesele ei lumeşti. Biserica Angliei, extrem de legată de Roma, a trebuit să suporte consecinţele, mai ales că şi ea a devenit tot mai bogată, în timp ce nobilimea engleză îşi pierduse mult din forţa sa economică. Dar aceasta nu ar fi fost un fapt grav, însă tot mai mulţi din clasa mijlocie, cea mai activă si influentă în Parlament, au fost deranjaţi de unele aspecte practice legate de Biserică, atât în plan fiscal, cât şi de luxul afişat de unii înalţi prelaţi ai Bisericii.

Astfel că atunci când Henric al VIII-Iea a decis, după ruperea de Roma, să confişte bunurile Bisericii, nimeni nu a ridicat vocea, nici în Parlament, nici în opinia publică, în apărarea Bisericii.

Într-un astfel de context general, Papa a făcut o greşeală, care dacă nu a părut a fi importantă, s-a arătat a fi plină de serioase consecinţe negative pentru Biserică, în Anglia.

Este vorba de faptul că Papa (Leon al X-lea) i-a conferit cardinalului Wolsey prerogativele de legat papal pe *viaţă* în Anglia. Socotită iniţial ca o măsură care să-i facă plăcere lui Henric al VIII-lea, de a cărui credinţă Papa nu s-a îndoit nici o clipă, Wolsey fiind nu numai englez, dar şi un apropiat, ca ministru, al regelui. Prin numirea lui Wolsey şi acordarea acestuia a unor prerogative speciale, Papa a vrut să arate

englezilor că Biserica lor nu se afla sub conducerea *directă* a Papei.

Decizia ca atare ar fi putut fi înţeleaptă şi abilă, dacă, din nefericire, nu ar fi fost vorba de un om ca Thomas Wolsey: o creaţie a regelui, Wolsey a ocupat practic toate funcţiile posibile într-un stat, ajungând să fie, în final cancelar, cardinal şi legat pontifical *pe viaţă* în acelaşi timp! Deşi nu a fost lipsit de calităţi reale de lider, Wolsey a fost condus, în detrimentul Bisericii, Angliei şi chiar a lui personal de o ambiţie fără margine, dând dovada unui om fără scrupule şi fără moralitate. Ducând un mod de viaţă princiar (a întreţinut nu mai puţin de 800 de servitori!), lacom după avere, a avut o amantă „oficială", a fost exact ceea ce nu ar fi trebuit să fie cineva, aflat în fruntea Bisericii, într-o ţară ca Anglia si în acel moment.

* * *

Începuturile evoluţiei care a condus în final la „schisma" Angliei nu se află, oricât de mult a fost invocat acest fapt, în pasiunea lui Henric al VlII-lea pentru Anne Boleyn, care, bine sfătuită şi suficient de abilă, a rezistat tuturor avansurilor regale ducându-l pe acesta, pentru a-şi satisface dorinţa sau ambiţia de bărbat, în fata altarului!

Motivul s-a aflat cu ani în urmă, când Henric al VlII-lea, înscăunat rege, la vârsta de 18 ani, a cerut mâna Caterinei de Aragon, mătuşa lui Carol Quintul, viitorul împărat, fosta soţie a fratelui său Arthur, care murise la numai şase luni după căsătorie! Cererea lui Henric al VlII-lea fusese determinată de

interese pur materiale (să nu piardă zestrea Caterinei) şi politice (să păstreze alianţa cu Spania).

Din nefericire, mai ales în perspectiva a ceea ce a urmat, Papa lulius al Il-lea, om politic laxist, i-a acordat lui Henric dispensa de căsătorie, ghidat tot de motive pur politice, el având nevoie de alianţa Angliei... contra Franţei!

Timp de 18 ani nimeni nu a făcut vreun comentariu critic asupra acestei decizii papale, chiar dacă ea, în fond, a fost cauza care a condus la evenimentele ce s-au finalizat cu ruperea Angliei de Biserică!

* * *

Pentru a încheia acest penibil capitol al celei de a treia rupturi a Tunicii unice a lui Cristos, redăm cuvintele lui Thomas Morus, consilier şi prieten apropiat al regelui, care a avut curajul să se opună ferm hotărârii regelui de a rupe Anglia şi Biserica ei, de Biserica universală şi devenind astfel, ca rege, şeful Bisericii! Singur în faţa tuturor, a regelui, a parlamentului, chiar a propriei familii, a majorităţii clerului englez, el a apărat un principiu esenţial şi etern, principiul Bisericii unice, a Primatului lui Petru şi urmaşilor acestuia, preferând moartea decât să renunţe la el.

După ce a ascultat verdictul rostit de tribunal, prin care a fost condamnat la moarte, Thomas Morus a explicat de ce a acceptat moartea, în locul renunţării la acest principiu şi adevăr:

„Pentru că sunt condamnat, şi Dumnezeu ştie în ce mod!, vreau să vă vorbesc pentru a-mi urma conştiinţa. Timp de şapte ani am studiat întreaga chestiune. Nici unde nu am

găsit, nu am citit în nici unul din autorii Bisericii, ca un principe secular să aibă dreptul să devină şeful Bisericii".

Aici a fost întrerupt de cancelarul regelui, cu fraza:

„Aha, vreţi să spuneţi că vă consideraţi mai înţelept şi mai în cunoştinţă de cauză decât toţi episcopii si nobilii acestui regat?"

Răspunde Morus:

„Mylord, pentru fiecare episcop cu această opinie, am sute de sfinţi care sunt de părerea mea, iar pentru acest parlament, şi Dumnezeu ştie ce fel de parlament este el, eu am de partea mea toate conciliile de o mie de ani, iar pentru un singur regat, eu am Franţa şi toate regatele creştine".

„Sarcasmul dumneavoastră este evident", l-a întrerupt ducele de Norfolk.

„Ceea ce am spus este pentru conştiinţa şi sufletul meu. Eu vă chem la judecata lui Dumnezeu, care cunoaşte inima oamenilor. *Biserica este una si indivizibilă si voi nu aveţi nici o autoritate de a face o lege care să sfărâme unitatea creştina*"!. Dacă s-ar fi auzit o voce la fel de curajoasă şi fermă în Bizanţul lui Kerularios din 1054!...

* * *

Oricum, sângele nevinovat al acestui adevărat martir al credinţei a căzut pe capul celor care au contribuit la noua sfâşiere a Tunicii unice a lui Cristos. Exact la un an de la executarea lui Thomas Morus, Henric al VII-lea, devenit un tiran sanguinar, însurat de mai multe ori, unele din soţiile lui sfârşind pe eşafod, ca şi Anne Boleyn, a avut un sfârşit lamentabil, ca om.

* * *

Henric al VIII-lea devenit un adevărat tiran sângeros şi arbitrar, iată doar câteva cifre sintetice: în afara celor două soţii (din cele 6), au mai urcat pe eşafod: 2 cardinali, 18 episcopi, 13 abaţi, 575 de preoţi, 50 de doctori, 12 lorzi, 20 de baroni şi cavaleri, 335 de alţi nobili, 124 de burghezi şi 110 femei de bună condiţie, persecuţia lovind atât pe catolici, cât şi pe protestanţi.

Primul gest al lui Henric al VIII-lea în calitate de şef al Bisericii a fost să treacă sub controlul coroanei averile Bisericii. Gestul său, deşi cât a trăit nu s-a îndepărtat prea mult de ortodoxia credinţei, a deschis însă drumul pătrunderii protestantismului în Anglia.

Instalarea propriu-zisă a protestantismului în Anglia s-a realizat însă sub urmaşa sa, regina Elisabeta I, când s-a şi configurat în mod definitiv atât *anglicanismul* (Biserica anglicană), ce a devenit religie de stat, cât şi numeroase forme şi comunităţi protestante.

* * *

„Cele 30 articole" reprezintă fundamentul anglicanismului. Aici se arată că singura sursă a credinţei este Sfânta Scriptură, Biserica universală (catolică) se află în greşeală în ceea ce priveşte Purgatoriul, idulgenţele, cultul moaştelor, al icoanelor, iar toate acestea sunt contrare cuvântului lui Dumnezeu, Isus însuşi instituind doar două sacramente: Botezul şi Cina (cea de taină). Liturghia este doar o simplă „poveste" dacă nu chiar o înşelăciune, iar în

Euharistie nu există nici un fel de transsubstantiere care, nu numai că „nu poate fi dovedită prin Sfânta Scriptură" ci, chiar „este respinsă de bunul simţ, distruge natura sacramentului si dă loc la superstiţii" (art.28) ş.a.m.d. După cum se vede, toate sunt teze perfect protestante....

Marea majoritate a englezilor a primit cu pasivitate noua ofertă religioasă, pentru că, după cum a scris un contemporan, ambasador la curtea Angliei, „englezii au urmat în toate exemplul şi autoritatea principilor", iar un alt contemporan a afirmat chiar că patru cincimi din populaţia Angliei ar redeveni oricând catolică, dacă regele ar redeveni şi el catolic, englezii fiind practic incapabili să se ridice împotriva unui rege, din cauza unei chestiuni religioase, fie ea şi erezie.

Elisabeta I, având un excelent simţ al speculării oportunităţilor, a sesizat că prin desprinderea de Biserică şi catolicism, se permite crearea unei *bisericî de stat*. Acesta a fost un fapt fundamental pentru evoluţia viitoare a Angliei, aflată atunci în conflict cu marile puteri catolice, (Spania, mai ales). De acum înainte, prin faptul că regele Angliei a fost şi şef al Bisericii (anglicane), ataşamentul englezilor la anglicanism a devenit un semn esenţial de loialitate fată de Coroană si stat, adică o dovadă supremă de patriotism!...

* * *

Decizia ruperii de Biserică (universală) şi apariţia Bisericii anglicane, ca biserică de stat au deschis un capitol de un tragism impresionant pentru Irlanda. In afară de o zonă restrânsă din nord-estul Irlandei, unde au fost aşezaţi colonişti englezi, restul ţării a rămas catolic. Riposta

Elizabetei I a fost sângeroasă şi de o violenţă greu de descris. Elizabeta I a dat ordin armatei engleze să fie fără milă. Au fost distruse mănăstiri, aşezăminte religioase, au fost ucişi preoţi, călugări şi călugăriţe. Preoţii rămaşi în viată au fost înlocuiţi cu cei anglicani, iar o întreagă naţiune a fost transformată în „sclavi ai Coroanei". Irlandezii au continuat să se revolte frecvent, dar de fiecare dată represaliile englezilor au avut un caracter de o brutalitate ieşită din comun. Si cu toate acestea, Irlanda, insula Sfântului Patrick, a rămas profund catolică, Biserica şi credinţa devenind un simbol nu numai al demnităţii si identităţii lor naţionale, dar si o speranţă de viitor şi o consolare în această lungă noapte a suferinţei.

În Scoţia, lucrurile au fost diferite. Aici se instalase serios protestantismul, care a fost dus la extrem de J. Knox, ce însă nu a fost agreat de Elisabeta I. Pentru ea mai importantă a fost prezenţa Măriei Stuart, vara sa Şi catolică, în Scoţia, temându-se că ar fi putut deveni port-drapelul unei rezistenţe catolice contra Coroanei, toai ales că nordul Angliei rămăsese catolic.

Eliminarea fizică a Mariei Stuart a fost un prilej pentru Elisabeta nu numai de a-şi consolida poziţia, ci şi de a-şi mobiliza supuşii în jurul Tronului; acum s-a creat imaginea catolicismului ca o gravă primejdie pentru Anglia. După 1570 chiar şi cel mai mic fapt sau cea mai nesemnificativă acţiune care ar fi putut aminti de catolicism a fost considerată act de trădare, cei vinovaţi fiind direct condamnaţi la moarte!

Eşecul faimoasei *Invincibila Armada* a însemnat, de fapt, nu numai o simplă victorie militară asupra unui adversar tradiţional (Spania), dar şi triumful personal al Elizabetei, ca şi al întregului protestantism, asupra Bisericii universale,

Elizabeta devenind astfel simbolul glorios al protestantismului european!

Numai că odată deschisă cutia Pandorei, nu după mult timp Biserica-stat, anglicană, a devenit ţinta atacurilor unor curente şi comunităţi protestante radicale, care s-au erijat în „adevăraţi" promotori ai *purităţii* evanghelice. Aceşti *puritani*, cum s-au numit (care la rândul lor s-au împărţit şi ei în tot felul de subramuri şi comunităţi), non-conformişti, dispreţuind pe „fiii diavolului", cum au început să-i numească nu numai pe catolici, ci şi pe anglicani, au devenit o forţă din ce în ce mai puternică şi periculoasă pentru Biserica anglicană, adică pentru stat şi ordinea de stat.

În secolul XVI, procesul s-a aflat doar la început, însă el a evoluat, căpătând o tot mai mare amploare, în secolele următoare, punându-şi o amprentă esenţială nu numai asupra istoriei Angliei, ci şi a Lumii Noi (America de Nord).

* * *

Elizabeta I a murit în ianuarie 1603, refuzând orice fel de îngrijire şi medic, stând întoarsă cu faţa spre perete, singură, plină de furie şi disperare, fiind obligată, ca o culme a ironiei istoriei, să recunoască ca succesor al său chiar pe fiul Mariei Stuart (Iacob al IV-lea Stuart).

* * *

Am văzut că încă din timpul vieţii sale, Luther, observase cum propria sa învăţătură s-a împărţit în tot felul de variante

şi curente, unele chiar divergente. După moartea sa confuzia doctrinară s-a accentuat.

Din secolul XVI, pe lângă astfel de evoluţii din *interiorul* luteranismului (protestantismului) propriu-zis, au apărut noi curente şi tendinţe *în afara* acestuia, deşi îşi au originea tot în protestantism.

Astfel au fost *unitarieni*, o sectă creată de doi italieni, Leilio şi Fausto Sozzini; pentru ei Sânta Treime nu există, Cristos fiind doar un om ca oricare altul, cu anumite calităţi superioare. Această deviere de la protestantism este, evident, iudaizantă şi ea s-a organizat într-o Biserică „socinianä", opusă protestantismului, adepţii săi răspândindu-se în Polonia, Anglia, Elveţia, Renania si Transilvania.

În Anglia au luat amploare secte protestante radicale care au jucat un rol important în istoria Angliei secolului următor, al XVII-lea. Dintre ei au provenit cei care, ca să scape de persecuţiile statului şi Bisericii anglicane, s-au expatriat dincolo de ocean în „Lumea Nouă": în faimoasa „May Flower", cei 102 pasageri care au creat „Noua Anglie", prin colonia Plymouth realizată după principii biblice şi care reprezintă bazele viitoarelor SUA au fost membri ai acestor noi secte.

Oricum, de la începutul secolului XVII, indiferent de situaţia sa din punct de vedere doctrinar, locul protestantismului în civilizaţia umană nu are cum să mai fie neglijat. El şi-a lăsat o amprentă definitivă asupra tuturor aspectelor vieţii umane: în mentalitate, în instituţii, în artă, literatură, în mod de viaţă.

Se poate spune că a apărut o adevărată „altă" Europă, cu propria sa tradiţie (religioasă), cu proprii săi martiri pentru credinţă, cu un alt „tip" de om.

Prin acceptarea Bibliei ca unică autoritate, ca şi prin refuzul categoric de a se supune autorităţii preoţilor, ierarhiilor, cu convingerea că Sfântul Duh este cel care se releva fiecărui om în parte (tezele *Instituţiei creştine*), dar şi prin acceptarea faptului că omul este păcătos total şi iremediabil, singur şi mizerabil, în faţa unei imposibil de conceput Atotputernicii a lui Dumnezeu au apărut noi caractere: mândri în fata oamenilor, dar umili în faţa lui Dumnezeu, rigizi şi austeri în morală şi în principiile de viată, care chiar dacă le-a conferit o evidentă îngustime de spirit şi sectarism, nu au fost lipsiţi de o anumită măreţie.

S-a vorbit (şi scris mult) despre faptul că originea capitalismului modern, a democraţiei, dar şi a socialismului şi comunismului s-ar afla în protestantism!

Desigur că astfel de afirmaţii sau teze trebuie luate doar ca simple sugestii, sau cu titlu de inventar. Nimic nu dovedeşte peremptoriu că între protestantism şi noile forme ale economiei şi politicii ar exista o relaţie de tip cauză-efect. Sigur este doar faptul că există o anumită apropiere între ele, protestanţii, prin noul lor mod de a gândi şi acţiona, au simţit mai bine direcţia noilor tendinţe ale timpului. De altfel, extinderea protestantismului s-a produs tocmai în acel climat intelectual, moral, social, politic în care apăruse şi se dezvoltase deja noua economie capitalistă, şi nu invers!

Din moment ce Calvin, unul din corifeii protestantismului, a afinnat clar: „Bogăţia nu vine oamenilor prin virtutea, înţelepciunea, munca lor, ci este o binecuvântare de Ia Dumnezeu... Bogăţia nu este prin nimic condamnabilă... Chiar este o adevărată blasfemie contra lui Dumnezeu dacă cineva o dezaprobă" sau că „îngerii l-au dus pe bietul Lazăr în sânul lui Avram. Dar cine a fost Avram? Un om bogat în

turme, bani, copii", o astfel de poziţie a corespuns perfect noii burghezii capitaliste, aşa că nu este de mirare că aceasta a fost clasa socială ce a îmbrăţişat cel mai repede protestantismul! Odată ce profitul a devenit expresia unei binecuvântări divine s-a definit, de fapt, esenţa noii mentalităţi burgheze, apărută încă în secolul XVI! Protestantismul a fost cel care a dat justificarea ideologică necesară burgheziei capitaliste!

Un fapt similar s-a produs şi în politică. Tot Calvin a afirmat că „Libertatea civilă este un semn al lui Dumnezeu", şi că „alegerile sunt un act sacru", astfel că noile forţe sociale care începuseră deja să se opună monarhiilor absolute şi-au găsit argumentele luptei lor, în protestantism. În Franţa, de exemplu, împotriva politicii centralizatoare a lui Richelieu, spiritul libertăţii a fost reprezentat tocmai de protestanţi (hughenoti). De aici până la a susţine că adevărata libertate şi democraţie decurge din protestantism este o exagerare şi în mod evident partizană. „Rousseau şi Robespierre au ieşit din Calvin" a spus un Merejkowski. Este adevărat, numai că realitatea a demonstrat concret cam ce fel de libertate a fost cea a lui Robespierre, Maestrul Terorii! Oricum ar fi, din ambele situaţii reiese limpede că, înainte de orice, protestantismul ca atare este mai mult o filosofie de viată (la fel ca si iudaismul), o ideologie, decât o credinţă religioasă.

În plan social, spiritul protestantismului s-a manifestat în două moduri total contrare: pe de o parte, un efort de caritate şi întrajutorare, o deschidere mai largă către protecţia socială (Geneva lui Calvin sau alte comunităţi protestante) însă, pe de altă parte, în statul protestant cei puternici şi bogaţi au manifestat mult timp un clar şi categoric dispreţ faţă de săraci, sărăcia fiind apreciată ca o pedeapsă divină pentru

păcatele respectivilor săraci; în Anglia, Scoţia, cei fără adăpost, vagabonzii, cerşetorii au fost trataţi şi condamnaţi ca simplii criminali!

Spiritul protestant s-a manifestat şi în artă, însă exprimarea sa plenară s-a produs în muzică. A fost o adevărată idee de geniu a lui Luther, care a văzut în muzică un mijloc de acţiune asupra sufletelor, o modalitate de exprimare dragă „scumpului popor german", a puterilor obscure care le poartă în el. Începând cu el, toţi protestanţii, de toate denominaţiunile, au acordat muzicii, cântecului, un loc esenţial în ceremoniile lor religioase, dându-se astfel celor prezenţi o dimensiune suplimentară a simţământului apartenenţei la o comunitate.

* * *

Cealaltă Europă creştină, creată prin schisma din 1054, izolată prin invazia şi dominaţia otomană, a înregistrat, în secolul al XVII-lea, evoluţii diferite: partea aflată sub dominaţia otomană s-a retranşat în sine însăşi, iar în partea rămasă în afara acestei dominaţii, Rusia, deşi încă departe de restul Europei, şi-a consolidat convingerea plină de mândrie, că este măsura care a reprezentat adevărata credinţă, nu numai ortodoxă.

Otomanii nu au schimbat cu nimic poziţia Patriarhilor de Constantinopol. Mai mult chiar, Patriarhii, căzând la înţelegere cu sultanii, au ajuns să aibă jurisdicţia asupra tuturor creştinilor răsăriteni (ortodocşi). Din acest punct de vedere se poate spune că autoritatea lor sub otomani a fost mai mare decât cea avută de ei în perioada Bizanţului creştin!

Astfel, prin voinţa sultanilor, autoritatea lor s-a extins de la Dunăre până în Creta şi Dalmaţia şi graniţele Persiei, iar pe scaunele patriarhale din regiune, până atunci independente, au fost numiţi numai titulari trimişi de la Constantinopol: cazul Antiohiei; la Ierusalim, toţi Patriarhii au fost greci şi au avut rezidenţa la... Constantinopol! Doar în Alexandria nu s-a putut numi un grec ca patriarh, pentru că evident s-a opus sultanul! Controlul Patriarhului de Constantinopol s-a extins şi asupra Muntelui Athos, unde numărul aşezămintelor greceşti a devenit net majoritar; în Bulgaria, unde a fost creat noul patriarhat de Ohrida, cu titulari greci, ca şi în Ţările Române.

Singurele rezistente fată de această acţiune centralizatoare grecească s-au înregistrat în Serbia şi în Sinai (dieceză recunoscută independentă în 1575).

Cât despre comunităţile creştine din Orient, provenite din vechi erezii (monofiziţii armeni, iacobitii, sirienii, nestorienii, copţii monofizisti din Egipt) au fost lăsaţi practic în voia sorţii, a destinului lor, sub otomani.

În afara acestei lumi creştine răsăritene, supusă dominaţiei şi intereselor sultanilor, a rămas o singură lumină, care a devenit tot mai vie în acest secol: Moscova, „a treia Romă", Rusia!

Mult timp „sub" istorie, odată cu Ivan al IlI-lea (1462-1505) cnezatul Moscovei a ajuns „deasupra vremurilor", intrând în curentul marii istorii. Unind teritoriile ruse şi opunându-se unor mari puteri vecine, ca Polonia si Lituania, si chiar Hoarda de Aur, înfiinţând armata permanentă, punând la punct o diplomaţie eficace (a folosit veneţieni şi greci), înăbuşind orice rezistentă a boierilor turbulenţi, Ivan

al IlI-lea a făcut din Moscova, un oraş al bisericilor şi palatelor.

Dând dovadă de o mare abilitate, el a făcut un gest ce a avut o importanţă covârşitoare pentru întregul viitor al Rusiei: s-a căsătorit cu Zoe, o nepoată a ultimului împărat al Bizanţului, Constantin al Xl-lea Paleologul, care se refugiase, împreună cu întreaga sa familie, la Roma, sub protecţia Papei.

Ivan al IlI-lea a cerut asentimentul Papei pentru a obţine mâna prinţesei, Papa a consimţit nutrind (încă) speranţa că astfel s-ar fi putut ajunge la o apropiere între cele două Biserici, având în vedere că Zoe însăşi a fost o catolică ferventă.

Numai că speranţa nu i s-a împlinit, căci Zoe, odată sosită la Moscova, după ce şi-a schimbat numele în Sofia, a devenit mai ortodoxă decât ruşii înşişi!

Dar, şi acesta este de fapt esenţial, fiind moştenitoare a împăraţilor Bizanţului, dintr-odată Marele Cneaz al Moscovei a devenit el însuşi moştenitorul fostului Imperiu bizantin, şi implicit, conform cezaropapismului bizantin, şeful creştinătăţii răsăritene (ortodoxe) aşa cum fuseseră şi împăraţii Bizanţului!

Vechea confuzie, între stat şi Biserică (cezaro-papismul bizantin) a fost, în cazul Rusiei, nu numai obligatorie, dar şi absolut necesară, în condiţiile în care Rusia s-a aflat în conflict nu numai cu un Răsărit musulman, dar şi cu un Apus latin. Credinţa ortodoxă (pravoslavnică) şi Biserica au devenit, în acest context, o reprezentare concretă, materială a sentimentului naţional şi a patriotismului rus.

Astfel, vechiul cezaropapism bizantin a căpătat în Rusia un conţinut cu mult mai amplu şi complet.

Ivan al III-lea a adoptat însemnele imperiale, - vulturul bicefal, un cap priveşte spre Occident, celălalt spre Răsărit -, dar şi ceremonialul atât de plin de fast şi complicat al Bizanţului. Acum a fost pusă la punct celebra doctrină a „celei de a treia Rome": „Două Rome au dispărut: Moscova este a treia!" „Nu va mai exista niciodată o a patra!", a afirmat încă din 1402 mitropolitul Zosim, în „Noul Canon Pascal", iar călugărul Filotei, de la mănăstirea Eleazar din Pskov, Şi Iosif Volotskoi, un mare ascet, au desăvârşit această doctrină:

„Domnul a permis necredincioşilor să cadă asupra Sacilor, dar se va opune mereu ca adevărata credinţă să fie zdrobită sau supusă de latini şi ismaeliţi. Adevărata credinţă este eternă. Dar fiindcă, pentru moment, lumea continuă să existe, trebuie înlocuit vasul spart cu unul nou, astfel ca apa vie a credinţei, pe care o are în el, să fie de-acum înainte la adăpost de orice murdărire. Acest nou vas va fi Moscova, a treia Romă!".

Evident că doctrina a convenit pe deplin ţarului si tuturor ţarilor ruşi (din 1547, titlul de ţar a devenit oficial). Teologii „Celei de a treia Rome", prelucrând doctrina imperială bizantină, au justificat religios puterea ţarului: „Prin natura sa, ţarul este om, dar, prin *puterea sa este asemănător lui Dumnezeu (n.n.)*. El este vicarul lui Dumnezeu pe pământ, Şeful suprem al statului si Bisericii", a scris ascetul losif Volotskoi.

Această doctrină a devenit de atunci nucleul politicii externe a Rusiei. Transformând ideea universalităţii, specifice imperiului (bizantin), Moscova a putut să revendice astfel *în mod legitim primatul* său în tot Răsăritul ortodox, împotriva celor doi mari duşmani: necredinciosul turc si ereticul latin!

Urmaşul lui Ivan al III-lea, Ivan al IV-lea a fost o combinaţie stranie şi derutantă între un împărat mongol, un principe al Renaşterii şi un rafinat aristocrat bizantin! Cititor al Bibliei şi Sfinţilor Părinţi, el a putut susţine cu succes orice dialog pe teme de teologie morală şi mistică. Reprezentant al unei generaţii de personalităţi europene de excepţie: Michelangelo, Calvin, Ignaţiu de Loyola, Cortes şi Pizzaro, şi mulţi alţii, el a fost indiscutabil egalul lor. Dar a fost, în acelaşi timp, un tiran asiatic feroce, aproape un torţionar morbid, desfrânat şi fantast, deşi a avut luciditǎţi de geniu când a luat acele măsuri care au deschis drumul gloriei şi puterii statului rus.

A cucerit toate statele ruse care mai rămăseseră încă independente, a fondat oraşe noi (Ufa, Samara, Saratov, Voronej, Orei, Arhanghelsk), a stabilit primele avanposturi comerciale dincolo de Ural, în Siberia, a creat practic un adevărat imperiu, de la Marea Albă la Marea Caspică, din Lituania până pe fluviul Enisei, în paralel cu o centralizare de tip asiatic, despotică şi poliţienească. A înfiinţat prima armată permanentă şi prima „echipă a morţii", faimoasa sa trupă de şoc, opricina, formată din 6.000 de călăreţi, care, având legate de şa o mătură şi un cap de câine, a fost un înfricoşător instrument de guvernare al său, probabil adaptat pentru condiţiile Rusiei, dar oricum foarte eficient, din punctul său de vedere.

În 1547, Ivan al IV-lea a adoptat oficial titlul de ţar (numele provine de la *cezar*), termen deja folosit de diplomaţia moscovită, fiindu-i recunoscut ca atare bunicului său (Ivan al III-lea), chiar de împăratul romano-german Maximilian şi de Dogele Veneţiei.

Chiar dacă, spre onoarea sa, Biserica a fost singura forţă care s-a opus cruzimilor îngrozitoare ale ţarului (unii reprezentanţi ai săi, ca Filip din Smolensk, devenit mitropolit al Moscovei, a sfârşit prin a fi ucis de ţar), ea a fost pusă sub o tutelă absolută în timpul domniei sale.

Bizantinizarea Bisericii ruse s-a accentuat permanent: ritul, liturghia, veşmintele, arhitectura au venit din Bizanţ. Ţarul, şeful Bisericii, a intervenit, ca si împăratul Bizanţului, în orice problemă religioasă, a condus toate (sinoadele), direct sau prin reprezentanţi ai săi etc.

Confuzia dintre Tron şi Altar a devenit absolută.

În 1588, Boris Godunov (1578-l605) a obţinut de la Patriarhul de Constantinopol ridicarea la rang de Patriarhie a Mitropoliei Moscovei. Banii ruşilor, bine distribuiţi, au reuşit să liniştească scrupulele (ulterioare) ale celor din Consiliul patriarhal de la Constantinopol, mai ales că, de fapt, în plan pur juridic decizia luată de Patriarh nu ar fi făcut parte din prerogativele sale.

S-a creat astfel o nouă Biserică autocefală, (a câta, în Răsăritul creştin!) Biserica rusă, plasându-se evident pe o poziţie egală cu cea de Constantinopol si alte străvechi scaune patriarhale răsăritene, dar care, prin întreaga sa acţiunea, a devenit cea „adevărată" (şi firește „singura") apărătoare a ortodoxiei răsăritene!

Patriarhii Rusiei, deşi au deţinut averi imense (o treime din suprafaţa ţării), zeci de mii de iobagi şi s-au înconjurat de un fast somptuos, tipic bizantin, au rămas permanent total supuşi voinţei starului rus, ai ţarilor, sprijinindu-le politica oricare a fost ea.

În interiorul său, Biserica rusă s-a aflat într-o situaţie care, în ansamblu, a fost relativ similară cu acea din Biserică

Apuseană de dinainte de Conciliul din Trento: un cler mediocru din punct de vedere al instruirii, şi chiar moral. În Rusia însă, preotul a provenit dintre ţărani, având o viaţă practic similară cu a acestora pe toate planurile. În afară de Noul Testament, ei nu au reţinut decât fragmente din Vechiul Testament sau spicuiri din Sfinţii Părinţi, pe care le-au găsit în antologia „Perla, smaragdul şi valul de aur". Practic nu a existat o literatură religioasă, teologica propriu-zisă, în afară de viaţa sfinţilor, oricum plină de legende. Când călugării din Soloviţki au vrut să sene biografia sfinţilor lor fondatori, Zosim şi Saventius, a fost chemat un călugăr sârb!

Dar ca şi în Apus, în perioadele grele ale Bisericii, au apărut şi aici personalităţi care au salvat onoarea credinţei şi a Bisericii. Maxim Grecul, călugăr de la Muntele Athos, a fost un luptător activ contra „iudaizaţilor" şi „strigolniki" (protestanţi), Iosif din Volokolamsk, autorul primului eseu de teologie în limba rusă (*Iluminarea*), sau mitropolitul Macarie, autorul unui popular volum hagiografic („Marile lecturi"). În câteva mănăstiri au apărut oameni de înaltă spiritualitate: Sfântul Nil, Sfântul Filip din Solovoţk, una din victimele lui Ivan al IV-lea (cel Groaznic). Mişcarea, "jurodîvie", adevăraţi „nebuni ai lui Cristos", din care cel mai celebru a fost Vasile Blajenii, a cărui memorie este perpetuată până azi în splendida biserică ridicată la Moscova de acelaşi Ivan cel Groaznic, a avut o mare răspândire.

Moscova, „a treia Romă", a înlocuit, de fapt, Constantinopolul, ca lider al Bisericii răsăritene, asigurându-i unitatea. Ca şi Biserica apuseană, după Trento, ortodoxia rusă a opus aceeaşi unitate monolitică în faţa lumii dislocate şi fragmentate a protestantismului. Diferenţa dintre ele a fost dată de faptul că, dacă Biserica catolică a fost de la început şi a

rămas universală, Biserica rusă a devenit doar imperială, în sensul că ea a avut drept cadru imperiul rus şi implicit ambiţiile politice ale acestuia.

În acest context a apărut şi s-a dezvoltat permanent, de-a lungul istoriei, un soi de misionarism rus, prin care „Sfânta" Rusie, martoră şi purtătoare a singurului creştinism autentic, a urmărit crearea unui Imperiu universal, „conform planurilor lui Dumnezeu". De aceea, separarea dintre Biserica universală şi

Biserica rusă şi-a avut de la început fundamentul pe o astfel de concepţie, ea rămânând şi devenind cu mult mai adâncă decât cea care existase cândva între Roma si Bizanţ.

* * *

Conciliul din Trento a consfinţit marea Reformă a Bisericii. Termenul utilizat de mulţi, de *Contra Reformă*, este total impropriu, fiind mai degrabă rău voitor, decât real şi obiectiv. Ceea ce s-a întâmplat la Trento şi după Trento, în Biserică, nu a fost îndreptat *contra* nimănui. Dacă a existat o „Reformă", ea nu poate fi circumscrisă sau aplicată, în nici un caz protestantismului, decât dacă forţezi adevărul.

Reforma a fost doar cea realizată în interiorul ei de Biserica însăşi. Protestantismul a fost *altceva*: ca doctrină, în mod limpede este o erezie, deci, prin definiţie se plasează *în afara* Bisericii.

O reformă a credinţei? Imposibil, căci credinţa este una singură, dată o dată pentru totdeauna de Cuvântul întrupat, care nu are cum să fie reformată de nişte oameni, oricât de vanitoşi au fost! Ca urmare, Protestantismul poate fi considerat orice altceva, numai o Reformă nu.

De altfel, promotorii Reformei din cadrul Bisericii, adevărata şi singura Reformă, nu au avut niciodată în minte când au înfăptuit-o, ideea de a ataca, protestantismul, căci adevărata reformă nu este îndreptată *contra* cuiva, ci este *pentru* Dumnezeu, *pentru* Cristos.

Reforma din secolul XVI nu s-a deosebit, în esenţa sa, de cele din secolele anterioare: în secolul XI, călugării de la Cluny, în secolul XII, Sfanţul Norbert, Sfântul Bernard şi atâţia alţii, în secolul XIII, Sfântul Francisc de Asissi, Sfântul Dominic etc. au fost cu toţii promotorii unei „reforme", în interiorul Bisericii.

Ignaţiu de Loyola, nu a scris un singur cuvânt împotriva ereziei şi ereticilor protestanţi. El a scris doar „Exerciţii spirituale"! Gilles de Viterbo a caracterizat perfect diferenţa fundamentală dintre Reforma catolică si protestantism: „*Oamenii sunt cei care trebuie să fie schimbaţi prin religie şi nu religia să fie schimbată de oameni...!*"

* * *

„Omul este creat pentru a-l lăuda, venera şi a-l servi pe Dumnezeu, Stăpânul Nostru şi pentru a-şi mântui sufletul" a spus Sfântul Ignaţiu de Loyola. A.M.D.G. (*Ad Maiorcm Dei Gloriam*), această formulă celebră, este prezentă de peste o mie de ori în întreaga sa operă, din care nu mai puţin de 400 de ori în *Constituţiile Societăţii lui Isus*!

* * *

Dar ce diferenţă enormă între Ignaţiu de Loyola şi Luther sau Calvin!

„Nimeni nu l-a auzit pe Ignaţiu, a spus un contemporan, să jignească pe cineva sau să folosească vreun cuvânt dispreţuitor..." Chiar în condiţii vitrege, adverse, el s-a arătat plin de bucurie şi seninătate, spunând doar atât: „această încercare ne arată că Domnul aşteaptă mult de la noi".

Nici urmă de gelozie, ranchiună, invidie, nici urrmă de teamă, îndoieli sau accese de entuziasm exagerat. „Părea eliberat de orice tulburare interioară, de orice mişcare violentă a sufletului" (Ribadeneira). Seninătate, modestie, echilibru, calm şi discernământ, acesta a fost Sfântul Ignaţiu de Loyola, întemeietorul marelui ordin al Societăţii lui Isus. Ce contrast cu un Luther sau un Calvin!...

* * *

Doctrina justificării prin credinţă, teza fundamentală a protestantismului, a răspuns poate efortului oamenilor de a găsi o cale uşor de înţeles pentru ei, deci „raţională", a Mântuirii.

Paradoxal este faptul însă că, odată găsit „răspunsul", el a condus la o şi mai mare neîncredere în om şi capacităţile lui de a se mântui

Or, este exact opusul a ceea ce a realizat Reforma Bisericii prin deciziile Conciliului de la Trento, care au exprimat nu numai optimismul, integrat în catolicism, al Sfântului Augustin, Sfântului Bernard sau Sfântului Toma de Aquino,

dar au şi cerut omului o totală încredere în Dumnezeu, căci asemănarea sa inefabilă cu Dumnezeu, oricât de afectat de păcat ar fi omul (idee total „uitată" de protestantism!) nu poate fi anulată.

Dumnezeu cere omului să coopereze la opera propriei sale Mântuiri, având certitudinea că efortul său nu este posibil fără existenţa Harului, dar că, în acelaşi timp, cu convingerea că acesta nu îi va fi refuzat niciodată.

Faptele sunt deci necesare, credinţa nefiind suficientă prin ea însăşi: un om ce se face vinovat de un păcat mortal, se află în situaţia de a fi lipsit de har si deci condamnat, deşi el crede!...

Dogma centrală a Bisericii, a credinţei sale, nu este păcatul şi teroarea iminentei pedepse, ci Răscumpărarea, Mila şi Iubirea lui Dumnezeu pentru om!

Această bunătate de neînlocuit nu aparţine unei anumite epoci sau unei anumite condiţii umane. Ea este eternă şi generală şi acţionează prin Sacramente. Aici, acţiunea inefabilă a Harului se întâlneşte cu credinţa şi efortul omului credincios către Mântuire....

ÎN LOC DE FINAL

În 1612, cea mai mare biserică a lumii, ridicată pe locul unde se află mormântul Apostolului, fusese practic terminată. Mai rămăseseră doar câteva lucruri de pus la punct: decoraţii interioare, definitivarea ansamblului pieţei unde s-a aflat deja crucea relicvară, având ca piedestal obeliscul adus din Egipt de Caligula, - toate terminate de Bernini 40 de ani mai târziu.

S-a încheiat astfel acest extraordinar capitol al istoriei artei, Bazilica Sfântul Petru, după 150 de ani de eforturi ale unor constructori si artişti de geniu care şi-au lăsat fiecare amprenta proprie asupra întregului complex: Bramante, Rafael, Michelangelo, cel care, ca un adevărat demiurg, a modelat spaţiul splendidei cupole a bazilicii. Nici unul din ei nu şi-a văzut opera terminată, dar ea a fost continuată de alte cinci generaţii de artişti si constructori!

Acum, odată terminată, ea a fost pregătită să ofere lumii, traversând secolele, imaginea unei maiestăţi incomparabile, exprimând adevărul, forţa şi solidaritatea Bisericii universale.

„O Maiestate incomparabilă, ce se impune oricărui om care priveşte sau intră în piaţa uşor înclinată, când urcă scările şi pătrunde prin porticul colosal în nava de o obscuritate luminoasă, la capătul căreia cade din ceruri o pânză de lumină, exact pe locul unde este îngropat primul Papă, Apostolul martir, Petru."

Este expresie în piatră a promisiunii divine înscrisă pe cupola gigantică a bazilicii: „*Tu ești Petru și pe această piatră voi ridica Biserica mea*". Este răspunsul dat în eternitate tuturor sfâșierilor Tunicii unice a Iui Cristos!

Bibliografie selectivă

Lucrări generale

* * * Cambridge Medieval History
* * * Colecţia *Histoire généralé*, condusă de G. Glotz
* * * Colecţia *Peuples et civilisations*, condusă de L. Halphen, G. Sagnac
Bloch, M, Société féodale: la formation des liens de fidelité, Paris 1939/1940.
Calmette, *Le Moyen Âge*, Paris 1948.
Idem, L'effondrement d'un Empire et la naissanced'une Europe, Paris 1941.
Diehl, Ch., *Figures bysantines*, Paris 1923.
Gilson, E., La philosophie au Moyen Âge, Paris 1942.
Homo, L., *Rome médiévale*, Paris 1947.
Iorga, N., *Istoria vieţii bizantine*, Bucureşti 1934.
Lot, F., La fin du monde antique et Ies débuts du Moyen Âge, Paris 1963.
Idem, Les invasions et le peuplement de l'Europe, Paris 1939.
Pirenne, H., Histoire de l'Europe, des invasions au XVI siècle, Paris 1936.
Idem, Les grands courants de l'histoire universelle, 2 volume.
Pognon, E., *L'An Mille*, Paris 1947.

Lucrări religioase (generale şi speciale)

Generale:

* * * Vocabular de teologie biblică, Bucureşti, 2001.
Denziger, H., Symboles et definitions de la foi catholique, Paris 2001
Fliche A., şi Martin, V., *Histoire de l'Église*, 10 vol, Paris 1947.
Rops, D., *Histoire de l'Eglise* du Christ, vol 1-6/1, ediţia 1950-1954.
Tixeront, J., *L'Histoire des dogmes*, Paris 1931.

Speciale:

AlIo, P., L'Évangile en face du syncrétisme pai'en, Paris 1930.
Brion, M., *Le Pape et le Prince*, Paris 1953.
Chuzeville, J., *Mystiques allemands*, Paris 1935.
Cohen, G., *La grande clarté du Moyen Âge*, ed. a Vll-a, Paris 1945.
Cristiani, L şi Rops, D., *Luther, tel qu'il fut*, Paris 1955.
Crump, C.G. şi Jacob, E.F., *The Legacy of Middle Age*, Oxford 1943.
Dvornik, F., *Le Seisme de Photius*, Paris 1951.
Fevbre, L., *Un dest*in, Martin Luther, Paris 1928.
Genicot, L., Les lignes de faîtes au Moyen Âge, Paris 1951.
Grousset, R., *L'Empire de Lévant*, Paris 1946.
Hamann, A., *Părinţii Bisericii*, Iaşi 2005.
Idem, La doctrine de l'Eglise et l'Etat chez Occam, Paris 1942.
Homo, L., Les Empereurs romains et le christianisme, Paris 1931.
Huizinga, J., *Le déclin du Moyen Âge*, Paris 1932.

Maritain, J., *Trois Reformatéurs*, Paris 1953.
Mollat, G., *Les Papes d'Avignon*, ed. a IX-a, Paris 1950.
Rupp, J., L'idee de la Chrétienté dans Ia pensée pontificale, Paris 1939.

CUPRINS

PARTEA I 5

PARTEA A II-A 47

PARTEA A III-A 160

ÎN LOC DE FINAL 267

Bibliografie selectivă 270

În 1612, cea mai mare biserică a lumii, ridicată pe locul unde se află mormântul Apostolului, fusese practic terminată. Mai rămăseseră doar câteva lucruri de pus la punct. [...]

Acum, odată terminată, ea a fost pregătită să ofere lumii traversând secolele, imaginea unei maiestăți incomparabile, exprimând adevărul, forța şi solidaritatea Bisericii universale.

„O Maiestate incomparabilă, ce se impune oricărui om care priveşte sau intră în piața uşor înclinată, când urcă scările şi pătrunde prin porticul colosal în nava de o «obscuritate luminoasă», la capătul căreia cade din ceruri o pânză de lumină, exact pe locul unde este îngropat primul Papă, Apostolul martir, Petru."

Este expresie în piatră a promisiunii divine înscrisă pe cupola gigantică a bazilicii: Tu eşti Petru şi pe această piatră voi ridica Biserica mea. Este răspunsul dat în eternitate tuturor sfâşierilor Tunicii unice a lui Cristos!

Radu Vasile

ISBN 978-973-141-138-5

Pe coperta 1: Fra Angelico, Sfântul Ştefan făcut diacon de către Sfântul Petru, detaliu, Cappella Niccolina, Vatican.